

UNIVERSITY
OF
TORONTO
LIBRARY

LL
F6416H

Lucius

Annaeus

US

(I V L I) F L O R I (I)

EPITOMAE

DE TITO LIVIO

BELLORVM OMNIVM ANNORVM DCCO

LIBRI DVO.

RECOGNOVIT

CAROLVS HALM.

LIPSIAE

SVMP TIBVS ET TYPIS B. G. TEVBNERI.

MDCCCLXXII.

1711 1711 1711

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF TORONTO
1711 1711 1711

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

22486

23/3/92

PRAEFATIO.

Florum ab Otton e Iahnio ope codicis Bambergensis ita emendatum accepimus, ut quasi novus scriptor videatur. Eius recensionem cum recognoscerem optimum codicem ipsum ad manus habens, diligentissime illum quidem collatum inveni, ut perpauca nova eaque fere in rasuris latentia eruere possem, sed, ut sunt opera humana imperfecta, rem detexi, qua princeps huius scriptoris editio hoc nomine vere digna aliquam labem traxit. Nam cum Iahnus ad editionem Seebodii, qui novis lectionibus codicis Bambergensis praestantissimis neglectis in verborum contextum non admiserat nisi paucas emendationes leviores, codicem contulisset, sed exemplum editionis Bipontinae a se correctum librario tradidisset, nescio quo pacto accidit ut aliquot bonae lectiones a Seebodio primo ex Bambergensi receptae in transcribendo praetermitterentur. Has ego, ut par erat, reduxi et quanta potui cura id egi ut tandem Florus ad fidem codicis in paucis egregii diligentissime exigeretur. Praeterea trium codicum Iordanis, quos ipse excusseram (v. Iahnii praef. p. VII) lectiones perlustrans nonnullas bonas inveni, quas Iahnus nondum in lucem protraxerat. In hoc iterato cum Floro Bambergensi et cum Iordanis codicibus commercio fieri non potuit ut non aliquot locos ex ingenio corrigerem, quorum emendatio mihi nondum successerat, cum Iahnio mihi spicas a me subiectas impertivi, sed quod etiam plura emendare licuit, id acceptum refero doctis amicis, *Bezenbergero*, *Mommsenio*, *Spengelio*, *Woelfflino*, *Ed. Wurmio*, qui suas coniecturas de compluribus locis desperatis mecum communicaverunt. In adnotatione autem critica subiecta omnes locos indicavi, in quibus mea recensio ab Iahniana discrepat, qua in re his notis usus sum:

B = codex Bambergensis Flori.

N = codex Nazarianus Flori.

I = codices Iordanis (v. Iahnii praef. p. VI sqq.)

Ib = codex Bambergensis historiae miscellae, quae excerpta ex Floro continet. Haec incipiunt a verbis *itaque hunc*

diem p. 13, 15 huius editionis, desinunt p. 34, 9 post *puduit*.

Ie = fragmentum Iordanis in codice Emmerano sive Ratisbonensi, quod desinit p. 11, 17.

Ip = codex Pollingensis Iordanis.

O = Iahnus.

H = Halmius.

Pag. 3, 22 scripsi: *quattuor gradibus Romae [aetas distincta videbitur. prima aetas] sub regibus fuit* etc. Verba inclusa desunt in B, in quo probabile est lacunam sic exortam esse, ut librarius ab altero *aetas* ad alterum quod sequebatur aberraret mediaque praetermitteret. Lacunam utcumque explere conatus sum, ut locus saltem sine mora legi posset. In codd. autem deterioribus abiecto voc. *Romae*, quod Iahnus a cod. B bene servatum non debebat abicere, foeda interpolatio propagata est. Paulo post v. 23, 26 et 30 numeros in codd. traditos, quamquam falsos esse rerum historia convincit, restituendos putavi, veritus ne correctionibus editorum admissis scriptorem ipsum corrigerem. Accedit quod una mutatio, quae facta est, etiam falsa est; nam qui pag. 3, 26 nominantur consules sunt Appius Claudius Pulcher et Q. Fulvius Flaccus III (cf. p. 32, 26 sq.), qui consulatum gesserunt a. 212 a. Chr. n.; conficiuntur igitur anni fere trecenti, non CCD, ut editores sibi corrigendum putaverunt. — 4, 24 *cuius dum angustias Remus increpat saltu, dubium an iussu fratris occisus est* O: *cuius dum angustias Remus increpat saltu transiuit dubium* etc. BI; *cuius dum inridet angustias R. idque increpat dubium* etc. N. Admisi Iahnii emendationem, quamquam ipse in eam potius sententiam inclino ut *salu* inducendum et totus locus sic scribendus sit: *cuius dum angustias R. increpat, transiuit et, dubium an iussu fratris, occisus est*. — 5, 22 *cui rei mox* Ie — 6, 3 *artemque bellandi* IN: *artemque debellandi* BO. — 6, 4 *paenitet non scripsisse exercitata iuventute*, ut est in Ie; nam habet B *exercitate iuventute*, syllaba extrema participii terminationi sequentis substantivi assimilata; Iahnus ex Ih et N dedit *exercita iuventute*. — 6, 18 *parricidium* Ie: *parricidam* O cum codd. rell. Firmatur emendatio a me recepta scriptura codicis B, qui ita habet *parricidam*, ut littera *i* ante *am* erasa sit. Ne quis in verbis sequentibus, quae Iahnus ex BI emendavit, cum N malit *facinus intra gloriam fuit*, moneo hanc esse scriptoris sententiam: gloria plus valebat quam facinus, quod leges ut nefas cita-

verant; cf. p. 98, 7 *nam pulchritudo infra pudicitiam principis fuit.* — 7, 16 *eminet sumpta sunt I: eminent adsumpta sunt O* secundum B, qui habet *eminent easumpta sunt*; sed vereor ne ea nihil sit nisi prava repetitio syllabae antecedentis. — 8, 2 *Latii* (vel *Lati*) *oppida H: Latio oppida I, oppida Latio B, oppida in Latio N; oppida Latii O* cum Hauptio. Etiam p. 83, 35, ubi a B *castella* abest, *alia Thessaliae castella* scribendum videtur. — 8, 11 *mira res dicitur exstitisse: restitere BI: mira res dictu! restitere NO.* Nihil causae videtur, cur lectio insignis in BI pro glossemate habeatur. — 8, 15 *caput est repertum Iep* — 8, 18 *donec aberat libido IhpN: donec aderat libido BIeO.* Lectionem a me reductam *tam diu* quod praecedit videtur flagitare. — 9, 13 *ut consulere civibus suis se debere meminissent H: se om. BI; post consulere est in NO.* — 10, 9 *illa Romani nominis prodigia: illa in R. n. prodigia B, unde O: illa ni R. n. prod.; illa romana prodigia N.* Non sum ausus ingeniosam Iahnii coniecturam recipere; nam et *ni* nescio quid quaesiti habet, et potest in illo *in* aliud latere, velut: *illa inmania Romani n. prodigia.* — 11, 2 *proelii fuit B: fuit proelii NO.* — 11, 26 *Manili BO: manlii I, marci mamili N; immo Minucii; v. Liv. III, 25 sqq.* — 11, 30 *pecudum more Ie* — 12, 4 *sic scelerato signata nomine H: it scel. signat nomine B, et scel. signata nomine N, id scel. signat nomine O.* — 12, 8 *sponte se dediderunt B: se sponte dediderunt NO.* — 12, 9 scripsit Iahnus: ‘*Falisci cum obsiderentur, mira eis visa (est visa B, visa est N) fides imperatoris, nec inmerito, quod ludi magistrum — — sibi ultro remisisset*’: cum recte intellexisset Floro dicendum fuisse non aliis, sed Faliscis fidem miram visam esse, ut apparet ex verbis *quod — — sibi remisisset.* Ego tamen malui *eis* ante *est* addere quam sic ex *est* immutare. — 12, 19 *tum primum: tunc primum N, tum primo BO.* Cum persaepe *ũ* et *o* in B confusa sint, a me impetrare non potui ut *primo* contra usum sermonis Latini reciperem. *primo* pro *primum* B etiam habet p. 70, 13. 75, 31, et N p. 34, 23. — Paulo post (v. 21) scripsi cum Iahnio: ‘*adactus miles sua sponte iure iurando ne nisi capta urbe remearet. spolia de Larte Tolumnio rege* (excidit *rege* in Iahnii edit.) *ad Fcretrium triumpho reportata.*’ Sed cum B sic habeat: ‘*adactus miles sua sponte iure iurando ne nisi capta urbe remearet. spolia de larte tolumnio rege afferret. triumphum reportaret.*’ haud scio an haec ipsa scriptura recipienda fuerit; nam iam recte Dukerus monuerat: ‘Perizonius in Animadv. Hist. c. VII multis disputat, Cossium retulisse spo-

lia opima a. u. 317., cum tribunus mil. in legione esset. Sed sive tum sive magister equitum sive consul ea retulit Cossus, Florus non caret reprehensione, qui turbata ratione temporis narrationi de obsidione Veiorum interponat, quod minimum XX annis ante eam inchoatam gestum fuerat.⁹ Quodsi Florus tanto opere erravit, potuit illum quoque errorem in se admittere, ut militem iurantem faceret se spolia de rege relaturum esse. — 13, 17 *adpropinquabant* IN: *propinquabant* BO. — 13, 35 *templum* BI (saltem lep): *templum eius* NO. — 14, 4 *adlocuti* Lipsius: *alioquin* codd. et O. — 15, 5 *Romanam urbem* BIN: *Romam urbem* O. Sic item p. 73, 20 ex BN restitui *de invadenda urbe Romana*, cum rarior locutio (v. Ampelium c. 20 *in urbe Romana*) potius notanda quam corrigenda sit. Scripsit tamen Florus p. 54, 9 *urbem Romam*, ut optimi scriptores dicere solent. — 15, 14 *plus esse in imperio* B: *plus in imperio esse* NO. — 16, 5 *amici* BO: *amicti* N fort. recte — 16, 12 *ornatam* Ib et Heinsius: *armatam* BN. — 17, 1 *sic tamen quoque* BI: *tamen sic quoque* N, *sic quoque* O, ut est p. 25, 37. 91, 35. 96, 16. Cum tamen eadem locutio etiam p. 104, 9 libris tradita sit, religioni fuit ab eorum auctoritate bis decedere. Nec dissimilis est illa abundantia p. 26, 13: *et tamen cum Punicae praedae omnibus promunturiis insulisque fluitarent, populus Romanus et sic triumphavit.* — 17, 20 *sollemnemque familiae suae consecrationem* — — *per egit* B: *sollemnemque fam. suae consecrationem* — — *redegit* NO. Lectio codicis B mihi quidem insignis vulgatae emendatio videtur. — 17, 26 *cum iis* B pr. m.: *cum his* B corr. et O, *cum istis* N. Latet forma *iis* etiam in mendo *curis*, quod est in Ip. — 17, 32 *mirabilis situ* NO: *mirabili situ* B fort. rectius. — 18, 13 *Ferentanae turmae* BN: *Ferentanae turmae* O. — 18, 28 *pugna fuit Arusinis quos vocant campis* Mommsenius: *pugna sybarusinis (subharosin his I) q. v. campis* BI, *pugna sub Arusinis q. v. campis* NO. Cf. Iahnii praef. p. XXXI et v. Frontini Strateg. IV, 12, 14: *victo eo (Pyrrho) in campis Arusinis circa urbem Beneventum.* Ne quis in requirat, confero p. 14, 37 *iterum Pomptino agro* — — *tulit spolia.* p. 9, 25. 26, 13. 55, 25. 85, 4. — 19, 18 *eorum* B: *eorum qui superfuerunt* NO. Foedum glossema iam Seebodius expulerat. — 19, 19 *Pyrrhus idem 'o me' inquit* Seebodius: *P. idem omne inquit* BN, *Pyrrhus 'video me' inquit* O et priores. — 19, 26 *qui porro* N: *quid porro* BO; at cf. v. 22 *qui ille senatus fuit.* — 19, 31 intactam reliqui lectionem codicis B: *quis ergo miretur his moribus* (i. e. cum hi essent mores) *ea* (i. e. tanta vel tali) *virtute mi-*

litum exercitum populi Romani fuisse? Ego quidem non video, quid in hac dicendi ratione *'exercitum populi R. ea virtute militum fuisse'* recte reprehendi possit. Lectio, quam habet Iahnus *'quis ergo miretur eis moribus, ea virtute militum victorem populum R. fuisse?'* ex interpolatione orta est. — 20, 14 *ita* ante *timuerat* praeter B etiam abest ab Iep (et h?) et vox adiecticia videtur. — 20, 25 *in hoc certamine B: et in hoc certamine NO.* — 21, 4 restitui veterem vulgatam *ita quae* pro *itaque* (BNO) et posterius *adhuc* in solo B servatum inclusi. Prorsus tamen abicere nolui, cum similis negligentia orationis etiam p. 19, 20 in repetito *quasi* compareat: *cui quasi ab angue Lernaeo tot caesa hostium capita quasi de sanguine suo renascuntur.* — 21, 17 *sed hic melior* (scil. quam Coriolanus) N: *sed haec melior B, sed humilior O* ex con. Mommsenii. — 21, 22 reliqui lectionem vulgatam *'prima discordia ob inpotentiam feneratorum'*; quamquam, cum B habeat *ob inpotentia*, admodum propensus eram *ab inpotentia* scil. *exorta est* emendare. — 22, 13 addidit Iahnus ex mea emendatione *qua* ante *quodam*; quam cum amicus meus ita refingere vellet, ut potius *quae* addendum censeret, moneo verborum *iniuriam non tulit* subiectum esse non *soror*, sed *Stolo*. — 22, 25 ubi codd. mance habent *'largitione Cassium agraria lege suspectum regiae dominationis praesenti morte multavit* scripsi ex incerta coniectura: *Cassium agraria lege, Maelium largitione suspectum* etc., cum noluerim in tali editione lacunam in aperta sententia relinquere. Contra p. 23, 4 ex certa emendatione mihi scripsisse videor: *tum ille vere robustus et iuvenis par orbi terrarum esse coepit*. Vulgo scribitur: *tum ille v. robustus et iuvenis et par* etc. Sed cum in B *et* ante *iuvenis* desit, copula, quae hic necessaria, ante *par* vitiosa est, locum suum videtur mutasse. Nam qui sententiarum nexum recte perpenderit, intellet, opinor, adiectivum *par* solum esse praedicatum nominis *ille*, contra *robustus et iuvenis* eius attributa quae vocantur. — 23, 15 *abscissam* H: *abscisam* BNO. — 23, 28 *dimicaretur* B: *dimicaret* NO. — 24, 18 posui post *oppressus* comma, ne quis *oppressus fuit*, quae vitiosa esset syntaxis (cf. Madvigii Opusc. Acad. II, p. 218 sqq.), coniungat. — 24, 38 nomen *Nautii* firmat Ib, in quo est *naucio*. — 25, 13 *cecidisset* Ip: *cepisset* BNIh (sed B *coepisset*). — 25, 15 *ipsam caput belli Carthaginem* BN (sed B *ipsa*): *ipsam (ipsum Ip) belli caput C. 10*. Lectio *ipsam*, cuius loco facile quis malit *ipsum*, firmatur loco simillimo p. 16, 8 *et ipsa caput urbium Capua*, quem locum aptius cum hoc con-

feras quam p. 62, 7: *ipsa capita belli adgressus urbes* etc. — 25, 21 *foeda clade* O: *f. clades* BIN. Nunc tamen video *clades* retinendum et locum, id quod monuit Woelfflinus, sic interpungendum esse: *vincimur. foeda clades Romanisque usu incognita! vivus in manus hostium venit* etc. Cf. etiam p. 26, 10. — 25, 26 Cum cod. B habeat *nec** commutatio*, duabus litteris post *nec* erasis, haud scio an Florus *neve comm.* scripserit. Paulo post, ubi BI habent *ne amplius*, N ut *ne amplius*, nunc video lectionem *ut nec amplius* restituendam esse; cf. infra ad p. 68, 32. — 26, 1 *Appio*] immo *Publio* — 26, 2 *ab his* BO: *ibi* IN, quam lectionem nunc praefero. — 26, 4 *ab iis* Ib: *ab his* BNO. — 26, 5 *classem iam in Africo mari apud Aegimurum hostium* BI; *classem hostium in Africo mari apud Aegimurum iam* N; *cl. hostium in A. mari apud Aegimurum insulam* O ex coni. Hauptlii. In scriptura *hostium* nihil aliud latere nisi *ostium* vidit Mommsenius, ut est in B *hostium* pro *ostium* pag. 59, 25 (item in N h. l.) et p. 87, 18, *hostia* pro *Ostia* p. 75, 6 et similia alia aspirationis exempla; v. Iahnii praef. p. XXXII. De re autem cf. Liv. XXX, 24: *onerariae pars maxima ad Aegimurum (insula ea sinum ab alto claudit, in quo sita Carthago est, triginta fere milia ab urbe), aliae adversus urbem ipsam ad Calidas Aquas delatae sunt.* In eodem versu *consule* a BI abesse Iahnii recte ille quidem tradidit, sed est in B post *Buteone* rasura, in qua litterae *cs* videntur latere. Paulo post veram lectionem *quantusque* codd. Iordanis recte servarunt. — 26, 37 *rubiginem* B: *robigenem* NO. — 27, 4 *Liguras* B: *Ligures* NO. cf. *Samnitas* p. 15, 30 et 16, 10; *Macedonas* p. 35, 33. 40, 1. 52, 23; *Thracas* 38, 20; *Teutonas* 50, 33; *Caledonas* 61, 27; *Biturigas Carnutas* 61, 34; *Senonas* 74, 24; *Cilicas* 93, 34; *Autrigonas* 103, 12; *myoparonas* 57, 1. — 27, 18 *umentem*: *humentem* BIp; *umentem* NO. — 27, 19 *cum vix caluere* Bezenbergerus et Mommsenius: *cum mox caluere* I; *quam* (quae N) *mox cal.* BNO. — 27, 20 *leui*] syllaba *ui* in B est in rasura, ut fort. *leni* scribendum sit. — 27, 20 *saepe et alias et* Ip: *saepe et alias sed* BN, item O, sed hic lacuna ex Hauptlii sententia post *alias* significata. Lectio a nobis recepta vera videtur; nam affert deinde Florus tria vota a Gallis diversis temporibus facta, quae cum omnia ad idem spectarent, pariter secus cesserant. — 28, 2 *imperavit*, quod O ex B restituit, legitur etiam in Ibp. — 28, 17 *exceptam Annibal*] in B hic est scissura, qua desiderantur litterae *m anni*, quod monendum putavi, ne codici optimo hic sua fides derogeretur. — 28, 23 *Saguntini*

addidi ex Iahnii conii. — 29, 18 *Trasumennus: thrasymennus* N, *thrasymenus* B, *Trasimenus* O. Cf. Ritschelium in Mus. Rhen. novo VII, p. 565 et Heerwagenium ad Liv. XXII, 4, 1. — 29, 19 *ars nova* codd.: *pars nova* O. — 29, 35 post *eurus* est in B rasura itemque syllaba *rus* in rasura m. sec. scripta est, ut suspicere participium post *eurus*, velut *flans*, intercidisse. — 30, 16 *mox et ipsius et exercitus ardor* Dukerus: *mox et ipse et ipsius exerc. a.* BO; *mox et ipse et exerc. a.* N. Cf. Iahnii praef. p. XXIII. — 30, 35 *revivescentis* B: *reviviscentis* NO. — 31, 5 *reppulit in Camp. suam* H: pro *reppulit* habent Bbho *perpulit*, IpN *pepulit*. De commutatis syllabis *per* et *re* cf. p. 100, 15, ubi N habet *repulit*, B *perpulit* ex *reppulit*; p. 17, 21 est in B recte *peregil*, in N *redegil*; p. 77, 9 in B *perrexit* pro *respexit*; v. etiam ad p. 47, 4. De sententia autem cf. p. 53, 2 *Didius vagos* — — *intra suam reppulit Thraciam* et p. 60, 3 *bellicosissimam gentem in sedes suas reduxit*. — 31, 8 *pro pudor* H: *pudor* B, *o pudor* IN, *populus Rom.* O ex sua conii. Vestigia lectionis *pro pudor*, ut item dixit Florus p. 11, 17, mihi visus sum reperisse in scriptura codicis Ib, qui habet *tumor pudoris* pro *tum pudor*; nunc tamen malle ipsam lectionem codicis B recepissem, propterea quod Florus in his formulis exclamationis sibi minime constat; sic est *pro dedecus* p. 48, 28, *pro facinus* p. 74, 2, *pro nefas* p. 75, 1 et 81, 9; contra *facinus indignum!* p. 76, 29, *nefas!* p. 47, 1 et 30, p. 84, 13; *o nefas* p. 78, 26. De sententia autem cf. p. 74, 38 sq. — 31, 15 *mediaque de Italia Africam faceret* acute coniecit Ed. Wurmius. — 31, 34 *cum iam evasisset in turrem* H: *cum uim ev. in turrem* BO, *iam* om. N. — 32, 11 *ne in conspectum suum quidem* Blp: *ne in consp. quidem suum* NO. — 32, 19 *Tarentum* B Ibp: *Tarentus* Ih (?) NO. Praeter hunc locum nominativus huius nominis semel apud Florum legitur p. 17, 29, ubi B *Tarentus*, N *Tarentos* habet. — 32, 20 *sedes domus et patria* BI: *sedes et domus et patria* N; *domus* delevit O. De copula *et* (*atque*) in tertio membro posita cf. p. 29, 38. 54, 3. 55, 18. 62, 23. 63, 27. 69, 8. 84, 8. 88, 37. 90, 19. 98, 27. — 33, 11 *Nero in ultimum Italiae angulum summoerat Annibalem* H: *N. in ultimo (ultimū) Ib* *It. angulo summoerat A.* BI; *N. in ultimo I. angulo summovebat A.* O secundum N. Plusquamperfectum retinendum esse, quo retento coniectura mea fere necessaria est, apparet ex membro contrario: *Livius* — — *signa converterat*. Cf. etiam p. 32, 34. — 33, 14 *omni qua longissima est Italia solo interiacente* Ibp (et haud dubie etiam h): *est* om. NO; *omni qua lon-*

gissimum fuit Italiae s. interi. B. Cf. p. 56, 21 *totam qua latissima est Asiam pervagatus*, p. 51, 20 etc. Paulo post v. 17 *verba neque id fieri Annibal senserit*, quae salva sententia abesse poterant, B in margine habet, sed videntur a prima manu suppleta. — 33, 31 *utriusque classis castra* BI: *utriusque castra* NO. Videtur *classis* idem, quod est *exercitus*, significare. — 34, 25 *velut* BI^p: *veluti* NO. — 34, 37 *et ipsa* NO: *ad ipsa* B (ante *ad* vocabulo erāso); *et ad ipsa* I; *id est ipsa* Freinshemius. — 35, 6 *et* (i. e. *etiam*) *Lacedaemona* B: *et* om. NO. Ab ingenio Flori non videtur abhorreere addito *et Lacedaemona* praeter reliquas urbes extulisse. — 35, 37 *imperator Annibal Hauptius: miser Annibal* BNO. Cf. Iahnii praef. p. XXVII. — 36, 14 *aliquo* B, littera *d* post *o* superscripta. — 36, 25 *ne sibi placeant Athenae, in Antiocho vicinus Xerxen* interpunxi; O post *Athenae* cum Seebodio exclamandi signum posuit. — 36, 27 *Alcibiadem* B: *Alcibiaden* NO. — 36, 37 *haec omnia* B: *haec* om. NO. — 37, 13 *omnisque late Cephallenia, Zacynthos* — — *belli accessio fuerunt* Freinshemius. — 37, 31 *at certe negatus* O: *hac perte negatum* B (corr. in *aperte negatus*), *certe negatus* N. Equidem malim: *dubium est; certe negatus* etc. — 38, 10 *stuprum passa* IN: *passa* om. B, unde O *stuprata*, lectione Iordanis neglecta. — 38, 12 *ad maritum* BI: *ad maritum suum* NO. — 38, 20 *in res suas* O in adnot.: *in uires suas* BN. — 39, 4 *celebri religione* BN: *delubri religione* O ex con. Tollii. At nulla causa videtur, cur lectio codd. immutetur. Ait Florus: Perses victus fugit in maria insulamque Samothracen fretus celebri religione insulae, quae *ἱερὰ νῆσος* appellata (v. Diod. III, 55) sancta habebatur. Accedit quod paulo post Florus scripsit: *ab illo quo confugerat templo*, non *delubro*. — 39, 9 fort. *nomenque in epistola notaret suum* — 39, 11 *in tribunal recepit* H: *in tribunali rec.* BO; *in templum rec.* N. — 39, 32 *Scodram*] *scoridam* B rasura ex *scoriadam* — 40, 7 *Philippus Persae filius* B: *philippus ex similitudine philippi pseudophilippus* N; *ex similitudine Philippi Persae filii Pseudophilippus* O. — 40, 12 *invalidus, quique non a veris regibus, ab illo imaginario et s. rege superatus est* H secundum Mommsenium (qui proposuit: *regibus, est ab illo* — — *superatus*): *invalidusque (invictusque N) non a (a om. B) veris regibus sed ab illo imag. et s. rege superatus est (est om. N)* BN; *invalidus, atque non a v. regibus, sed ab illo* — — *sup. est* O. — 40, 14 *consul Metellus* B: *consule Metello* NO. — 41, 35 *quo* (scil. duce) *minus credas* B: *quod minus credas* NO. — 42, 9 et 34 *Corinthus* B:

Corinthos NO. — 42, 16 *Macedoniae statum* H: *Macedoniae* BN; *Macedoniam* O et vulgo. — 42, 18 *Elidos* B: *Elidis* NO. — 42, 22 *intervenit* Ed. Woelfflinus: *invenit* B, *venit* NO. — 42, 28 *Corinthii*] *corinthi* B cum rasura post *hi*; videtur *corinthici* fuisse. — 42, 36 *clarissimarum* Freinshemius: *clarissima* BNO. — 43, 1 *scintillae* Woelfflinus secundum Iahnium, qui ingeniose *favillae* coniecerat: *ille* BN. — 43, 15 *contagium ac series: contagium ad series* B, *contagio et series* N, *contagium serpens* O ex Mommsenii coni. — 44, 1 *ille Scipio* B: *Scipio ille* NO. — 44, 3 *Celticos* BN: *Celtiberos* Salmasius ex cod. Palatino. Reliqui lectionem vulgatam ob locos Strabonis III, 1, 6 p. 139; III, 2, 2 p. 141; III, 2, 15 p. 151; III, 3, 5 p. 153, quamquam lectio Palatini aliqua ex parte firmatur scriptura in cod. B, qui sec. manu recentiore *celticos* correctum habet; prius scriptum fuisse videtur *celicos* aut *celiros* — 44, 13 *audaciae* B: *astutus et audacia* N, *astutiae* O. — 44, 23 *castra etiam praetorum et praesidia adgressus* H: *castra etiam praetorum (praetriorum)* N) *praesidium adgr.* BN. Nec tamen ita certa est emendatio a me proposita, cum *et post praetorum* etiam a B absit, quod Iahnus afferre omisit. Potest enim *praesidium* (i. e. *praesidum*) etiam glossema voc. *praetorum* esse. — 44, 25 et 45, 20 *internicionem: internitionem* B, *internecionem* NO. — 45, 1 *Durium* edd. veteres: om. codd. et O. — 45, 3 *saevius aliquando perculit* Lipsius: *s. aliquanto perculit* BNO. — 45, 16 *hunc quoque* delendum censet Iahnus; probabilius est quod Mommsenio in mentem venit, participium, ut *adorti*, intercidisse. — 45, 17 *ita* N: om. BO. — 45, 28 *et iniustis* BN: *et inuisis* susp. Mommsenius. — 45, 34 *quodque* — — *videret*] cf. Iahnii praef. p. XIX. — 46, 14 *subiecto* Mommsenio glossa videtur. — 46, 15 *macte esse fortissimam* BN: *macte este! fort.* O ex coni. Hauptii; ego *esse* Mommsenio auctore uncinis circumelusi. — 46, 21 *de pauperrimis* B: *de pauperibus* NO. — 46, 25 *ita magis turbida et foeda, velut crescentibus* Bezenbergus. — 46, 32 *quippe quibus cum Iugurthinis* — — *miscuerit* (scil. populus Rom.) H: *quippe qui* (scil. anni) *Iugurthinis* — — *miscuerint* NO, *quippe qui iugurthinis* — — *miscuerit* B, sed est post *quippe* vocabulum quinque sexve litterarum erasum, cuius primae litterae *qu* et extrema *s* etiam nunc conspicuae sunt; quod sequitur post rasuram voc. *qui*, ipsum quoque in loco eraso et manu secunda scriptum est. Paulo post auctore Mommsenio post *bellis* signum lacunae posui, cum ex loco, quem *bellis* obtinet, probabile sit sen-

tentiam relativam, velut *quibus arma per orbem terrarum circumtulit*, hic intercidisse. — 47, 4 *separatim referentur* H: *sep. perferentur* BN, *sep. proferentur* O et vulgo. Syllaba *tim* in B in rasura maiore scripta est. De confusis syllabis *per* et *re* cf. ad p. 31, 5. — 47, 24 *Crassi] cassi* B (non *cuassi*). — 48, 37 *frustra adivit* O: *frustra diuoluit* B, *frustra diu uoluit* N. Equidem hic quoque aliquid excidisse suspicatus scribere malim: *frustra diripere uoluit*; cf. quae sequuntur de Thala re vera direpta. — 48, 38 *armis thensaurisque regis* H: *a. t. regis* BNO. Cf. p. 47, 16 *in bonis regis*; 62, 34 *regis inhians ille thensauris* etc. — 48, 38 *diripuit* B: *disrupuit* N, fort. recte; v. Fleckeisenium in Ann. nov. philol. et paedag. Vol. LXVI, p. 328. — 49, 7 *Capsam, in media Africa siti anguibus harenisque vallatam* B: pro *siti* est in N *sitam*; ego malim *situ*; nam *siti harenisque* tautologum videtur. — 49, 32 *Arverni* edd. veteres: *Arveni* BO, *Arvenni* N. Cf. Plin. Nat. Hist. VII, 50, §. 166. — 50, 1 *Vituitus* BO: *bisuisus* N, quae lectio suadet ut *Bituitus* restituatur. — 50, 33 *Teutonias* BN (ex nominativo *Teutones*; v. supra ad p. 27, 4): *Teulonos* O — 51, 10 *Teutobodus* scripsi ex Orosio V, 16 et Eutropio V, 1: *teuto uocatus* B, *teutobocus* N. Illud recepi ut propius accedens ad lectionem codicis B, quam quod vulgo in Floro nulla librorum auctoritate editur *Teutobocchus*. Potest tamen *teuto uocatus* etiam corruptum esse ex *Teutobocus*, ut est in N. In Orosio lectio librorum admodum fluctuat; cod. Monac. habet *Theudolus*, S. Gallensis *Theodulus*. — 51, 24 *venere ipsi — nam metus in barbaris nulla vestigia — et diem pugnae a nostro imperatore petierunt*] sic incerta emendatione scripsi, ut legentium commodo subveniretur; in B verba *venere* usque ad *vestigia* et omissa sunt; N habet: *venere illi quam et in barbaris multa vestigia diem — — petierunt*. — 51, 25 *et sic* BN: *et hic* Perizonius. — 52, 1 verba *nam cum missa ad Marium legatione libertatem ac sacerdotium non inpetrassent* intacta reliqui, quamquam graviter corrupta existimo. Mommsenius, quem de loco consului, acute suspicatur: *nam cum missa ad Marium legatione libertatem magistratus* (ex *mag.*) *ac sacerdotium* (i. e. sacerdotes) *non inpetrassent* etc. — 52, 6 B habet *plaustrorumqependerunt*, littera *q* eadem manu in *p* mutata. — 52, 17 verba *quod — — solet*, quae codd. post *interesset* (v. 20) habent, cum Iahnio transposui; post *victoriae Cimbricae* probabile est participium, velut *subclamans*, intercidisse. — 52, 35 *silvarum et montium situs cum ingenio consentiebant* vulgo legitur, sed erunt qui

consentiebat praeferant, ut scriptum est in B, sed ita ut littera *n* eadem manu super lineam addita sit. — 54, 10 *parique violentia ruentem ulterius hostem quadam quasi manu reppulit*] pro *quadam* scripsit Iahnus ex con. Hauptii *eadem*; equidem explico: quasi ictu quodam gladiatorio reppulit; videtur enim locutio proverbialis (ut item est p. 84, 30 *quasi una manu*), ex armorum certamine desumpta, cf. inpr. Quintil. Instit. orat. VIII, 1, 20: *Namque ut in armorum certamine adversos ictus et rectas ac simplices manus cum videre, tum etiam cavere ac propulsare facile est, aversaeque lectaeque minus sunt observabiles* etc. — 54, 24 *a rege N: et rege B; ex rege suspicatur* Woelfflinus. — 54, 30 *revivescunt BN: reviviscunt O.* — 55, 24 *Euphratem B: Euphraten NO.* — 55, 27 *quippe quasi commilitans cum dea H: dea om. N; quippe comm. cum quasi dea B; quippe comm. quasi dea cum O.* — 56, 9 *obsides O: et obsides BN*, fort. recte, si statuas aliquid ante *et* desiderari. — 56, 16 *illud] illū B.* — 56, 22 *imperii habebat B: habebat imperii NO.* — 57, 2 *turbaret codices: turbat et O* ex sua con. — 57, 4 *Phaselim B: Phaselin NO.* — 57, 20 *Atilius I. Fr. Gronovius* (sed addito praenomine *P.*): *Gratillus BO, gratil'ius N.* Cf. Appiani Mithrid. c. 95. — 57, 21 *Pomponius Dukerus: Pompeius BNO.* — 57, 23 *Libycum Lentulus Marcellinus Mommsenius*, quo auctore et haec correxii et quae sequuntur meliore verborum distinctione ordinavi. O cum vulgata habet: *Lentulus Libycum, Marcellinus Aegyptium, Pompei iuvenes Hadriaticum; Varro Terentius Aegaeum; et Ponticum et Pamphylium Metellus, Asiaticum Caepio* etc. De Lentulo Marcellino v. App. l. c., de Terentio Varrone eundem et quae ipse de imperio suo tradidit in l. de re rust. II praef. — 57, 27 *quasi porta Lipsius: quasi portam BNO; sic obditis navibus quasi porta* idem est quod *navibus ut porta obditis*, quam locutionem Florus in deliciis habuit; v. p. 26, 21 *Romana classis* — — *sic remis quasi habenis agebatur*; 56, 30 *sic maria bello quasi tempestate praecluserant*. p. 60, 4 *gentem sic in sedes suas quasi greges in stabulum pastor reduxit*. p. 61, 11 *cum Rhenum suum sic ponte quasi iugo captum viderent*. add. p. 75, 36. 92, 7. — 58, 10 *Creticum bellum, si vera volumus, nos fecimus; sola enim vincendi nobilem insulam cupiditas fecit] enim om. codd.; Iahnus nos fecimus* uncinis circumdedit, duas diversas lectiones confusas esse ratus; cf. eius praefat. p. XXIII. — 58, 26 *Antonium] immo Octavium*, nisi est error Flori ipsius. Habet deinde B *in aliam*, non *in alim*, ut est apud O operarum errore. —

60, 31 *quae erat Ariovisti* O: *quaetariouisti* B, *erat* om. N, *quanta Ariovisti* suspicatur Woelfflinus fort. rectius; cf. p. 55, 26. 75, 35. 89, 21. 95, 14. — 61, 10 *maior* B: *set maior* N, *tum maior* suspicatur O. — 61, 17 *Britanniam transit* B: *ne quis in Britanniam*, ut est in N, requirat, cf. p. 56, 11: *Libanum Syriae Damascumque transgressus*. — 61, 28 *Casuella* B: *cauelianis* N, *Cassivelani* O ex Freinsheimii coni., quam cum veram habere nequeam, locum ut est corruptus reliqui. — 62, 1 *et hieme creverant Alpes*] fort. *concreverant*, nisi lectio librorum eo fulcitur quod Florus p. 51, 13 dixit: *per hiemem, quae alius Alpes levat*. — 62, 9 *sustulit* Iahnio auctore uncinis circumclusi; cf. eius praef. p. XVIII. — 62, 29 *Ateius* Freinsheimius: *Metellus* BNO. — 62, 32 *Orode* N: *Herode* BO. — 62, 34 *meminisset set* O in adnot.: *set* om. BN, sed B sic habet: *meminis set* — 63, 17 *vix cladis tantae nuntium* Ip. — 63, 11 *hostium in manus* H: *in* om. BO, ante *hostium* habet N. Cf. p. 49, 17 *Sullae in manum traditur*. — 63, 24 *illa tertia aetas* NO: *tertia* om. B; haud scio an fuerit *tertia illa aetas*, ut est p. 75, 25 *tertius ille turbo*. — 66, 8 de verbis *ne populus* — — *ageret* v. Iahnii praef. p. XXIII sq. — 67, 18 *obvia nobilitas manu eorum, quos agris moverat, cedere a foro coegit* H: *obvia nobilitas manu eorum, quos agris moverat. caedes a foro coepit* BO. Caedem in Capitolio demum initium cepisse etiam Aurelius Victor testatur de Vir. illustr. c. 64: *deinde cum prorogare sibi potestatem vellet, adversis auspiciis in publicum processit statimque Capitolium petiit* etc. De voc. *obvia* autem, quod est idem quod *obviam profecta* vel *progressa*, v. p. 67, 11 et 33; p. 79, 21. Ceterum possis etiam *caedes a foro* mutare in *cedere foro*, quod haud scio an praefendum sit; v. pag. 36, 21 *mari ac terra cedere coegit* et 36, 30 *tolo cesserat mari*. — 67, 22 *atq. ita duce scipione nasica* || *a concitato in arma populo quasi iure oppressus est*] sic locus in B scriptus est, sed praepositione *a* ante *concitato* erasa, quae abest ab editionibus. Videtur lectio primae manus vera esse. — 68, 3 *tantum animorum Marius* O: *tantum uiro marius* B; *tantum viro Marius dabat spei, nobilitati semper inimicus* Mommsenius. In lectione cod. B *uiro* etiam *uirium* latere potest. — 68, 8 fort. *ipse se adoptarat*. — 68, 18 *Memmium* edd. veteres: *meummium* N, *Mummium* BO. — 68, 19 *regem se a satellitibus suis appellatum* H: *regem ex satellitibus (exatellitibus B) suis app.* BN; *regem ex sat. suis se appell.* O. — 68, 26 *in ipsa* N: *ipsa* BO. — 68, 32 *ut nec* edd. veteres: *ut ne* BNO. Cf. de *nec* = *ne* — *quidem*

p. 15, 26. 23, 19. 36. 24. 48, 36. 56, 24. 57, 3. 68, 32. 78, 25. 80, 1. 94, 19. 92, 26. 96, 7. 99, 32. 100, 23. *ne pro nec* in B etiam scriptum est p. 76, 7. 78, 25. 80, 1., contra *nec pro ne* p. 93, 25. Locutione *ne — quidem* Florus raro usus est, ut p. 45, 17. 80, 1. — 69, 6 *unde et natalium Druso aemulatio accesserat* B: *unde et nataliui druso aemulatio accesserat* N; *una natalium a Druso aemulatio facessierat* O ex coni. Hauptii; *unde et nata aemulatio* Mommsenius; equidem malim: *unde et nata Livio Druso aemulatio — 69, 24 minus* delendum esse significavi; in loco mendum esse apparet, sed incertum sitne *minus* an *desierunt* inducendum, an, quod Dukerus voluit, *magis pro minus* corrigendum. — 69, 25 *desierunt* BN: *destiterunt* O ex Mommsenii coni. — 69, 27 *Bellum, quod adversus socios gestum est, sociale bellum vocetur licet* N: *bellum — — gestum est* om. BO; illud restituendum esse Iahnus in praef. p. XXXVI recte vidit. — 70, 8 *et Latinos* corruptum esse cum ipsa orationis forma (nam *et* sic positum vitiosum est) apparet, tum ex rerum gestarum historia, quoniam Latinos a bello sociali abstinuisse compertum est; laet in *et latinos* aliud populi nomen, vel *Vestinos* vel *Paelignos*. Hac coniectura probata Mommsenius bene monuit iam illud quoque incertum esse, utrum supra p. 70, 2 vera sit lectio *omne Latium* an eius loco *omne Samnium* emendandum. — 70, 8 *afrienos* B, *Afranius* NO. Scripsi secundum optimum codicem *Afrienus*, cum nomen viri prorsus incertum sit, sed apparet eundem nominari, qui ab Appiano Bell. civ. I, 47 *Τίτος Λαφρήνιος* vocatur. — 70, 27 *media in urbe per viam* H: *mediam urbem per viam* BN, *mediam per viam* O. Non moveor eo quod *urbs* paulo ante dicta est; cf. p. 19, 20 sq. 71, 5 sq. 72, 37. — 71, 2 *Id qualitercumque* B (scil. *feras*; cf. p. 71, 4. 72, 20. 73, 37 sq.): *ut cumque* N, *hucusque* O. — 71, 5 *inter initia urbis* N: *in italia urbis* B, *inter initia libertatis* O. — 71, 20 *sulphure* B: *sulpure* NO. — 72, 10 *Titus Aquilius* BO: *Titus* om. N, rectius, ut videtur; nam verum praenomen est *Manius*. — 72, 31 et 76, 11 *milia amplius* B: *amplius milia* NO. Habet tamen etiam B p. 71, 23 *sexaginta amplius milium*, p. 84, 7 *trecenta amplius milia*, p. 95, 23 *viginti amplius milium*. — 72, 35 *vinculis* NO: *ungulis* B, unde haud scio an corrigendum sit: *cingulis* — 72, 37 *inde alia castra, Vareniana, castra deinceps Thorani* B: *Vareniana castra* om. N, *inde Vareniana castra, deinceps Th.* O. Cf. supra ad p. 70, 27. — 73, 6 *ex ferro* H: *et ferro* BNO. — 73, 12 *in honorem* aliquot eodd.: *in honore* BNO.

Cf. Iahnii praef. p. XXVI. — 73, 20 *urbe Romana* BN : *urbe Roma* O ; cf. supra ad p. 15, 5. — 73, 27 *trabibus* B : *cratibus* NO. — 73, 35 *telum* Freinshemius : *bellum* BNO. — 74, 12 *est post supergressum* inducendum esse Iahniius censet. — 74, 20 *urbi agmen* B : *agmen urbi* NO. — 74, 24 *Poenos quoque, quae* H : *Poenos quoque* BN, *Poenos quae* O. — 75, 27 *legiones, quingentae cohortes* O : *legiones inde quingentae coh.* BN ; fort. *legiones, undequinguentaginta cohortes*. Cf. tamen Plutarchi v. Sullae c. 27. — 75, 29 *ferox* B : *ferus* NO. — 75, 31 *primum* N : *primo* BO ; cf. ad p. 12, 19. — 75, 37 *quantum id funerum* B ; fort. *quantum fuit funerum* — 75, 38 *penetralibus* O : *penitentibus* B, *patentibus* N. — 76, 22 *laniatum* B : *lancinatum* NO. — 77, 12 *hi copias adtriverant viri, prope tota Hispania persecuti. diu et ancipiti semper acie pugnatum est; nec tamen prius bello quam suorum scelere et insidiis extinctus est. prima per legatos habita certamina etc.*] sic scripsi in manifesta codicum dittographia, illud etiam dubitans, num colon *diu* — — *pugnatum est* suo loco collocatum an post *extinctus est* transponendum sit: *hi copias adtriverant viri diu et ancipiti semper acie pugnatum est. nec tamen prius bello quam suorum scelere et insidiis extinctus est. copias eius prope tota hispania persequuti diu et varia semper acie domauerunt. Prima per legatos etc.* B. Ex his verbis Iahniius, quem v. in praef. p. XXV, *hi copias* — — *adtriverant* et deinde *diu et varia semper acie* uncinis inclusit. — 78, 23 *distringere incendiis urbem* NO : *destringere i. u.* B, fort. recte, ut sit idem quod *ad solum exurere, solo aequare*. — 80, 31 *C. Caesar*] fort. *C.* delendum, ut item nomina Crassi et Pompei praenomine carent. — 81, 4 *morte Iuliae* B : *et morte Iuliae* NO. — 81, 12 *primum* H : *prima* BN, *primo* O. — 81, 31 *nave* B : *navi* NO. *nave* habent codd. p. 86, 29 ; contra B *navi* p. 94, 16. — 82, 29 *radiaret* O : *radiarent* B (non, ut est in Iahnii adnot., *radiarent*, correctum ex *radiaret*) ; *radiarentur* N. Equidem malim : *quasi de industria, ut prospera eius adversis radiarent*, i. e. exsplendescerent. — 83, 27 *castrorum quae sedecim milium vallo obduxerat*] cum in B sit *castrorumq. sedecim milium* (corr. ex *milia*) *uallo* (o est in ras. ; fuerat quondam *uallū* aut *uallū*) *obduxerant*?, vide ne legendum sit : *castrorum quibus sedecim milium vallum obduxerat*. — 83, 28 *quid iis* H : *quid is* B, *quid his* NO. — 83, 34 *sedebunt* B : *sedere* NO. — 84, 11 *plausum theatri sui audiens* B : *theatri sui audiens plausum* N, *plausu theatri sui* O ex Mommsenii coniectura. — 84, 24 *effusius* H : *fisussui* B, *fusus* N. *fisus sibi* O. — 84, 26 *hi*] *illi* B rasura ex *ulli* — 86, 20 *nisi quod*

amplior] v. Iahnii praef. p. XVII. Freinshemius supplevit: *nisi quod amplior hic hostium exercitus, eoque acrior* etc. — 86, 21 *Caesareanorum* B: *Caesarianorum* NO. cf. p. 89, 34, ubi item ex B *Caesareanae potentiae* restituimus. — 86, 36 *regio* NO: *quae regio* B, fort. recte, si ad *fercula* ‘*erant*’ suppleas. — 86, 38 *veluti* B: *velut* NO. — 87, 23 *arma et armamenta* H: *arma et armenta* B, *armamenta* NO. — 87, 33 *librare* H: *liberare* B, *deliberare* NO. — 88, 10 *hortari increpare* B: *hortari* O errore operarum. — 88, 26 *phalaricis* Spengelius: *plaustris* B, *pilis* N, *lanceis* O; *balistis* coniecit Bezenbergerus. — 88, 29 *avia petentem* N: *aviū tentem* (corr. in *tenentem* manu admodum vetere, sed alia) B, *avia tenentem* O. — 89, 19 *lata dominatio* H: *dilata dominatio* B, *uilitio donata* N, *dilata coniuratio* O ex priore mea coniectura. — 90, 3 *desciscit in reginam* *** *aliter* O: *desciscit in regem* *Nam aliter* B (*regem* est ultima vox versus, spatio vacuo relicto duodecim fere litterarum; tum novus versus incipit a verbo *Nam*) — 90, 7 *Augustum* delevit Freinshemius. — 90, 13 *motus civitatis: motis civitatis* B, *civitatis motus* NO. — 90, 26 *et obnoxium delendum* censeat Hauptius. — 90, 33 *obsidebat at* H: *obsiderat* B, *obsidebat* N, *obsidere. at* O; possis etiam: *obsidebat, cum Octavius* etc. — 91, 21 *ultionem de his sumendi* H: *ultionem de his* B, *ultionis de his* NO. — 91, 25 *Perusiam* N: *Perusium* BO. — 91, 25 *exercitus* B: *et exercitus* NO. — 91, 28 *nihil insignius* Mommsenius: *nihil in se minus* BNO. — 91, 31 *ingemescat* BN: *ingemiscat* O. — 92, 26 *nec tum omina imminentis cladis latuerunt* H: *nec tot in* || *minentia destinate cladis latuerunt* B, *nec tum iminentia cladis destinatae signa latuerunt* N, *nec tum iminentia destinatae cladis latuerunt* O. Locus labem traxit, cum glossema *destinatae* ad voc. *imminentis* adscriptum in verborum contextum illatum esset; solet autem Florus in tali re v. *imminens* uti, v. p. 29, 22 *imminentem temerario duci cladem praedixerant insidentia signis examina*; p. 33, 20 *haec fuit illius viri non sine praesagio quodam fati imminentis prima confessio*; p. 84, 9 *numquam imminentis ruinae manifestiora prodigia. Imminentis* (deleto *destinatae*) scribendum esse etiam Bezenbergerus et Ed. Wurmius intellexerunt. — 92, 28 *volucres quasi iam sua* (i. e. praedam sibi destinata) *circumvolabant* B: *volucres castra quasi iam sua circumvolabant* NO. — 93, 1 *acie namque* etc.] locus graviter corruptus sic in B scriptus est: *acie namque commissa cum pari ardore aliquandiu dimicatum foret quamvis duces inde praesentes adessent. hinc alterum corporis aegritudo. illum metus et ignavia subduxissent. staret*

(starent pr. m., corr. eadem) tamen pro partibus inuicta fortuna et ultoris et qui vindicabatur. primum adeo anceps fuit. ut par utrūq. discrimen exitus proelii docuit. capta sunt hinc caesaris castra etc. Scripsi autem stabat tamen — — ut exitus pr. docuit cum Graevio; in verbis quae sequuntur Spengelii emendationem secutus sum. O sic habet: acie namque commissa cum — — dimicatum foret, et, quamvis — — subduxissent, staret tamen pro partibus invicta fortuna et ultoris et qui vindicabatur, proelium adeo anceps fuit ut par utrimque discrimen exitus proelii docuerit: capta sunt hinc Caesaris castra etc. — 93, 12 errore dedit (scil. fortuna) B: error dedit NO. — 93, 34 hic se piratica tuebatur. Puteolos Bezenbergerus: hic se piratica turba turper puteolos B, hic se pirata tuebatur. post Puteolos O in adnot. — 94, 6 hoc putabant O auctore Hauptio delevit. — 94, 16 Sed inportu || manes antonii et pompeianorum bonorum quorum sec || tor ille fuerat. praede decurata possessio || manere non poterat. B — 95, 8 tandem etiam saeculum terrore liberavit H: tandem etiam terrore (terrae N) saeculum liberavit BN, tandem etiam terram et saeculum liberavit O ex Hauptii coniectura. — 95, 32 documenta fuissent Dukerus: docum. fecissent BNO; cf. p. 24, 19. — 96, 16 montis B pr. m.: montes B corr., NO. — 96, 28 scripsi salmacidae infestiores, ubi est in NO salmacidis fluuius infestior, quae est aperta interpolatio; quid in B scriptum fuerit, ignoratur; ex scriptura veteris manus nihil servatum est nisi: tum quibusdam salmacidae *** Etiam dulces fuere etc. — 97, 7 fort. petiit — 98, 11 recepit Ip: recipit BN. — 98, 14 soluta est N: resoluta est Ip fort. recte; victa est B. — 98, 27 Cennos BI: scennos N, Genaunos Tollius ex Horatii Carm. IV, 14, 10. — 99, 3 saucius Ip: sauciis BN. — 100, 4 Thraces cum antea saepe, tum maxime H: cum om. BN, Thraces antea saepe et maxime O. — 100, 15 reppulit: repulit N, perpulit BO; cf. ad p. 31, 5. — 101, 27 lictoris virgis BN: fort. lictorius virgis — 101, 36 perdit castra H: perdi castra B, perditas res NO. — 102, 17 latius quam ipsa victoria. Marmaridas B: latius victoria patet. Marmaridas N, latius quam victoria. pariter Marmaridas O. At mihi quidem dubium non videtur, quin patet in N sit merum glossema. Bezenbergus ingeniose coniecit: unde illi Gaetulici nomen clarius quam pro ipsa victoria. — 102, 18 Garamantes BI: Garamantas NO. — 102, 31 quem rex Artageris ex Parthis praefecerat O (sed hic Artagerae; at v. Strab. XI, p. 529): quem rex artaxerser (sic) parthis praef. B, quem rex artaxatis praef. N. Emendatio loci incerta est; nam etiam in breviario Sexti

Rufi qui vocatur lectio vulgata c. 19 *'Domnes quidam, quem rex Artageris praeposuerat'* ex coniectura profecta est; optimus cod. Bambergensis locum sic habet: *Donnes quidam quem parthis arsacis praeposuerat.* Lacuna, quam deinde in Floro Iahnii reete indicavit: *et tunc quidem Caesar recreatus est ex vulnere in tempus set***, ex eodem Rufo suppleri potest, cuius locum ex codice Bamberg. emendatum adscribam: *Quem (libellum) cum imperator Romanus legeret inten'ius, cultro adgressus Gaium vulneravit. Percussor quidem a militibus confossus est; Gaius ex vulnere, regressus in Syriam, obiit.* — 103, 36 *augeri contemneret ut triumpho* H: *augeri contempneret ut triumphos* B, *ut posset triumphos contemnere* N, *ut triumpho augeri contemneret* O. — 104, 5 *et utinam mutua clade certamen* BN: *et ultimum mutua clade certamen* O cum editionibus veteribus, quae mihi quidem admodum infelix mutatio videtur. Ait Florus: *fuisset anceps et cruentum certamen et tale, quod vix mutua clade fore sperari posset.* — 104, 9 *sic tamen quoque* BN (sed B *quoquo*): *sic quoque* O; cf. ad p. 17, 1. — 104, 22 *concilium* H: *consilium* BNO. — 104, 23 *circa enim* H: *circa cum* B, *circa se* N, *circumcirca* O. — 104, 25 *nitentes in profundum* H: *nitentes in profund* B, sic in media pagina desinens; *ut latentes in profundo* N; *vi latentes in profundo* O. — 105, 14 *dictus imperator perpetuus* Mommsenius: *dictator perpetuus* NO, quam interpolationem ex loco superiore p. 89, 13 *'ad hoc pater ipse patriae perpetuusque dictator'* fluxisse probabile est.

Epitomae fragmentum P. Annii Flori, quod a *Theodoro Oehlero* in codice Bruxellensi inventum *Ritschelius* primus in novo museo Rheno I, p. 303 sqq. publicavit, adiciendum putavi, ne haec praefatio declamatoria cognitu admodum digna, quidquid de eius auctore cogites, ab hac scriptorum Romanorum collectione excluderetur. Quod fragmentum ut post egregias *Ritschelii*, *Schopenii*, *Iahnii* curas emendatius edere possem, studio potissimum *Theodori Mommsenii* perfectum est, qui hanc quoque operis mei partem ex doctrinae suae copiis auxit. Codicem autem in adnotatione critica littera C significavi.

Pag. 106, 1 *Spatianti mihi* Mommsenius: *Capianti mihi* C, *Capianti mihi quietem* O cum *Schopenio* || 106, 3 *salubritate* *Schopenius*: *libertate* CO || 106, 9 *recognosco quid istic. hic* Mommsenius: *hic om. C; te recognosco. Quid istic* O cum *Schopenio* || 106, 12 *crimini*] *certamini* *Schopenius*. Cf. *Ritschel.* p. 307. || 106, 12 *tune es, inquit, ille ex Africa quem* malim || 107, 1 *morer* *Ritschelius* || 107, 2 *actus* corruptum

videtur || 107, 3 *in memoriam priorum* Mommsenius; cf. v. 14. || 107, 6 *de quo* scripsi: *quo* C teste Iahnio, *e quo* C ex apographo Oehlerii; *de quo* om. O || 107, 6 *palmam* Mommsenius: *postquam* CO || 107, 12 *quae tandem loca* Schopenius || 107, 13 *Si tu indulges* idem || 107, 15 *Cereri sedem, deinde* Schopenius: *Cereri, secundum deinde* CO || 107, 17 *inde me Rhodus habuit ingressum Aegyptium pelagus* Mommsenius; cum *me* in cod. lineam subductam habeat, Schopenius *inde Rhodon* (scil. *salutari*) coniecit; contra Ritscheliius post *pelagus* verbum *allexit* supplevit || 107, 20 *mediterranea* Mommsenius: *mediterraneam* CO || 107, 21 *secutus sum* Ritscheliius || *et delet* Mommsenius: *en* O || 107, 25 *aliter* C: *ultra* Mommsenius || 107, 31 *si navis gubernator* Schopenius || 107, 38 *omnium earum* Mommsenius: *omnium rerum* CO. Urbes quae ad quietem eliguntur ex adverso positae sunt Romae. || 108, 6 *non serotino erubescit* Mommsenius || 108, 8 *portant* O cum Ritschelii: *portant* C, *portendunt* Schopenius || 108, 16 *quid hic a te agitur* Ritscheliius || 108, 18 *inde* Mommsenius: *unde* CO, sed O cum signo lacunae || 108, 18 *cum eum hac* Ritscheliius || 108, 24 *totum enim quod hic egimus quinquennium ita mihi* Schopenius et O (sed hic *toto* — — *quinquennio*): *totum enim quod egimus quinquennio isto isto mihi* C; *toto enim quod egimus quinquennio istoc ita mihi* Mommsenius; *toto enim quod ab initio egimus quinquennio ita mihi* Ritscheliius; ego tentavi: *totum enim quod egimus quinquennium primum ita mihi* etc. || 108, 27 *ceteris et* Mommsenius: *et ceteris* CO || 108, 31 *quantus hic est* malim || 108, 33 *honor* Ritscheliius: *honor* CO; cf. v. 35 || 109, 4 *in suggestu* Schopenius || 109, 8 *Romanae eloquentiae* supplet Ritscheliius.

Dum plagulas corrigo per Ottonem Iahnium certior factus sum, Orosii codicem Mediceum eo loco, de quo dixi p. XII, habere *Teuto-duobus*, quod tacere nolui.

In indice denique nominum, quem novum confeci, multum laboris impendi, ut personae, quas fere singulis nominibus Florus nominare solet, quantum fieri posset, accurate discernerentur. Ita commodis eorum, qui res gestas a Floro memoratas cognoscere volent, bene consuluisse mihi videor.

Scribendam Monachii mense Octobri 1853.

C. Halm.

IVLI FLORI

EPITOMAE DE TITO LIVIO

BELLORVM OMNIVM ANNORVM DCC

LIBER I.

CAPITA LIBRI I.

- I. A Romulo tempora regum VII.
- II. Anacephalaeosis eorum temporum.
- III. De mutatione rei publicae.
- IIII. Bellum Etruscum cum rege Porsenna.
- V. Bellum Latinum.
- VI. Bellum cum Etruscis Faliscis Veientibus Fidenatibus.
- VII. Bellum Gallicum.
- VIII. Bella Gallica.
- VIIII. Bellum Latinum.
- X. Bellum Sabinum.
- XI. Bellum Samniticum.
- XII. Bellum Etruscum Samniticum Gallicum.
- XIII. Bellum Tarentinum.
- XIIII. Bellum Picens.
- XV. Bellum Sallentinum.
- XVI. Bellum Vulsiniense.
- XVII. De seditionibus.
- XVIII. Bellum Punicum primum.
- XVIIII. Bellum Liguricum.
- XX. Bellum Gallicum.
- XXI. Bellum Illyricum.

- XXII. Bellum Punicum secundum.
 XXIII. Bellum Macedonicum primum.
 XXIII. Bellum Syriacum regis Antiochi.
 XXV. Bellum Aetolum.
 XXVI. Bellum Histricum.
 XXVII. Bellum Gallograecum.
 XXVIII. Bellum Macedonicum secundum.
 XXVIII. Bellum Illyricum secundum.
 XXX. Bellum Macedonicum tertium.
 XXXI. Bellum Punicum tertium.
 XXXII. Bellum Achaicum.
 XXXIII. Res in Hispania gestae.
 XXXIII. Bellum Numantinum.
 XXXV. Bellum Asiaticum.
 XXXVI. Bellum Iugurthinum.
 XXXVII. Bellum Allobrogum.
 XXXVIII. Bellum Cimbricum Teutonicum Tigurinum.
 XXXVIII. Bellum Thracicum.
 XL. Bellum Mithridaticum.
 XLI. Bellum piraticum.
 XLII. Bellum Creticum.
 XLIII. Bellum Balearicum.
 XLIII. Expeditio in Cyprum.
 XLV. Bellum Gallicum.
 XLVI. Bellum Parthicum.
 XLVII. Anacephalaeosis.
-

I. A ROMULO TEMPORA REGVM SEPTEM.

Populus Romanus a rege Romulo in Caesarem Augustum septingentos per annos tantum operum pace belloque gessit, ut, si quis magnitudinem imperii cum 5 annis conferat, aetatem ultra putet. ita late per orbem 2 terrarum arma circumtulit, ut qui res illius legunt non unius populi, sed generis humani facta condiscant. tot in laboribus periculisque iactatus est, ut ad constituendum eius imperium contendisse Virtus et Fortuna videantur. 10 qua re cum, si quid aliud, hoc quoque operae pretium sit 3 cognoscere, tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo rerumque diversitas aciem intentionis abrumpit, faciam quod solent, qui terrarum situs pingunt: in brevi quasi tabella totam eius imaginem amplectar, non nihil, ut 15 spero, ad admirationem principis populi conlaturus, si pariter adque insemel universam magnitudinem eius ostendero.

Si quis ergo populum Romanum quasi unum homi- 4 nem consideret totamque eius aetatem percenseat, ut 20 coeperit utque adoleverit, ut quasi ad quandam iuventae frugem pervenerit, ut postea velut consenuerit, quattuor gradibus Romae aetas *distincta videbitur*. *prima aetas* sub 5 regibus fuit prope per annos quadringentos, quibus circum urbem ipsam cum finitimis luctatus est. haec erit 5 eius infantia. sequens a Bruto Collatinoque consulibus 6 in Appium Claudium Quintum Fulvium consules centum quinquaginta annis patet, quibus Italiam subegit. hoc fuit tempus viris armis incitatissimum, ideoque quis adulescentiam dixerit. deinceps ad Caesarem Augustum 7 centum et quinquaginta anni, quibus totum orbem pacavit. hic iam ipsa iuventus imperii et quasi robusta maturitas. a Caesare Augusto in saeculum nostrum haut multo 8 minus anni ducenti, quibus inertia Caesarum quasi con- 1*

seniit adque decoxit, nisi quod sub Traiano principe mo-
vit lacertos et praeter spem omnium senectus imperii
quasi reddita iuventute reviruit.

- 1 Primus ille et urbis et imperii conditor Romulus fuit,
2 Marte genitus et Rhea Silvia. hoc de se sacerdos gravida 5
confessa est, nec mox fama dubitavit, cum Amulii regis
imperio iactatus in profluentem cum Remo fratre non po-
3 tuit extingui. si quidem et Tiberinus amnem repressit,
et relictis catulis lupa secuta vagitum uber admovit in-
fantibus matremque egit. sic repertos aput arborem Fau- 10
stulus regii gregis pastor tulit in casam adque educavit.
4 Alba tum erat Latio caput, Iuli opus; nam Lavinium pa-
tris Aeneae contempserat. ab his Amulius iam septima
subole regnabat, fratre pulso Numitore, cuius ex filia
5 Romulus. igitur statim prima iuventutis face patrum ab 15
arce deturbat, avum reponit. ipse fluminis amator et
montium, aput quos erat educatus, moenia novae urbis
6 agitabat. gemini erant; uter auspicaretur et regeret, ad-
hibere placuit deos. Remus montem Aventinum, hic Pa-
latinum occupat. prius ille sex vulturios, hic postea, sed 20
7 duodecim videt. sic victor augurio urbem excitat, plenus
spei bellatricem fore; id adsuetae sanguine et praeda
8 aves pollicebantur. ad tutelam novae urbis sufficere val-
lum videbatur, cuius dum angustias Remus increpat saltu,
dubium an iussu fratris, occisus est: prima certe victima 25
fuit munitionemque urbis novae sanguine suo consecra-
vit. imaginem urbis magis quam urbem fecerat: incolae
9 deerant. erat in proximo lucus; hunc asyllum facit, et
statim mira vis hominum: Latini Tuscique pastores,
quidam etiam transmarini, Phryges qui sub Aenea, Ar- 30
cades qui sub Evandro duce influxerant. ita ex variis
quasi elementis congregavit corpus unum, populumque
10 Romanum ipse fecit rex. erat unius aetatis populus vi-
rorum. itaque matrimonia a finitimis petita: quia non
inpetrabantur, manu capta sunt. simulatis quippe ludis 35
equestribus virgines, quae ad spectaculum venerant,
praedae fuere. et haec statim causa bellorum. pulsus fu-
11 gatique Veientes. Caeninensium captum ac direptum est

oppidum. spolia insuper opima de rege Agrone Feretrio Iovi manibus suis rex reportavit. Sabinis proditae portae 12 per virginem Tarpeiam nomine. dolose puella pretium rei quae gerebant in sinistris petiverat, dubium clipeos 5 an armillas; illi, ut et fidem solverent et ulciscerentur, clipeis obruere. ita admissis intra moenia hostibus, atrox 13 in ipso foro pugna, adeo ut Romulus Iovem oraret, foedam suorum fugam sisteret; hinc templum et Stator Iuppiter. tandem furentibus intervenere raptae laceris co- 14 mis. sic pax facta cum Tatio foedusque percussum, secutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes demigrarent et cum generis suis avitas opes pro dote sociarent. auctis brevi viribus, hunc rex 15 sapientissimus statum rei publicae inposuit: iuventus divisa per tribus in equis et armis ad subita belli excubaret, 15 consilium rei publicae penes senes esset, qui ex auctoritate patres, ob aetatem senatus vocabantur. his ita ordi- 16 natis repente, cum contionem haberet ante urbem aput Caprae paludem, e conspectu ablatu est. discerptum 17 aliqui a senatu putant ob asperius ingenium; sed oborta 20 tempestas solisque defectio consecrationis speciem prae- buere. cui mox Iulius Proculus fidem fecit, visum a se 18 Romulum adfirmans augustiore forma quam fuisset; mandare praeterea ut se pro numine acciperent; Quirinum in 25 caelo vocari; placitum dis ut gentium Roma poteretur.

Succedit Romulo Numa Pompilius, quem Curibus 2 Sabinis agentem ultro petiverunt ob inclitam viri religionem. ille sacra et caerimonias omnemque cultum de- 2 orum immortalium docuit, ille pontifices, augures, salios 30 ceteraque sacerdotia, annumque in duodecim menses, fastos dies nefastosque descripsit, ille ancilia adque Pal- 3 ladium, secreta quaedam imperii pignora, Ianumque geminum, fidem pacis ac belli, in primis focum Vestae virginibus colendum dedit, ut ad simulacrum caelestium 35 siderum custos imperii flamma vigilaret: haec omnia quasi monitu deae Egeriae, quo magis barbari acciperent. eo denique ferocem populum redegit, ut, quod vi et iniuria 4 occuparat imperium, religione adque iustitia gubernaret.

- 3 Excipit Pompilium Numam Tullus Hostilius, cui in honorem virtutis regnum ultro datum. hic omnem militarem disciplinam artemque bellandi condidit. itaque mirum in modum exercita iuventute provocare ausus
- 2 Albanos, gravem et diu principem populum. sed cum pari robore frequentibus proeliis utrique comminuerentur, misso in compendium bello, Horatiiis Curiatiisque, trigeminis hinc adque inde fratribus, utriusque populi
- 3 fata permissa sunt. anceps et pulchra contentio exituque ipso mirabilis. tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius addito ad virtutem dolo, ut distraheret hostem, simulat fugam singulosque,
- 4 prout sequi poterant, adortus exuperat. sic — rarum alias decus — unius manu parta victoria est, quam ille mox parricidio foedavit. flentem spolia circa se sponsi quidem, set hostis, sororem viderat. hunc tam inmatuum amorem virginis ultus est ferro. citavere leges nefas, set abstulit virtus parricidium, et facinus infra gloriam fuit. nec diu in fide Albanus. nam Fidenate bello missi in auxilium ex foedere medii inter duos expecta-
- 5 vere fortunam. sed rex callidus ubi inclinare socios ad hostem videt, tollit animos, quasi mandasset: spes inde nostris, metus hostibus. sic fraus proditorum irrita fuit.
- 6 itaque hoste victo ruptorem foederis Mettum Fufetium religatum inter duos currus pernicipibus equis distrahit, Albanamque ipsam quamvis parentem, aemulam tamen diruit, cum prius omnes opes urbis ipsumque populum Romam transtulisset; prorsus ut consanguinea civitas non perisse, sed in suum corpus redisse rursus videretur.
- 7 Ancus deinde Marcius, nepos Pompilii ex filia, raro ingenio. igitur et muro moenia amplexus est, et interfluentem urbi Tiberinum ponte commisit, Ostiamque in ipso maris fluminisque confinio coloniam posuit; iam tum videlicet praesagiens animo futurum ut totius mundi opes et commeatus illo velut maritimo urbis hospitio recipientur.
- 8 Tarquinius postea Priscus, quamvis transmarinae originis, regnum ultro petens accepit ob industriam ad-

que elegantiam; quippe qui oriundus Corintho Graecum ingenium Italicis artibus miscuisset. hic et senatus maiestatem numero ampliavit, et centuriis tribus auxit equites, quatenus Attius Navius numerum augeri prohibebat, vir summus augurio. quem rex in experimentum rogavit, fierine posset, quod ipse mente conceperat. ille rem expertus augurio, posse respondit. 'atquin hoc' inquit 'agitaram, cotem illam secari novacula posse;' et augur 'potest ergo' inquit, et secuit. inde Romanis sacer auguratus. neque pace Tarquinius quam bello promptior. duodecim namque Tusciae populos frequentibus armis subegit. inde fascēs, trabeae, curules, anuli, phalerae, paludamenta, praetextae, inde quod aureo curru, quattuor equis triumphatur, togae pictae tunicaeque palmatae, omnia denique decora et insignia, quibus imperii dignitas eminet, sumpta sunt.

Servius Tullius deinceps gubernacula urbis invadit, nec obscuritas inhibuit quamvis matre serva creatum. nam eximiam indolem uxor Tarquini Tanaquil liberaliter educaverat, et clarum fore visa circa caput flamma promiserat. ergo inter Tarquini mortem adnitente regina substitutus in locum regis quasi in tempus, regnum dolo partum sic egit industrie, ut iure adeptus videretur. ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, decuriis adque collegiis distributus, summaeque regis sollertia ita est ordinata res publica, ut omnia patrimonii, dignitatis, aetatis, artium officiorumque discrimina in tabulas referrentur, ac sic maxima civitas minimae domus diligentia contineretur.

Postremus fuit omnium regum Tarquinius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. hic regnum avitum, quod a Servio tenebatur, rapere maluit quam expectare, missisque in eum percussoribus scelere partam potestatem non melius egit quam adquisiverat. nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quae, ut virum regem salutaret, supra cruentum patrem vecta carpento consternatos equos exegit. set ipse in senatum caedibus, in plebem verberibus, in omni superbia, quae crudelitate gravior

est bonis, grassatus, cum saevitiam domi fatigasset, tan-
 5 dem in hostes conversus est. sic valida Latii oppida
 capta sunt, Ardea, Oricolum, Gabii, Suessa Pometia.
 6 tum quoque cruentus in suos. neque enim filium verbe-
 rare dubitavit, ut simulanti transfugam aput hostis hinc 5
 7 fides esset. cui Gabiis, ut voluerat, recepto et per nuntios
 consulenti, quid fieri vellet, eminentia forte papaverum
 capita virgula excutiens, cum per hoc interficiendos esse
 principes vellet intellegi, quasi superbia sileret, respondit
 tamen. de manubiis captarum urbium templum erexit. 10
 8 quod cum inauguraretur, cedentibus ceteris dis mira res
 9 dicitur extitisse: restitere Iuventas et Terminus. placuit
 vatibus contumacia numinum, si quidem firma omnia et
 aeterna pollicebantur. sed illud horrentius, quod molient-
 10 tibus aedem in fundamentis humanum repertum est ca-
 put, nec dubitare cuncti monstrum pulcherrimum im-
 perii sedem caputque terrarum promittere. tam diu su-
 perbiam regis populus Romanus perpressus est, donec
 aberat libido; hanc ex liberis eius inportunitatem tolerare
 11 non potuit. quorum cum alter ornatissimae feminae Lu-
 cretiae stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expia-
 vit; imperium regibus abrogatum.

II. ANACEPHALAEOSIS DE SEPTEM REGIBVS.

8 Haec est prima aetas populi Romani et quasi infan-
 tia, quam habuit sub regibus septem, quadam fatorum 25
 industria tam variis ingenio, ut rei publicae ratio et utili-
 2 tas postulabat. nam quid Romulo ardentius? tali opus
 3 fuit, ut invaderet regnum. quid Numa religiosius? ita
 res poposcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur.
 4 quid? ille militiae artifex Tullus bellatoribus viris quam 30
 necessarius, ut acueret ratione virtutem! quid? aedifica-
 tor Ancus, ut urbem colonia extenderet, ponte iungeret,
 5 muro tueretur. iam vero ornamenta Tarquinii et insignia
 quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu di-
 6 gnitatem! actus a Servio census quid effecit, nisi ut ipsa 35
 7 se nosset Romana res publica? postremo Superbi illius
 inportuna dominatio non nihil, immo vel plurimum pro-

fuit. sic enim effectum est, ut agitatus iniuriis populus cupiditate libertatis incenderetur.

III. DE MUTATIONE REI PVBLICAE.

Igitur Bruto Collatinoque ducibus et auctoribus, 9
 5 quibus ultionem sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitiae decus quodam quasi instinctu deorum concitatus regem repente destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suae vindices transfert,
 10 mutato tamen et iure et nomine. quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumperetur, consulesque appellavit pro regibus, ut consulere civibus suis se debere meminissent. tantumque libertatis novae gaudium incesserat, ut vix 3
 15 mutati status fidem caperet alterumque ex consulibus, Lucretiae maritum, tantum ob nomen et genus regium fascibus abrogatis urbe dimitteret. itaque substitutus 4
 Horatius Publicola summo studio adniscus est ad augendam liberi populi maiestatem. nam et fasces ei pro contione summisit, et ius provocationis adversus ipsos dedit,
 20 et ne specie arcis offenderet eminentis aedis suas in plana summisit. Brutus vero favori civium etiam domus suae 5
 clade et parricidio velificatus est. quippe cum studere revocandis in urbem regibus liberos suos comperisset,
 25 protraxit in forum et contione media virgis cecidit, securi percussit, ut plane publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur.

Liber iam hinc populus Romanus prima adversus 6
 30 exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus, deinde pro sociis, tum gloria et imperio, lacescentibus adsidue usquequaque finitimis; quippe cui patrii soli 7
 glaeba nulla, set statim hostile pomerium, mediusque inter Latium adque Etruscos quasi in quodam bivio collocatus omnibus portis in hostem incurreret; donec quasi 8
 35 contagio quodam per singulos itum est et proximis quibusque correptis totam Italiam sub se redegerunt.

III. BELLVM ETRVSCVM CVM REGE POR- SENNA.

10 Pulsis urbe regibus prima pro libertate arma corri-
puit. nam Porsenna rex Etruscorum ingentibus copiis
2 aderat et Tarquinius manu reducebat. hunc tamen, quam-
vis et armis et fame urgueret occupatoque Ianiculo in
ipsis urbis faucibus incubaret, sustinuit reppulit, novis-
sime etiam tanta admiratione perculit, ut superior ultro
3 cum paene victis amicitiae foedera feriret. tunc illa Ro-
mani nominis prodigia adque miracula, Horatius, Mucius, 10
Cloelia, qui nisi in annalibus forent, hodie fabulae vide-
4 rentur. quippe Horatius Cocles postquam hostes undique
instantes solus summovere non poterat, ponte rescisso
5 transnatat Tiberim nec arma dimittit. Mucius Scaevola
regem per insidias in castris ipsius adgreditur, sed ubi 15
frustrato circa purpuratum eius ictu tenetur, ardentibus
6 focus inicit manum terroremque geminat dolo. 'en, ut
scias', inquit 'quem virum effugeris; idem trecenti iuravi-
mus;' cum interim — inmane dictu — hic interritus, ille
7 trepidaret, tamquam manus regis arderet. sic quidem 20
viri; sed ne qui sexus a laude cessaret, ecce et virginum
virtus. una ex opsidibus regi datis elapsa custodiae,
8 Cloelia, per patrium flumen equitabat. et rex quidem tot
tantisque virtutum territus monstris valere liberosque
esse iussit. Tarquinius tamen tam diu dimicaverunt, donec 25
Arruntem filium regis manu sua Brutus occidit superque
ipsum mutuo vulnere expiravit, plane quasi adulterum
ad inferos usque sequeretur.

V. BELLVM LATINVM.

11 Latini quoque Tarquinius adserebant aemulatione 30
et invidia, ut populus qui foris dominabatur saltim domi
serviret. igitur omne Latium Mamilius Tusculano duce
2 quasi in regis ultionem tollit animos. aput Regillus lacum
dimicavit diu Marte vario, donec Postumius ipse dictator
signum in hostis iaculatus est — novum et insigne com- 35
3 mentum —, ut inde repeteretur. Cossus equitum magister

exuere frenos imperavit — et hoc novum —, quo acrius incurrerent. ea denique atrocitas proelii fuit, ut inter-4
fuisse spectaculo deos fama tradiderit. duo in candidis
equis iuvenes moresiderum praetervolaverunt; Castorem
5 adque Pollucem nemo dubitavit. itaque et imperator ipse
veneratus est pactusque victoriam templa promisit et
reddidit, plane quasi stipendium commilitonibus dis.

Hactenus pro libertate, mox de finibus cum isdem 5
Latinis adsidue et sine intermissione pugnatum est. Cora 6
10 — quis credat? — et Alsium terrori fuerunt, Satricum
adque Corniculum provinciae. de Verulis et Bovillis
pudet, sed triumphavimus. Tibur, nunc suburbanum, et 7
aestivae Praeneste deliciae nuncupatis in Capitolio votis
petebantur. idem tunc Faesulae quod Carrhae nuper, 8
15 idem nemus Aricinum quod Hercynius saltus, Fregellae
quod Caesoriacum, Tiberis quod Euphrates. Coriolos 9
quoque — pro pudor! — victos adeo gloriae fuisse, ut
captum oppidum Gneus Marcius Coriolanus quasi Nu-
mantiam aut Africam nomini indueret. extant et parta 10
20 de Antio spolia, quae Maenius in suggestu fori capta hos-
tium classe suffixit — si tamen illa classis, nam sex fuere
rostratae. sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit.
pervicacissimi tamen Latinorum Aequi et Vulsci fuere et 11
cotidiani, ut sic dixerim, hostes. sed hos praecipue Titus 12
25 Quinctius domuit, ille dictator ab aratro, qui obsessa et
paene iam capta Manili consulis castra egregia victoria
recuperavit. medium erat tempus forte sementis, cum 13
patricium virum innixum aratro suo lictor in ipso opere
deprehendit. inde in aciem profectus, victos, ne quid a
30 rustici operis imitatione cessaret, more pecudum sub
iugum misit. sic expeditione finita rediit ad boves rursus 14
triumphalis agricola — fidem numinum — qua veloci-
tate! intra quindecim dies coeptum peractumque bellum, 15
prorsus ut festinasse dictator ad relictum opus videretur.

25 VI. BELLVM CVM ETRVSCIS FALISCIS VEIEN-
TIBVS FIDENATIBVS.

Adsidui vero et anniversarii hostes ab Etruria fuere 12

Veientes, adeo ut extraordinariam manum adversus eos
 2 promiserit privatumque gesserit bellum gens una Fabio-
 rum. satis superque nota clades. caesi apud Cremeram
 trecenti, patricius exercitus; sic scelerato signata nomine
 3 quae proficiscentes in proelium porta dimisit. sed ea 5
 clades ingentibus expiata victoriis, postquam per alios
 adque alios robustissima capta sunt oppida, vario quidem
 4 eventu. Falisci sponte se dediderunt, crematae suo igne
 5 Fidenae, direpti funditus deletique Veientes. Falisci
 cum obsiderentur, mira eis est visa fides imperatoris, nec 10
 inmerito, quod ludi magistrum, urbis proditorem, cum
 his quos adduxerat pueris vinctum sibi ultro remisisset.
 6 eam namque vir sanctus et sapiens veram sciebat esse
 victoriam, quae salva fide et integra dignitate pareretur.
 7 Fidenae quia pares non erant ferro, ad terrorem moven- 15
 dum facibus armatae et discoloribus serpentium in mo-
 dum vittis furiali more processerant; sed habitus ille
 8 feralis eversionis omen fuit. Vei quanta res fuerit, indicat
 decennis obsidio. tum primum hiematum sub pellibus, ta-
 xata stipendio hiberna, adactus miles sua sponte iure iu- 20
 9 rando ne nisi capta urbe remearet. spolia de Larte Tolun-
 nio rege ad Feretrium triumpho reportata. denique non
 scalis nec inruptione, sed cuniculo et subterraneis dolis
 10 peractum urbis excidium. ea denique visa est praedae
 magnitudo, cuius decima Apollini Pythio mitteretur, uni- 25
 versusque populus Romanus ad direptionem urbis vocare-
 11 tur. hoc tunc Vei fuere. nunc fuisse quis meminit? quae
 reliquiae? quod vestigium? laborat annalium fides, ut
 Veios fuisse credamus.

VII. BELLVM GALLICVM.

30

13 Hic sive invidia deum sive fato rapidissimus pro-
 currentis imperii cursus parumper Gallorum Senonum
 2 incursione supprimitur. quod tempus populo Romano
 nescio utrum clade funestius fuerit, an virtutis experi-
 3 mentis speciosius. ea certe fuit vis calamitatis, ut in ex- 35
 perimentum inlatam putem divinitus, scire volentibus

inmortalibus dis, an Romana virtus imperium orbis mereretur.

Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipsa corporum mole, perinde armis ingentibus, adeo omni genere terribilis fuit, ut plane nata ad hominum interitum, urbium stragem videretur. hi quondam ab ultimis terrarum oris et cingente omnia Oceano ingenti agmine profecti, cum iam media vastassent, positus inter Alpes et Padum sedibus, ne his quidem contenti per Italiam vagabantur; tum Clusium urbem obsidebant. pro sociis ac foederatis Romanus intervenit; missi ex more legati. sed quod ius apud barbaros? ferocius agunt, et inde certamen. conversis igitur a Clusio Romamque venientibus ad Aliam flumen cum exercitu Fabius consul occurrit. non temere foedior clades; itaque hunc diem fastis Roma damnavit. fuso exercitu iam moenibus urbis adpropinquabant. erant nulla praesidia. tum igitur sic, ut numquam alias, apparuit vera illa Romana virtus. iam primum maiores natu, amplissimis usi honoribus, in forum coeunt, ibi devovente pontifice dis se manibus consecrant, statimque in suas quisque aedes regressi, sic ut in trabeis erant et amplissimo cultu, in curulibus sellis sese reposuerunt, ut, cum venisset hostis, in sua quisque dignitate moreretur. pontifices et flamines quidquid religiosissimi in templis erat partim in doleis defossa terra recondunt, partim inposita plaustris secum Veios auferunt. virgines simul ex sacerdotio Vestae nudo pede fugientia sacra comitantur. tamen excepisse fugientis unus ex plebe fertur Atinius, qui depositis uxore et liberis virgines in plaustrum recepit. adeo tunc quoque in ultimis religio publica privatis adfectibus antecellebat. iuventus vero, quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi praesentem Iovem, ut quem ad modum ipsi ad defendendum templum concurrissent, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur. aderant interim Galli apertamque urbem primo trepidi, ne quis subesset dolus, mox, ubi solitudinem vident, pari clamore et impetu in-

vadunt. patentis passim domos adeunt. ibi sedentes in
 curulibus suis praetextatos senes velut deos geniosque
 venerati, mox eosdem, postquam esse homines liquebat,
 adlocuti nihil respondere dignantes pari vaecordia mac-
 tant, facesque tectis iniciunt, et totam urbem igni ferro
 15 manibus exaequant. sex mensibus barbari — quis cre-
 deret? — circa montem unum pependerit, nec diebus
 modo, sed noctibus quoque omnia experti; cum tamen
 Manlius nocte subeuntis clangore anseris excitatus a
 summa rupe deiecit, et ut spem hostibus demeret, quam-
 16 ab arce iaculatus est. et stato quodam die per medias
 hostium custodias Fabium pontificem ab arce dimisit,
 qui sollemne sacrum in Quirinali monte conficeret. atque
 ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio
 17 redivit propitiosque deos renuntiavit. novissime cum iam
 obsidio sua barbaros fatigasset, mille pondo auri reces-
 sum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, cum
 ad iniqua pondera addito adhuc gladio insuper 'vae vic-
 tis' increparent, subito adgressus a tergo Camillus adeo
 20 cecidit, ut omnia incendiorum vestigia Gallici sanguinis
 18 inundatione deleret. agere gratias dis immortalibus ipso
 tantae cladis nomine libet. pastorum casas ignis ille, et
 flamma paupertatem Romuli abscondit. incendium illud
 quid egit aliud, nisi ut destinata hominum ac deorum do-
 25 micilio civitas non deleta nec obruta, sed expiata potius
 19 et lustrata videatur? igitur post adsertam a Manlio, re-
 stitutam a Camillo urbem acrius etiam vehementiusque
 in finitimos resurrexit.

VIII. BELLA GALLICA.

30

Ac primum omnium illam ipsam Gallicam gentem
 non contentus moenibus expulisse, cum per Italiam nau-
 fragia sua latius traherent, sic persecutus est duce Ca-
 20 millo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint. semel
 aput Anienem trucidati, cum singulari certamine Man-
 35 lius aureum torquem barbaro inter spolia detraxit, unde
 Torquati. iterum Pompino agro, cum in simili pugna

Valerius, insidente galeae sacra alite adiutus, tulit spolia; et inde Corvini. nec non tamen post aliquot annos 21
 omnis reliquias eorum in Etruria ad lacum Vadimonis
 Dolabella delevit, ne quis extaret ex ea gente, qui incen-
 5 sam a se Romanam urbem gloriaretur.

VIII. BELLVM LATINVM.

Conversus a Gallis in Latinos Manlio Torquato De- 14
 cio Mure consulibus, semper quidem aemulatione imperii
 infestos, tum vero contemptu urbis incensae, cum ius ci-
 10 vitatis pari imperio et magistratu poscerent, apud Ca-
 puam proeliis congredi audentes. quo tempore quis ces- 2
 sisse hostem mirabitur? cum alter consulum filium suum,
 quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem oc-
 ciderit ostenderitque plus esse in imperio quam in victo- 3
 15 ria; alter quasi monitu deorum capite velato primam ante
 aciem dis manibus se devoverit, ut in confertissima se
 hostium tela iaculatus novum ad victoriam iter sanguinis
 sui limite aperiret.

X. BELLVM SABINVM.

A Latinis adgressus est gentem Sabinorum, qui im- 15
 memores factae sub Tito Tatius adfinitatis quodam conta-
 gio bellis se Latinis adiuncxerant. sed Curio Dentato 2
 consule omnem eum tractum, qua Nar, Anio, fontes Ve-
 lini, Hadriano tenus mari igni ferroque vastavit. qua 3
 25 victoria tantum hominum, tantum agrorum redactum est
 in potestatem, ut in utro plus esset nec ipse posset aesti-
 mare qui vicerat.

XI. BELLVM SAMNITICVM.

Precibus deinde Campaniae motus non pro se, sed 16
 30 eo speciosius pro sociis Samnitas invadit. erat foedus cum 2
 utrisque percussum, sed hoc Campani sanctius et prius
 omnium suorum deditio fecerunt; sic ergo Romanus
 bellum Samniticum tamquam sibi gessit.

Omnium non modo Italiae, sed toto orbe terrarum 3
 35 pulcherrima Campaniae plaga est. nihil mollius caelo:

denique bis floribus vernat. nihil uberius solo: ideo Li-
 4 beri Cererisque certamen dicitur. nihil hospitalius mari:
 hic illi nobiles portus Caieta, Misenus, tepentes fontibus
 5 Baiae, Lucrinus et Avernus, quaedam maris otia. hic
 amici vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus et pul-
 cherrimus omnium Vesuvius, Aetnaei ignis imitator. 5
 6 urbes ad mare Formiae, Cumae, Puteoli, Neapolis, Her-
 culaneum, Pompei, et ipsa caput urbium Capua, quon-
 7 dam inter tres maximas numerata. pro hac urbe, his re-
 gionibus populus Romanus Samnitas invadit, gentem, si 10
 opulentiam quaeras, aureis et argenteis armis et discolori
 veste usque ad ambitum ornatam; si fallaciam, saltibus
 fere et montium fraude grassantem; si rabiem ac furo-
 rem, sacratis legibus humanisque hostiis in exitium urbis
 agitatum; si pertinaciam, sexies rupto foedere cladibus- 15
 8 que ipsis animosiozem. hos tamen quinquaginta annis
 per Fabios ac Papirios patres eorumque liberos ita sub-
 egit ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie
 Samnium in ipso Samnio requiratur nec facile appareat
 9 materia quattuor et viginti triumphorum. maxime tamen 20
 nota et inlustris aput Caudinas furculas ex hac gente
 10 clades Veturio Postumioque consulibus accepta est. cluso
 per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset
 evadere, stupens tanta occasione dux hostium Pontius
 Herennium patrem consuluit. et ille, mitteret omnes vel 25
 11 occideret, sapienter ut senior suaserat: hic armis exutos
 mittere sub iugum maluit, ut nec amici forent beneficio
 12 et post flagitium hostes magis. itaque et consules statim
 magnifice voluntaria deditioe turpitudinem foederis di-
 rimunt, et ultionem flagitans miles Papirio duce — hor- 30
 ribile dictu — strictis ensibus per ipsam viam ante pug-
 nam furit; et in congressu arsisse omnium oculos hostis
 auctor fuit. nec prius finis caedibus datus, quam iugum
 et hostibus et duci capto reposuerunt.

XII. BELLVM ETRVSCVM SAMNITICVM GAL- 55 LICVM.

17 Hactenus populus Romanus cum singulis gentibus,

mox acervatim; sic tamen quoque par omnibus fuit. Etruscorum duodecim populi, Umbri in id tempus intacti, antiquissimus Italiae populus, Samnitium reliqui in excidium Romani nominis repente coniurant. erat terror 2
 5 ingens tot simul tantorumque populorum. late per Etruriam infesta quattuor agminum signa volitabant. Ciminius interim saltus in medio, ante invius plane quasi Caledonius vel Hercynius, adeo tum terrori erat, ut senatus consuli denuntiaret ne tantum periculi ingredi
 10 auderet. set nihil horum terruit ducem, quin fratre praemisso exploraret accessus. ille per noctem pastorali habitu speculatus omnia refert tutum iter. sic Fabius Maximus periculosissimum bellum sine periculo explicuit. nam subito inconditos adque palantis adgressus est captisque superioribus iugis in subiectos suo iure detonuit. ea namque species fuit illius belli, quasi in terrigenas e
 15 caelo ac nubibus tela iacerentur. nec incruenta tamen illa victoria. nam oppressus in sinu vallis alter consulum Decius more patrio devotum dis manibus optulit caput, sollemnemque familiae suae consecrationem in victoriae pretium peregit.

XIII. BELLVM TARENTINVM.

Sequitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo et 18 nomine, set victoria multiplex. hoc enim Campanos, Apulos atque Lucanos et caput belli Tarentinos, id est
 25 totam Italiam, et cum iis omnibus Pyrrhum, clarissimum Graeciae regem, una veluti ruina pariter involvit, ut eodem tempore et Italiam consummaret et transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus, Lacedaemoniorum
 30 opus, Calabriae quondam et Apuliae totiusque Lucaniae caput, cum magnitudine et muris portuque nobilis, tum mirabilis situ. quippe in ipsis Hadriani maris faucibus posita in omnis terras, Histriam, Illyricum, Epiron, Achaiam, Africam, Siciliam vela dimittit. imminet portui
 35 ad prospectum maris positum theatrum, quod quidem causa miserae civitati fuit omnium calamitatum. ludos a forte celebrabat, cum adremigantes litori Romanas clas-

ses vident, atque hostem rati emicant, sine discrimine
 5 insultant. qui enim aut unde Romani? nec satis. aderat
 sine mora querellam ferens legatio. hanc quoque foede
 per obscenam turpemque dictu contumeliam violant; et
 6 hinc bellum. sed apparatus horribilis, cum tot simul po- 5
 puli pro Tarentinis consurgerent omnibusque vehemen-
 tior Pyrrhus, qui semigraecam ex Lacedaemoniis con-
 ditoribus civitatem vindicaturus cum totis viribus Epiri,
 Thessaliae, Macedoniae incognitisque in id tempus ele-
 phantis mari terra, viris equis armis, addito insuper fe- 10
 7 rarum terrore veniebat. aput Heracleam Campaniae
 fluviumque Lirim Laevino consule prima pugna, quae
 tam atrox fuit ut Ferentanae turmae praefectus Obsi-
 dius, invectus in regem, turbaverit coegeritque proiectis
 8 insignibus proelio excedere. actum erat, nisi elephantis, 15
 converso in spectaculum bello, procucurrissent, quorum
 cum magnitudine tum deformitate et novo odore simul ac
 stridore consternati equi, cum incognitas sibi beluas am-
 plius quam erant suspicarentur, fugam stragemque late
 9 dederunt. in Apulia deinde aput Asculum melius dimica- 20
 tum est Curio Fabricioque consulibus. iam quippe terror
 beluarum exoleverat, et Gaius Numicius quartae legionis
 hastatus unius proboscide abscisa mori posse beluas os-
 10 tenderat. itaque in ipsas pila congesta sunt, et in turres
 vibratae faces tota hostium agmina ardentibus ruinis 25
 operuerunt, nec prius cladi finis fuit quam nox dirimeret,
 postremusque fugientium rex ipse a satellitibus umero
 11 saucius in armis suis referretur. Lucaniae suprema pugna
 fuit Arusinis quos vocant campis, ducibus isdem quibus
 superius; sed tum tota victoria. exitum, quem data 30
 12 virtus fuit, casus dedit. nam provectis in primam aciem
 rursus elephantis, unum ex eis pullum adacti in caput
 teli gravis ictus avertit; qui cum per stragem suorum re-
 currens stridore quereretur, mater agnovit et quasi vin-
 dicaret exiluit, tum omnia circa quasi hostilia gravi mole 35
 13 permiscuit. ac sic eadem ferae, quae primam victoriam
 abstulerunt, secundam parem fecerunt, tertiam sine con-
 troversia tradiderunt. nec vero tantum armis et in campo,

set consiliis quoque et domi cum rege Pyrrho dimicatum
 est. quippe post primam victoriam intellecta vir callidus
 virtute Romana statim desperavit armis seque ad dolos
 contulit. nam interemptos cremavit, captivosque indul- 15
 5 genter habuit et sine pretio restituit, missisque legatis in
 urbem omni modo adnissus est ut facto foedere in amici-
 tiam reciperetur. sed et bello et pace et foris et domi 16
 omnem in partem Romana virtus tum se adprobavit, nec
 alia magis quam Tarentina victoria ostendit populi Ro-
 10 mani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnani-
 mitatem. quinam illi fuerunt viri quos ab elephantis primo 17
 proelio obtritos accepimus? omnium vulnera in pectore,
 quidam hostibus suis morte sua conmortui, omnium in
 manibus ensis, et relictæ in voltibus minae, et in ipsa
 15 morte ira vivebat. quod adeo Pyrrhus miratus est ut di- 18
 ceret 'o quam facile erat orbis imperium occupare, aut
 mihi Romanis militibus datis, aut me rege Romanis!'
 quae autem eorum in reparando exercitu festinatio! 19
 cum Pyrrhus idem 'o me' inquit 'plane procrea-
 20 tum Herculis semine, cui quasi ab angue Lernaeco
 tot caesa hostium capita quasi de sanguine suo renascun-
 tur.' qui autem ille senatus fuit! cum perorante Appio 20
 Caeco pulsus cum muneribus suis ab urbe legati interro-
 ganti regi suo, quid de hostium sede sentirent, urbem
 25 templum sibi visam, senatum regum esse confiterentur.
 qui porro ipsi duces! vel in castris, cum medicum venale 21
 regis caput offerentem Curius remisit, Fabricius oblatam
 sibi a rege imperii partem repudiavit; vel in pace, cum 22
 Curius fictilia sua Samnitico praeferret auro, Fabricius
 30 decem pondo argenti circa Rufinum consularem virum
 quasi luxuriam censoria gravitate damnaret. quis ergo 23
 miretur his moribus ea virtute militum exercitum populi
 Romani fuisse, unoque bello Tarentino intra quadrienni-
 um maximam partem Italiae, fortissimas gentes, opu-
 35 lentissimas urbes uberrimasque regiones subegisse? aut 24
 quid adeo fidem superet, quam si principia belli cum ex-
 itu conferantur? victor primo proelio Pyrrhus, tota tre-
 mamente Campania Lirim Fregellasque populatus, prope

captam urbem a Praenestina arce prospexit et a vicen-
 25 simo lapide oculos trepidae civitatis fumo ac pulvere in-
 plevit. eodem postea bis exuto castris, bis saucio et in
 Graeciam suam trans mare ac terras fugato, pax et quies
 et tanta de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victo-
 26 riam suam Roma non caperet. nec enim temere ullus
 pulchrior in urbem aut speciosior triumphus intravit.
 27 ante hunc diem nihil praeter pecora Vulscorum, greges
 Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitium arma
 vidisses: tum si captivos aspiceres, Molossi, Thessali,
 Macedones, Brittius, Apulus adque Lucanus; si pom-
 pam, aurum, purpura, signa, tabulae Tarentinaeque
 28 deliciae. sed nihil libentius populus Romanus aspexit
 quam illas, quas ita timuerat, cum turribus suis beluas,
 quae non sine sensu captivitatis summissis cervicibus
 15 victores equos sequebantur.

XIII. BELLVM PICENS.

19 Omnis mox Italia pacem habuit — quid enim post
 Tarentum moliri auderent? — nisi quod ultro persequi
 2 socios hostium placuit. domiti ergo Picentes et caput 20
 gentis Asculum Sempronio duce, qui tremante inter
 proelium campo Tellurem deam promissa aede placavit.

XV. BELLVM SALLENTINVM.

20 Sallentini Picentibus additi caputque regionis Brun-
 disium inclito portu M. Atilio duce. in hoc certamine vi-
 25 ctoriae pretium templum sibi pastoria Pales ultro po-
 poscit.

XVI. BELLVM VOLSINIENSE.

21 Postremi Italicorum in fidem venere Volsinii, opu-
 lentissimi Etruscorum, inplorantes opem adversus ser-
 30 vos quondam suos, qui libertatem a dominis datam in
 ipsos erexerant translataque in se re publica domina-
 bantur. sed hi quoque duce Fabio Gurgite poenas de-
 derunt.

XVII. DE SEDITIONIBVS.

Haec est secunda aetas populi Romani et quasi adu- 22
 lescentia, qua maxime viruit et quodam flore virtutis
 exarsit ac ferbuit. ita quae inerat quaedam adhuc ex pa-
 storibus feritas, quiddam [adhuc] spirabat indomitum.
 5 inde est, quod exercitus Postumium imperatorem, infi-
 tiantem quas promiserat praedas, facta in castris sedi-
 tione lapidavit; quod sub Appio Claudio noluit vincere
 hostem, cum posset; quod duce Volerone detractantibus
 10 plerisque militiam, fracti consulis fasces. inde clarissi- 3
 mos principes, quod adversarentur voluntati suae, ex-
 latione multavit, ut Coriolanum colere agros iubentem
 — nec minus ille ferociter iniuriam armis vindicasset,
 nisi quod iam inferentem signa filium mater Veturia
 15 lacrimis suis exarmavit; — ut ipsum Camillum, quod 4
 inique inter plebem et exercitum divisisse Veientem
 praedam videretur. sed hic melior Veis in capta urbe
 consenuit et mox supplices de hoste Gallo vindicavit.
 cum senatu quoque vehementius aequo bonoque certa- 5
 20 tum est, adeo ut relictis sedibus solitudinem et interitum
 patriae suae minaretur.

Prima discordia ob inpotentiam feneratorum. qui- 23
 bus in terga quoque serviliter saevientibus, in sacrum
 montem plebs armata secessit aegreque, nec nisi tribu-
 nos impetrasset, Meneni Agrippae, facundi et sapientis
 25 viri, auctoritate revocata est. extat orationis antiquae 2
 satis efficax ad concordiam fabula, qua dissesisse quon-
 dam humanos dixit artus, quod omnibus opere fungenti-
 bus solus venter immunis ageret; deinde moribundos ea
 30 seiunctione redisse in gratiam, quando sensissent quod
 eius opera redactis in sanguinem cibus inrigarentur.

Secundam in urbe media decemviratus libido con- 24
 flavit. adlatas a Graecia leges decem principes lecti iu-
 bente populo conscripserant, ordinataque erat in duode-
 35 cim tabulis tota iustitia, cum tamen traditos fasces regio
 quodam furore retinebant. ante ceteros Appius eo inso- 2
 lentiae elatus est, ut ingenuam virginem stupro destina-

- ret, oblitus et Lucretiae et regum et iuris quod ipse con-
 3 posuerat. itaque cum oppressam iudicio filiam trahi in
 servitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus in
 medio foro manu sua interfecit, admotisque signis commi-
 litionum totam eam dominationem obsessam armis in car- 5
 cerem et catenas ab Aventino monte detraxit.
- 25 Tertiam seditionem excitavit matrimoniorum digni-
 tas, ut plebei cum patriciis iungerentur; qui tumultus in
 monte Ianiculo duce Canuleio tribuno plebis exarsit.
- 26 quartam honorum cupido, ut plebei quoque magistratus 10
 2 crearentur. Fabius Ambustus duarum pater alteram
 Sulpicio patricii sanguinis dederat, alteram plebeius
 3 Stolo sibi iunxit. qua quodam tempore, quod lictoriae
 virgae sonum ignotum penatibus suis expaverat, a so-
 4 rore satis insolenter inrisa, iniuriam non tulit. itaque 15
 nactus tribunatum honorum et magistratum consortium
 quamvis invito senatui extorsit.
- 5 Verum in ipsis seditionibus principem populum non
 inmerito suspexeris. si quidem nunc libertatem, nunc
 pudicitiam, tum natalium dignitatem, tum honorum de- 20
 cora et insignia vindicavit, interque haec omnia nullius
 6 acrior custos quam libertatis fuit, nullaque in pretium
 eius potuit largitione corrumpi, cum ut in magno et in
 dies maiore populo interim perniciosi cives existerent.
- 7 Cassium agraria lege, Maelium largitione suspectum re- 25
 giae dominationis praesenti morte multavit. ac de Spu-
 rio quidem supplicium pater ipsius sumpsit, hunc Quin-
 ctii dictatoris imperio in medio foro magister equitum
- 8 Servilius Ahala confodit. Manlium vero Capitolii vindicem,
 quia plerosque debitorum liberaverat altius et 30
 incivilius se efferentem, ab illa ipsa quam defenderat
 arce deiecit.
- 9 Talis domi ac foris, talis pace belloque populus Ro-
 manus fretum illud adulescentiae, id est secundam imperii
 aetatem habuit, in qua totam inter Alpes fretumque 35
 Italiam armis subegit.

XVIII. BELLVM PVNICVM PRIMVM.

Domita subactaque Italia populus Romanus prope II, .
 quingentimum annum agens, cum bona fide adolevis-
 set, si quod est robur, si qua iuventus, tum ille vere ro-
 bustus et iuvenis par orbi terrarum esse coepit. ita — 2
 mirum et incredibile dictu — qui prope quingentis an-
 nis domi luctatus est — adeo difficile fuerat dare Ita-
 liae caput — his ducentis annis qui secuntur Africam,
 Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis
 10 victoriisque peragravit.

Igitur victor Italiae populus Romanus cum ad fre-II, 2
 tum usque venisset, more ignis, qui cunctas populatus
 incendio silvas interveniente flumine abrumpitur, pau-
 lisper substitit. mox cum videret opulentissimam in pro- 2
 ximo praedam quodam modo Italiae suae abscissam et
 15 quasi revolsam, adeo cupiditate eius exarsit, ut, quate-
 nus nec mole iungi nec pontibus posset, armis belloque
 iungenda et ad continentem suam revocanda bello vide-
 tur. sed ecce, ultro ipsis viam pandentibus fatis, nec 3
 20 occasio defuit, cum de Poenorum in potentia foederata
 Siciliae civitas Messana quereretur. adfectabat autem ut
 Romanus ita Poenus Siciliam, et eodem tempore paribus
 uterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. igitur 4
 specie quidem socios iuvandi, re autem sollicitante
 25 praeda, quamquam territaret novitas rei, tamen — tanta
 in virtute fiducia est — ille rudis, ille pastorius populus
 vereque terrester ostendit nihil interesse virtutis, equis
 an navibus, terra an mari dimicaretur.

Appio Claudio consule primum fretum ingressus est 5
 30 fabulosis infame monstris aestuque violentum, sed adeo
 non est exterritus, ut illam ipsam ruentis aestus violen-
 tiam pro munere amplecteretur, quod velocitas navium 6
 mari iuvaretur, statinque ac sine mora Hieronem Syra-
 cusanum tanta celeritate devicit, ut ille ipse prius se vi-
 35 ctum quam hostem videret fateretur.

Duillio Cornelioque consulibus etiam mari congregari 7
 ausus est. tum quidem ipsa velocitas classis comparatae

victoriae auspiciū fuit. intra enim sexagesimum diem quam caesa silva fuerat centum sexaginta navium classis in anchoris stetit, ut non arte factae, sed quodam munere deorum conversae in naves adque mutatae arbores viderentur. proelii vero forma mirabilis, cum illas celeris volucrisque hostium navis hae graves tardaeque comprehenderent. longe illis nauticae artes, detorquere remos et ludificari fuga rostra. iniectae enim ferreae manus machinaeque validae, ante certamen multum ab hoste derisae, coactique hostes quasi in solido decernere. victor ergo aput Liparas mersa aut fugata hostium classe primum illum maritimum egit triumphum. cuius quod gaudium fuit! cum Duillius imperator, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi a cena rediret, praelucere funalia et praecinere sibi tibias iussit, quasi cotidie triumpharet. prae tanta huius victoria leve damnum fuit alter consulum interceptus Asina Cornelius, qui simulato colloquio evocatus atque ita oppressus, fuit perfidiae Punicae documentum.

Calatino dictatore fere omnia praesidia Poenorum Agrigento, Drepanis, Panhormo, Eryce Lilybaeoque detraxit. trepidatum est semel circa Camerinensium saltum, sed eximia virtute Calpurni Flammae tribuni militum evasimus. qui lecta trecentorum manu insessum ab hostibus tumulum occupavit atque moratus hostes est, dum exercitus omnis evaderet. ac sic pulcherrimo exitu Thermopylarum et Leonidae famam adaequavit, hoc inlustrior noster, quod expeditioni tantae superfuit, licet nihil inscripserit sanguine.

Lucio Cornelio Scipione consule, cum iam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia, serpente latius bello Sardiniam adnexamque Corsicam transiit. Olybiae hic, ibi Aleriae urbis excidio incolas terruit, adeoque omni terra et mari Poenos purgavit, ut iam victoriae nihil nisi Africa ipsa restaret.

Marco Atilio Regulo duce iam in Africam navigabat bellum. nec defuerant qui ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent, insuper augente Nautio tribuno me-

tum, in quem, nisi paruisset, securi destricta imperator metu mortis navigandi fecit audaciam. mox deinde ventis remisque properatum est, tantusque terror hostici adventus Poenis fuit, ut apertis paene portis Carthago caperetur. prooemium belli fuit civitas Clipea; prima enim a Punico litore quasi arx et specula procurrit. et haec et trecenta amplius castella vastata sunt. nec cum hominibus, sed cum monstris quoque dimicatum est, cum quasi in vindictam Africae nata mirae magnitudinis serpens posita aput Bagradam castra vexaverit. set omnium victor Regulus cum terrorem nominis sui late circumtulisset cumque magnam vim iuventutis ducesque ipsos aut cecidisset aut haberet in vinculis, classemque ingenti praeda onustam et triumpho gravem in urbem praemisisset, iam ipsam caput belli Carthaginem urguebat obsidio ipsisque portis inhaerebat. hic paululum circumacta fortuna est, tantum ut plura essent Romanae virtutis insignia, cuius fere magnitudo calamitatibus adprobatur. nam conversis ad externa auxilia hostibus, cum Xanthippum illis ducem Lacedaemon misisset, a viro militiae peritissimo vincimur foeda clade Romanisque usu incognita: vivus in manus hostium venit fortissimus imperator. sed ille quidem par tantae calamitati fuit; nam nec Punico carcere infractus est nec legatione suscepta. quippe diversa quam hostis mandaverat censuit, ne pax fieret, ne commutatio captivorum reciperetur. sed nec illo voluntario ad hostis suos reditu nec ultimo sive carceris seu crucis supplicio deformata maiestas; immo his omnibus admirabilior quid aliud quam victor de victoribus atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit? populus autem Romanus multo acrior intentiorque pro ultione Reguli quam pro victoria fuit.

Metello igitur consule spirantibus altius Poenis et reverso in Siciliam bello, aput Panhormum sic hostes cecidit, ne amplius eam insulam adgredi cogitarent. argumentum ingentis victoriae centum circiter elephantorum captivitas, sic quoque magna praeda, si gregem illum non bello, sed venatione cepisset.

29 Appio Claudio consule non ab hostibus, sed a dis
 ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat, ab
 his statim classe demersa, ubi ille praecipitari pullos ius-
 serat, quod pugnare ab iis vetaretur.

30 Marco Fabio Buteone consule classem iam in 5
 Africo mari aput Aegimurum ostium in Italiam ultro na-
 31 vigantem cecidit. quantusque tum triumphus tempestate
 intercidit, cum opulenta praeda classis adversis acta
 ventis naufragio suo Africam et Syrtis et omnium inter-
 32 iacentium insularum litora implevit! magna clades, sed 10
 non sine aliqua principis populi dignitate, interceptam
 tempestate victoriam et triumphum perisse naufragio. et
 tamen cum Punicae praedae omnibus promunturiis insu-
 lisque fluitarent, populus Romanus et sic triumphavit.

33 Lutatio Catulo consule tandem bello finis inpositus 15
 aput insulas, quibus nomen Aegatae, nec maior alias in
 34 mari pugna. aderat quippe com meatibus, exercitu, pro-
 pugnaculis, armis gravis classis et in ea quasi tota Car-
 35 thago; quod ipsum exitio fuit. Romana classis prompta,
 levis, expedita et quodam genere castrensis ad similitu- 20
 dinem pugnae equestris sic remis quasi habenis ageba-
 tur, et in hos vel illos ictus mobilia rostra speciem viven-
 36 tium praeferebant. itaque momento temporis laceratae
 hostium rates totum inter Siciliam Sardiniamque pela-
 37 gus naufragio suo operuerunt. tanta denique fuit illa 25
 victoria, ut de excindendis hostium moenibus non quae-
 reretur. supervacuum visum est in arcem murosque sae-
 vire, cum iam in mari esset deleta Carthago.

XVIII. BELLVM LIGVRICVM.

II, 3 Peracto Punico bello secuta est brevis sane quasi ad 30
 recuperandum spiritum requies, argumentumque pacis
 et bona fide cessantium armorum tum primum post Nu-
 mam clausa porta Iani fuit; deinceps statim ac sine mora
 2 patuit. quippe iam Ligures, iam Insubres Galli, nec non
 et Illyrici lacessebant, sitae sub Alpibus, id est sub ipsis 35
 Italiae faucibus gentes, deo quodam incitante adsidue,
 3 ne rubiginem ac situm scilicet arma sentirent. denique

utrique cotidiani et quasi domestici hostes tirocinia militum inbuerant, nec aliter utraque gente quam quasi cote quadam populus Romanus ferrum suae virtutis acuebat.

Liguras, imis Alpium iugis adhaerentis inter Varum 4
5 et Magram flumen implicitosque dumis silvestribus, maior aliquanto labor erat invenire quam vincere. tuti locis et fuga, durum adque velox genus, ex occasione latrocinia magis quam bella faciebant. itaque cum diu multum- 5
que eluderent Saluvii, Deciates, Oxubii, Euburiates, In-
10 gauni, tandem Fulvius latebras eorum igni saepsit, Baebius in plana deduxit, Postumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.

XX. BELLVM GALLICVM.

Gallis Insubribus et his accolis Alpium animi fera- II, 4
15 rum, corpora plus quam humana erant, sed — experimento deprehensum est, quippe sicut primus impetus eis maior quam virorum est, ita sequens minor quam feminarum — Alpina corpora umentem caelo educata habent quiddam 2
simile nivibus suis: cum vix caluere pugna, statim in sudorem eunt et levi motu quasi sole laxantur. hi saepe et 3
20 alias et Brittomaro duce non prius posituros se baltea quam Capitolium ascendissent iuraverant. factum est; victos enim Aemilius in Capitolio discinxit. mox Ario- 4
visto duce vovere de nostrorum militum praeda Marti
25 suo torquem. interceptit Iuppiter votum; nam de torquibus eorum aureum tropaeum Iovi Flaminius erexit. Vi- 5
ridomaro rege Romana arma Volcano promiserant. aliorum vota ceciderunt; occiso enim rege Marcellus tertia post Romulum patrem Feretrio Iovi opima suspendit.

30 XXI. BELLVM ILLYRICVM.

Illyrii seu Liburni sub extremis Alpium radicibus II, 5
agunt inter Arsiam Titiumque flumen, longissime per totum Hadriani maris litus effusi. hi regnante Teutana 2
muliere populationibus non contenti licentiae scelus ad-
35 diderunt. legatos quippe nostros, ob ea quae deliquerant 3
iure agentes, ne gladio quidem, sed ut victimas securi

percutiunt, praefectos navium igne comburunt; idque,
 4 quo indignius foret, mulier imperavit. itaque Gneo Fulvio Centimalo duce late domantur. strictae secures in principum colla legatorum manibus litavere.

XXII. BELLVM PVNICVM SECVNDVM.

5

- II, 6 Post primum Punicum bellum vix quadriennii requies: ecce alterum bellum, minus quidem spatio — nec enim amplius decem et octo annos habet —, sed adeo cladium atrocitate terribilius, ut, si quis conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus ille qui vicit. 10
- 2 urebat nobilem populum mare ablatum, raptae insulae, dare tributa, quae iubere consueverat. hinc ultionem puer Annibal ad aram patris iuraverat, nec morabatur.
- 3 igitur in causam belli Saguntos electa est, vetus Hispaniae civitas et opulenta fideique erga Romanos magnum 15
- 4 quidem set triste monimentum, quam in libertatem communi foedere exceptam Annibal, causas novorum motuum quaerens, et suis et ipsorum manibus evertit, ut
- 5 Italiam sibi rupto foedere aperiret. summa foederum Romanis religio est; itaque ad auditum sociae civitatis obsi- 20
- dium, memores icti cum Poenis quoque foederis, non statim ad arma procurunt, dum prius more legitimo queri
- 6 malunt. *Saguntini* interim iam novem mensibus fessi fame machinis ferro, versa denique in rabiem fide inmanem in foro excitant rogum, tum desuper se suosque cum omni- 25
- 7 bus opibus suis ferro et igne corrumpunt. huius tantae cladis auctor Annibal poscitur. tergiversantibus Poenis dux legationis ‘quae’ inquit ‘mora est? [Fabius] in hoc ego sinu bellum pacemque porto; utrum eligitis?’ succlamantibus bellum, ‘bellum igitur’ inquit ‘accipite.’ et 30
- excusso in media curia togae gremio non sine horrore, quasi plane sinu bellum ferret, effudit.
- 8 Similis exitus belli initiis fuit. nam quasi has inferias sibi Saguntinorum ultimae dirae in illo publico paricidio incendioque mandassent, ita manibus eorum va- 35
- 9 id gessere bellum exitio parentatum est. igitur ubi semel

se in Hispania movit illa gravis et luctuosa Punici belli vis adque tempestas destinatumque Romanis iam diu fulmen Saguntino igne conflavit, statim quodam impetu rapta medias perfregit Alpes et in Italiam ab illis fabulosae altitudinis nivibus velut caelo missa descendit.

Ac primi quidem impetus turbo inter Padum atque Ticinum valido statim fragore detonuit. tum Scipione duce fusus exercitus; saucius etiam ipse venisset in hostium manus imperator, nisi protectum patrem praetextatus admodum filius ab ipsa morte rapuisset. hic erit Scipio, qui in exitium Africae crescit, nomen ex malis eius habiturus.

Ticino Trebia succedit. hic secunda Punici belli procella desaevit Sempronio consule. tum callidissimi hostes, frigidum et nivalem nacti diem, cum se ignibus prius oleoque fovissent — horribile dictu — homines a meridie et sole venientes, nostra nos hieme vicerunt.

Trasumennus lacus, tertium fulmen Annibalis, imperatore Flaminio ars nova Punicae fraudis. quippe nebula lacus palustribusque virgultis tectus equitatus terga subito pugnantium invasit. nec de dis possumus queri. imminentem temerario duci cladem praedixerant insidentia signis examina et aquilae prodire nolentes et commissam aciem secutus ingens terrae tremor; nisi illum horrorem soli equitum viroque discursus et mota vehementius arma fecerunt.

Quartum id est paene ultimum vulnus imperii Caninae, ignobilis Apuliae vicus; sed magnitudine cladis emersit et sexaginta milium caede parta nobilitas. ibi in excidium infelicis exercitus dux, terra, caelum, dies, tota rerum natura consensit. si quidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, insuper callidus imperator in patentibus campis, observato loci ingenio, quod et sol ibi acerrimus et plurimus pulvis et eurus ab oriente semper quasi ex constituto, ita instruxit aciem, ut, Romanis adversus haec omnia obversis, secundum caelum tenens vento pulvere et sole pugnaret. itaque duo maximi exercitus

- caesi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo 'parce ferro.' ducum fugit alter, alter occisus est; dubium, uter maiore animo. Paulum puduit, Varro non
 18 desperavit. documenta cladis cruentus aliquandiu Aufidus, pons de cadaveribus iussu ducis factus in torrente 5 Vergello, modii duo anulorum Carthaginem missi dignitasque equestris taxata mensura. dubium deinde non
 19 erit quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma quin- tumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si, quod Poenum illum dixisse Maharbalem Bomilcaris 10 ferunt, Annibal quem ad modum sciret vincere, sic uti victoria scisset. set tum quidem illum, ut dici volgo solet, aut fatum urbis imperaturae aut ipsius mens mala et
 20 aversi a Carthagine di in diversum abstulerunt. cum victoria posset uti, frui maluit, relictaque Roma Campaniam 15 Tarentumque perrexit; ubi mox et ipsius et exercitus ardor elanguit, adeo ut vere dictum sit Capuam Annibali Cannas fuisse. si quidem invictum Alpibus indomitum- que armis Campani — quis crederet? — soles et tepentes fontibus Baiiae subegerunt. 20
- 23 Permissum est interim respirare Romanis et quasi ab inferis emergere. arma non erant: detracta sunt tem- plis. deerat iuventus: in sacramentum liberata servitia.
 24 egebat aerarium: opes suas senatus in medium libens protulit, nec praeter quod in bullis singulisque anulis 25 erat quicquam sibi auri reliquerunt. eques secutus exemplum imitataeque equitem tribus. denique vix suffe- cere tabulae, vix scribarum manus Laevino Marcelloque consulibus, cum privatorum opes in publicum referren-
 26 tur. quid autem? in eligendis magistratibus quae cen- 30 turiarum sapientia, cum iuniores a senioribus consilium de creandis consulibus petiverunt. quippe adversus ho- stem totiens victorem, tam callidum non virtute tantum, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat.
- 27 Prima redeuntis et, ut ita dixerim, revivescentis im- 35 perii spes Fabius fuit, qui novam de Annibale victoriam commentus est, non pugnare. hinc illi cognomen novum et rei publicae salutare cunctator; hinc illud ex populo,

ut imperii scutum vocaretur. itaque per Samnium totum, 28
 per Falernos Gauranosque saltus sic maceravit Anni-
 balem, ut, quia frangi virtute non poterat, mora commi-
 nueretur. inde Claudio Marcello duce etiam congregari au- 29
 sus comminus venit et reppulit in Campaniam suam et ab
 obsidione Nolae urbis exclusit. ausus et Sempronio Grac- 30
 cho duce per Lucaniam sequi et premere terga cedentis,
 quamvis tum — pudor! — servili pugnaret exercitu;
 nam hucusque tot mala conpulerant. sed libertate donati
 fecerunt de servis se virtute Romanos. o horribilem in 31
 tot adversis fiduciam! o singularem animum ac spiritum
 populi Romani! tam artis adflictisque rebus, ut de Italia
 sua dubitare debuisset, ausus tamen est in diversa respi-
 cere, cumque hostis in iugulo per Campaniam Apuliam- 32
 15que volitaret mediamque de Italia Africam faceret, eo-
 dem tempore et hunc sustinebat et in Siciliam, Sardiniam,
 Hispaniam divisa per terrarum orbem arma mittebat.

Sicilia mandata Marcello. nec diu restitit; tota enim 33
 insula in una urbe superata est. grande illud et ante id
 20 tempus invictum caput, Syracusae, quamvis Archimedis
 ingenio defenderentur, aliquando cesserunt. longe illi 34
 triplex murus totidemque arces, portus ille marmoreus
 et fons celebratus Arethusae; nisi quod hactenus pro-
 fuere, ut pulchritudini victae urbis parceretur.

25 Sardiniam Gracchus arripuit. sed nihil illi gentium 35
 feritas insanorumque — nam sic vocantur — inmanitas
 montium profuere. saevitum in urbes urbemque urbium
 Caralim, ut gens contumax vilisque mortis saltem desi-
 derio patrii soli domaretur.

30 In Hispaniam missi Gneus et Publius Scipiones 36
 pacene totam Poenis eripuerant, sed insidiis Punicae
 fraudis oppressi rursus amiserant, magnis quidem illi
 proeliis cum Punicas opes cecidissent. set Punicae insi-
 diae alterum ferro castra metantem, alterum, cum iam
 35 evasisset in turrem, cinctum facibus oppresserant. igitur 37
 in ultionem patris ac patruum missus cum exercitu Scipio,
 cui iam grande de Africa nomen fata decreverant, bella- 38
 tricem illam, viris armisque nobilem Hispaniam, illam

seminarium hostilis exercitus, illam Annibalis eruditricem — incredibile dictu — totam a Pyrenaeis montibus in Herculis columnas et Oceanum recuperavit, nescias
 39 citius an felicius. quam velociter, quattuor anni fatentur; quam facile, vel una civitas probat. eodem quippe quo
 40 obsessa est die capta est, omenque Africanae victoriae fuit, quod tam facile victa est Hispaniae Carthago. certum est tamen ad profligandam provinciam maxime profecisse singularem ducis sanctitatem, quippe qui captivos pueros puellasque praecipuae pulchritudinis barbaris
 41 restitueret, ne in conspectum suum quidem passus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis videretur.

41 Haec in diversa terrarum populus Romanus, nec ideo tamen visceribus Italiae inhaerentem summovere
 poterat Annibalem. pleraque ad hostem defecerant, et dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus
 42 utebatur. iam tamen eum plerisque oppidis et regionibus excusseramus, iam Tarentum ad nos redierat, iam et Capua, sedes domus et patria altera Annibalis, tenebatur,
 43 cuius amissio tantum Poeno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus Romam converteretur. o populum dignum orbis imperio dignumque omnium favore et admiratione hominum ac deorum! compulsus ad ultimos metus ab incepto non destitit, et de sua urbe sollicitus Capuam
 44 tamen non omisit; sed parte exercitus sub Appio consule relicta, parte Flaccum in urbem secuta, absens simul praesensque pugnabat. quid ergo miramur moventi castra a tertio lapide Annibali iterum ipsos deos restitisse?
 45 deos inquam, nec fateri pudebit. tanta enim ad singulos illius motus vis imbrium effusa est, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitus hostem summovere non a caelo, sed ab urbis ipsius moenibus et Capitolio videtur.
 46 tur. fugit et cessit et in ultimum se Italiae recepit sinum, cum urbem tantum non adoratam reliquisset. parva res
 47 dictu sed ad magnanimitatem populi Romani probandam satis efficax, quod illis ipsis quibus obsidebatur diebus ager, quem Annibal castris insederat, venalis Romae fuit

hastaeque subiectus invenit emptorem. voluit Annibal 48
 contra imitari fiduciam subiecitque argentarias urbis ta-
 bernas; nec sector inventus est, ut scias etiam praesagia
 fati adfuisse.

5 Nihil actum erat tanta virtute, tanto favore etiam 49
 deorum, si quidem ab Hispania Hasdrubal frater Anni-
 balis cum exercitu novo, novis viribus, nova belli mole
 veniebat. actum erat procul dubio, si vir ille se cum fra- 50
 tre iunxisset. set hunc quoque, tantum quod ab Alpe de-
 scenderat, aput Metaurum castra metantem Claudius
 10 Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in ultimum 51
 Italiae angulum summoerat Annibalem, Livius in di-
 versissimam partem, id est in ipsas nascentis Italiae fau-
 ces signa converterat. tanto, id est omni, qua longissima 52
 15 est Italia, solo interiacente, quo consilio, qua celeritate
 consules castra coniunxerint, inopinatumque hostem
 conlatis signis oppresserint, neque id fieri Annibal sen-
 serit, difficile dictu est. certe Annibal re cognita cum 53
 proiectum fratris caput ad sua castra vidisset, 'agnosco'
 20 inquit 'infelicitatem Carthaginiis.' haec fuit illius viri
 non sine praesagio quodam fati imminentis prima con-
 fessio.

Iam certum erat Annibalem etiam ipsius confes- 54
 sione posse vinci; sed tot rerum prosperarum fiducia ple-
 25 nus populus Romanus magni aestimabat, asperrimum
 hostem in sua Africa debellare. duce igitur Scipione in 55
 ipsam Africam tota mole conversus imitari coepit Anni-
 balem et Italiae suae clades in Africa vindicare. quas 56
 ille, dii boni, Hasdrubalis copias fudit, quos Syphacis
 30 Numidici regis equitatus! quae quantaque utriusque
 classis castra facibus inlatis una nocte delevit! denique
 iam non a tertio lapide, sed ipsas Carthaginiis portas ob-
 sidione quatiebat. sic factum ut inhaerentem atque in- 57
 cubantem Italiae extorqueret Annibalem. non fuit maior 58
 35 sub imperio Romano dies quam ille, cum duo omnium et
 antea et postea ducum maxime duces, ille Italiae, hic Hi-
 spaniae victor, conlatis comminus signis direxere aciem.
 sed et colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis et ste-

59 terunt diu mutua admiratione defixi. ubi de pace non
 60 convenit, signa cecinere. constat utriusque confessione
 nec melius instrui aciem nec acrius potuisse pugnari;
 hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu
 61 praedicaverunt. sed tamen Annibal cessit, praemiumque
 victoriae Africa fuit et secutus Africam statim terrarum
 orbis.

XXIII. BELLVM MACEDONICVM PRIMVM.

21, 7 Post Carthaginem vinci neminem puduit. statim
 Africam secutae sunt gentes, Macedonia, Graecia, Syria 10
 ceteraque omnia quodam quasi aestu et torrente fortu-
 2 nae, sed primi omnium Macedones, adfectator quondam
 imperii populus. itaque quamvis tum Philippus regno
 praesideret, Romani tamen dimicare sibi cum rege Ale-
 3 xandro videbantur. Macedonicum bellum nomine am- 15
 4 plius quam spectatione gentis fuit. causa coepit a foedere
 Philippi, quo rex iam pridem dominantem in Italia An-
 nibalem sibi socium iunxerat; postea crevit inploranti-
 bus Athenis auxilium contra regis iniurias, cum ille ultra
 ius victoriae in templa et aras et sepulcra ipsa saeviret. 20
 5 placuit senatui opem tantis ferre supplicibus. quippe
 iam gentium reges duces, populi nationes praesidia sibi
 6 ab hac urbe repetebant. primum igitur Laevino consule
 populus Romanus Ionium mare ingressus, tota Graeciae
 7 litora velut triumphanti classe peragravit. spolia quippe 25
 Siciliae, Sardiniae, Hispaniae, Africae praeferebat, et
 manifestam victoriam nata in praetoria puppi laurus pol-
 8 licebatur. aderat sponte in auxilium Attalus rex Perga-
 menorum, aderant Rhodii, nauticus populus, qui navibus
 a mari, consul a terris omnia equis virisque quatiebat. 30
 9 bis victus, bis fugatus rex, bis exutus castris, cum tamen
 nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerum aspectu,
 quae non spiculis nec sagittis nec ullo Graeculo ferro,
 sed ingentibus pilis nec minoribus adacta gladiis ultra
 10 mortem patebant. enimvero Flaminino duce invios antea 35
 11 Chaonum montes Acumque annem per abrupta vaden-
 tem et ipsa Macedoniae claustra penetravimus. introisse

victoria fuit. nam postea numquam ausus congregari rex ad tumulos, quos Cynocephalas vocant, uno ac ne hoc quidem iusto proelio opprimitur. et illi quidem consul 12 pacem dedit regnumque concessit, mox, ne quid esset hostile, Thebas et Euboeam et grassantem sub Nabide tyranno suo et Lacedaemona conpescuit. Graeciae vero 13 veterem statum reddidit, ut legibus viveret suis et avita libertate frueretur. quae gaudia, quae vociferationes 14 fuerunt, cum hoc forte Nemeae in theatro quinquennialibus ludis a praecone caneretur! quo certavere plausu! 10 quid florum in consulem profuderunt! et iterum iterum- 15 que praeconem repetere vocem illam iubebant, qua libertas Aethiopiae pronuntiabatur, nec aliter illa consulari sententia quam modulatissimo aliquo tibiarum aut fidium 15 cantu fruebantur.

XXIII. BELLVM SYRIACVM REGIS ANTIOCHI.

Macedoniam Asia statim et regem Philippum An- 11, 8 tiochus excepit quodam casu, quasi de industria sic ad- gubernante fortuna, ut quem ad modum ab Africa in 20 Aethiopia, sic ab Aethiopia in Asiam ultro se suggerentibus causis imperium procederet, et cum terrarum orbis situ ipse ordo victoriarum navigaret. non aliud formidolosius fama bellum fuit; quippe cum Persas et orientem, Xerxen adque Darium cogitarent, quando perfossi invii 25 montes, quando velis opertum mare nuntiaretur. ad hoc 3 caelestes minae territabant, cum umore continuo Cumanus Apollo sudaret. sed hic faventis Asiae suae numinis timor erat. nec sane viris opibus armisque quicquam co- 4 piosius Syria; sed in manus tam ignavi regis inciderat, 30 ut nihil fuerit in Antiocho speciosius quam quod a Romanis victus est. inpulere regem in id bellum illinc Tho- 5 as Aethiopiae princeps, inhonoratam apud Romanos querens adversus Macedonas militiae suae societatem, hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus et pacis inpatiens 35 hostem populo Romano toto orbe quaerebat. et quod 6 illud fuisset periculum, si se consiliis eius rex tradidisset, id est si Asiae viribus usus fuisset imperator Anni-

bal? sed rex suis opibus et nomine regio fretus satis ha-
 7 buit bellum movere. Europa iam dubio procul iure belli
 ad Romanos pertinebat. hic Lysimachiam, urbem in lito-
 re Thracio positam a maioribus suis, Antiochus ut heredi-
 8 tario iure repetebat. hoc velut sidere Asiatici belli mota 5
 tempestas. set maximus regum, contentus fortiter indi-
 xisse bellum, cum ingenti strepitu ac tumultu movisset ex
 Asia, occupatis statim insulis Graeciaeque litoribus otia
 9 et luxus quasi victor agitabat. Euboean insulam continenti
 adhaerentem tenui freto reciprocantibus aquis Euripus 10
 abscindit. hic ille positis aureis sericisque tentoriis
 sub ipso freti murmure, cum praefluentes aquae tibiis
 fidibusque concinerent, conlatis undique quamvis per
 hiemem rosis, ne non aliquo genere ducem ageret, vir-
 10 ginum puerorumque dilectus habebat. talem ergo regem 15
 iam luxuria sua debellatum Acilio Glabrione consule
 populus Romanus in insula adgressus ipso statim ad-
 11 ventus sui nuntio coëgit ab insula fugere. tum praeci-
 pitem apud Thermopylas adsecutus, locum trecentorum
 Laconum speciosa clade memorandum, ne ibi quidem 20
 fiducia loci resistentem mari ac terra cedere coëgit.
 12 statim et e vestigio itur in Syriam. classis regia Po-
 lyxenidae Annibalique commissa — nam rex proelium
 nec spectare poterat, — duce Aemilio Regillo, adre-
 13 migantibus Rhodiis tota laceratur. ne sibi placeant 25
 Athenae, in Antiocho vicinus Xerxen, in Aemilio Al-
 cibiadem aequavimus, Epheso Salamina pensavimus.
 14 tum consule Scipione, cui frater, ille modo victor Car-
 thaginis Africanus, aderat voluntaria legatione, debel-
 lari regem placet. et iam toto cesserat mari, sed nos 30
 15 imus ulterius. Maeandrum ad annem montemque Si-
 pylum castra ponuntur. hic rex incredibile dictu quibus
 16 auxiliis, quibus copiis consederat. trecenta milia pe-
 ditum, equitum falcatorumque curruum non minor nu-
 merus. elephantis ad hoc immensae magnitudinis, auro 35
 purpura argento et suo ebore fulgentibus, aciem utrim-
 17 que vallaverat. sed haec omnia praepedita magnitudine
 sua, ad hoc imbre, qui subito superfusus mira felicitate

Persicos arcus corruerat; primum trepidatio, mox fuga, deinde triumphus fuerunt. victo et supplici pacem par-
temque regni dari placuit eo libentius, quod tam facile cessisset.

5 XXV. BELLVM AETOLVM.

Syriaco bello successit, et debebat, Aetolum. victo^{II, 9}
quippe Romanus Antiocho faces Asiatici belli perse-
quebatur. ergo Fulvio Nobiliori mandata ultio est. hic 2
protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, ma-
¹⁰chinis quatit. secuta deditio est. aderant Aetolorum 3
precibus Attici, Rhodii, et memineramus auxilii: sic
placuit ignoscere. serpsit tamen latius in proximos 4
bellum omnemque late Cephalleniam, Zacynthon et
quidquid insularum in eo mari inter Ceraunios montes
¹⁵iugumque Maleum: Aetoli belli accessio fuerunt.

XXVI. BELLVM HISTRICVM.

Histri secuntur Aetolos; quippe bellantes eos ^{II, 10}
nuper adiuverant. et initia pugnae hosti prospera fue- 2
runt eademque exitii causa. nam cum Gnei Manlii
²⁰castra cepissent opimaeque praedae incubarent, epu-
lantes ac ludibundos plerosque, qui aut ubi essent prae
poculis nescientes, Appius Pulcher invadit. sic cum 3
sanguine et spiritu male partam revomuere victoriam.
ipse rex Aepulo equo inpositus, cum subinde crapula et
²⁵capitis errore lapsaret, captum sese vix et aegre, post-
quam expergefactus est, didicit.

XXVII. BELLVM GALLOGRAECVM.

Gallograeciam quoque Syriaci belli ruina con- ^{II, 11}
volvit. fuerint inter auxilia regis Antiochi, an fuisse 2
³⁰cupidus triumphi Manlius Vulso simulaverit, dubium;
at certe negatus est victori triumphus, quia causam 3
belli non adprobavit. ceterum gens Gallograecorum,
sicut ipsum nomen indicio est, mixta et adulterata est:
reliquiae Gallorum, qui Brenno duce vastaverant Grae-
³⁵ciam, orientem secuti, in media Asiae parte sederunt;

4 itaque, uti frugum semina mutato solo degenerant, sic
 illa genuina feritas eorum Asiatica amoenitate mollita
 5 est. duobus itaque proeliis fusi fugatique sunt, quam-
 vis sub adventu hostis relictis sedibus in altissimos se
 montes recepissent. Tolostobogi Olympum, Tectosagi
 Magaba insederant. utrimque fundis sagittisque detracti
 6 in perpetuam se pacem dediderunt. sed alligati mira-
 culo quidam fuere, cum catenas morsibus et ore temp-
 tassent, cum offocandas invicem fauces praebuissent.
 nam Orgiacontis uxor a centurione stuprum passa me- 10
 morabili exemplo custodiam evasit, revolsumque ad-
 ulterius hostis caput ad maritum reportavit.

XXVIII. BELLVM MACEDONICVM SECVNDVM.

11, 12 Dum aliae aliaeque gentes Syriaci belli secuntur
 2 ruinam, Macedonia rursus se erexit. fortissimum po- 15
 pulum memoria et recordatio suae nobilitatis agitabat,
 et successerat Philippo filius Perses, qui semel in per-
 petuum victam esse Macedoniam non putabat ex gentis
 3 dignitate. multo vehementius sub hoc Macedones quam
 sub patre exurgunt. quippe Thracas in res suas tra- 20
 xerant, adque ita industriam Macedonum viribus Thra-
 cum, ferociam Thracum disciplina Macedonica tempe-
 4 ravere. accessit his consilium ducis, qui situm regio-
 num suarum a summo speculatus Haemo positus per
 abrupta castris ita Macedoniam suam armis ferroque 25
 vallaverat, ut non reliquisset aditum nisi a caelo ven-
 5 turis hostibus videretur. tamen Marcio Philippo con-
 sule eam provinciam ingressus populus Romanus, ex-
 ploratis diligenter accessibus per Astudam paludem
 Perrhaebosque tumulos illa volucris quoque, ut vi- 30
 debantur, invia accessit, regemque securum et nihil
 tale metuentem subita belli inruptione deprehendit.
 6 cuius tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare
 iusserit mergi ne periret, et classem cremari ne incen-
 7 deretur. Paulo consule, cum maiora et crebriora essent 35
 inposita praesidia, per alias vias Macedonia deprensa
 est, summa quidem arte et industria ducis, cum alia

minatus alia inrupisset. cuius adventus ipse adeo 8
 terribilis regi fuit, ut interesse non auderet, sed ge-
 renda ducibus bella mandaverit. absens ergo victus 9
 fugit in maria insulamque Samothracen, fretus celebri
 5 religione, quasi templa et arae possent defendere, quem
 nec montes sui nec arma potuissent. nemo regum diu- 10
 tius amissae fortunae conscientiam retinuit. supplex
 cum scriberet ad imperatorem ab illo quo confugerat
 templo nomenque epistolae notaret suum, regem addi-
 10 dit. sed nec reverentior captae maiestatis alius Paulo
 fuit. cum in conspectum venisset hostis, in tribunal 11
 recepit et conviviiis adhibuit liberosque admonuit suos
 ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. inter 12
 pulcherrimos hunc quoque populus Romanus de Ma-
 15 cedonia duxit ac vidit triumphum, quippe cuius spec-
 taculo triduum impleverit. primus dies signa tabulas-
 13 que, sequens arma pecuniam transvexit, tertius cap-
 tivos ipsumque regem adtonitum adhuc tamquam subito
 malo et stupentem. sed multo prius gaudium victoriae 14
 20 populus Romanus quam epistulis victoris praeceperat.
 quippe eodem die, quo victus est Perses in Macedo-
 nia, Romae cognitum est, cum duo iuvenes candidis 15
 equis apud Iuturnae lacum pulverem et cruorem ab-
 luebant. hi nuntiavere. Castorem et Pollucem fuisse
 25 creditum volgo, quod gemini fuissent; interfuisse bello,
 quod sanguine maderent; a Macedonia venire, quod
 adhuc anhelarent.

XXVIII. BELLVM ILLYRICVM SECVNDVM.

Macedonici belli contagio traxit Illyrios; si II, 13
 30 quidem, ut Romanum a tergo distringerent, a Perse
 rege conducti pecunia militaverunt. sine mora ab Ani- 2
 cio praetore subiguntur. Scodram caput gentis delesse
 suffecit; statim secuta deditio est. denique hoc bellum
 ante finitum est quam geri Romae nuntiaretur.

35 XXX. BELLVM MACEDONICVM TERTIVM.

Quodam fato, quasi ita convenisset inter Poenos II, 14

et Macedonas ut tertio quoque vincerentur, eodem tem-
 2 pore utrique arma moverunt. sed prior iugum excutit
 Macedo, aliquanto quam ante gravior, dum contemnitur.
 3 causa belli prope erubescenda. quippe regnum pariter
 et bellum vir ultimae sortis Andriscus invaserat, du-
 5 bium liber an servus, mercennarius certe; sed quia
 vulgo Philippus Persae filius vocabatur, regiam for-
 mam, regium nomen, animum quoque regis implevit.
 4 igitur dum haec ipsa contemnit populus Romanus, Iu-
 ventio praetore contentus, virum non Macedonicis mo- 10
 do sed Thraciae quoque auxiliis ingentibus validum
 temere temptavit invalidus, quique non a veris regibus,
 5 ab illo imaginario et scaenico rege superatus est. sed
 consul Metellus amissum cum legione praetorem ple-
 nissime ultus est. nam et Macedoniam servitute mul- 15
 tavit et ducem belli deditum ab eo ad quem confu-
 gerat Thraciae regulo in urbem in catenis reduxit,
 hoc quoque illi in malis suis indulgente fortuna, ut de
 eo populus Romanus quasi de rege vero triumpharet.

XXXI. BELLVM PVNICVM TERTIVM.

20

II, 15 Tertium Punicum bellum et tempore exiguum (nam
 quadriennio raptum est) et in comparisonem priorum mi-
 nimum labore (non enim tam cum viris quam cum ipsa
 urbe pugnatum est) et plane maximum eventu: quippe
 2 tandem Carthago finita est. adquin si quis trium tempo- 25
 rum momenta consideret, primo commissum est Puni-
 cum bellum, profligatum secundo, tertio vero confectum
 3 est. sed huius causa belli, quod contra foederis legem
 adversus Numidas quidem, sed parassent classem et ex-
 4 erciturum. frequens autem Massinissa finis territabat; sed 30
 huic ut bono socioque regi favebatur. cum de bello sede-
 ret, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio de-
 lendam esse Carthaginem, et cum de alio consuleretur,
 5 pronuntiabat, Scipio Nasica servandam, ne metu ablato
 aemulae luxuriari felicitas urbis inciperet; medium sena- 35
 6 tus elegit, ut urbs tantum loco moveretur. nihil enim spe-
 ciosius videbatur quam esse Carthaginem, quae non ti-

meretur. igitur Manilio Censorinoque consulibus popu- 7
 lus Romanus adgressus Carthaginem spe pacis iniecta
 traditam a volentibus classem sub ipso ore urbis incendit. tum evocatis principibus, si salvi esse vellent, ut 8
 5 migrarent finibus imperavit. quod pro rei atrocitate adeo
 movit iras, ut extrema mallent. comploratum igitur pu-
 blice statim et pari voce clamatum est 'ad arma!' sedit- 9
 que sententia, quoquo modo rebellandum; non quia iam
 spes ulla superesset, sed quia patriam suam mallent ho-
 10 stium quam suis manibus everti. qui rebellantium fuerit 10
 furor, vel hinc intellegi potest, quod in usum novae clas-
 sis tecta domuum resciderunt; in armorum officinis au-
 rum et argentum pro aere ferroque conflatum est, in tor-
 mentorum vincula crinis suos matronae contulerunt.
 15 Mancino deinde consule terra marique fervebat obsidio.
 operi portus, nudatus est primus et sequens, iam et ter- 11
 tius murus, cum tamen Byrsa, quod nomen arci fuit,
 quasi altera civitas resistebat. quamvis profligato urbis 12
 excidio tamen fatale Africae nomen Scipionum videbatur.
 20 igitur in alium Scipionem conversa res publica finem
 belli reposcebat. hunc Paulo Macedonico procreatum
 Africani illius magni filius decus gentis adsumpserat,
 hoc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus nepos
 eius everteret. sed quem ad modum maxime mortiferi 13
 25 morsus solent esse morientium bestiarum, sic plus nego-
 tii fuit cum semiruta Carthagine quam cum integra. con-
 pulsus in unam arcem hostibus portum quoque mari Ro- 14
 manus obstruxerat. illi alterum sibi portum ab alia urbis
 parte foderunt, nec ut fugerent; sed qua nemo illos nec
 30 evadere posse credebat, inde quasi nata subito classis
 erupit, cum interim iam diebus, iam noctibus nova ali- 15
 qua moles, nova machina, nova perditorum hominum
 manus quasi ex obruto incendio subita de cineribus
 flamma prodibat. deploratis novissime rebus triginta sex 16
 35 milia virorum se dediderunt, quo minus credas, duce
 Hasdrubale. quanto fortius femina et uxor ducis! quae 17
 comprehensis duobus liberis a culmine se domus in me-
 dium misit incendium, imitata reginam quae Carthagi-

18 nem condidit. quanta urbs deleta sit, ut de ceteris ta-
ceam, de ignis mora probari potest. quippe per continuos
decem et septem dies vix potuit incendium extinguere quod
domibus ac templis suis sponte hostes inmiserant; ut,
quatenus urbs eripi Romanis non poterat, triumphus
arderet.

XXXII. BELLVM ACHAICVM.

1, 16 Quasi saeculum illud eversionibus urbium curreret,
Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit, Achaiae
caput, Graeciae decus, inter duo maria, Ionium et Ae-
gaeum, quasi spectaculo exposita. haec — facinus indi-
gnum — ante oppressa est quam in numero certorum ho-
2 stium referretur. Critolaus causa belli, qui libertate a
Romanis data adversus ipsos usus est legatosque Roma-
3 nos, dubium an et manu, certe oratione violavit. igitur 15
Metello ordinanti cum maxime Macedoniae *statum* man-
data est ultio; et hinc Achaicum bellum. ac primum Cri-
tolai manum Metellus consul per patentis Elidos campos
toto cecidit Alphio. et uno proelio peractum erat bellum;
am enim urbem ipsam terrebat obsidio; sed — fata re- 20
rum — cum Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius
5 intervenit. hic alterius ducis Diaei exercitum sub ipsis
Isthmi faucibus fudit geminosque portus sanguine infe-
cit. tum ab incolis deserta civitas direpta primum, deinde
6 tuba praecinente deleta est. quid signorum, quid ve- 25
stium quidve tabularum raptum incensumque adque
proiectum est! quantas opes et abstulerit et cremaverit
hinc scias, quod quidquid Corinthii aeris toto orbe lau-
7 datur incendio superfuisse comperimus. nam et aeris no-
tam pretiosiore ipsa opulentissimae urbis fecit ruina, 30
quia incendio permixtis plurimis statuibus atque simulacris
aeris auri argenteque venae in commune fluxerunt.

XXXIII. RES IN HISPANIA GESTAE.

1, 17 Vt Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia
secuta est; nec deinde orbe toto quicquam intactum 35
2 armis fuit. post illa duo clarissimarum urbium incendia
late atque passim, nec per vices, sed simul pariter quasi

unum undique bellum fuit; prorsus ut scintillae quasi agitantibus ventis diffudisse quaedam belli incendia orbe toto viderentur.

Hispaniae numquam animus fuit adversum nos univ³
 5 versae consurgere, numquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri aut libertatem tueri suam publice. alioquin ita undique mari Pyrenaeoque vallata est, ut ingenio situs ne adiri quidem potuerit. sed ante
 10 a Romanis obsessa est quam se ipsa cognosceret, et sola omnium provinciarum vires suas postquam victa est intellexit. in hac prope ducentos per annos dimicatum
 15 est a primis Scipionibus in primum Caesarem Augustum, non continuo nec cohaerenter, sed prout causae lacerant, nec cum Hispanis initio, sed cum Poenis in Hispania. inde contagium ac series causaeque bellorum.

Prima per Pyrenaeum iugum signa Romana Pub⁶
 blius et Gneus Scipiones intulerunt proeliisque ingentibus Annonem et Hasdrubalem fratres Annibalis ceciderunt; raptaque erat impetu Hispania, nisi fortissimi
 20 viri in ipsa victoria sua oppressi Punica fraude cecidissent, terra marique victores. igitur quasi novam integramque provinciam ultor patris et patrum Scipio ille
 25 mox Africanus invasit, isque statim capta Carthagine et aliis urbibus, non contentus Poenos expulisse, stipendiariam nobis provinciam fecit, omnes citra ultraque Hiberum subiecit imperio, primusque Romanorum
 30 ducum victor ad Gades et Oceani ora pervenit. plus est provinciam retinere quam facere. itaque per partes iam huc, iam illuc missi duces, qui ferocissimas et in
 id tempus liberas gentes ideoque impatientes iugi multo labore nec incruentis certaminibus servire docuerunt. Cato ille censorius Celtiberos, id est robur Hispaniae,
 35 aliquot proeliis fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eosdem centum et quinquaginta urbium eversione multavit. Metellus ille, qui ex Macedonia cognomen meruerat, et Celtibericus fieri meruit, cum et Contrebi-
 40 am memorabili cepisset exemplo et Nertobrigae maiore gloria pepercisset. Lucullus Turdulos atque Vaccaeos, 11

de quibus ille Scipio posterior singulari certamine, cum
 12 rex fuisset provocator, opima rettulerat. Decimus Brutus aliquanto latius Celticos Lusitanosque et omnis Callaeciae populos formidatumque militibus flumen Oblivionis, peragratoque victor Oceani litore non prius 5
 signa convertit quam cadentem in maria solem obrutumque aquis ignem non sine quodam sacrilegii metu et horrore deprendit.

13 Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit et Numantinis. nec inmerito. quippe solis gentium Hispaniae duces contigerunt. fuisset et cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus initio belli vi oppressus
 14 esset, summae vir audaciae, si processisset, Olyndicus, qui hastam argenteam quatiens quasi caelo missam vaticinanti similis omnium in se mentes converterat. set 15
 cum pari temeritate sub nocte castra consulis adisset, 15 iuxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. ceterum Lusitanos Viriatus erexit, vir calliditatis acerrimae. qui ex venatore latro, ex latrone subito dux adque
 16 imperator et, si fortuna cessisset, Hispaniae Romulus, 20 non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Hiberum et Tagum igni ferroque populatus, castra etiam praetorum
 et praesidia adgressus, Claudium Vnimanum paene ad internicionem exercitus cecidit et insignia trabeis et 25
 fascibus nostris quae ceperat in montibus suis tropaea 17
 17 fixit. tandem eum iam Fabius Maximus consul oppreserat; sed a successore Popilio violata victoria est. quippe qui conficiendae rei cupidus, fractum ducem et extrema deditiois agitantem per fraudem et insidias 30
 et domesticos percussores adgressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non posse.

XXXIII. BELLVM NVMANTINVM.

II, 18 Numantia quantum Carthaginis, Capuae, Corinthi
 opibus inferior, ita virtutis nomine et honore par omnibus, summumque, si vero aestimes, Hispaniae decus.
 2 quippe quae sine muro, sine turribus, modice edito

in tumulo aput flumen *Durium* sita, quattuor milibus Celtiberorum quadraginta exercitum per annos undecim sola sustinuit, nec sustinuit modo, sed saevius aliquando perculit pudendis que foederibus adfecit. novissime, cum invictam esse constaret, opus fuit eo qui Carthaginem everterat.

Non temere, si fateri licet, ullius causa belli iniustior. Segidenses, socios et consanguineos suos, Romanorum manibus elapsos, susceperant. habita pro his deprecatio nihil valuit. cum se ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi foederis pretium iussi arma deponere. hoc sic a barbaris acceptum, quasi manus absciderentur. itaque statim Megaravico fortissimo duce ad arma conversi. Pompeium proelio aggressi, foedus tamen maluerunt, cum debellare potuissent; Hostilium deinde Mancinum: hunc quoque adsiduis caedibus ita subegerunt, ut ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quisquam sustineret. tamen cum hoc quoque foedus maluere, contenti armorum manibus, cum ad internicionem saevire potuissent. sed non minus Numantini quam Caudini illius foederis flagrans ignominia aut pudore populus Romanus, dedecus quidem praesentis flagitii deditioe Mancini expiavit, ceterum duce Scipione, Carthaginis incendiis ad excidium urbium inbuto, tandem etiam in ultionem excanduit. sed tum acrius in castris quam in campo, nostro cum milite quam cum Numantino proeliandum fuit. quippe adsiduis et iniustis et servilibus maxime operibus attriti ferre plenius vallum, quia arma nescirent, luto inquinari, quia sanguine nollent, iubebantur. ad hoc scorta, calones, sarcinae nisi ad usum necessariae amputantur. tanti esse exercitum quanti imperatorem vereproditum est. sic redacto in disciplinam milite commissa acies, quodque nemo visurum se umquam speraverat factum, ut fugientes Numantinos quisquam videret. dedere etiam se volebant, si toleranda viris imperarentur. sed cum Scipio veram vellet et sine exceptione victoriam, eo necessitatum compulsi primum

ut destinata morte in proelium ruerent, cum se prius
 epulis quasi inferiis implevissent carnis semicrudae et
 celiae; sic vocant indigenam ex frumento potionem.
 13 intellectum ab imperatore consilium, itaque non est
 permissa pugna morituris. cum fossa atque lorica quat- 5
 tuorque castris circumdatos fames premeret, a duce
 orantes proelium, ut tamquam viros occideret, ubi non
 14 impetrabant, placuit eruptio. sic conserta manu plurimi
 occisi, et cum urgueret fames, aliquantisper inde vi-
 xerunt. novissime consilium fugae sedit; sed hoc quo- 10
 que ruptis equorum cingulis uxores ademere, summo
 15 scelere per amorem. itaque deplorato exitu in ultimam
 rabiem furoremque conversi, postremo Rhoecogene duce
 se, suos, patriam ferro veneno, subiecto igne undique
 16 peregerunt. macte [esse] fortissimam et meo iudicio bea- 15
 tissimam in ipsis malis civitatem. adseruit cum fide so-
 cios, populum orbis terrarum viribus fultum tam parva
 manu aetate tam longa sustinuit. novissime maximo
 duce oppressa civitas nullum de se gaudium hosti re-
 17 liquit. unus enim vir Numantinus non fuit qui in ca- 20
 tenis duceretur; praeda, ut de pauperrimis, nulla: arma
 ipsi cremaverunt. triumphus fuit tantum de nomine.
 II, 19 Hactenus populus Romanus pulcher, egregius, pius,
 sanctus adque magnificus; reliqua saeculi, ut grandia 25
 aequae, ita vel magis turbida et foeda, crescentibus cum 25
 2 ipsa magnitudine imperii vitiis; adeo ut, si quis hanc
 tertiam eius aetatem transmarinam, quam ducentorum
 annorum fecimus, dividat, centum hos priores, quibus
 Africam, Macedoniam, Syriam, Hispaniam domuit, au-
 3 reos, sicut poëtae canunt, iure meritoque fateatur, cen- 30
 tum sequentes ferreos plane et cruentos et si quid im-
 manius; quippe quibus cum Iugurthinis, Cimbricis, Mi-
 thridaticis, piraticis, Parthicis bellis***, Gallicis atque
 Germanicis, quibus caelum ipsum gloria ascendit, Grac-
 chanas Drusianasque caedes, ad hoc servilia bella mi- 35
 4 scuertit et, ne quid turpitudini desit, gladiatoria. denique
 in se ipse conversus Marianis atque Sullanis, novissime
 Pompei et Caesaris manibus, quasi per rabiem et fu-

rorem — nefas! — semet ipse laceravit. quae etsi 5
iuncta inter se sunt omnia atque confusa, tamen quo
melius appareant, simul et ne scelera virtutibus ob-
strepant, separatim referentur, priusque, ut coepimus,
5 iusta illa et pia cum exteris gentibus bella memora-
bimus, ut magnitudo crescentis in dies imperii appa-
reat; tum ad illa civium scelera turpesque et inpias
pugnas revertemur.

XXXV. BELLVM ASIATICVM.

10 Victa ad occasum Hispania populus Romanus ad II, 20
orientem pacem agebat, nec pacem modo, sed inusitata
et incognita quadam felicitate relictæ regiis heredita-
tibus opes et tota insemel regna veniebant. Attalus rex 2
Pergamenorum, regis Eumenis filius, socii quondam
15 commilitonisque nostri, testamentum reliquit: 'populus
Romanus bonorum meorum heres esto'. in bonis regiis
haec fuerunt***. adita igitur hereditate provinciam 3
populus Romanus non quidem bello nec armis, sed,
quod aequius, testamenti iure retinebat. sed hanc diffi- 4
20 cile dictu est utrum facilius amiserit populus Romanus
an recuperaverit. Aristonicus, regii sanguinis ferox iu-
venis, urbis regibus parere consuetas partim facile sol-
licitat, paucas resistentis, Myndon, Samon, Colophona
vi recepit, Crassi quoque praetoris cecidit exercitum
25 ipsumque cepit. sed ille memor et familiae et Romani 5
nominis custodem sui barbarum virgula excaecat et in
exitium sui, quod volebat, ita concitat. mox a Per- 6
perna domitus et captus et per deditionem in vinculis
habitus. Aquilius Asiatici belli reliquias confecit, mix- 7
30 tis — nefas! — veneno fontibus ad deditionem quarun-
dam urbium. quae res ut maturam, ita infamem fecit
victoriam, quippe cum contra fas deum moresque ma-
iorum medicaminibus impuris in id tempus sacrosancta
Romana arma violasset.

35 XXXVI. BELLVM IVGVRTINVM.

Haec ad orientem; sed non ad meridianam pla-III, 1

gam eadem quies. quis speraret post Carthaginem ali-
 2 quod in Africa bellum? atquin non leviter se Numidia
 concussit, et fuit in Iugurtha quod post Annibalem ti-
 meretur. quippe rex callidissimus populum Romanum
 armis invictum opibus adgressus est; set citra spem 5
 omnium fortuna cessit, ut rex fraude praecipuus fraude
 3 caperetur. hic, Massinissa avo, Micipsa patre per adop-
 tionem, cum interficere fratres statuisset agitatus regni
 cupiditate, nec illos magis quam senatum populumque
 Romanum, quorum in fide et in clientela regnum erat, 10
 4 metueret, primum scelus mandat insidiis. potitus Hiem-
 psalis capite cum se in Adherbalem convertisset isque
 Romam profugisset, missa per legatos pecunia traxit
 5 in sententiam suam senatum. et haec eius fuit de nobis
 prima victoria. missos deinde, qui regnum inter illum 15
 Adherbalemque dividerent, similiter adgressus, cum in
 Scauro ipsos Romani imperii mores expugnasset, in-
 choatum nefas perfecit audacia. sed non diu latent
 6 scelera. corruptae nefas legationis erupit, placuitque
 7 persequi bello parricidam. primus in Numidiam Cal- 20
 purnius Bestia consul inmittitur; sed rex, expertus for-
 tius adversus Romanos aurum esse quam ferrum, pacem
 8 emit. cuius flagitii reus cum interveniente publica fide
 a senatu arcesseretur, pari audacia et venit et conpe-
 titorem imperii Massinissae Massivam inmisso percus- 25
 9 sore confecit. haec altera contra regem causa belli fuit.
 igitur sequens ultio mandatur Albino. set huius quo-
 que — pro dedecus! — frater ita corrumpit exercitum,
 ut voluntaria nostrorum fuga vinceret Numida castris-
 que poteretur, addito etiam turpi foedere in pretium 30
 10 salutis, quo quos emerat dimisit exercitus. tandem in
 ultionem non tam imperii Romani quam pudoris Me-
 tellus adsurgit, qui callidissime hostem nunc precibus
 nunc minis, iam simulata iam vera fuga eludentem ar-
 11 tibus suis adgressus est. agrorum atque vicorum po-
 pulatione nec contentus in ipsa Numidiae capita impe-
 tum fecit; et Zamam quidem frustra adivit, ceterum
 Thalam, gravem armis thensaurisque regiis, diripuit.

tunc urbibus exutum regem et iam finium suorum re- 12
 gnique fugitivum per Mauros adque Gaetuliam seque-
 batur. postremo Marius auctis admodum copiis, cum 13
 pro obscuritate generis sui capite censos sacramento
 adegisset, iam fusum et saucium regem adortus, non
 5 facilius tamen vicit quam si integrum ac recentem. hic 14
 et urbem ab Hercule conditam Capsam, in media Africa
 siti anguibus harenisque vallatam, mira quadam feli-
 citate superavit, et saxeo inditam monti Mulucham
 10 urbem per Ligurem aditu arduo inaccessoque penetra-
 vit. mox non ipsum modo, sed Bocchum quoque Mau- 15
 retaniae regem, iure sanguinis Numidas vindicantem,
 aput oppidum Cirtam graviter cecidit. qui ubi diffisus 16
 rebus suis alienae cladis accessio fieri timet, pretium
 15 foederis adque amicitiae regem facit. sic fraudulen- 17
 tissimus regum fraude generi soceri sui in insidias de-
 ductus Sullae in manum traditur, tandemque opertum
 catenis Iugurtham in triumpho populus Romanus aspe-
 xit. sed ille quoque, quamvis victus ac vinctus, vidit 18
 20 urbem, quam venalem et quandoque perituram, si ha-
 buisset emptorem, frustra cecinerat. iam, ut venalis
 fuisset, habuit emptorem; cum illum evaserat, certum
 erat non esse perituram.

XXXVII. BELLVM ALLOBROGVM.

25 Sic ad meridiem populus Romanus. multo atrocius III, 2
 et multipliciter magis a septentrione venientem***.
 nihil hac plaga infestius. atrox caelum, perinde in- 2
 genia. omni igitur tractu violentus hostis, a dextris
 atque laevis et a medio septentrionis erupit.

30 Prima trans Alpes arma nostra sensere Saluvii, 3
 cum de eis fidissima atque amicissima civitas Massilia
 quereretur; Allobroges deinde et Arverni, cum adver- 4
 sus eos similes Haeduorum querellae opem et auxilium
 nostrum flagitarent: utriusque victoriae testes Isara et
 35 Vindelicus amnes et inpiger fluminum Rhodanus. ma- 5
 ximus barbaris terror elephantum fuere, inmanitati gen-
 tium pares. nihil tam conspicuum in triumpho quam

rex ipse Vituitus discoloribus in armis argenteoque
 6 carpento, qualis pugnauerat. utriusque victoriae quod
 quantumque gaudium fuerit, vel hinc aestimari potest,
 quod et Domitius Ahenobarbus et Fabius Maximus
 ipsis quibus dimicauerant locis saxeas erexere turres, 5
 et desuper exornata armis hostilibus tropaea fixerunt,
 cum hic mos inusitatus fuerit nostris. numquam enim
 populus Romanus hostibus domitis victoriam expro-
 bravit.

XXXVIII. BELLVM CIMBRICVM TEVTONICVM 10 TIGVRINVM.

III, 3 Cimbri, Teutoni atque Tigurini ab extremis Gal-
 liae profugi, cum terras eorum inundasset Oceanus,
 2 novas sedes toto orbe quaerebant, exclusique et Gallia
 et Hispania cum in Italiam demigrarent, misere legatos 15
 in castra Silani, inde ad senatum, petentes ut Martius
 populus aliquid sibi terrae daret quasi stipendium, ce-
 terum ut vellet manibus atque armis suis uteretur.
 3 sed quas daret terras populus Romanus agrariis legi-
 bus inter se dimicaturus? repulsi igitur, quod nequi- 20
 4 verant precibus, armis petere coeperunt. sed nec pri-
 mum impetum barbarorum Silanus, nec secundum Ma-
 nilius, nec tertium Caepio sustinere potuerunt; omnes
 5 fugati, exuti castris. actum erat, nisi Marius illi sae-
 culo contigisset. ille quoque non ausus congredi sta- 25
 tim militem tenuit in castris, donec invicta illa rabies
 et impetus, quem pro virtute barbari habent, con-
 6 senesceret. recessere igitur increpantes et — tanta
 erat capiendae urbis fiducia — consulentes, si quid
 ad uxores suas mandarent. nec segnius quam minati 30
 fuerant tripertito agmine in Alpes, id est claustra
 7 Italiae, ferebantur. Marius mira statim velocitate oc-
 cupatis compendiis praeuenit hostem, prioresque Teu-
 tonas sub ipsis Alpium radicibus adsecutus in loco
 quem Aquas Sextias vocant quo — fidem numinum! — 35
 8 proelio oppressit! vallem fluviumque medium hostes
 tenebant, nostris aquarum nulla copia. consultone id

egerit imperator, an errorem in consilium verterit, dubium; certe necessitate acta virtus victoriae causa fuit. nam flagitante aquam exercitu, 'si viri estis,'⁹ inquit 'en, illic habetis.' itaque tanto ardore pugnatum est, ea caedes hostium fuit, ut victor Romanus cruento flumine non plus aquae biberit quam sanguinis barbarorum. certe rex ipse Teutobodus, quater-¹⁰ nos senosque equos transilire solitus, vix unum, cum fugeret, ascendit, proximoque in saltu comprehensus¹⁰ insigne spectaculum triumphi fuit. quippe vir proceritatis eximiae super tropaea sua eminebat.

Sublatis funditus Teutonis in Cimbros convertitur.¹¹ hi iam — quis crederet? — per hiemem, quae altius Alpes levat, Tridentinis iugis in Italiam provoluti veluti ruina descenderant. Athesim flumen non ponte nec¹² navibus, sed quadam stoliditate barbarica primum corporibus adgressi, postquam retinere amnem manibus et clipeis frustra temptaverant, ingesta silva obrutum transilire: si statim infesto agmine urbem petissent,¹³ grande discrimen; sed in Venetia, quo fere tractu Italia mollissima est, ipsa soli caelique clementia robur elanguit. ad hoc panis usu carnisque coctae et dulcedine vini mitigatos Marius in tempore adgressus est. venere ipsi — nam metus in barbaris nulla vestigia —¹⁴ et diem pugnae a nostro imperatore petierunt; et sic proximum dedit. in patentissimo, quem Radium vocant, campo concurrere. inde milia sexaginta quinque cecidere, hinc trecentis minus; per omnem diem conciditur barbarus. istic quoque imperator addiderat vir-¹⁵ tuti dolum, secutus Annibalem artemque Cannarum; primum nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret, tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos et ora ferretur, tum acie conversa in orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum aere repercusso quasi ardere caelum videretur.³⁵ nec minor cum uxoribus eorum pugna quam cum ipsis¹⁶ fuit; cum obiectis undique plaustris atque carpentis altae desuper securibus contisque pugnant. perinde¹⁷

speciosa mors earum fuit quam pugna. nam cum missa ad Marium legatione libertatem ac sacerdotium non inpetrassent (nec fas erat), suffocatis elisisque passim infantibus suis aut mutuis concidere vulneribus aut vinculo e crinibus suis facto ab arboribus iugisque
 18 plaustrorum pependerit. Boiorix rex in prima acie dimicans inpire nec inultus occiditur.

Tertia Tigurinorum manus, quae quasi in subsidio Noricos insederat Alpium tumulos, in diversa
 19 elapsa fuga ignobili et latrocinii evanuit. hunc tam laetum tamque felicem liberatae Italiae adsertique imperii nuntium non per homines, ut solebat, populus Romanus
 20 accepit, sed per ipsos, si credere fas est, deos. quippe eodem die quo gesta res est visi pro aede Pollucis et Castoris iuvenes laureatas praetori litteras dare, fre-
 15 quensque in spectaculo rumor victoriae Cimbricae *** quod in gladiatorio munere fieri solet 'feliciter!' dixit.
 21 quo quid admirabilius, quid insignius fieri potest? quippe velut elata montibus suis Roma spectaculo belli interesset, uno eodemque momento, cum in acie Cim-
 20 bri succumberent, populus in urbe plaudebat.

XXXVIII. BELLVM THRACIVM.

III,4 Post Macedonas, si dis placet, Thraces rebellant, illi quondam tributarii Macedonum; nec in proximas modo provincias contenti incurrere, Thessaliam atque
 25 Delmatiam, in Adriaticum mare usque venerunt; eoque fine retenti, quasi interveniente natura, contorta in ipsas aquas tela miserunt. nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos saevientibus: litare dis sanguine humano, bibere in ossibus
 30 capitem, cuiusque modi ludibriis foedare mortem tam igni quam fumo, partus quoque gravidarum mulierum extorquere tormentis. saevissimi omnium Thracum Scordisci fuere, sed calliditas quoque ad robur
 3 accesserat: silvarum et montium situs cum ingenio con-
 4 sentiebant. itaque non fusus modo ab his aut fugatus, sed — simile prodigio — omnino totus interceptus

exercitus quem duxerat Cato. Didius vagos et libera 5
 populatione diffusos intra suam reppulit Thraciam.
 Drusus ulterius egit et vetuit transire Danuvium. Mi-
 nucius toto vastavit Hebro, multis quidem amissis,
 5 dum perfidum glacie flumen equitatur. Volso Rhodo-
 pen Haemumque penetravit. Curio Dacia tenuis venit,
 sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas us-
 que pervenit, Lucullus ad terminum gentium Tanain
 lacumque Maeotim. nec aliter cruentissimi hostium 7
 10 quam suis moribus domiti. quippe in captivos igni
 ferroque saevitum est; sed nihil barbaris atrocius vi-
 sum est quam quod abscisis manibus relictis vivere
 superstites poenae suae iubebantur.

XL. BELLVM MITHRIDATICVM.

15 Ponticae gentes a septentrione in sinistrum iacent, III, 5
 a Pontico cognominatae mari. harum gentium atque
 regionum rex antiquissimus Aetas, post Artabazes,
 a septem Persis oriundus, inde Mithridates, omnium
 longe maximus. quippe cum quattuor Pyrrho, trede- 2
 20 cim anni Annibali suffecerint, ille per quadraginta an-
 nos restitit, donec tribus ingentibus bellis subactus
 felicitate Sullae, virtute Luculli, magnitudine Pompei
 consumeretur. causam quidem illius belli praetenderat 3
 aput Cassium legatum, adtrectari terminos suos a Ni-
 25 comede Bithyno; ceterum elatus animis ingentibus
 Asiae totius et, si posset, Europae cupiditate flagra-
 bat. spem ac fiduciam dabant nostra vitia. quippe cum 4
 civilibus bellis distringeremur, invitabat occasio, nu-
 dumque latus imperii ostendebant procul Marius, Sulla,
 30 Sertorius. inter haec rei publicae vulnera et hos tu- 5
 multus repente quasi captato tempore in lassos simul
 atque districtos subitus turbo Pontici belli ab ultima
 veluti specula septentrionis erupit.

Primus statim impetus belli Bithyniam rapuit, Asia 6
 35 inde pari terrore correpta est, nec cunctanter ad regem
 ab urbibus nostris populisque descitum est. aderat, in- 7
 stabat, saevitia quasi virtute utebatur. nam quid atro-

cius uno eius edicto, cum omnes qui in Asia forent
 Romanae civitatis homines interfici iussit? tum quidem
 domus templa et arae, humana omnia adque divina
 8 iura violata sunt. sed hic terror Asiae Europam quo
 que regi aperiebat. itaque missis Archelao Neoptolemo- 5
 que praefectis, excepta Rhodo, quae pro nobis firmiter
 stetit, ceterae Cyclades, Delos, Euboea et ipsum Grae-
 9 ciae decus Athenae tenebantur. Italiam iam ipsamque
 urbem Romam regius terror adflabat. itaque L. Sulla
 festinat, vir armis optimus, parique violentia ruentem 10
 10 ulterius hostem quadam quasi manu reppulit. primum-
 que Athenas urbem, — quis crederet? — frugum pa-
 rentem, obsidione ac fame ad humanos cibos compulit;
 mox subrutus Piraei portus sex aut amplius muris cin-
 ctus. postquam domuerat ingratis hominum, ta- 15
 11 men, ut ipse dixit, in honorem mortuorum sacris suis
 praesidia regis depulisset, omnis copias uno apud Chae-
 roniam, apud Orchomenon altero bello dissipavit, sta-
 timque in Asiam transgressus ipsum opprimit. et de- 20
 bellatum foret, nisi de Mithridate triumphare cito quam
 12 vere maluisset. ac tum quidem hunc Asiae statum Sulla
 dederat. ictum cum Ponticis foedus, recepit Bithyniam
 a rege Nicomedes, Ariobarzanes Cappadociam, Asia
 rursus nostra, ut coeperat, Mithridates tantum repul- 25
 sus. itaque non fregit ea res Ponticos, sed incendit.
 13 quippe rex Asia et Europa quodam modo inescatus
 non iam quasi alienam, sed, quia amiserat, quasi ra-
 14 ptam belli iure repetebat. igitur ut extincta parum
 fideliter incendia maiore flamma revivescunt, ita 30
 ille de integro, auctis maiorem in modum copiis, tota
 denique regni sui mole in Asiam rursus mari terra
 fluminibusque veniebat.
 15 Cyzicus, nobilis civitas, arce, moenibus, portu
 turribusque marmoreis Asiaticae plagae litora inlustrat. 35
 hanc ille quasi alteram Romam toto invaserat bello.
 16 sed fiduciam oppidanis resistendi nuntius fecit, docens
 adventare Lucillum, qui — horribile dictu — per

medias hostium naves utre suspensus et pedibus iter
 gubernans, videntibus procul quasi marina pristis
 evaserat. mox clade conversa, cum ex mora obsidii 17
 regem fames et ex fame pestilentia urgueret, receden-
 tem Lucullus adsequitur adeoque caedit, ut Granicus
 et Aesepus amnes cruenti redderentur. rex callidus 18
 Romanaeque avaritiae peritus spargi aurum a fugien-
 tibus et pecuniam iussit, qua sequentes moraretur.
 nec felicius in mari quam terra fuga. quippe centum
 10 amplius navium classem apparatu belli gravem Pon-
 tico mari adgressa tempestas tam foeda strage lacera-
 vit, ut navalis belli instar efficeret, planeque ut Lu- 19
 cullus quodam cum fluctibus procellisque commercio
 debellandum tradidisse regem ventis videretur. ad- 20
 15 tritae iam omnes validissimi regni vires erant, sed
 animus malis augebatur. itaque conversus ad proximi- 21
 mas gentes totum paene orientem ac septentrionem
 ruina sua involvit. Hiberi, Caspii, Albani et utrae-
 que sollicitantur Armeniae, per quae omnia decus et
 20 nomen et titulos gloriae Pompeio suo Fortuna quae-
 rebat. qui ubi novis motibus ardere Asiam videt alios- 22
 que ex aliis prodire reges, nihil cunctandum ratus,
 priusquam inter se gentium robora coirent, statim
 ponte navibus facto omnium ante se primus transiit Eu-
 25 phratem regemque fugientem media nactus Armenia
 — quanta felicitas viri! — uno proelio confecit. no- 23
 cturna ea dimicatio fuit et Luna in partibus. quippe
 quasi commilitans cum dea a tergo se hostibus, a facie
 Romanis praeuisset, Pontici per errorem longius ca-
 30 dentis umbras suas quasi hostium corpora petebant. et 24
 Mithridates quidem nocte illa debellatus est. nihil enim
 postea valuit, quamquam omnia expertus more anguium,
 qui oprito capite postremum cauda minantur. quippe 25
 cum effugisset hostem Colchis tenuis, iungere Bosporon,
 35 inde per Thracen Macedoniamque et Graeciam transilire,
 sic Italiam nec opinatus invadere — tantum cogitavit.
 sed defectione civium Pharnacisque filii scelere prae- 26
 ventus male temptatum veneno spiritum ferro expulit.

27 Gneus interim Magnus rebellis Asiae reliquias se-
 quens per diversa gentium terrarumque volitabat. nam
 suo orientem secutus Armenios, captae gentis satrapen
 28 supplicem iussit regnare Tigranen. at in septentrione
 Scythicum iter tamquam in mari stellis secutus Colchos⁵
 cecidit, ignovit Hiberiae, pepercit Albanis. regem Col-
 chorum Orhozen, positus sub ipso Caucasu castris ius-
 sit in plana descendere, at Arthocen, qui Hiberis im-
 perabat, obsides liberos dare; Horolen etiam munera-
 vit, ultro ab Albania sua lectum aureum et alia dona
 29 mittentem. nec non in meridiem verso agmine Liba-
 num Syriae Damascumque transgressus per nemora illa
 odorata, per turis et balsami silvas Romana signa cir-
 cumtulit. Arabes, si quid imperaret, praesto fuere.
 30 Hierosolyma defendere temptavere Iudaei; verum haec¹⁵
 quoque et intravit et vidit illud grande inopiae gentis
 arcanum patens, sub aurea vite cillum. dissidentibus-
 que de regno fratribus arbiter factus regnare iussit
 Hyrcanum; Aristobolum, quia renovabat imperium,
 31 in catenas dedit. sic Pompeio duce populus Romanus²⁰
 totam, qua latissima est, Asiam pervagatus, quam
 extremam imperii habebat provinciam mediam fecit.
 exceptis quippe Parthis, qui foedus maluerunt, et In-
 dis, qui adhuc nos nec novèrant, omnis Asia inter
 rubrum et Caspium et Oceanum Pompeianis domita vel²⁵
 oppressa signis tenebatur.

XLI. BELLVM PIRATICVM.

III,6 Interim cum populus Romanus per diversa terra-
 rum districtus est, Cilices invaserant maria sublatisque
 commerciis, rupto foedere generis humani, sic maria³⁰
 2 bello quasi tempestate praecluserant. audaciam perditis
 furiosisque latronibus dabat inquieta Mithridaticis proe-
 liis Asia, dum sub alieni belli tumultu exterique regis
 3 invidia inpune grassantur. ac primum duce Isidoro
 contenti proximo mari Cretam inter adque Cyrenas et³⁵
 Achaiam sinumque Maleum, quod ab spoliis aureum ipsi
 4 vocavere, latrocinabantur. missusque in eos Publius

Servilius, quamvis leves et fugaces myoparonas gravi
 et Martia classe turbaret, non incruenta victoria su-
 perat. sed nec mari summovisse contentus, validissi- 5
 mas urbes eorum et diutina praeda abundantes, Phase-
 lim et Olympum evertit Isaurosque ipsam arcem Cili-
 6 ciae, unde conscius sibi magni laboris Isaurici cognomen
 adamavit. non ideo tamen tot cladibus domiti terra
 se continere potuerunt; sed ut quaedam animalia,
 quibus aquam terramque incolendi gemina natura est,
 10 sub ipso hostis recessu inpatientes soli in aquas suas
 resilierunt, et aliquanto latius quam prius Siciliae
 quoque litora et Campaniam nostram subito adventu
 terrere voluerunt. sic Cilix dignus victoria Pompei 7
 visus est et Mithridaticae provinciae factus accessio.
 15 ille dispersam toto mari pestem semel et in perpetuum
 volens extinguere divino quodam apparatu adgressus
 est. quippe cum classibus et suis et socialibus Rhodio- 8
 rum abundaret, pluribus legatis atque praefectis utra-
 que Ponti et Oceani ora complexus est. Gellius Tusco 9
 20 mari inpositus, Plotius Siculo; Atilius Ligusticum
 sinum, Pomponius Gallicum obsedit, Torquatus Bala-
 ricum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, qua primum
 maris nostri limen aperitur, Libycum Lentulus Mar-
 cellinus, Aegyptium Pompei juvenes, Hadriaticum 10
 25 Varro Terentius, Aegaeum et Ponticum et Pamphy-
 lium Metellus, Asiaticum Caepio; ipsas Propontidos
 fauces Porcius Cato sic obditis navibus quasi porta
 obseravit. sic per omnis aequoris portus, sinus, la- 11
 tebras, recessus, promunturia, freta, paeninsulas quid-
 30 quid piratarum fuit quadam indagine inclusum est.
 ipse Pompeius in originem fontemque belli Ciliciam; 12
 nec hostes detractavere certamen. non ex fiducia, sed 13
 quia oppressi erant, ausi videbantur; sed nihil tamen
 amplius, quam ut ad primum ictum concurrerent. mox
 35 ubi circumfusa undique rostra viderunt, abiectis statim
 telis remisque plausu undique pari, quod supplicantium
 signum fuit, vitam petiverunt. non alia tam incruenta 14
 victoria usi umquam sumus, sed nec fideliori in poste-

rum. idque prospectum singulari consilio ducis, qui
 maritimum genus a conspectu longe removit maris et
 mediterraneis agris quasi obligavit, eodemque tempore
 et usum maris navibus recuperavit et terrae homines
 15 suos reddidit. quid prius in hac mirere victoria? ve-⁵
 locitatem? quadragesimo die parta est. an felicitatem?
 ne una quidem navis amissa est. an vero perpetuita-
 tem? amplius piratae non fuerunt.

XLII. BELLVM CRETICVM.

III, 7 Creticum bellum, si vera volumus, nos fecimus; 10
 sola enim vincendi nobilem insulam cupiditas fecit.
 favisse Mithridati videbatur; hoc placuit armis vindi-
 2 care. primus invasit insulam Marcus Antonius, cum
 ingenti quidem victoriae spe atque fiducia, adeo ut pluris
 catenas in navibus quam arma portaret. dedit itaque 15
 3 poenas vaecordiae. nam plerasque naves interceptis ho-
 stis, captivaeque corpora religantes velis ac funibus su-
 spendere, ac sic velificantes triumphantium in modum
 4 Cretes portibus suis adremigaverunt. Metellus deinde
 totam insulam igni ferroque populatus intra castella et 20
 urbes redegit, Cnoson Eleuthernan et, ut Graeci dicere
 5 solent, urbium matrem Cydoneam; adeoque saeve in
 captivos consulebatur, ut veneno se plerique confice-
 rent, alii deditionem suam ad Pompeium absentem mit-
 6 terent. et cum ille res in Asia gerens, eo quoque prae- 25
 7 factum misisset Antonium in alienam provinciam, in-
 ritus fuit, eoque infestior Metellus in hostes ius vic-
 toris exercuit, victisque Lasthene et Panare, Cydoneae
 ducibus, victor rediit. nec quicquam tamen amplius
 de tam famosa victoria quam cognomen Creticum re- 30
 portavit.

XLIII. BELLVM BALEARICVM.

III, 8 Quatenus Metelli Macedonici domus bellicis agno-
 minibus adsueverat, altero ex liberis eius Cretico facto
 mora non fuit quin alter quoque Balearicus vocaretur. 35
 2 Baleares per id tempus insulae piratica rabie maria

corruperant. homines feros atque silvestres mireris
 ausos a scopulis suis saltem maria prospicere. ascen
 dere etiam inconditas rates et praeternavigantes sub
 inde inopinato impetu terruere. set cum venientem ab 4
 5 alto Romanam classem prospexissent, praedam putan
 tes, ausi etiam occurrere, et primo impetu ingenti la
 pidum saxorumque nimbo classem operuerunt. tribus 5
 quisque fundis proeliantur. certos esse quis miretur
 ictus, cum haec sola genti arma sint, id unum ab in
 10 fantia studium? cibum puer a matre non accipit, nisi
 quem ipsa monstrante percusserit. sed non diu lapida
 tione Romanos terruere. nam postquam comminus ven
 6 tum est expertique rostra et pila venientia, pecudum
 in morem clamore sublato petiverunt fuga litora, di
 15 lapsique in proximos tumulos quaerendi fuerunt ut vin
 cerentur.

XLIII. EXPEDITIO IN CYPRVM.

Aderat fatum insularum. igitur et Cypros recepta III, 9
 sine bello. insulam veteribus divitiis abundantem et ob 2
 20 hoc Veneri sacram Ptolemaeus regebat. sed divitiarum 3
 tanta erat fama, nec falso, ut victor gentium populus et
 donare regna consuetus P. Clodio tribuno plebis duce
 socii vivique regis confiscationem mandaverit. et ille 4
 quidem ad rei famam veneno fata praecepit. ceterum 5
 25 Porcius Cato Cyprias opes liburnis per Tiberinum osti
 um invexit. quae res latius aerarium populi Romani
 quam ullus triumphus implevit.

XLV. BELLVM GALLICVM.

Asia Pompei manibus subacta reliqua, quae resta-III, 10
 30 bant in Europa, Fortuna in Caesarem transtulit. re- 2
 stabant autem inmanissimi gentium Galli atque Germa
 ni et quamvis toto orbe divisi, tamen quia vincere li
 buit, Britanni.

Primus Galliae motus ab Helvetiis coepit, qui Rho
 35 danum inter et Rhenum siti, non sufficientibus terris
 venere sedem petitum, incensis moenibus suis; hoc sa-

3 cramentum fuit, ne redirent. sed petito tempore ad
 deliberandum, cum inter moras Caesar Rhodani ponte
 rescisso fugam abstulisset, statim bellicosissimam gen-
 tem sic in sedes suas quasi greges in stabulum pastor
 4 reduxit. sequens longe longeque cruentior pugna Bel-⁵
 garum, quippe pro libertate pugnantium. hic cum multa
 Romanorum militum insignia, tum illud egregium ipsius
 ducis, quod, nutante in fuga exercitu, rapto fugientis
 e manu scuto in primam volitans aciem manu proelium
 5 restituit. inde cum Venetis etiam navale bellum, sed¹⁰
 maior cum Oceano quam cum ipsis navibus rixa. quippe
 illae rudes et informes et statim naufragae, cum rostra
 sensissent; sed haerebat in vadis pugna, cum aestibus
 solitis in ipso certamine subductus Oceanus intercedere
 6 bello videretur. illae quoque accessere diversitates pro¹⁵
 gentium locorumque natura. Aquitani, callidum genus,
 in speluncas se recipiebant: iussit includi; morabantur
 in silvis: iussit incendi. nemo tantum feroces dixerit
 7 Gallos: fraudibus agunt. Indutiomarus Treveros, Am-
 biorix concitavit Eburones. utrique, absente Caesare²⁰
 8 coniuratione facta, invasere legatos. sed ille fortiter a
 Dolabella summotus est, relatumque regis caput; hic
 insidiis in valle dispositis dolo perculit. itaque et ca-
 stra direpta sunt et Aurunculeium Cottam cum Titurio
 Sabino legatos amisimus. nec ulla de rege mox ultio;²⁵
 quippe perpetua trans Rhenum fuga latuit.

9 Nec Rhenus ergo immunis; nec enim fas erat ut
 10 liber esset receptator hostium atque defensor. et prima
 contra Germanos illius pugna iustissimis quidem ex
 causis. Haedui de incursionibus eorum querebantur.³⁰
 11 quae erat Ariovisti regis superbia! cui cum legati di-
 cerent 'veni ad Caesarem;' et 'quis est Caesar?' et 'si
 vult, veniat' inquit, et 'quid ad illum, quid agat nostra
 12 Germania? num ego me interpono Romanis?' itaque
 tantus gentis novae terror in castris, ut testamenta³⁵
 passim etiam in principiis scriberentur. sed illa inma-
 nia corpora quo maiora erant, eo magis gladiis ferro-
 3que patuerunt. qui calor in proeliando militum fuerit,

nullo magis exprimi potest quam quod, elatis super caput scutis cum se testudine barbarus tegeret, super ipsa Romani scuta salierunt, et inde in iugulos gladii descendebant. iterum de Germano Tencteri querebantur. 14
 5 hic vero iam Caesar ultro Mosellam navali ponte transgreditur ipsumque Rhenum et Hercyniis hostem quaerit in silvis; sed in saltus ac paludes gens omnis diffugerat. tantum pavoris incussit intra ripam subita Romana vis. nec semel Rhenus, set iterum quoque, et 15
 10 quidem ponte facto penetratus est. maior aliquanto trepidatio. quippe cum Rhenum suum sic ponte quasi iugo captum viderent, fuga rursus in silvas et paludes, et, quod acerbissimum Caesari fuit, non fuere qui vincerentur.

15 Omnibus terra marique peragratis respexit Oceanum 16
 et, quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterum cogitavit. classe igitur comparata Britanniam transit mira celeritate; quippe qui tertia vigilia cum Morinorum solvisset a portu, minus quam medio die
 20 insulam ingressus est. plena erant tumultu hostica litora, et trepidantia ad conspectum rei novae carpenta 17
 volitabant. itaque trepidatio pro victoria fuit. arma et obsides accepit a trepidis, et ulterius isset, nisi improbam classem naufragio castigasset Oceanus. rever- 18
 25 sus igitur in Galliam, classe maiore auctisque copiis in eundem rursus Oceanum eosdemque rursus Britannos. Caledonas secutus in silvas unum quoque ex regionibus † Casuella in vincla dedit. contentus his (non enim 19
 30 prius praeda revector est, ipso quoque Oceano tranquillo magis et propitio, quasi inparem ei se fateretur.

Sed maxima omnium eademque novissima coniu- 20
 ratio fuit Galliarum communis: pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul Sequanosque contraxit. hic 21
 35 corpore armis spirituque terribilis, nomine etiam quasi ad terrorem composito, Vercingetorix ille festis diebus et conciliabulis, cum frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad ius pristinum libertatis erexit. ab- 22

erat tunc Caesar Ravennae dilectum agens, et hieme creverant Alpes: sic interclusum putabant iter. sed ille, qualis erat ad nuntium rei felicissimae temeritatis, per invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias et nives, expedita manu emensus Galliam, et ex 5 distantibus hibernis castra contraxit, et ante in media 23 Gallia fuit, quam ab ultima timeretur. tum ipsa capita belli adgressus urbes, Avaricum quadraginta milium propugnantium [sustulit], Alesiam ducentorum quinquaginta milium iuventute subnixam flammis adaequavit. 10 24 circa Gergoviam Arvernorum tota belli moles fuit. quippe cum octoginta milia muro et arce et abruptis 25 ripis defenderent maximam civitatem, vallo sudibus et fossa inductoque fossae flumine, ad hoc decem et octo castellis ingentique lorica circumdatam primum fame 15 domuit, mox audentem eruptiones in vallo gladiis sudibusque concidit, novissime in deditionem redegit. 26 ipse ille rex; maximum victoriae decus, supplex cum in castra venisset, equum et phaleras et sua arma ante Caesaris genua proiecit. 'habe': inquit 'fortem virum, 20 vir fortissime, vicisti.'

XLVI. BELLVM PARTHICVM.

III, 11 Dum Gallos per Caesarem in septentrione debellat, ipse interim ad orientem grave vulnus a Parthis 25 populus Romanus accepit. nec de fortuna queri possumus; caret solacio clades. adversis et dis et hominibus cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum et ipsius capite multata 3 est. et tribunus plebi Ateius exeuntem ducem hostilibus diris devoverat, et cum Zeugma transisset exercitus, 30 4 rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates, et cum apud Nicephorium castra posuisset, missi ab Orode rege legati nuntiavere, percussorum cum Pompeio foederum Sullaque meminisset. set regiis inhians ille then- 5 sauris, nihil ne imaginario quidem iure, set Seleucia 35 6 se responsurum esse respondit. itaque dii foederum ultores nec insidiis nec virtuti hostium defuerunt. iam

primum, qui solus et subvehere commeatus et munire poterat a tergo, relictus Euphrates, dum simulato transfugae cuidam Mazaræ Syro creditur. tum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, ut
 5 undique hosti exponeretur. itaque vixdum venerat Carthas, cum undique praefecti regis Silaces et Sirenas ostendere signa auro sericisque vexillis vibrantia. tunc sine mora circumfusi undique equitatus in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt. sic
 10 miserabili strage deletus exercitus. ipse in conloquium sollicitatus, signo dato vivus hostium in manus incidisset, nisi tribunis reluctantibus fugam ducis barbari ferro occupassent. [sic quoque relatum caput ludibrio hostibus fuit.] filium ducis paene in conspectu patris
 15 idem telis operuerunt. reliquiae infelicis exercitus, quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam Syriamque distractae, vix nuntium cladis rettulerunt. caput
 20 eius recisum cum dextera manu ad regem reportatum ludibrio fuit, neque indigno. aurum enim liquidum in rictum oris infusum est, ut cuius animus arserat auri cupiditate, eius etiam mortuum et exangue corpus auro ureretur.

XLVII. ANACEPHALAEOSIS.

Haec est illa tertia aetas populi Romani transmarina, qua Italia progredi ausus orbe toto arma circumtulit. cuius aetatis superiores centum anni sancti, pii
 25 et, ut diximus, aurei, sine flagitio, sine scelere, dum sincera adhuc et innoxia pastoriae illius sectae integritas, dumque Poenorum hostium imminens metus disciplinae veterem continebat. posteri centum, quos a Carthaginiis, Corinthi Numantiaeque excidiis et Attali regis Asiatica hereditate deduximus in Caesarem et Pompeium secutumque hos, de quo dicemus, Augustum, ut
 30 claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis cladibus miseri et erubescendi. quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas validissimasque provincias, Armenios etiam et Britannos, ut
 35

non in usum, ita ad imperii speciem magna nomina ad-
 5 quisisse pulchrum ac decorum: ita eodem tempore dimi-
 casse domi cum civibus, sociis, mancipiis, gladiatoribus
 6 totoque inter se senatu turpe atque miserandum. ac
 nescio an satius fuerit populo Romano Sicilia et Africa⁵
 contento fuisse, aut his etiam ipsis parcere dominanti
 in Italia sua, quam eo magnitudinis crescere, ut viri-
 7 bus suis conficeretur. quae enim res alia civiles furo-
 res peperit quam nimiae felicitates? Syria prima nos
 victa corrupit, mox Asiatica Pergameni regis hereditas.¹⁰
 8 illae opes atque divitiae adflixere saeculi mores, mer-
 samque vitiis suis quasi sentina rem publicam pessum
 dedere. unde enim populus Romanus a tribunis agros
 et cibaria flagitaret nisi per famem quam luxus fecerat?
 hinc ergo Gracchanae prima et secunda et illa tertia¹⁵
 9 Apuleiana seditio. unde iudiciariis legibus divulsus ab
 senatu eques nisi ex avaritia, ut vectigalia rei publicae
 atque ipsa iudicia in quaestu haberentur? hinc Drusus
 et promissa civitas Latio et per hoc arma sociorum.
 10 quid autem? bella servilia unde nobis nisi ex abun-²⁷
 dantia familiarum? unde gladiatorii adversum dominos
 suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem ef-
 fusa largitio, dum spectaculis indulget, supplicia quon-
 11 dam hostium artem faceret? iam ut speciosiora vitia tan-
 gamus, nonne ambitus honorum ab isdem divitiis con-²⁵
 12 citatus? atquin inde Mariana, inde Sullana tempestas.
 aut magnificus apparatus conviviorum et sumptuosa lar-
 13 gitio non ab opulentia paritura mox egestatem? haec
 Catilinam patriae suae inpegit. denique illa ipsa prin-
 cipatus et dominandi cupido unde nisi ex nimis opibus³⁰
 venit? atquin haec Caesarem atque Pompeium furia-
 14 libus in exitium rei publicae facibus armavit. hos igi-
 tur omnis domesticos motus separatos ab externis ius-
 tisque bellis ex ordine persequemur.

IVLI FLORI
EPITOMAE DE TITO LIVIO
BELLORVM OMNIVM ANNORVM DCC

LIBER II.

KAPITA LIBRI II.

- I. De legibus Gracchanis.
- II. Seditio Tiberi Gracchi.
- III. Seditio C. Gracchi.
- IIII. Seditio Apuleiana.
- V. Seditio Drusiana.
- VI. Bellum adversus socios.
- VII. Bellum servile.
- VIII. Bellum Spartacium.
- VIIII. Bellum civile Marianum.
- X. Bellum Sertorianum.
- XI. Bellum civile sub Lepido.
- XII. Bellum Catilinae.
- XIII. Bellum civile Caesaris et Pompei.
- XIIII. Bellum Caesaris Augusti.
- XV. Bellum Mutinense.
- XVI. Bellum Perusinum. Triumviratus.
- XVII. Bellum Cassi et Bruti.
- XVIII. Bellum cum Sexto Pompeio.
- XVIII. Bellum Parthicum sub Ventidio.
- XX. Bellum Parthicum sub Antonio.
- XXI. Bellum cum Antonio et Cleopatra.
- XXII. Bellum Noricum.

- XXIII. Bellum Illyricum.
 XXIII. Bellum Pannonicum.
 XXV. Bellum Delmaticum.
 XXVI. Bellum Moesum.
 XXVII. Bellum Thracicum.
 XXVIII. Bellum Dacicum.
 XXVIII. Bellum Sarmaticum.
 XXX. Bellum Germanicum.
 XXXI. Bellum Gaetulicum.
 XXXII. Bellum Armenicum.
 XXXIII. Bellum Cantabricum et Asturicum.
 XXXIII. Pax Parthorum et consecratio Augusti.
-

I. DE LEGIBVS GRACCHANIS.

III, 13 Seditionum omnium causas tribunicia potestas excitavit, quae specie quidem plebis tuendae, cuius in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem agrariis, frumentariis, iudiciariis legibus aucupabatur. inerat omnibus 2 species aequitatis. quid tam iustum enim quam recipere plebem sua a patribus [ne populus gentium victor 3 orbisque possessor extorris aris ac focus ageret]? quid tam aequum quam inopem populum vivere ex aerario 10 4 suo? quid ad ius libertatis aequandae magis efficax quam ut senatu regente provincias ordinis equestris 5 auctoritas saltem iudiciorum regno niteretur? sed haec ipsa in perniciem redibant, et misera res publica in 6 exitium sui merces erat. nam et a senatu in equitem 15 translata iudiciorum potestas vectigalia, id est imperii 7 patrimonium, subprimebat, et emptio frumenti ipsos rei publicae nervos exhauriebat, aerarium; et reduci plebs in agros unde poterat sine possidentium ever- sione, qui ipsi pars populi erant, et iam relictas sibi 20 a maioribus sedes aetate quasi iure possidebant?

II. SEDITIO TIBERI GRACCHI.

Primam certaminum facem Ti. Gracchus accen-III, 14
 dit, genere, forma, eloquentia facile princeps. set hic, 2
 sive Mancinianaē deditiois, quia sponsor foederis fu-
 5 erat, contagium timens et inde popularis, sive aequo 3
 et bono ductus, quia depulsam agris suis plebem mise-
 ratus est, ne populus gentium victor orbisque possessor
 laribus ac focus suis exularet, quacumque mente rem
 ausus ingentem est. postquam rogationis dies aderat, 4
 10 ingenti stipatus agmine rostra conscendit, nec deerat
 obvia manu tota inde nobilitas; et tribuni in partibus.
 set ubi intercedentem legibus suis C. Octavium videt 5
 Gracchus, contra fas collegii, iuris, potestatis iniecta
 manu depulit rostris, adeoque praesenti metu mortis
 15 exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. sic 6
 triumvir creatus dividendis agris cum ad perpetranda
 coepta die comitorum prorogari sibi vellet imperium,
 obvia nobilitas manu eorum, quos agris moverat, cedere
 a foro coegit. inde cum in Capitolium profugisset ple- 7
 20 bemque ad defensionem salutis suae manu caput tan-
 gens hortaretur, praebuit speciem regnum sibi et dia-
 dema poscentis, adque ita duce Scipione Nasica, con-
 citato in arma populo, quasi iure oppressus est.

III. SEDITIO C. GRACCHI.

25 Statim et mortis et legum fratris sui vindex non III, 15
 minore impetu incaluit C. Gracchus. qui cum pari tu- 2
 multu atque terrore plebem in avitos agros arcesseret,
 et recentem Attali hereditatem in alimenta populo pol-
 liceretur, iamque nimius et inpotens altero tribunatu 3
 30 secunda plebe volitaret, obrogare auso legibus suis Mi- 4
 nucio tribuno, fretus comitum manu fatale familiae suae
 Capitolium invasit. inde proximorum caede depulsus 5
 cum se in Aventinum recepisset, inde quoque obvia
 senatus manu ab Opimio consule oppressus est. insul- 6
 35 tatum quoque mortis reliquiis, et illud sacrosanctum ca-
 put tribuni plebis percussoribus auro repensatum.

III. SEDITIO APVLEIANA.

III, 16. Nihilominus Apuleius Saturninus Gracchanus adserere leges non destitit. tantum animorum Marius dabat, qui nobilitati semper inimicus, consulatu suo praeterea confisus***. occiso palam comitiis A. Ninnio⁵ competitore tribunatus subrogare conatus est in eius locum C. Gracchum, hominem sine tribu, sine notore, sine nomine; set subdito titulo in familiam ipse se adoptabat. cum tot tantisque ludibriis exultaret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit,¹⁰ ut senatum quoque cogeret in verba iurare, cum abnuentibus aqua et igni interdicturum minaretur. unus tamen extitit, qui mallet exilium. igitur post Metelli fugam omni nobilitate percussa cum iam tertium annum dominaretur, eo vaesaniae progressus est, ut consularia¹⁵ quoque comitia nova caede turbaret. quippe ut satellitem furoris sui Glauciam consulem faceret, Publium Memmium competitorem interfici iussit, et in eo tumultu regem se a satellitibus suis appellatum laetus accepit. tum vero iam conspiratione senatus, ipso quoque iam²⁰ Mario consule, quia tueri non poterat, adverso, directae in foro acies; pulsus inde Capitolium invasit. sed cum abruptis fistulis obsideretur senatuique per legatos paenitentiae fidem faceret, ab arce degressus cum ducibus factionis receptus in curiam est. ibi eum facta inruptione²⁵ populus fustibus saxisque opertum in ipsa quoque morte laceravit.

V. SEDITIO DRVSIANA.

III, 17. Postremo Livius Drusus non tribunatus modo viribus, sed ipsius etiam senatus auctoritate totiusque Italiae³⁰ consensu easdem leges adserere conatus, dum alium captat ex alio, tantum conflavit incendium, ut nec primam illius flammam posset sustinere et subita morte correptus hereditarium in posteros suos bellum propagaret. iudiciaria lege Gracchi dividerant populum Roma³⁵ num et bicipitem ex una fecerant civitatem. equites Ro-

mani tanta potestate subnixi, ut qui fata fortunisque principum haberent in manu, interceptis vectigalibus peculabantur suo iure rem publicam; senatus exilio Metelli, damnatione Rutili debilitatus omne decus maiestatis amiserat. in hoc statu rerum pares opibus animis dignitate (unde et natalium Druso aemulatio accesserat) equitem Servilius Caepio, senatum Livius Drusus adserere. signa aquilae et vexilla deerant: ceterum sic urbe in una quasi in binis castris dissidebatur. prior Caepio in senatum impetu facto reos ambitus Scaurum et Philippum principes nobilitatis elegit. his ut motibus resisteret Drusus, plebem ad se Gracchanis legibus, isdemque socios ad plebem spe civitatis traxit. extat vox ipsius, nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si quis aut caenum dividere vellet aut caelum. aderat promulgandi dies, cum subito tanta vis hominum undique apparuit, ut hostium adventu obsessa civitas videretur. ausus tamen obrogare legibus consul Philippus, sed adprehensum faucibus viator non ante dimisit quam sanguis in os et oculos redundaret. sic per vim latae iussaeque leges. et pretium rogationis statim socii flagitare, cum inparem Drusum aegrumque rerum temere motarum matura, ut in tali discrimine, mors abstulit. nec ideo [minus] socii promissa Drusi a populo Romano reposcere armis desierunt.

VI. BELLVM ADVERSVM SOCIOS.

Bellum quod adversus socios gestum est sociale III, bellum vocetur licet, ut extenuemus invidiam; si verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. quippe cum populus Romanus Etruscos, Latinos Sabinosque sibi miscuerit et unum ex omnibus sanguinem ducat, corpus fecit ex membris et ex omnibus unus est; nec minore flagitio socii intra Italiam quam intra urbem cives rebelabant. itaque cum ius civitatis, quam viribus auxerant, socii iustissime postularent, quam in spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat, postquam ille domestico scelere oppressus est, eadem fax, quae illum cremavit,

5 socios in arma et expugnationem urbis accendit. quid
 hac clade tristius? quid calamitosius? cum omne La-
 tium atque Picenum, Etruria omnis atque Campania,
 postremo Italia contra matrem suam ac parentem ur-
 6 bem consurgeret; cum omne robur fortissimorum fide-
 lissimorumque sociorum sub suis quisque signis ha-
 berent municipalia illa prodigia, Pompeius Marsos,
 † et Latinos Afrienus, Umbros Plotius, Egnatius
 7 Etruscos, Samnium Lucaniamque Telesinus; cum re-
 gum et gentium arbiter populus ipsum se regere non 10
 posset, et victrix Asiae et Europae a Corfinio Roma
 adpeteretur.

8 Primum fuit belli in Albano monte consilium,
 ut festo die Latinarum Iulius Caesar et Marcius Phi-
 9 lippus consules inter sacra et aras immolarentur. post- 15
 quam id nefas prodicione discussum est, Asculo furor
 omnis erupit, in ipsa quidem ludorum frequentia
 trucidatis qui tunc aderant ab urbe legatis. hoc fuit
 10 inpii belli sacramentum. inde iam passim ab omni
 parte Italiae duce et auctore belli discursante Pom- 20
 pedio diversa per populos et urbes signa cecinere.
 11 nec Annibalis nec Pyrrhi fuit tanta vastatio. ecce
 Oriculum, ecce Grumentum, ecce Faesulae, ecce
 Carseoli, Aesernia, Nuceria, Picentia penitus ferro et
 12 igne vastantur. fusae Rutili copiae, fusae Caepionis. 25
 nam ipse Iulius Caesar exercitu amisso cum in urbem
 cruentus referretur miserabili funere, media in urbe
 13 per viam defecit. sed magna populi Romani fortuna, et
 semper in malis maior, totis denuo viribus consur-
 rexit; adgressisque singulos populos Cato discutit 30
 Etruscos, Gabinius Marsos, Carbo Lucanos, Sulla
 14 Samnites; Pompeius vero Strabo omnia flammis ferro-
 que populatus non prius finem caedium fecit, quam
 Asculi eversione manibus tot exercituum, consulum
 direptarumque urbium dis litaretur.

VII. BELLVM SERVILE.

Id qualitercumque: etsi cum sociis nefas, cum III, 19
 liberis tamen et ingenuis dimicatum est: quis aequo
 animo ferat in principe populo bella servorum? pri- 2
 mum servile bellum inter initia urbis Herdonio
 duce Sabino in ipsa urbe temptatum est, cum occu-
 pata tribuniciis seditionibus civitate Capitolium obses-
 sum est et a consule receptum; sed hic tumultus mag-
 is fuit quam bellum. mox imperio per diversa ter-
 rarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius
 servili quam Punico bello esse vastatam? terra fru- 3
 gum ferax et quodam modo suburbana provincia lati-
 undiis civium Romanorum tenebatur. hic ad cultum
 agri frequentia ergastula catenatique cultores mate-
 riam bello praebuere. Syrus quidam nomine Eunus — 4
 magnitudo cladium facit, ut meminerimus — fanatico
 furore simulato, dum Syriae deae comas iactat, ad
 libertatem et arma servos quasi numinum imperio concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, in ore ab- 5
 dita nuce quam sulphure et igni stipaverat, leniter
 inspirans flammam inter verba fundebat. hoc miracu- 6
 lum primo duo milia ex obviis, mox iure belli re-
 fractis ergastulis sexaginta amplius milium fecit exer-
 citum; regisque, ne quid mali deesset, decoratus in- 7
 signibus castella, vicos, oppida miserabili direptione
 vastavit. quid? illud quoque ultimum dedecus belli, 7
 capta sunt castra praetorum; nec nominare ipsos pu-
 debit, castra Manlii, Lentuli, Pisonis, Hypsaei. ita-
 que qui per fugitivarios abstrahi debuissent, praetorios
 30 duces profugos proelio ipsi sequebantur. tandem Per-
 perna imperatore supplicium de eis sumptum est. hic 8
 enim victos et aput Hennam novissime obsessos cum
 fame quasi pestilentia consumpsisset, reliquias latro-
 num compedibus catenis crucibusque punivit; fuitque
 35 de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphii
 servili inscriptione violaret.

Vixdum respiraverat insula, cum statim Servilio 9

praetore a Syro reditur ad Cilicem. Athenio pastor
interfecto domino familiam ergastulo liberatam sub
10 signis ordinat. ipse veste purpurea argenteoque baculo
et regium in morem fronte redimita non minorem
quam ille fanaticus prior conflavit exercitum, acrius- 5
que multo, quasi et illum vindicaret, vicos, oppida,
castella diripiens, in dominos, quamquam in servos
11 infestius quasi in transfugas, saeviebat. ab hoc quo-
que praetorii exercitus fusi, capta Servili castra, capta
Luculli. sed Titus Aquilius Perpernae usus exemplo, 10
interclusum hostem com meatibus ad extrema compulit
comminutasque copias fame armis facile delevit; de-
didissentque se, nisi suppliciorum metu voluntariam
12 mortem praetulissent. ac ne de duce quidem suppli-
cium exigi potuit, quamvis vivus in manus venerit. 15
quippe dum circa adprehendendum eum a multitudine
contenditur, inter rixantium manus praeda lacerata
est.

VIII. BELLVM SPARTACIVM.

III, 20 Enimvero et servilium armorum dedecus feras; 20
nam etsi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quasi
secundum hominum genus sunt et in bona libertatis
nostrae adoptantur: bellum Spartaco duce concitatum
2 quo nomine appellem nescio; quippe cum servi mili-
taverint, gladiatores imperaverint, illi infimae sortis 25
homines, hi pessumae auxere ludibriis calamitatem
Romanam.
3 Spartacus, Crixus, Oenomaus effracto Lentuli
ludo cum triginta haut amplius eiusdem fortunae vi-
ris erupere Capuam; servisque ad vexillum vocatis 30
cum statim decem milia amplius coissent, homines
modo effugisse contenti, iam et vindicari volebant.
4 prima sedes velut beluis mons Vesuvius placuit. ibi
cum obsiderentur a Clodio Glabro, per fauces cavi mon-
tis vitineis delapsi vinculis ad imas eius descendere radi- 35
ces et exitu invisio nihil tale opinantis ducis subito impetu
5 castra rapuerunt; inde alia [castra], Vareniana, castra

deinceps Thorani; totamque pervagantur Campaniam. nec villarum adque vicorum vastatione contenti Nolam atque Nuceriam, Thurios atque Metapontum terribili strage populantur. affluentibus in diem copiis 6
 5 cum iam esset iustus exercitus, e viminibus pecudamque tegumentis inconditos sibi clipeos, ex ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt. ac ne 7
 quod decus iusto deesset exercitui, domitis obviis etiam gregibus paratur equitatus, captaque de prae- 8
 10 toribus insignia et fascēs ad ducem detulere. nec ab-
 nuit ille de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, de desertore latro, deinde in honorem virium gladiator. quin defunctorum quoque proelio ducum 9
 15 circa rogum iussit armis depugnare, quasi plane expiaturus omne praeteritum dedecus, si de gladiatore munerarius bustum fecisset. inde iam consularem quo- 10
 que adgressus in Appenino Lentuli exercitum cecidit, apud Mutinam Publi Cassi castra delevit. quibus ela- 11
 20 tus victoriis de invadenda urbe Romana — quod satis est turpitudini nostrae — deliberavit. tandem enim 12
 totis imperii viribus contra myrmillonem consurgunt, pudoremque Romanum Licinius Crassus adseruit; a quo pulsī fugatique — pudet dicere — hostes in ex- 13
 25 trema Italiae refugerunt. ibi circa Brittium angulum
 clusi, cum fugam in Siciliam pararent neque navigia suppeterent, ratesque ex trabibus et dolea conexa virgultis rapidissimo freto frustra experirentur, tandem eruptione facta digna viris obiere morte et, quod sub 14
 30 gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissime dimicans quasi imperator occisus est.

VIII. BELLVM CIVILE MARIANVM.

Hoc deerat unum populi Romani malis, ut III, 21
 25 iam ipse intra se parricidale telum domi stringeret, et in urbe media ac foro quasi harena cives cum civibus suis gladiatorio more concurrerent. aequiore animo 2

utcumque ferrem, si plebei duces aut, si nobiles, mali saltem ducatum sceleri praebuissent. tum vero — pro facinus! — qui viri! qui imperatores! decora et ornamenta saeculi sui, Marius et Sulla, pessimo facinori suam etiam dignitatem prae buerunt.

3 Bellum civile Marianum sive Sullanum tribus, ut sic dixerim, sideribus agitatum est. primum levi et modico tumultu maiore quam bello, intra ipsos dum-
4 taxat armorum duces subsistente saevitia; mox atroc-
5 ius et cruentius, per ipsius viscera senatus grassante
6 victoria; ultimo non civicam modo, sed hostilem quo-
7 que rabiem supergressum [est], cum armorum furor
8 totius Italiae viribus niteretur, eo usque odiis sae-
9 videntibus peractum est, donec deessent qui occide-
10 rentur.

6 Initium et causa belli inexplebilis honorum Marii
fames, dum decretam Sullae provinciam Sulpicia lege
sollicitat. sed inpatiens iniuriae statim Sulla legiones
circumegit, dilatoque Mithridate Esquilina Collinaque
7 porta geminum urbi agmen infudit. inde cum consu-
8 les Sulpicius et Albinovanus obiecissent catervas suas,
9 et saxa undique a moenibus ac tela iacerentur, ipse
10 quoque iaculatus incendia viam fecit arcemque Capi-
11 tolii, quae Poenos quoque, quae Gallos etiam Seno-
12 nas evaserat, quasi captivam victor insedit. tum ex
13 consulto senatus adversariis hostibus iudicatis in prae-
14 sentem tribunum aliosque diversae factionis iure sae-
15 vitum est; Marium servilis fuga exemit, immo fortuna
alteri bello reservavit.

9 Cornelio Cinna Gneo Octavio consulibus male ob-
10 rutum resurrexit incendium, et quidem ab ipsorum
11 discordia, cum de revocandis quos senatus hostes iudi-
12 caverat ad populum referretur; cincta quidem gladiis
13 contione, sed vincentibus quibus pax et quies potior,
14 profugus patria sua Cinna confugit ad partes. rediit
15 ab Africa Marius clade maior; si quidem carcer ca-
16 tenae, fuga exilium horrificaverant dignitatem. ita-
17 que ad nomen tanti viri late concurritur, servitia —

pro nefas! — et ergastula armantur, et facile invenit exercitum imperator. itaque vi patriam repossens, 12 unde vi fuerat expulsus, poterat videri iure agere, nisi causam suam saevitia corrumpere. sed cum dis
 5 hominibusque infestus rediret, statim primo impetu cliens et alumna urbis Ostia nefanda strage diripitur. mox in urbem quadruplici agmine intratur. divisere 13 copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. hic postquam manus omnis Octavi depulsa Ianiculo est, statim
 10 ad principum caedem signo dato aliquanto saevius quam vel in Punica urbe saevitur. Octavi consulis 14 caput pro rostris exponitur, Antonii consularis in Mari ipsius mensis. Caesares a Fimbria in penetibus domuum suarum trucidantur, Crassi pater et filius
 15 in mutuo alter alterius aspectu. Baebium atque Numitorium per medium forum unci traxere carnificum. Catulus se ignis haustu ludibrio hostium exemit. 15 Merula flamen Dialis in Capitolio Iovis ipsius oculos 16 venarum cruore respersit. Ancharius ipso vidente Mario confossus est, quia fatalem illam scilicet manum
 20 non porrexerat salutanti. haec tot senatus funera intra kalendas et idus Ianuarii mensis septima illa Marii purpura dedit. quid futurum fuit, si annum consulatus implesset?

25 Scipione Norbanoque consulibus tertius ille turbo 18 civilis insaniae toto furore detonuit, quippe cum hinc octo legiones, quingentae cohortes starent in armis, inde ab Asia cum victore exercitu Sulla properaret. et sane cum tam ferox in Sullanos Marius fuisset, 19
 20 quanta saevitia opus erat, ut Sulla de Mario vindicaretur? primum aput Capuam sub amne Vulturno signa concurrunt, et statim Norbani fusus exercitus, statim Scipionis copiae ostentata spe pacis oppressae. tum 20
 35 Marius iuvenis et Carbo consules quasi desperata victoria, ne inulti perirent, in antecessum sanguine senatus sibi parentabant, obsessaque curia sic de senatu quasi de carcere qui iugularentur educti. quantum 21
 funerum in foro, in circo, in penetralibus templis!

nam Mucius Scaevola pontifex Vestalis amplexus aras
 22 tantum non eodem igne sepelitur. Lamponius atque
 Telesinus, Samnitum duces, atrocius Pyrrho et An-
 nibale Campaniam Etruriamque populantur, et sub
 23 specie partium se vindicant. apud Sacriportum Col-
 linamque portam debellatae omnes hostium copiae;
 ibi Marius, hic Telesinus oppressi. nec idem tamen
 caedium qui belli finis fuit. stricti enim et in pace
 24 gladii, animadversumque in eos, qui se sponte dedi-
 derant. minus est, quod aput Sacriportum, aput Col- 10
 linam septuaginta milia amplius Sulla concidit: bel-
 lum erat. quattuor milia deditorum inermium civium
 25 in villa publica interfici iussit: isti tot in pace non
 plures sunt? quis autem illos potest computare, quos
 in urbe passim quisquis voluit occidit? donec admo- 15
 nente Fufidio, vivere aliquos debere, ut essent qui-
 bus imperaret, proposita est ingens illa tabula, et ex
 ipso equestris ordinis flore ac senatu duo milia ele-
 26 cti, qui mori iuberentur: novi generis edictum. long-
 gum post haec referre ludibrio habita fata Carbonis, 20
 fata Sorani, Plaetorios atque Venuleios, Baebium sine
 ferro ritu ferarum inter manus laniatum, Marium, du-
 cis ipsius fratrem, aput Catuli sepulcrum oculis effos-
 sis, manibus cruribusque effractis servatum aliquan-
 27 diu, ut per singula membra moreretur. possis singu- 25
 lorum hominum ferre poenas: municipia Italiae splen-
 didissima sub hasta venierunt, Spoletium, Interamni-
 28 um, Praeneste, Florentia. nam Sulmonem, vetus op-
 pidum socium atque amicum — facinus indignum! —
 non expugnat aut obsidet iure belli; sed quo modo 30
 morte damnati duci iubentur, sic damnatam civitatem
 iussit Sulla deleri.

X. BELLVM SERTORIANVM.

III, 22 Bellum Sertorianum quid amplius quam Sullanae
 proscriptionis hereditas fuit? hostile potius an civile 35
 dixerim nescio, quippe quod Lusitani Celtiberique
 2 Romano gesserint duce. exul et profugus feralis il-

lius tabulae, vir summae quidem sed calamitosae virtutis malis suis maria terrasque permiscuit; et iam Africae, iam Balearibus insulis fortunam expertus usque in Oceanum fortunatasque insulas penetravit consiliis, tandem Hispaniam armavit. viro cum viris facile convenit. nec alias magis apparuit Hispani militis vigor quam Romano duce. quamquam ille non contentus Hispania ad Mithridatem quoque Ponticosque respexit regemque classe iuvit. et quid futurum fuit satis tanto hosti, cui uno imperatore resistere res Romana non potuit? additus Metello Gneus Pompeius. hi copias adtriverant viri, prope tota Hispania persecuti. diu et ancipiti semper acie pugnatum est; nec tamen prius bello quam suorum scelere et insidiis extinctus est. prima per legatos habita certamina, cum hinc Domitius et Thorius, inde Hirtulei proluderent; mox his aput Segoviam, illis apud Anam flumen oppressis, ipsi duces comminus invicem experti apud Lauronem atque Sucronem aequavere clades. tum illis ad populationes agrorum, his ad urbium excidia conversis, misera inter Romanos duces Hispania discordiae poenas dabat; donec oppresso domestica fraude Sertorio, victo deditoque Perperna, ipsae quoque in Romanam fidem venere urbes Osca, Termeste, Vlia, Valentia, Auxuma et in fame nihil non experta Calagurris. sic recepta in pacem Hispania. victores duces externum id magis quam civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

XI. BELLVM CIVILE SVB LEPIDO.

Marco Lepido Quinto Catulo consulibus civile bellum paene citius oppressum est quam inciperet: sed quantulumcumque fax illius motus ab ipso Sullae rogo exarsit. cupidus rerum novarum per insolentiam Lepidus acta tanti viri rescindere parabat; nec inmerito, si tamen posset sine magna clade rei publicae. nam cum iure belli Sulla dictator proscrisisset inimicos, qui supererant revocante Lepido quid

aliud quam ad bellum vocabantur? cumque damnatorum civium bona addicente Sulla quamvis male capta iure tamen tenerentur, repetitio eorum procul dubio labefactabat compositae civitatis statum. expediebat ergo quasi aegrae sauciaequae rei publicae quiescere quomodocumque, ne volnera curatione ipsa rescinderentur. ergo cum turbidis contionibus velut classico civitatem terruisset, profectus in Etruriam arma inde et exercitum urbi admovebat. sed iam Mulvium pontem collemque Ianiculum Lutatius Catulus Gneusque Pompeius, Sullanae dominationis duces atque signiferi, alio exercitu insederant. a quibus primo statim impetu retro pulsus hostisque a senatu iudicatus incruenta fuga Etruriam, inde Sardiniam recessit, ibique morbo et paenitentia interiit. victores quoque, quod non temere alias in civilibus bellis, partis contenti fuerunt.

XII. BELLVM CATILINAE.

III, 1 Catilinam luxuria primum, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quod in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur, in nefaria consilia opprimendae patriae suae conpulere. senatum confodere, consules trucidare, distringere incendiis urbem, diripere aerarium, totam denique rem publicam funditus tollere et quidquid nec Annibal videretur optasse, quibus — o nefas! — sociis adgressus est! ipse patricius; sed hoc minus est: Curii, Porcii, Sullae, Cethegi, Autronii, Varguntei atque Longini, quae familiae! quae senatus insignia! Lentulus quoque tum cum maxime praetor. hos omnis inmississimi facinoris satellites habuit. additum est pignus coniurationis sanguis humanus, quem circumlatum patris bibere: summum nefas, ni amplius esset, propter quod biberunt. actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa coniuratio in Ciceronem et Antonium consules incidisset, quorum alter industria rem patefecit, alter manu oppressit. tanti sceleris indicium

per Fulviam emersit, vilissimum scortum, sed patri-
 ciis innocentius. consul habito senatu in praesentem 7
 reum peroravit; sed non amplius profectum, quam ut
 hostis evaderet seque tum palam ac professe incen-
 5 dium suum restincturum ruina minaretur. et ille qui-
 dem ad praeparatum a Manlio in Etruria exercitum
 proficiscitur signa inlaturus urbi. Lentulus destina-
 tum familiae suae Sibyllinis versibus regnum sibi va-
 ticipans ad praestitutum a Catilina diem urbe tota
 10 viros, faces, tela disponit. nec civili conspiratione 9
 contentus legatos Allobrogum, qui tum forte aderant,
 in arma sollicitat. isset ultra Alpes furor, nisi altera
 prodicione Volturci praetoris litterae tenerentur. sta-
 tim Ciceronis imperio iniecta est barbaris manus;
 15 palam praetor in senatu vincitur. de supplicio 10
 agentibus, Caesar parcendum dignitati, Cato animad-
 vertendum pro scelere censebant. quam sententiam 11
 secutis omnibus in carcere parricidae strangulantur.
 quamvis parte coniurationis oppressa, tamen ab in-
 cepto Catilina non destitit; infestis ab Etruria signis
 20 patriam petens obvio Antonii exercitu opprimitur.
 quam atrociter dimicatum sit, exitus docuit. nemo 12
 hostium bello superfuit; quem quis in pugnando ce-
 perat locum, eum amissa anima corpore tegebat. Ca-
 25 tilina longe a suis inter hostium cadavera repertus
 est, pulcherrima morte, si pro patria sic concidisset.

XIII. BELLVM CIVILE CAESARIS ET POMPEI.

Iam toto orbe paene pacato maius erat imperium III, 2
 Romanum, quam ut ullis exteris viribus opprimi pos-
 30 set. itaque invidens fortuna principi gentium populo
 ipsum illum in exitium sui armavit. ac Mariana qui-
 dem Cinnanaque rabies iam intra urbem praeluserat,
 quasi si experiretur. Sullana tempestas latius, intra
 Italiam tamen detonuerat. Caesaris furor atque Pom-
 35 pei urbem Italiam, gentes nationes, totum qua pate-
 bat imperium quodam quasi diluvio et inflammatione
 corripuit, adeo ut non recte tantum civile dicatur, ac 4

ne sociale quidem, sed nec externum, sed potius commune quoddam ex omnibus et plus quam bellum. 5 quippe si duces eius inspicias, totus senatus in partibus; si exercitus, hinc undecim legiones, inde decem et octo, flos omnis et robur Italici sanguinis; 5 si auxilia sociorum, hinc Gallici Germanique dilectus, inde Deiotarus, Ariobarzanes, Tarcondimotus, Cotys et Rhascypolis, omne Thraciae, Cappadociae, Macedoniae, Ciliciae, Graeciae totiusque robur orientis; si moram belli, quattuor anni, set pro clade rerum breves; 10 si locum et spatium, commissum est intra Italiam, inde se in Galliam Hispaniamque deflexit reversumque ab occasu totis viribus in Epiro Thessaliaque consedit; hinc in Aegyptum subito transiit, inde respexit Asiam, Africae incubuit, postremo in 15 Hispaniam regyavit et ibi aliquando defecit. sed non et odia partium finita cum bello. non enim prius quieverunt, quam in ipsa urbe medio senatu eorum, qui victi erant, odia victoris se caede satiarent.

8 Causa tantae calamitatis eadem quae omnium, 20 nimia felicitas. si quidem Quinto Metello Lucio Afranio consulibus cum Romana maiestas toto orbe polleret recentesque victorias, Ponticos et Armenios triumphos, in Pompeianis theatris Roma cantaret, nimia Pompei potentia aput otiosos, ut solet, cives movit 25 invidiam. Metellus ob inminutum Cretae triumphum, Cato adversus potentes semper obliquus detrectare Pompeio actisque eius obstrepere. hic dolor transversum egit et ad praesidia dignitati paranda inpulit. 10 forte tunc Crassus genere divitiis dignitate florebat, 30 ut vellet tamen auctioris opes; C. Caesar eloquentia et spiritu, ecce iam et consulatu adlevabatur; Pompeius tamen inter utrumque eminebat. sic igitur Caesare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompeio retinere cupientibus omnibusque pariter potentiae cupidis de invadenda re publica facile convenit. ergo 35 cum mutuis viribus in suum quisque decus niterentur, Galliam Caesar invadit, Crassus Asiam, Pompe-

ius Hispaniam: tres maximi exercitus, et in his orbis imperium societate trium principum occupatur. de-
 10 cem annos traxit ista dominatio ex fide, quia mutuo metu tenebantur. Crassi morte apud Parthos, morte
 5 Iuliae Caesaris filiae, quae nupta Pompeio generi socerique concordiam matrimonii foedere continebat, statim aemulatio erupit. iam Pompeio suspectae Cac-
 14 saris opes et Caesari Pompeiana dignitas gravis. nec ille ferebat parem, nec hic superiorem. pro nefas!
 10 sic de principatu laborabant, tamquam duos tanti imperii fortuna non caperet. ergo Lentulo Marcelloque
 15 consulibus rupta primum coniurationis fides. de successione Caesaris senatus, id est Pompeius agitabat, nec ille abnuebat, si ratio sui proximis comitiis ha-
 15 beretur. ut daretur consulatus absentem, quem decem
 16 tribuni favente Pompeio nuper decreverant, dissimulante eodem negabatur: veniret et peteret more maiorum. ille contra flagitare decreta, ac, nisi fides
 17 permaneret, non remittere exercitum. ergo ut in hostem decernitur. his Caesar agitated statuit praemia armorum armis defendere.

Prima civilis belli harena Italia fuit, cuius arces
 18 levibus praesidiis Pompeius insederat; sed omnia subito Caesaris impetu oppressa sunt. prima Arimino
 19 signa cecinerunt. tum pulsus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius Corfinio. et peractum erat bellum sine sanguine, si Pompeium Brundisii opprimere potuisset. et ceperat; sed ille per obsessi claustra
 20 portus nocturna fuga evasit. turpe dictu! modo princeps patrum, pacis bellique moderator per triumphatum a se mare lacera et paene inermi nave fugiebat. nec Pompei ab Italia quam senatus ab urbe fuga
 21 turpior: quam paene vacuum metu Caesar ingressus consulem se ipse fecit. aerarium quoque sanctum,
 35 quod quia tardius aperiebant tribuni iussit effringi, censum et patrimonium populi Romani, ante rapuit quam imperium.

Pulso fugatoque Pompeio maluit prius ordinare 22

provincias quam ipsum sequi. Siciliam et Sardiniam,
 23 annonae pignera, per legatos habet. nihil hostile
 erat in Gallia; pacem ipse fecerat. sed ad Hispani-
 enses Pompei exercitus transeunti per eam duci por-
 tas claudere ausa Massilia est. misera dum cupit pa- 5
 cem, belli metu in bellum incidit; sed quia tuta mu-
 24 ris erat, vinci eam sibi iussit absentem. Graecula ci-
 vitas non pro mollitia nominis et vallum rumpere et
 incendere machinas ausa, etiam congregari navibus;
 25 sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terra 10
 marique perdomuit. mox dedentibus se omnia ablata
 praeter quam potiore omnibus habebant libertatem.
 26 Anceps variunque sed incruentum in Hispania
 bellum cum legatis Gnei Pompei, Petreio et Afranio,
 quos Ilerdae castra habentes apud Sicorim amnem ob- 15
 27 sidere et ab oppido intercludere adgreditur. interim
 abundatio verni fluminis commeatibus prohibebat: sic
 fame castra temptata sunt, obsessorque ipse quasi ob-
 28 sidebatur. sed ubi pax fluminis rediit, populationi-
 bus et pugnae campos aperuit, iterum ferox instat et 20
 cedentes ad Celtiberiam consecutus aggere et vallo et
 29 per haec siti ad deditionem compulit. sic citerior Hi-
 spania recepta est, nec ulterior moram fecit. quid
 enim una post quinque legiones? itaque ultro cedente
 Varrone Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem 25
 Caesaris sequebantur.

30 Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa
 Fortuna est circa Illyricam et Africam oram, quasi
 31 de industria prospera eius adversis radiaret. quippe
 cum fauces Adriani maris iussi occupare Dolabella et 30
 Antonius, ille Illyrico, hic Curictico litore castra po-
 suissent, iam maria late tenente Pompeio, repente le-
 gatus eius Octavius Libo ingentibus copiis classico-
 32 rum utrumque circumvenit. deditionem fames extor-
 sit Antonio. missae quoque a Basilo in auxilium eius 35
 rates, quales inopia navium fecerant, nova Pompeia-
 norum arte Cilicum actis sub mari funibus captae
 33 quasi per indaginem. duas tamen aestus explicuit.

una, quae Opiterginos ferebat, in vadis haesit memorandumque posteris exemplum dedit. quippe vix mille iuvenum manus circumfusi undique exercitus per totum diem tela sustinuit, et cum exitum virtus non haberet, tandem ne in deditionem veniret hortante tribuno Vulteio mutuis ictibus inter se concurrerit. in Africa quoque par et virtus et calamitas Curionis fuit, qui ad recipiendam provinciam missus pulso fugatoque Varo superbus subitum Iubae regis adventum equitatumque Maurorum sustinere non potuit. patebat victo fuga; sed pudor suasit, ut animum sua temeritate exercitum morte sequeretur.

Sed iam debitum par Fortuna flagitante sedem bello Pompeius Epiron elegerat; nec Caesar morabatur. quippe ordinatis a tergo omnibus, quamvis hiemps media prohiberet tempestate, ad bellum navigavit; positisque ad Oricum castris, cum pars exercitus ob inopiam navium cum Antonio relicta Brundisii moram faceret, adeo inpatiens erat, ut ad arcescendos eos ardente ventis mari, nocte concubia, speculatorio navigio solus ire temptaverit. extat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius 'Caesarem vehis.' contractis in unum undique omnibus copiis positisque comminus castris diversa erant ductum consilia. Caesar pro natura ferox et conficiendae rei cupidus ostentare aciem, provocare, lacessere; nunc obsidione castrorum, quae sedecim milium vallo obduxerat — sed quid iis obsesset obsidio, qui patiente mari omnibus copiis abundarent? — nunc expugnatione Dyrrachi inrita, quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret; ad hoc adsiduis in eruptione hostium proeliis, quo tempore egregia virtus Scaevolae centurionis emicuit, cuius in scuto centum atque viginti tela sederunt; iam vero urbium direptione sociarum, cum Oricum et Gomphos et alia castella Thesaliae vastaret. Pompeius adversus haec nectere moras, tergiversari, sic hostem interclusum undique inopia commeatuum terere, usque dum ardentissimi

43 ducis consenesceret impetus. nec diutius profuit ducis
 salutare consilium. miles otium, socii moram, prin-
 cipes ambitum ducis increpabant. sic praecipitantibus
 fatis proelio sumpta Thessalia est, et Philippicis cam- 5
 44 numquam ullo loco tantum virium populi Romani,
 tantum dignitatis Fortuna respexit: trecenta amplius
 milia hinc vel illinc praeter auxilia, reges et senatum.
 45 numquam imminentis ruinae manifestiora prodigia:
 fuga victimarum, examina in signis, interdium tene- 10
 brae. dux ipse in nocturna imagine plausum theatri
 sui audiens in modum planctus circumsonatus et ma-
 ne cum pullo pallio — nefas — aput principia con-
 46 spectus est. numquam acrior neque alacrior exerci-
 tus Caesaris fuit; inde classica prius, inde tela. ad- 15
 notatum quoque committentis aciem Crastini pilum,
 qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera re-
 pertus est: libidinem ac rabiem qua pugnaverat ipsa
 47 novitate volneris praeferebat. sed nec minus admi-
 rabilius illius exitus belli. quippe cum Pompeius adeo 20
 equitum copia abundaret, ut facile circumventurus
 48 sibi Caesarem videretur, circumventus ipse est. nam
 cum diu aequo Marte contenderent, iussuque Pompei
 effusius a cornu erupisset equitatus, repente hinc si-
 gno dato Germanorum cohortes tantum in effusos 25
 equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi venire
 49 in equis viderentur. hanc stragem fugientis equita-
 tus levis armaturae ruina comitata est; tunc terrore
 latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua stra-
 ges quasi una manu facta est; nec ulla res magis exi- 30
 50 tio fuit quam ipsa exercitus magnitudo. multus in eo
 proelio Caesar fuit mediusque inter imperatorem et
 militem. voces quoque obequitantis acceptae, altera
 cruenta, sed docta et ad victoriam efficax ‘miles fa-
 ciem feri!’ altera ad iactationem composita ‘parce ci- 35
 51 vibus!’ cum ipse sequeretur felicem utcumque in ma-
 lis Pompeium, si eadem ipsum quae exercitum eius
 fortuna traxisset. superstes dignitatis suae vixit, ut

cum maiore dedecore per Thessalica Tempe equo fu-
geret, ut una navicula Lesbion applicaretur, ut Sye-
dris in deserto Ciliciae scopulo fugam in Parthos,
Africam vel Aegyptum agitaret, ut denique Pelusio 52
5 litore imperio vilissimi regis, consiliis spadonum et,
ne quid malis deesset, Septimii desertoris sui gladio
trucidatus sub oculis uxoris suae liberorumque more-
retur.

Quis non peractum esse cum Pompeio crederet? 53
10 atquin acrius multo atque vehementius Thessalici in-
cendii cineres recaluerunt. et in Aegypto quidem 54
adversus Caesarem sine partibus bellum. quippe cum 55
Ptolemaeus, rex Alexandriae, summum civilis belli
scelus peregisset et foedus amicitiae cum Caesare me-
15 dio Pompei capite sanxisset, ultionem clarissimi viri
manibus quaerente Fortuna causa non defuit. Cleo- 56
patra, regis soror, adfusa Caesaris genibus partem re-
gni reposebat. aderat puellae forma, et quae dupli-
cicaretur ex illo, quod talis passa videbatur iniuriam,
20 odium ipsius regis, qui Pompei necem partium fato, 57
non Caesari dederat, haud dubie idem in ipsum au-
surus, si fuisset occasio. quam ubi Caesar restitui 58
iussit in regnum, statim ab isdem percussoribus Pom-
pei obsessus in regia quamvis exigua manu ingentis
25 exercitus molem mira virtute sustinuit. ac primum 59
proximorum aedificiorum atque navalium incendio in-
festorum hostium tela summovit, mox in paeninsulam
Pharon subitus evasit; inde depulsus in maria mira
felicitate ad proximam classem enatavit, relicto qui-
30 dem in fluctibus paludamento seu fato seu consilio,
ut illud ingruentibus hostium telis saxisque peteretur.
tunc receptus a classicis suis, undique simul hostes 60
adortus de inbelli ac perfida gente iusta generi mani-
bus dedit. quippe et Theodotus magister auctorque
35 totius belli, et ne virilia quidem portenta, Pothinus
atque Ganymedes diversa per mare et terras fuga
morte consumpti. regis ipsius corpus obrutum limo
reperitum est in aureae loricae honore.

61 In Asia quoque novus rerum motus a Ponto,
 quasi de industria captante fortuna hunc Mithridatico
 regno exitum, ut a Pompeio pater, a Caesare filius
 62 vinceretur. rex Pharnaces magis discordiae nostrae
 fiducia quam suae virtutis infesto in Cappadociam 5
 63 agmine ruebat. sed hunc Caesar adgressus uno et,
 ut sic dixerim, non toto proelio obtrivit, more ful-
 minis, quod uno eodemque momento venit, percussit,
 abscessit. nec yana de se praedicatio est Caesaris,
 ante hostem victum esse quam visum. 10

64 Sic cum exteris; at in Africa cum civibus multo
 atrocius quam in Pharsalia. hic reliquias partium
 naufragarum quidam fugae aestus expulerat; nec re-
 65 liquias diceres, sed integrum bellum. sparsae magis
 quam oppressae vires erant; auxerat sacramentum ipsa 15
 clades imperatoris, nec degenerabat ducum successio.
 quippe satis ample sonabant in Pompeiani nominis
 locum Cato et Scipio. accessit copiis Mauretaniae rex
 66 Iuba, videlicet ut latius vinceret Caesar. nihil ergo
 inter Pharsaliam et Thapson, nisi quod amplior**;²⁰
 eoque acrior Caesareanorum impetus fuit, indignan-
 tium post Pompeium crevisse bellum; denique, quod
 alias numquam, ante imperium ducis sua sponte si-
 67 gna cecinerunt. et primum strages a Iuba coepit, cu-
 ius elephantum bellorum rudes et nuper a silva con- 25
 sternati subito clangore lituorum in suos sese circum-
 egere. statim exercitus in fugam, nec duces fortius
 quam ut effugerent. non inconspicua tamen mors
 68 omnium. iam Scipio nave fugiebat; sed adsecutis ho-
 stibus gladium per viscera exegit et, ubi esset quo- 30
 dam requirente, respondit hoc ipsum 'bene se habet
 69 imperator.' Iuba cum se recepisset in regiam, ma-
 gnifice epulatus est postero die cum Petreio fugae
 comite superque mensas et pocula interficiendum se
 ei praebuit. ille et regi suffecit et sibi, cum interim 35
 semesi in medio cibi et parentalia fercula regio simul
 70 Romanoque sanguine madebant. Cato non interfuit
 bello. positus apud Bagradam castris Uticam veluti

altera Africae claustra servabat. sed accepta partium
 clade nihil cunctatus est et, ut sapiente dignum erat, 71
 mortem sibi etiam laetus accivit. nam postquam filium
 comitesque ab amplexu dimisit, in noctem lecto ad
 lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animae
 docet, paulum quieti dedit; tunc circa primam vigi-
 liam stricto gladio revelatum pectus semel iterumque 72
 percussit. ausi post hoc virum medici violare fomen-
 tis. ille passus, dum abscederent, rescidit plagas se-
 10 cutaque vi sanguinis moribundas manus in ipso vol-
 nere reliquit, quod ipse bis fecerat.

Quasi numquam esset dimicatum, sic arma rur- 73
 sus et partes, quantoque Africa supra Thessaliam
 fuit, tanto Africam superabat Hispania. plurimum 74
 15 quantum favoris partibus dabat fraternitas ducum et
 pro uno duos stare Pompeios. itaque nusquam atro- 75
 cius nec tam ancipiti Marte concursum est. primum
 in ipso ostio Oceani Varus Didiusque legati confluxere.
 sed acrius fuit cum ipso mari quam inter se navibus
 20 bellum, siquidem, quasi furorem civium castigaret,
 Oceanus utramque classem naufragio cecidit. quinam 76
 ille horror, cum eodem tempore fluctus procellae, viri
 naves, arma et armamenta configerent! adde situs
 ipsius formidinem, vergentia in unum, hinc Hispa-
 25 niae, inde Mauritaniae litora, mare et intestinum et
 externum imminentesque Herculis speculas, cum om-
 nia undique simul proelio et tempestate saevirent. 77
 mox circa obsidionem urbium utrimque discursum est,
 quae miserae inter hos atque illos duces societatis
 30 Romanae poenas dabant. omnium postrema certami-
 num Munda. hic non pro cetera felicitate, sed anceps 78
 et diu triste proelium, ut plane videretur nescio quid
 librare Fortuna. sane et ipse ante aciem maestior non 79
 ex more Caesar, sive respectu fragilitatis humanae,
 35 sive nimiam prosperorum suspectam habens continua-
 tionem, vel eadem timens, postquam idem esse coe-
 perat quod Pompeius; et in ipso proelio, quod nemo
 umquam meminerat, cum diu pari Marte acies nihil 80

- amplius quam occiderent, in medio ardore pugnantium subito ingens inter utrosque silentium, quasi
81 convenisset et hic omnium sensus esset 'quo usque bellum?' novissime inusitatum Caesaris oculis nefas: post quattuordecim annos probata veteranorum manus 5
gradum retro dedit, quos, etsi nondum fugerant, apparuit tamen pudore magis quam virtute resistere.
- 82 itaque ille ablegato equo similis furenti primam in aciem procurrit. ibi prensare fugientis, confirmare signiferos, orare hortari increpare, per totum denique 10
- 83 agmen oculis manibus clamore volitare. dicitur in illa perturbatione et de extremis agitasse secum manifestoque voltu fuisse, quasi occupare mortem manu vellet; nisi cohortes hostium quinque per transversam aciem actae, quas Labienus periclitantibus castris 15
- 84 praesidio miserat, speciem fugae praebuissent. hoc aut et ipse credidit aut dux callidus arripuit in occasionem, et quasi in fugientes et iam victos simul et suorum erexit animos et hostis perculit. nam et hi, dum se putant vincere, fortius sequi, et Pompeiani, 20
- 85 dum fugere credunt suos, fugere coeperunt. quanta fuerit in hostibus caedendis ira rabiesque victoribus, sic aestimari potest, quod a proelio profugi cum se Mundam recepissent, et Caesar obsideri statim victos imperasset, congestis cadaveribus agger effectus est, 25
quae phalaricis tragulisque confixa inter se tenebantur, — foedum etiam in barbaros. sed videlicet victoriam desperantibus Pompei liberis, Gneum proelio profugum, crure saucium, deserta et avia petentem Caesonius aput Lauronem oppidum consecutus, pu- 30
- 87 gnantem — adeo nondum desperabat — interfecit; Sextum fortuna in Celtiberia interim abscondit aliisque post Caesarem bellis servavit.
- 88 Caesar in patriam victor invehitur, primum de Gallia triumphum trahens: hic erat Rhenus et Rhoda- 35
nus et ex auro captivus Oceanus. altera laurus Aegyptia: tunc in ferculis Nilus, Arsinoe et ad simu-
89 lacrum ignium ardens Pharos. tertius de Pharnace

currus et Ponto. quartus Iubam et Mauretanium et bis subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia et Thapsos et Munda nusquam. et quanto maiora erant, de quibus non triumphabat!

5 Hic aliquando finis armis fuit; reliqua pax in-90
 cruenta pensatumque clementia bellum. nemo caesus imperio praeter Afranium (satis ignoverat semel) et Faustum Sullam (docuerat generos timere Pompeius) filiamque Pompei et parvulos ex Sulla (hic posteris
 10 cavebatur). itaque non ingratis civibus omnes in prin-91
 cipem congesti honores: circa templa imagines, in theatro distincta radiis corona, suggestus in curia, fastigium in domo, mensis in caelo, ad hoc pater ipse patriae perpetuusque dictator, novissime, dubium
 15 an ipso volente, oblata pro rostris ab Antonio consule regni insignia. quae omnia velut infulae in de-92
 stinatum morti victimam congerebantur. quippe clementiam principis vicit invidia, gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. nec diutius lata dominatio 93
 20 est, sed Brutus et Cassius aliique patres consensere in caedem principis. quanta vis fati! manauerat late 94
 coniuratio, libellus etiam Caesari datus eodem die, nec perlitare centum victimis potuerat. venit in curiam tamen expeditionem Parthicam meditans. ibi in 95
 25 curuli sedentem eum senatus invasit, tribusque et viginti volneribus ad terram datus est. sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

XIII. RES SVB CAESARE AVGVSTO.

30 Populus Romanus Caesare et Pompeio trucidatis III, 3
 redisse in statum pristinum libertatis videbatur. et redierat, nisi aut Pompeius liberos aut Caesar here-2
 dem reliquisset, vel, quod utroque perniciosius fuit, si non collega quondam, mox aemulus Caesareanae
 35 potentiae, fax et turbo sequentis saeculi superfuisset
 Antonius. quippe dum Sextus paterna repetit, trepi-3
 datum toto mari; dum Octavius mortem patris ulci-

4 scitur, iterum fuit movenda Thessalia; dum Antonius
 vario ingenio aut successorem Caesaris indignatur
 Octavium aut amore Cleopatrae desciscit in reginam
 *** aliter salvus esse non potuit, nisi confugisset ad
 5 servitatem. gratulandum tamen ut in tanta pertur- 5
 batione est, quod potissimum ad Octavium Caesarem
 Augustum summa rerum rediit, qui sapientia sua ad-
 que sollertia perculsum undique ac perturbatum ordi-
 6 navit imperii corpus, quod haut dubie numquam coire
 et consentire potuisset, nisi unius praesidis nutu 10
 7 quasi anima et mente regeretur. Marco Antonio Pu-
 blio Dolabella consulibus imperium Romanum iam ad
 Caesarem transferente fortuna varius et multiplex motus
 civitatis fuit. quodque in annua caeli conversione
 8 fieri solet, ut mota sidera tonent ac suos flexus tem- 15
 pestate significant, sic tum Romanae dominationis,
 id est humani generis conversione penitus intremuit
 omnique genere discriminum, civilibus, externis, ser-
 vilibus, terrestribus ac navalibus bellis omne imperii
 corpus agitatum est. 20

XV. BELLVM MUTINENSE.

III, 4 Prima civilium motuum causa testamentum Caesaris
 fuit, cuius secundus heres Antonius, praelatum sibi
 Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem
 2 acerrimi juvenis susceperat bellum. quippe cum intra 25
 octavum decimum annum tenerum [et obnoxium] et
 opportunum iniuriae juvenem videret, ipse plenae ex
 commilitio Caesaris dignitatis lacerare furtis hereditatem,
 ipsum insectari probris, cunctis artibus cooptationem
 3 Iuliae gentis inhibere, denique ad opprimendum 30
 juvenem palam arma moliri. et iam parato exercitu
 in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis
 4 Decimum Brutum obsidebat. at Octavius Caesar, et
 aetate et iniuria favorabilis et nominis maiestate quod
 sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus 35
 — quis crederet? — consulem adgreditur, obsidione
 5 Mutinae liberat Brutum, Antonium exiit castris. tunc

quidem etiam manu pulcher apparuit. nam cruentus et saucius aquilam a moriente signifero traditam suis umeris in castra referebat.

XVI. BELLVM PERVSINVM.

5 Alterum bellum concitavit agrorum divisio, quod III, 5
Caesar veteranis patris pretium militiae solverat. sem- 2
per alias Antonii pessimum ingenium Fulvia tum
gladio cincta virilis militiae uxor agitabat. ergo de-
pulsos agris colonos incitando iterum arma cierat.
10 hic vero iam non privatis, sed totius senatus suffra- 3
giis iudicatum hostem Caesar adgressus intra Peru-
siae muros redegit conpultique ad extrema deditio-
turpi et nihil non experta fame.

TRIVMVIRATVS.

15 Cum solus etiam gravis paci, gravis rei publicae III, 6
esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit.
*** cui contra duos consules, duos exercitus necesse
fuit venire in cruentissimi foederis societatem. diversa
omnium vota, ut ingenia. Lepidum divitiarum cupido, 2
20 quarum spes erat ex perturbatione rei publicae, An-
tonium ultionem de his *sumendi* qui se hostem iudi-
cassent, Caesarem inultus pater et manibus eius gra-
ves Cassius et Brutus agitabant. in hoc velut foedus 3
pax inter tres duces componitur. apud Confluentes
25 inter Perusiam et Bononiam iungunt manus; exer-
citus consalutant. nullo bono more triumviratus inva-
ditur, oppressaque armis re publica redit Sullana pro-
scriptio, cuius atrocitas nihil insignius habet quam
numerum centum et quadraginta senatorum. exitus 4
30 foedi, truces, miserabiles toto terrarum orbe fugien-
tium. quis pro indignitate ingemescat, cum Antonius
Lucium Caesarem avunculum suum, Lepidus Lucium
Paulum fratrem suum proscripserint? nam Romae 5
capita caesorum proponere in rostris iam usitatum
35 erat; verum sic quoque civitas lacrimas tenere non
potuit, cum recisum Ciceronis caput in illis suis ro-

stris videret nec aliter ad videndum eum, quam solebat ad audiendum, concurreretur. haec scelera in Antonii Lepidique tabulis; Caesar percussoribus patris contentus fuit, ideo ne, si inulta fuisset, etiam iusta eius caedes haberetur.

XVII. BELLVM CASSI ET BRVTI.

III, 7 Brutus et Cassius sic Caesarem quasi Tarquinium regem depulisse regno videbantur, set libertatem, quam maxime restitutam voluerunt, illo ipso parricidio perdiderunt. igitur caede perfecta cum veteranos Caesaris, nec inmerito, timerent, statim e curia in Capitolium confugerant. nec illis ad ultionem deerat animus, sed ducem nondum habebant. igitur cum appareret, quae strages rei publicae inmineret, displicuit ultio, cum caedes improbaretur. igitur Ciceronis consiliis abolitione decreta, ne tamen publici doloris oculos ferirent, in provincias ab illo ipso quem occiderant Caesare datas, Syriam et Macedoniam concesserant. sic vindicta Caesaris dilata potius quam oppressa est.

5 Igitur iam ordinata magis ut poterat quam ut debebat inter triumviros re publica, relicto ad urbis praesidium Lepido, Caesar cum Antonio in Cassium Brutumque succingitur. illi comparatis ingentibus copiis eandem illam, quae fatalis Gneo Pompeio fuit, harenam insederant. sed nec tum omina imminentis cladis latuerunt. nam et signis insedit examen et ad-suetae cadaverum pabulo volucres quasi iam sua circumvolabant, et in aciem prodeuntibus obuius Aethiops nimis aperte ferele signum fuit. ipsique Bruto per noctem, cum inlato lumine ex more aliqua secum agitaret, atra quaedam imago se obtulit et, quae esset interrogata, 'tuus' inquit 'malus genius,' ac sub oculis mirantis evanuit. pari in meliora praesagio in Caesaris castris omnia aves victimaeque promise-rant. sed nihil illo praestantius, quod Caesaris medicus somnio admonitus est, ut Caesar castris exce-

deret, quibus capi imminebat, ut factum est. acie 10
namque commissa cum pari ardore aliquandiu dimi-
catum foret, quamvis duces inde praesentes adessent,
hinc alterum corporis aegritudo, illum metus et igna-
5 via subduxissent, stabat tamen pro partibus invicta
fortuna et ultoris et qui vindicabatur, ut exitus
proelii docuit. primum adeo anceps fuit, ut — par utrim-
que discrimen — capta sint hinc Caesaris castra inde 11
Cassi. en quanto efficacior est fortuna, quam virtus!
10 et quam verum est, quod moriens Brutus efflauit,
non in re, sed in verbo tantum esse virtutem: victo-
riam illi proelio errore dedit. Cassius inclinato cornu 12
suorum cum captis Caesaris castris rapido impetu
recipientes se equites videret, fugere arbitratus eva-
15 dit in tumulum. inde pulvere et strepitu, etiam nocte 13
vicina eximentibus gestae rei sensum, cum speculator
quoque in id missus tardius nuntiaret, transactum
de partibus ratus uni ex proximis auferendum prae-
buit caput. Brutus cum in Cassio etiam suum animum 14
20 perdidisset, ne quid ex constituti fide resignaret, (ita
enim, non superesse bello, convenerat) ipse quoque
uni comitum suorum confodiendum prae-buit latus.
quis sapientissimos ac fortissimos viros non miretur 15
ad ultimum non suis manibus usos? nisi hoc quoque
25 ex persuasione sectae fuit, ne violarent manus, sed
in amolitione fortissimarum piissimarumque animarum
iudicio suo, scelere alieno uterentur.

XVIII. BELLVM CVM SEXTO POMPEIO.

Sublatis percussoribus Caesaris supererat Pom- III, 8
30 pei domus. alter iuvenum in Hispania occiderat, alter
fuga evaserat contractisque infelicis belli reliquiis,
cum insuper ergastula armasset, Siciliam Sardiniam-
que habebat; iam et classe medium mare insederat.
o quam diversus a patre! ille Cilicas extinxerat, hic 2
35 se piratica tuebatur. Puteolos, Formias, Vulturnum,
totam denique Campaniam, Pontias et Aenariam, ipsa
Tiberini fluminis ora populatus est. subinde congres-

sus Caesaris naves et incendit et demersit; nec ipse tantum, sed Menas et Menecrates, foeda servitia, quos classi praefecerat, praedabundi per litora cuncta volitabant. ob haec tot prospera centum bubus auratis Peloro litavit spirantemque equum cum auro in fretum misit, dona Neptuno [hoc putabant], ut se maris rector in suo mari regnare pateretur. eo denique discriminum ventum est, ut foedus et pax cum hoste — 4 si modo hostis Pompei filius — tamen feriretur. quantum id, sed breve gaudium fuit, cum in Baiani litoris mole de reditu eius et bonorum restitutione convenit, cumque invitante ipso in navem discubitus est, et ille sortem suam increpitans 'hae sunt' inquit 'carinae meae'; haut incomiter, quod, cum in celeberrima parte urbis Carinis pater eius habitasset, ipsius 15 domus et penates in navi penderent. sed † inopportunitate Antonii et Pompeianorum bonorum, quorum sector ille fuerat, praeda devorata possessio manere non poterat: detrectare coepit foederis pactum. itaque itum ad arma rursus, et iam totis imperii viribus 20 classis in iuvenem comparata est, cuius molitio ipsa magna. quippe interciso Herculanae viae limite refossisque litoribus Lucrinus lacus mutatus in portum eique interrupto medio additus est Avernus, ut in illa aquarum quiete classis exercita imaginem belli 25 navalis ageret. tanta mole belli petitus in Siculo freto iuvenis oppressus est, magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil temptasset ulterius; nisi 8 quod magnae indolis signum est sperare semper. perditis enim rebus profugit Asiamque velis petit, venturus ibi in manus hostium et catenas et, quod miserimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub 9 percussore moriturus. non alia post Xerxen miserabilior fuga. quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus cum sex septemve fugiebat extincto 3: praetoriae navis lumine, anulis in mare abiectis, pavens atque respectans, et tamen non timens nisi ne periret.

XVIII. BELLVM PARTHICVM SVB VENTIDIO.

Quamvis in Cassio et Bruto partes sustulisset, III, 9
 in Pompeio totum partium nomen abolevisset, non-
 dum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Caesar,
 5 cum scopulus et nodus et mora publicae securitatis
 superesset Antonius. nec ille defuit vitiis quin periret, 2
 immo omnia expertus ambitu et luxuria primum hos-
 tes, deinde cives, tandem etiam saeculum terrore li-
 beravit.

10 Parthi clade Crassiana altius animos erexerant 3
 civilesque populi Romani discordias laeti acceperant.
 regi itaque ut prima adfulsit occasio, non dubitave-
 runt erumpere, ultro quidem invitante Labieno, qui 4
 missus a Cassio Brutoque — qui furor scelerum! —
 15 sollicitaverat hostes in auxilium. et illi Pacoro duce,
 regio iuvene, dispulerant Antoniana praesidia; Saxa
 legatus ne veniret in potestatem gladio impetravit. de- 5
 nique ablata Syria emanabat latius malum, hostibus
 sub auxilii specie sibi vincentibus, nisi Ventidius, et
 20 hic legatus Antonii, incredibili felicitate et Labieni
 copias ipsumque Pacorum et omnem Parthicum equi-
 tatum toto inter Oronten et Euphraten sinu late ce-
 cidisset. viginti amplius milium fuit. nec sine consilio 6
 ducis, qui simulato metu adeo passus est hostem castris
 25 succedere, donec absumpto iactus spatio adimeret usum
 sagittarum. rex fortissime dimicans cecidit. mox cir- 7
 cumlato eius per urbes, quae desciverant, capite Sy-
 ria sine bello recepta. sic Crassianam cladem Pacori
 caede pensavimus.

30 XX. BELLVM PARTHICVM SVB ANTONIO.

Expertis invicem Parthis atque Romanis, cum III, 10
 Crassus et Pacorus utrimque virium mutuarum docu-
 menta fuissent, pari rursus reverentia integrata ami-
 citia, et quidem ab ipso foedus Antonio cum rege
 35 percussum. sed — inmensa vanitas hominis — dum 2
 titulorum cupidine Araxen et Euphraten sub imagi-

nibus suis legi concupiscit, neque causa neque con-
 silio ac ne imaginaria quidem belli indictione, quasi
 hoc quoque ex arte ducis esset obrepere, relicta re-
 3 pte Syria in Parthos impetum facit. gens praeter
 armorum fiduciam callida simulat trepidationem et in 5
 campos fugam. et hic statim quasi victor sequebatur,
 cum subito nec magna hostium manus ex improviso
 et iam in fessos via sub vespere velut nimbus eru-
 pit. missis undique sagittis duas legiones operuerunt.
 4 nihil acciderat in comparationem cladis, quae in po-
 sterum diem iminebat, nisi intervenisset deum mi-
 seratio. unus ex clade Crassiana Parthico habitu ca-
 stris adequitat et salute Latine data, cum fidem ipso
 5 sermone fecisset, quid inmineret edocuit: iam adfu-
 turum cum omnibus copiis regem; irent retro pete- 15
 rentque montis: sic quoque hostem fortasse non defore.
 atque ita secuta est minor vis hostium quam imine-
 6 bat; adfuit tamen. deletae reliquae copiae forent, nisi
 urgentibus telis in modum grandinis quidam forte
 quasi docti procubuissent in genua milites, et elatis 20
 supra capita scutis caesorum speciem praebuissent.
 7 tunc Parthus arcus inhibuit. dein rursus cum se Ro-
 mani extulissent, adeo res miraculo fuit, ut non unus
 ex barbaris miserit vocem 'ite et bene valet Romani!
 merito vos victores fama gentium loquitur, qui Par- 25
 thorum tela fugistis.' non minor ex via postea quam
 8 ab hostibus accepta clades. infesta primum siti regio,
 tum quibusdam salmacidae infestiores, novissime quae
 9 iam ab invalidis et avide hauriebantur noxae etiam
 dulces fuere. mox et ardores per Armeniam et nives 30
 per Cappadociam et utriusque caeli subita mutatio
 10 pro pestilentia fuit. sic vix tertia parte de sedecim
 legionibus reliqua, cum argentum eius passim dola-
 bris concideretur, et subinde inter moras mortem ab
 gladiatore suo flagitasset egregius imperator, tandem 35
 perfugit in Syriam, ubi incredibili quadam mentis
 vaecordia ferocior aliquanto factus est, quasi vicisset,
 quia evaserat.

XXI. BELLVM CVM ANTONIO ET CLEOPATRA.

⁴ Furor Antonii quatenus per ambitum non III, 11
 poterat interire, luxu et libidine extinctus est. quippe
 cum post Parthos exosus arma in otio ageret, captus
⁵ amore Cleopatrae quasi bene gestis rebus in regio se
 sinu reficiebat. hinc mulier Aegyptia ab ebrio impe- 2
 ratore pretium libidinum Romanum imperium petit;
 et promisit Antonius, quasi facilius esset Partho Ro-
 manus. igitur coepit non sibi dominationem parare 3
¹⁰ nec tacite, sed patriae, nominis, togae, fascium obli-
 tus totus in monstrum illud ut mente, ita animo quo-
 que cultuque desciverat. aureum in manu baculum,
 in latere acinaces, purpurea vestis ingentibus obstri-
 cta gemmis: diadema deerat, ut regina rex et ipse
¹⁵ frueretur. ad primam novorum motuum famam Cae- 4
 sar a Brundisio traiecerat, ut venienti bello occurre-
 ret, positisque castris in Epiro omne litus Actiacum,
 Leucadiam insulam montemque Leucaten et Ambracii
 sinus cornua infesta classe succinxerat. nobis quadrin- 5
²⁰ gentae amplius naves, ducentae minus hostium; sed
 numerum magnitudo pensabat. quippe a senis in no-
 venos remorum ordines, ad hoc turribus atque tabu-
 latis adlevatae castellorum vel urbium specie non
 sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur; quae
²⁵ quidem ipsa moles exitio fuit. Caesaris naves a binis 6
 remigum in senos nec amplius ordines creverant; ita-
 que habiles in omnia quae usus posceret, ad impetus
 et recursus flexusque capiendos, illas graves et ad
 omnia praepeditas singulas plures adortae missilibus,
³⁰ simul rostris, ad hoc ignibus iactis ad arbitrium dis-
 sipavere. nec ulla re magis hostilium copiarum ap- 7
 paruit magnitudo quam post victoriam. quippe inmen-
 sae classis naufragium bello factum toto mari fluita-
 bat, Arabumque et Sabaeorum et mille Asiae gentium
³⁵ spolia purpura auroque inlita adsidue mota ventis
 maria revomebant. prima dux fugae regina cum au- 8
 rea puppe veloque purpureo in altum dedit. mox se-

9 cutus Antonius, sed instare vestigiis Caesar. itaque
 nec praeparata in Oceanum fuga nec munita praesi-
 diis utraque Aegypti cornua, Paraetonium atque Pe-
 lusium, profuere: prope manu tenebantur. prior fer-
 rum occupavit Antonius, regina ad pedes Caesaris 5
 provoluta temptavit oculos ducis. frustra quidem; nam
 10 pulchritudo infra pudicitiam principis fuit. nec illa
 de vita, quae offerebatur, sed de parte regni labora-
 bat. quod ubi desperavit a principe servarique se
 triumpho vidit, incautiorem nancta custodiam in mau- 10
 11 solem se (sepulchra regum sic vocant) recepit. ibi
 maximos, ut solebat, induta cultus in referto odoribus
 solio iuxta suum se conlocavit Antonium, admotisque
 ad venas serpentibus sic morte quasi somno soluta
 est. 15

III, 12 Hic finis armorum civilium: reliqua adversus ex-
 teras gentes, quae districto circa mala sua imperio
 2 diversis orbis oris emicabant. nova quippe pax, nec-
 dum adsuetae frenis servitutis tumidae gentium infla-
 3 taeque cervices ab inposito nuper iugo resiliebant. ad 20
 septentrionem conversa ferme plaga ferocius agebat,
 Norici, Illyrii, Pannonii, Delmatae, Moesi, Thraces
 et Daci, Sarmatae atque Germani.

XXII. BELLVM NORICVM.

4 Noricis animos Alpes dabant, quasi in rupes et 25
 nives bellum non posset ascendere; sed omnes illius
 cardinis populos, Breunos, Cennos atque Vindelicos,
 5 per privignum suum Claudium Drusum pacavit. quae
 fuerit Alpinarum gentium feritas, facile est vel per
 mulieres ostendere, quae deficientibus telis infantes 30
 suos adfictos humi in ora militum adversa miserunt.

XXIII. BELLVM ILLYRICVM.

6 Illyrii quoque sub Alpibus agunt imasque valles
 earum et quaedam quasi claustra custodiunt abruptis
 torrentibus implicata. in hos expeditionem ipse sumpsit 35
 7 fierique pontes imperavit. hic et aquis et hoste turban-

tibus, cunctanti ad ascensum militi scutum de manu rapuit et viam primus ingressus est. tum agmine secuto cum subrutus multitudine pons succidisset, saucius manibus et cruribus, speciosior sanguine et ipso
5 periculo augustior terga hostium percecidit.

XXIII. BELLVM PANNONICVM.

Pannonii duobus acribus fluviis, Dravo Savoque 8 vallantur. populati proximos intra ripas se recipiebant. in hos domandos Vinnium misit. caesi sunt in utris-
10 que fluminibus. arma victorum non ex more belli cre-9 mata, set capta sunt et in profluentem data, ut Caesaris nomen eis qui resistebant sic nuntiaretur.

XXV. BELLVM DELMATICVM.

Delmatae plerumque sub silvis agebant; unde in 10
15 latrocinia promptissimi. hos iam pridem Marcius con-11 sul incensa urbe Delminio quasi detruncaverat, postea Asinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat, hic secundus orator; sed Augustus perdomandos Vibio mandat, qui efferum genus fodere terras coegit au-
20 rumque venis repurgare; quod alioquin gens omnium cupidissima eo studio, ea diligentia anquirat, ut illud in usus suos eruere videantur.

XXVI. BELLVM MOESICVM.

Moesi quam feri, quam truces fuerint, quam ip- 13
25 sorum etiam barbari barbarorum horribile dictu est. unus ducum ante aciem postulato silentio 'qui vos 14 estis?' inquit. responsum invicem 'Romani gentium domini.' et ille 'ita' inquit 'fiet, si nos viceritis.' acce-
15 pit omen Marcus Crassus. illi statim ante aciem inmo-
30 lato equo concepere votum, ut caesorum extis ducum et litarent et vescerentur. deos audisse crediderim: 16 nec tubas sustinere potuerunt. non minimum terroris incussit barbaris Comidius centurio satis barbarae, efficacis tamen aput tales homines stoliditatis; qui fo-

culum gerens super cassidem, agitatum motu corporis, flammam velut ardenti capite funditabat.

XXVII. BELLVM THRACICVM.

- 17 Thraces *cum* antea saepe, tum maxime Rhoemetalce rege desciverant. ille barbaros et signis militaribus et disciplina, armis etiam Romanis adsueverat; set a Pisone perdomiti in ipsa captivitate rabiem ostendere. quippe cum catenas morsibus temptarent, feritatem suam ipsi puniebant.

XXVIII. BELLVM DACICVM.

10

- 18 Daci montibus inhaerent. inde Cotisonis regis imperio, quotiens concretus gelu Danuvius iunxerat 19 ripas, decurrere solebant et vicina populari. visum est Caesari Augusto gentem aditu difficillimam summove-
re. misso igitur Lentulo ultra ulteriorem reppulit 15
ripam; citra praesidia constituta. sic tum Dacia non victa, sed summotata atque dilata est.

XXVIII. BELLVM SARMATICVM.

- 20 Sarmatae patentibus campis inequant. et hos per eundem Lentulum prohibere Danuvio satis fuit. nihil praeter nives pruinasque et silvas habent. tanta bar-
baria est, ut nec intellegant pacem.

XXX. BELLVM GERMANICVM.

- 21 Germaniam quoque utinam vincere tanti non putasset! magis turpiter amissa est quam gloriose acqui- 25
22 sita. set quatenus sciebat patrem suum C. Caesarem bis transvectum ponte Rhenum quaesisse bellum, in illius honorem concupierat facere provinciam; et factum erat, si barbari tam vitia nostra quam imperia ferre potuissent.

- Missus in eam provinciam Drusus primos domuit 30
23 Vsipetes, inde Tencteros percurrit et Catthos. nam Marcomannorum spoliis et insignibus quendam editum
24 tumulum in tropaei modum excoluit. inde validissimas nationes Cheruscos Suebosque et Sicambros pariter

adgressus est, qui viginti centurionibus in crucem
 actis hoc velut sacramento sumpserant bellum, adeo
 certa victoriae spe, ut praedam ante pactione dividerent.
 Cherusci equos, Suebi aurum et argentum, Sicambri 25
 captivos elegerant; sed omnia retrorsum. victor nam-
 que Drusus equos, pecora, torques eorum ipsosque
 praedam divisit et vendidit; et praeterea in tutelam 26
 provinciae praesidia atque custodias ubique disposuit
 per Mosam flumen, per Albin, per Visurgin. in Rheni
 10 quidem ripa quinquaginta amplius castella direxit.
 Bormam et Caesoriacum pontibus iunxit classibusque
 firmavit. invisum atque inaccessum in id tempus Her- 27
 cynium saltum patefecit. ea denique in Germania pax
 erat, ut mutati homines, alia terra, caelum ipsum mi-
 15 tius molliusque solito videretur. denique non per adu- 28
 lationem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo iu-
 vene, ipsi, quod numquam alias, senatus cognomen
 ex provincia dedit.

Sed difficilius est provincias obtinere quam facere; 29
 20 viribus parantur, iure retinentur. igitur breve id gau- 30
 dium. quippe Germani victi magis quam domiti erant,
 moresque nostros magis quam arma sub imperatore
 Druso suspiciebant; postquam ille defunctus est, Vari 31
 Quintilii libidinem ac superbiam haut secus quam
 25 saevitiam odisse coeperunt. ausus ille agere conven-
 tum, et incautius edixerat, quasi violentiam barbaro-
 rum lictoris virgis et praeconis voce posset inhibere.
 at illi, qui iam pridem robigine obsitos enses inertesque 32
 maererent equos, ut primum togas et saeviora armis iura
 30 viderunt, duce Arminio arma corripunt; cum interim 33
 tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prodita quidem
 per Segestem unum principum coniuratione commove-
 retur. itaque improvidum et nihil tale metuentem ex 34
 improviso adorti, cum ille — o securitas! — ad tri-
 35 bunal citaret, undique invadunt; castra rapiuntur,
 tres legiones opprimuntur. Varus perdita castra eodem 35
 quo Cannensem diem Paulus et fato est et animo se-
 cutus. nihil illa caede per paludes perque silvas cru- 36

entius, nihil insultatione barbarorum intolerabilius,
 37 praecipue tamen in caesarum patronos. aliis oculos,
 aliis manus amputabant, uni os obsutum, rescisa prius
 lingua, quam in manu tenens barbarus 'tandem' ait
 38 'vipera sibilare desisti.' ipsius quoque consulis cor-
 pus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum.
 signa et aquilas duas adhuc barbari possident, tertiam
 signifer prius quam in manus hostium veniret evolsit
 mersamque intra baltei sui latebras gerens in cruenta
 palude sic latuit. hac clade factum est, ut imperium, 10
 39 quod in litore Oceani non steterat, in ripa Rheni
 fluminis staret.

XXXI. BELLVM GAETVLICVM.

40 Haec ad septentrionem: sub meridiano tumultua-
 tum magis quam bellatum est. Musulamos atque Gae- 15
 tulos, accolas Syrtium, Cosso duce compescuit; unde
 41 illi Gaetulici nomen latius quam ipsa victoria. Marmari-
 das atque Garamantes Quirino subigendos dedit. potuit
 et ille redire Marmaricus, sed modestior in aestimanda
 victoria fuit. 20

XXXII. BELLVM ARMENICVM.

42 Ad orientem plus negotii cum Armeniis. huc al-
 terum ex Caesaribus, nepotibus suis, misit. ambo
 fato breves, set alter inglorius. Massiliae quippe morbo
 Lucius solvitur, in Syria Gaius ex vulnere occubuit, 25
 cum Armeniam ad Parthos se subtrahentem in ius
 43 recepit. Armenios victo rege Tigrane in hoc unum
 servitutis genus Pompeius adsueverat, ut rectores a
 nobis acciperent. intermissum ergo ius per hunc re-
 cuperatum non incruento, nec multo tamen certamine. 30
 44 quippe Dones, quem rex Artagerae ex Parthis prae-
 fecerat, simulata proditione adortus virum intentum
 libello, quem ut thesaurorum rationes continentem
 ipse porrexerat, stricto repente ferro subiit. et tunc
 quidem Caesar recreatus est ex vulnere in tempus, 35
 45 set **. ceterum barbarus undique infesto exercitu op-

pressus gladio et pyra, in quam se percussum inmisit, superstiti etiam nunc Caesari satis fecit.

XXXIII. BELLVM CANTABRICVM ET ASTVRICVM.

5 Sub occasu pacata erat fere omnis Hispania, nisi 46
quam Pyrenaei desinentis scopulis inhaerentem cite-
rior adluebat Oceanus. hic duae validissimae gentes,
Cantabri et Astures, immunes imperii agitabant. Can- 47
tabrorum et prior et acrior et magis pertinax in re-
10 bellando animus fuit, qui non contenti libertatem
suam defendere proximis etiam imperitare temptabant
Vaccaeosque et Turmogos et Autrigonas crebris in-
cursionibus fatigabant. in hos igitur, quia vehemen- 48
tius agere nuntiabantur, non est expeditio mandata,
15 sed sumpta. ipse venit Segisamam, castra posuit, inde
tripertito exercitu totam Cantabriam amplexus efferam
gentem ritu ferarum quasi quadam cogebat indagine.
nec ab Oceano quies, cum infesta classe ipsa quoque 49
terga hostium caederentur. primum adversus Canta-
20 bros sub moenibus Bergidae proeliatum. hinc statim
fuga in eminentissimum Vindium montem, quo maria
prius Oceani quam arma Romana ascensura esse cre-
diderant. tertio Aracelium oppidum magna vi repu- 50
gnat; captum tamen postremo fuit Medulli montis
25 obsidio, quem perpetua decem et octo milium fossa
conprehensum undique simul adeunte Romano post
quam extrema barbari vident, certatim igne ferro
venenoque, quod ibi volgo taxeo exprimitur, prae-
cepere mortem, seque pars maior a captivitate, quae
30 morte gravior ad id tempus indomitis videbatur, vin-
dicaverunt. haec per Antistium Furniumque legatos 51
et Agrippam hibernans in Tarraconis maritimis Cae-
sar accepit. mox ipse praesens hos deduxit montibus, 52
hos obsidibus astrinxit, hos sub corona iure belli
35 venundedit. digna res lauro, digna curru senatui 53
visa est; sed iam tantus erat Caesar, augeri contem-
neret ut triumpho. Astures per id tempus ingenti 54

agmine a montibus niveis descenderant. nec temere sumptus barbaris videbatur tum impetus; sed positis castris apud Asturam flumen trifariam diviso agmine
 55 tria simul Romanorum adgredi parant castra. fuis-
 setque anceps et cruentum et utinam mutua clade
 certamen cum tam fortibus, tam subito, tam cum con-
 56 silio venientibus, nisi Brigaecini prodidissent, a qui-
 bus praemonitus Carisius cum exercitu advenit. pro
 victoria fuit oppressisse consilia, sic tamen quoque
 57 non incruento certamine. reliquias fusi exercitus va-
 lidissima civitas Lancea excepit, ubi cum locis adeo
 certatum est, ut cum in captam urbem faces posce-
 58 rentur, aegre dux impetraverit veniam, ut victoriae
 Romanae stans potius esset quam incensa monumen-
 tum.

59 Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit,
 idem rebellandi finis Hispaniae. certa mox fides et
 aeterna pax, cum ipsorum ingenio in pacis artes
 promptiore, tum consilio Caesaris, qui fiduciam mon-
 tium timens in quos se recipiebant, castra sua, quia
 60 in plano erant, habitare et incolere iussit; ibi gentis
 esse concilium, illud observare caput. favebat con-
 silio natura regionis; circa enim omnis aurifera est et
 chrysocollae minisque et aliorum colorum ferax. ita-
 que exerceri solum iussit. sic Astures nitentes
 25 in profundum opes suas atque divitias, dum aliis
 quaerunt, nosse coeperunt.

XXXIII. PAX PARTHORVM ET CONSECRATIO AVGVSTI.

61 Omnibus ad occasum et meridiem pacatis genti-
 bus, ad septentrionem quoque, dum taxat intra Rhe-
 num atque Danuvium, item ad orientem intra Cyrum
 et Euphraten, illi quoque reliqui, qui immunes impe-
 rii erant, sentiebant tamen magnitudinem et victorem
 62 gentium populum Romanum reverebantur. nam et
 Scythae misere legatos et Sarmatae amicitiam peten-
 tes. Seres etiam habitantesque sub ipso sole Indi,

cum gemmis et margaritis elephantos quoque inter munera trahentes, nihil magis quam longinquitatem viae inputabant — quadriennium impleverant; et iam ipse hominum color ab alio venire caelo fatebatur.

5 Parthi quoque, quasi victoriae paeniteret, rapta clade 63
Crassiana signa ultro rettulere. sic ubique una atque 64
continua totius generis humani aut pax fuit aut fati-
gatio, aususque tandem Caesar Augustus septingentesimo ab urbe condita anno Ianum geminum cludere,
10 bis ante se clusum sub Numa rege et victa primum
Carthagine. hinc conversus ad pacem primum in 65
omnia mala et in luxuriam fluens saeculum gravibus
severisque legibus multis coercuit, ob haec tot facta
ingentia dictus imperator perpetuus et pater patriae.
15 tractatum etiam in senatu, an quia condidisset impe- 66
rium Romulus vocaretur; sed sanctius et reverentius
visum est nomen Augusti, ut scilicet iam tum, dum
colit terras, ipso nomine et titulo consecraretur.

P. ANNII FLORI
VIRGILIUS ORATOR AN POETA.

Spatianti mihi in templo et saucium vigilia caput plurimarum arborum amoenitate, euriporum frigore, aeris salubritate recreanti obviam subito quidam fuere, quos ab urbis spectaculo Baeticam revertentes sinister Africae ventus in hoc litus excusserat. quorum unus, 5 vir, ut postea apparuit, litteris pereruditus, subito ad me convenit et 'salve', inquit 'hospes. nisi molestum est, dic nomen tuum; nam nescio quid oculi mei admonent et quasi per nubilum recognosco quid istic.' 'Hic' inquam 'Florum vides, fortasse et audieris, si ta- 10 men in illo orbis terrarum conciliabulo sub Domitiano principe crimini nostro adfuisti.' et Baeticus 'tunc es' inquit 'ex Africa, quem summo consensu poposcimus? invito quidem Caesare et resistente, non quod tibi puero invideret, sed ne Africa coronam magni Iovis attingeret.' 15 quae cum me videret verecunde agnoscentem, in amplexum effunditur et 'ama' inquit 'igitur fautorem tuum.' 'quidni amem?' et manu alterutrum tenentes avidissime nascentem amicitiam foederabamus, cum ille interim brevi intervallo usus 'et quid tu' inquit 'tam diu in hac 20 provincia? nec in nostram Baeticam excurris nec urbem illam revisis, ubi versus tui a lectoribus concinuntur et in foro omni clarissimus ille de Dacia triumphus exultat? potesne cum hoc singulari ingenio tantaque natura provincialem latebram pati? nihil te caritas urbis, 25 nihil ille victor gentium populus, nihil senatus movet? nihil denique lux et fulgor felicis inperi, qui in se rapit atque convertit omnium oculos hominum ac deorum?' atque ego varie perturbatus 'quid nunc vis ego respondeam? o quisquis es, mihi quoque ipsi hoc idem mirum 30

videri solet, quod non Romae morer; sed nihil est difficilius quam rationem reddere actus tui. quare desine me in memoriam priorem reducendo vulnus dolorum meorum rescindere. propitia sit illa civitas, et fruantur
 5 illa quibus fortuna permittit. quod ad me pertinet, ex illo die, cuius, de quo tu mihi testis es, palmam ereptam manibus et capiti coronam meo vidi, tota mens, totus animus resiliit atque abhorruit ab illa civitate, adeoque sum percussus et consternatus illo dolore, ut patriae
 10 quoque meae oblitus et parentum carissimorum similis furenti huc et illuc vagarer per diversa terrarum.' et ille 'quae tamen loca quasve regiones peragrasti?'

'Si ita indulges otio, plane quam breviter exponam nec invitus priorum recordabor. primum Siciliam no-
 15 bilem vidi, domesticam Cereris sedem, deinde Creten, patriam tonantis, et a latere vicinas Cycladas salutavi. inde me Rhodos et ab regressu Aegyptium pelagus, ut ora Nili viderem et populum semper in templis otiosum peregrinae deae sinistra pulsantem. inde rursus Italiam
 20 redii, et taedio maris cum mediterranea concupissem, secutus Gallicas Alpes [et] lustris populos aquilone pallentes. inde sol occidens placuit: flecto cursum. sed statim par horrore, par vertice, par ille nivibus Alpinis Pyrenaeus excepit. vides, hospes, quae spatia caeli peragra-
 25 verim, quae maris quaeve terrarum. non aliter me hercules, si conferre parvis magna licet, sacer ille iuvenis pervolitavit, cui Terra mater capaces oneraverat frugibus amictus, et cum alite serpente currum ipsa iunxisset, nisi toto orbe peragrato vetuit suas redire serpentes.
 30 liceat ergo tandem fatigato hic aliquando succumbere. si Scythes essem, iam plaustra solvissem; si vagus gubernator, iam dicata pelagi deae prora penderet. quousque vagabimur? an semper hospites erimus? ferae cubile prospiciunt et aves senescunt in nido. si fata Romam
 35 negant patriam, saltim hic manere contingat. quid quod consuetudo res fortis est. et ecce iam familiaritate continua civitas nobis ipsa blanditur, quae, si quid credis mihi qui multa cognovi, omnium earum quae ad quietem

eliguntur gratissima est. populum vides, o hospes et amice, probum, frugi, quietum, tarde quidem, set iudicio hospitem. caelum peculiariter temperatum miscet vices, et notam veris totus annus imitatur. terra fertilis campis et magis collibus — nam Italiae vites adfectat et comparat areas — serotino non erubescit autumnis. si quid ad rem pertinet, civitas ipsa generosissimis auspiciis instituta; nam praeter Caesaris vexilla, quae portant triumphos, unde nomen accepit, adest etiam peregrina nobilitas. quippe si vetera templa respicias, hic ille colitur corniger praedo, qui Tyriam virginem portans dum per tota maria lascivit, hic amisit et substitit, et eius quam ferebat oblitus subito nostrum litus adamavit.

Hic cum ego respirassem, statim Baeticus 'o' inquit 'beatam civitatem, quae in te fatigatum incidit. quem ad modum tamen te prosequitur, et quid hic agitur? unde subvenit reditus? an pater ab Africa subministrat?' 'inde nequaquam, cum hac ipsa peregrinatione offenderim. in reditu est mihi professio litterarum.' 'o rem indignissimam! et quam aequo fers istud animo, sedere in scholis et pueris praecipere?' ad quam illius interrogationem in hunc modum respondi. 'non miror te eius nunc esse persuasionis, qua et ipse quoque aliquandiu laboravi. totum enim quod hic egimus quinquennium ita mihi pertaesum erat huius professionis, ut nusquam vere putarem hominem miseriorem. set subinde retractanti sortemque meam cum fortunis ceteris et vitae laboribus conferenti tandem aliquando pulchritudo suscepti operis apparuit. scire te ergo nunc oportet nullum maius praedium, nullam procurationem, nullum honorem decerni quantus hic sit nostrae professionis. nempe si mihi maximus inperator vitem, id est centum homines regendos tradidisset, non mediocris honos habitus mihi videretur; cedo si praefecturam, si tribunal: nempe idem honos, nisi quod merces amplior. si ergo non Caesar, sed Fortuna hoc genus stationis iniunxit uti pueris ingenuis atque honestis praesiderem, nonne tibi pulchrum videor atque magnificum consecutus offi-

cium? quaeso enim, propius intuere, utrum praeclarius sit sagulatis an praetextatis inperare? barbaris efferatisque pectoribus an mitibus et innoxiiis? bone Iuppiter, quam inperatorium, quam regium est sedere a suggestu
5 praecipientem bonos mores et sacrarum studia litterarum, iam carmina praelegentem quibus ora mentesque formantur, iam sententiis variis sensus excitantem, iam exemplis ro***

INDEX NOMINUM.

- A**chaia 17, 34. 35, 20. 42, 9. 56, 36. liberata 35, 13.
 Achaicum bellum 42, 7.
 M. Acilius Glabrio (cons. 191 a. Chr.) 36, 16.
 Actiacum litus 97, 17.
 Adherbal 48, 12; 16.
 Adrianum (Adriaticum) mare v. Hadrianum.
 Aedui v. Haedui.
 Aetas 53, 17.
 Aegaeum mare 42, 10. 57, 25.
 Aegatae insulae 26, 16.
 Aegimurum ostium 26, 6.
 Aegyptium fretum 57, 24. pelagus 107, 17.
 Aegyptus 80, 14. 85, 4; 11. 88, 36. 97, 6. Aegypti cornua 98, 3.
 M. Aemilius Lepidus (cons. 78) 77, 30 sqq.
 M. Aemilius Lepidus triumvir 91, 16 —92, 3. 92, 23.
 L. Aemilius Papus (cons. 225) 27, 23.
 L. Aemilius Paulus († 216) 30, 3. 101, 37.
 L. Aemilius Paulus Macedonicus 38, 35. 39, 10. 41, 20.
 L. Aemilius Paulus Lepidi triumviri frater 91, 33.
 L. Aemilius Regillus 36, 24.
 M. Aemilius Scaurus (cons. 115) 48, 17. 69, 10.
 Aenaria insula 93, 36.
 Aeneas 4, 13; 30.
 Aepulo rex Histrorum 37, 24.
 Aequi 11, 23.
 Aesepus amnis 55, 6.
 Aesernia 70, 24.
 Aethiops 92, 29.
 Aetnaeus ignis 16, 6.
 Aetoli 37, 10 sqq.
 Aetolia 35, 32.
 Aetolum bellum 37, 5.
 L. Afranius (cons. 60) 80, 21. 82, 14. 89, 7.
 Africa 11, 19. 17, 34. 23, 8. 24, 35 sq. 25, 9. 26, 9. 28, 36. 29, 11. 31, 15; 37. 33, 26 sqq. 34, 6; 10; 26. 35, 19; 34. 41, 19. 46, 29. 48, 2. 49, 7. 64, 5. 74, 36. 77, 3. 80, 15. 83, 7. 86, 11. 87, 1; 13 sq. 106, 13. 108, 17. Africa ora 82, 28. 85, 4. Africae ventus 106, 4.
 Africanus 36, 29. 41, 22. 43, 23.
 Africum mare 26, 6.
 Afrienus (?), dux Itolorum 70, 8.
 Agrigentum 24, 21.
 Agrippa 103, 32.
 Agro rex Caeninensium 5, 1.
 Alba 4, 12. 6, 26.
 Albani 6, 5; 19.
 Albani, gens Asiatica 55, 18. 56, 6.
 Albania 56, 10.
 Albanus mons 70, 13.
 Albinovanus 74, 21.
 Albinus, v. Postumius.
 Albis fl. 101, 9.
 Alcibiades 36, 26.
 Aleria 24, 33.
 Alesia 62, 9.
 Alexander Macedo 34, 14.
 Alexandria 85, 13.
 Alia flumen 13, 14.
 Allobroges 49, 32. 79, 11.
 Alpes 13, 9. 22, 35. 26, 35. 27, 4; 14; 31. 29, 4. 30, 18. 49, 30. 50,

- 31; 34. 51, 14. 52, 9. 62, 2. 79, 12. 98, 25; 33. Alpes Gallicae 107, 21. Alps (num. sing.) 33, 9.
- Alphius fl. 42, 19.
- Alpinae gentes 98, 29. nives 42, 22. Alpina corpora 27, 18.
- Alsium 11, 10.
- Ambiorix Gallus 60, 19.
- Ambracia 37, 9.
- Ambracius sinus 97, 18.
- Amulius rex 4, 6; 13.
- Ana fl. 77, 17.
- Ancharius 75, 19.
- Anicus Marcus 6, 30. 8, 32.
- Andriscus (Pseudophilippus) 40, 5.
- Anicius pr., Illyriorum victor 39, 31.
- Anio fl. 14, 35. 15, 23.
- Annibal p. 28, 13—34, 5. — 34, 17. 35, 34; 38. 36, 23. 43, 18. 48, 3. 51, 30. 53, 20. 70, 22. 76, 3. 78, 25.
- Anno, frater Annibalis 43, 18.
- Antiochus (Magnus) 35, 17; 30. 36, 4; 26. 37, 7; 29.
- C. Antistius, legatus Augusti 103, 31.
- Antium 11, 20.
- M. Antonius orator (cons. 99) 75, 12.
- M. Antonius Creticus 58, 13.
- Antonius (immo Octavius), legatus Pompei 58, 26.
- C. Antonius (Hybrida cons. 63) 78, 35. 79, 21.
- C. Antonius, frater triumviri 82, 31; 35.
- M. Antonius triumvir 83, 18. 89, 36. 90, 1. regni insignia offert Caesari 89, 15. consul 90, 11. secundus heres Caesaris 90, 23. bellum Mutinense concitat 90, 31 sqq. bello Perusino victus 91, 5 sqq. triumviratum init 91, 15 sqq. contra Cassium et Brutum proficiscitur 92, 23. sector Pompeianorum honorum 94, 17. eius vitia 95, 6. cum Parthis bellat 95, 16; 20; 31 sqq. captus amore Cleopatrae 97, 2 sqq. victus ad Actium 98, 1. se interficit 98, 5.
- Aous fl. 34, 36.
- Apollo Cumanus 35, 27.
- Apollo Pythius 12, 25.
- Appenninus 73, 18.
- Appius, v. Claudius.
- L. Apuleius Saturninus 64, 18. 68, 2.
- Apuli 17, 25. 20, 11.
- Apulia 17, 30. 18, 20. 29, 28. 31, 14.
- Aquae Sextiae 50, 35.
- M'. Aquilius (cons. 129) 47, 29.
- T. (M'. corr.) Aquilius (cons. 101) 72, 10.
- Aquitani 60, 16.
- Arabes 56, 14. 97, 34.
- Aracelum 103, 23.
- Araxes fl. 95, 36.
- Arcades 4, 30.
- Archelaus, praefectus S. Mithridatis 54, 5.
- Archimedes 31, 20.
- Ardea 8, 3.
- Arethusae fons 31, 23.
- Aricinum nemus 11, 15.
- Ariminum 81, 24.
- Ariobarzanes (I.) 54, 24. (III.) 80, 7.
- Ariovistus, dux Insubrium 27, 23.
- Ariovistus, rex Germanorum 60, 31.
- Aristobolus Judaeus 56, 19.
- Aristonicus Pergamenus 47, 21.
- Armenia 55, 25. 63, 16. 96, 30. 102, 26.
- Armeniae 55, 19.
- Armenii 56, 3. 63, 37. 102, 22; 27.
- Armenii triumphus 80, 23.
- Arminius 101, 30.
- Arruns 10, 26.
- Arsia fl. 27, 32.
- Arsinoe 88, 37.
- Artabazes Ponticus 53, 17.
- Artagera 102, 31.
- Arthoces Hiberus 56, 8.
- Arusini campi 18, 29.
- Arverni 49, 32. 61, 33. 62, 11.
- Asculum 18, 20. 20, 21. 70, 16; 34.
- Asia 23, 9. 34, 17; 20; 27; 37. 36, 8. 37, 35. 53, 26; 34. 54 saepius.

- 55, 21. 56 saepius. 58, 25. 59, 29. 70, 11. 75, 28. 80, 15; 38. 86, 1. 94, 30. 97, 34.
- Asiatica amoenitas 38, 2. plaga 54, 35. hereditas 64, 10.
- Asiaticum fretum 57, 26.
- Asina, v. Cornelius.
- Asinius Pollio 99, 17.
- Astuda palus 38, 29.
- Astura fl. 104, 3.
- Astures 103, 8; 35. 104, 25.
- Ateius trib. pl. 62, 29.
- Athenae 34, 19. 36, 26. 54, 8; 12.
- Athenio, dux servorum 72, 1.
- Athesis fl. 51, 15.
- A. Atilius Calatinus dictator 24, 20.
- M. Atilius Regulus 20, 25. 24, 36. 25, 11; 32.
- P. Atilius, legatus Pompei bello piratico 57, 20.
- Atinius, homo ex plebe 13, 29.
- Attalus 34, 28. 47, 13. 63, 31. 67, 28.
- Attici 37, 11.
- Attius Navius 7, 4.
- P. Attius Varus Pompeianus 83, 9. 87, 18.
- Aufidus fl. 30, 4.
- Augustus, cf. Caesar Augustus.
- L. Aurunculeius Cotta, legatus C. Caesaris in Gallia 60, 24.
- Autrigones 103, 12.
- P. Autronius, socius Catilinae 78, 28.
- Auxuma 77, 25.
- Avaricum 62, 8.
- Aventinus mons 4, 19. 22, 6. 67, 33.
- Avernus lacus 16, 4. 94, 24.
- Cn. **Baebius** (cons. 182) 27, 10.
- M. Baebius a Marianis interfectus 75, 15. 76, 21.
- Baetica 106, 4; 21.
- Baeticus 106, 12. 108, 14.
- Bagrada fl. 25, 10. 86, 38.
- Baiae 16, 4. 30, 20.
- Baianum litus 94, 10.
- Balears insulae 58, 36. 77, 3.
- Balearicus 58, 35.
- Balearicus sinus 57, 21.
- Basilus 82, 35.
- Belgae 60, 5.
- Bergida 103, 20.
- Bithynia 53, 34. 54, 23.
- Bithynus 53, 25.
- Bituitus (Vituitus) Allobrox 50, 1.
- Bituriges 61, 34.
- Bocchus Maurus 49, 11.
- Boeotia 54, 17.
- Boiorix, rex Cimbrorum 52, 6.
- Bomilcar 30, 10.
- Bononia 91, 25.
- Borma 101, 11.
- Bosporos 55, 34.
- Bovillae 11, 11.
- Brennus 37, 34.
- Breuni 98, 27.
- Brigaecini 104, 7.
- Britanni 59, 33. 61, 26. 63, 37.
- Britannia 61, 17.
- Brittii 20, 11.
- Brittius angulus 73, 25.
- Brittomarus, dux Insubrium 27, 21.
- Brundisium 20, 14. 81, 27. 83, 18. 97, 16.
- Brutus, v. Junius.
- Byrsa 41, 17.
- L. **Caecilius Metellus** (cons. 251) 25. 33.
- Q. Metellus Macedonicus 40, 14. 42. 18; 21. 43, 35. 58, 33.
- Q. Metellus Balearicus (cons. 125) 58, 35.
- Q. Metellus Numidicus 48, 32. 63. 13. 69, 3.
- Q. Metellus Creticus 58, 19; 27. 80. 26.
- Q. Metellus Pius (cons. 80) 77, 11.
- Q. Metellus Celer (cons. 60) 80, 21.
- Q. Metellus Nepos, legatus Pompei bello piratico (cons. 57) 57, 26.
- Caeninenses 4, 38.
- Caepio, v. Servilius.
- Sex. Julius Caesar (cons. 91) 70, 1. 26.

- L. Caesar, avunculus M. Antonii 91, 32.
- C. Iulius Caesar bellum adversus Gallos gerit 59, 30—62, 21. sententiam fert de Catiliniis 79, 16. societatem init cum Pompeio et Crasso 80, 31 sqq. socer Pompei 81, 5. eius bellum civile cum Cn. Pompeio 81, 7—85, 8. bellum Alexandrinum 85, 9—36. cum Pharnace 86, 1—10. Africanum 86, 11—87, 11. Hispaniense 87, 12—88, 33. triumphum 88, 34. coniuratione perit 89, 21. eius testamentum 89, 32. 90, 2; 28. Cf. praeterea 46, 38. 63, 32. 64, 31. 79, 34. 89, 30. 90, 28. 92, 11. 93, 29. 100, 26.
- Octavius Caesar Augustus C. Caesaris heres et successor 90, 2; 6; 13; 24. eius ultor 89, 37. eius commilito 90, 28. Antonium ad Mutinum vincit 90, 21 sqq. bellum Perusinum conficit 91, 4. triumviratum init 91, 14. Brutum et Cassium debellat 92, 23 sqq. eius naves a Sex. Pompeio demersae 94, 1. Sex. Pompeium vincit 95, 3. Antonium debellat 97, 15 sqq. bellum gerit cum Illyriis 98, 35. Pannonios et Delmatas domandos curat 99, 9 sqq. item Dacos et Sarmatas 100, 14 sqq. bellum adversus Cantabros et Astures conficit 103, 15 sqq. Ianum geminum claudit 105, 8. imperator perpetuus 105, 14. nomen Augusti assumit 105, 17. Cf. praeterea 3, 2; 29; 32. 43, 12. 63, 33.
- et C. Caesares a Fimbria (a. 87) occisi 75, 13.
- et C. Caesares, nepotes Augusti 102, 23 sqq.
- Caesareani 86, 21.
- Caesonius 88, 30.
- Caesoriacum 11, 16. 101, 11.
- Caeta 16, 3.
- Calabria 17, 30.
- Calagurris 77, 26.
- Calatinus, v. Atilius.
- Caledones 61, 27.
- Caledonius saltus 17, 7.
- Callaecia 44, 4.
- L. Calpurnius Bestia (cons. 111) 48, 20.
- Calpurnius Flamma trib. mil. 24, 23.
- Calpurnius Piso praetor bello servili in Sicilia victus 71, 28.
- L. Calpurnius Piso (cons. 15) 100, 7.
- Camerinensium saltus 24, 22.
- Camillus 14, 20; 28; 33. 21, 15.
- Campani 15, 31. 17, 24. 30, 19.
- Campania 15, 29; 35. 18, 11. 19, 38. 30, 15. 31, 5; 14. 57, 12. 70, 3. 73, 1. 76, 4. 93, 36.
- Cannae 29, 27. 30, 22. 51, 30. 101, 37.
- Cantabri 103, 8; 19.
- Cantabria 103, 16.
- Canuleius (trib. pl. 445) 22, 9.
- Capitolinus mons 13, 33.
- Capitolium 11, 13. 22, 29. 27, 22 sqq. 30, 9. 32, 33. 67, 19; 32. 68, 22. 71, 7. 74, 23. 75, 18. 92, 12.
- Cappadocia 54, 24. 63, 36. 80, 8. 86, 5. 96, 31.
- Caprae palus 5, 19.
- Capsa 49, 7.
- Capua 15, 10. 16, 8. 30, 17. 32, 19; 25. 44, 34. 72, 30. 75, 31.
- Caralis 31, 28.
- Carbo, v. Papius.
- Carinae 94, 15.
- T. Carisius, legatus Augusti 104, 8.
- Carnutes 61, 34.
- Carrhae 11, 14. 63, 5.
- Carseoli 70, 24.
- Carthago 25, 4; 15; 30. 26, 18; 28. 30, 6; 14. 33, 20; 32. 34, 9. 36. 28. 40, 25; 33; 37. 41, 2; 26; 38. 42, 9; 34. 44, 34. 45, 6; 24. 48, 1. 63, 30. 105, 11.
- Carthago Hispaniae 32, 7. 42, 23.
- Caspium mare 56, 25.
- Sp. Cassius Viscellinus 22, 25.

- L. Cassius legatus contra Mithridatem 53, 24.
P. (?) Cassius a Spartaco vincitur 73, 19.
L. Cassius Longinus, socius Catilinae 78, 27.
C. Cassius, Caesaris interfector 89, 20, 91, 23, 92, 7; 23, 93, 9; 12; 19, 95, 2; 14.
Castor 11, 4, 39, 24, 52, 15.
Casuella (?) 61, 28.
Catilina 78, 19 sqq. 64, 29.
Cato, v. Porcius.
Catthi 100, 31.
Catulus, v. Lutatius.
Caucasus 56, 7.
Caudinae furculae 16, 21.
Caudinum foedus 45, 21.
Celtiberi 43, 32, 44, 11, 45, 2, 76, 36.
Celtiberia 82, 21, 88, 32.
Celtibericus 43, 36.
Celtici 44, 3.
Cenni (Genauni?) 98, 27.
Censorinus, v. Marcius.
Cephalenia 37, 13.
Ceraunii montes 37, 14.
Ceres 16, 2, 107, 15.
Cethegus, v. Cornelius.
Chaeronia 54, 18.
Chaonum montes 34, 26.
Cherusci 100, 34, 101, 4.
Cicero 78, 35, 79, 14, 91, 36, 92, 15.
Cilices 56, 29, 57, 13, 72, 1, 82, 37, 93, 34.
Cilicia 57, 5; 31, 63, 16; 36, 80, 9, 85, 3.
Cimbri 50, 12, 51, 12, 52, 20.
Ciminius saltus 17, 6.
Cirta 49, 13.
Appius Claudius Caecus 19, 22.
Ap. Claudius Sabinus Regillensis (cons. 471) 21, 8.
Ap. Claudius decemvir 21, 36.
Ap. Claudius Caudex (cons. 264) 23, 29.
Ap. (immo P.) Claudius Pulcher (cons. 249) 26, 1.
Ap. Claudius Pulcher (cons. 212) 3, 26, 32, 26.
Ap. (immo C.) Claudius Pulcher (cons. 177) 37, 22.
Appius Claudius Pulcher (cons. 79) 53, 7.
Claudius Drusus Nero 98, 28, 100, 30, 101, 6; 23.
M. Claudius Marcellus (cons. I. 222) 27, 28, 30, 28, 31, 4; 18.
C. Claudius Marcellus (cons. 49) 81, 11.
C. Claudius Nero (cons. 207) 33, 10 sq.
Ti. Claudius Nero, legatus Pompei bello piratico 57, 22.
Claudius Unimanus praetor a Viriatho devictus 44, 24.
Cleopatra 85, 16, 90, 3, 97, 5, 98, 5.
Clipea 25, 5.
P. Clodius (trib. pl. a. 58) 59, 22.
Clodius Glaber 72, 34.
Cloelia 10, 11; 23.
Clusium 13, 10; 13.
Cnosos 58, 21.
Colchi 55, 34, 56, 5 sq.
(L. Tarquinius) Collatinus 3, 25, 9, 4.
Collina porta 74, 19, 76, 5; 10.
Colophon 47, 23.
Comidius centurio 99, 33.
Confluentes 91, 24.
Contrebia 43, 36.
Cora 11, 9.
Corfinium 70, 11, 81, 26.
Corinthium aes 42, 28.
Corinthus 7, 1, 42, 9; 34, 44, 34, 63, 31.
Coriolanus, v. Marcius.
Corioli 11, 16.
C. Cornelius Cethegus, socius Catilinae 78, 28.
C. Cornelius Cinna 74, 30; 35, 75, 8, 79, 32.
P. Cornelius Dolabella Maximus (cons. 283) 15, 4.
A. Cornelius Cossus 10, 36.
P. Dolabella (?) legatus C. Caesaris 60, 22, 82, 30.

- P. Dolabella (cons. 44) 90, 12.
 L. Cornelius Lentulus Caudinus (cons. 237) 24, 30.
 Lentulus praetor, a servis sub Euno victus 71, 28.
 Cn. Lentuli Batiati ludus gladiatorius 72, 28.
 Cn. Lentulus Clodianus (cons. 72) a Spartaco victus 73, 18.
 P. Lentulus Marcellinus, legatus Pompei bello piratico 57, 23.
 P. Lentulus Sura, socius Catilinae 78, 29, 79, 7.
 L. Lentulus Crus (cons. 49) 81, 11.
 Lentulus sub Augusto Dacos et Sarmatas debellat 100, 15; 20.
 Cn. Cossus Lentulus Gaetulicus 102, 16.
 L. Cornelius Merula, flamen Dialis 75, 18.
 P. Cornelius Rufinus (cons. 290) 19, 30.
 Cn. Cornelius Scipio Asina (cons. 260) 23, 36, 24, 17.
 P. Scipio (cons. 218), pater Africani 29, 7, 31, 30, 43, 12; 16.
 Cn. Scipio, eius frater 31, 30, 43, 12; 17.
 P. Scipio Africanus maior 29, 11, 31, 36, 33, 26, 34, 4, 36, 29, 41, 22, 43, 22.
 L. Scipio Asiaticus 36, 28.
 P. Scipio Nasica Corculum (cons. I 162) 40, 34.
 P. Scipio Nasica Serapio (cons. 138) 67, 22.
 P. Scipio Africanus minor 41, 20, 44, 1, 45, 24; 37.
 L. Scipio (cons. 83) 75, 25; 33.
 Q. (Metellus Pius) Scipio (cons. 52) 86, 18; 29.
 Scipiones 41, 19.
 L. Cornelius Sulla dictator 49, 17, 53, 22; 29, 54, 9; 22, 62, 34, 64, 26, 70, 31, 74—76, 77, 32; 36, 78, 2; 11, 79, 33, 91, 37.
 Serv. et P. Sullae, socii Catilinae 78, 28.
 Faustus Sulla filius dictatoris 89, 8, eius filii 89, 9.
 Corniculum 11, 11.
 Corsica 24, 32.
 Corvini 15, 2.
 Cossus, v. Cornelius.
 Cotiso 100, 11.
 Cotys 80, 8.
 Crassus, v. Licinius.
 Crassiana clades 95, 10; 28, 96, 12, 105, 6.
 Crastinus miles 84, 16.
 Cremera 12, 3.
 Creta 56, 35, 80, 26, 107, 15.
 Cretes 58, 19.
 Creticum bellum 58, 9.
 Creticus 58, 30; 34.
 Critolaus 42, 13; 17.
 Crixus 72, 28.
 Cumae 16, 7.
 Cures 5, 26.
 Curiatii 6, 7.
 Curiticum litus 82, 31.
 Curio, v. Scribonius.
 M. Curius Dentatus 15, 22, 18, 21, 19, 27; 29.
 Q. Curius, socius Catilinae 78, 27.
 Cyclades 54, 7, 107, 16.
 Cydonea 58, 22; 28.
 Cynocephalae 35, 2.
 Cypros 59, 18.
 Cyrenae 56, 35.
 Cyrus fl. 104, 32.
 Cyzicus 54, 34.
Daci 98, 23, 100, 11.
 Dacia 53, 6, 100, 16, 106, 23.
 Damascus 56, 12.
 Danuvius 53, 3, 100, 12; 20, 104, 32.
 Darius 35, 24.
 Deciates 27, 9.
 P. Decius Mus (cons. 340) 15, 7.
 P. Decius Mus (cons. 312) 17, 19.
 Deiotarus 80, 7.
 Delmatae 98, 22, 99, 14.
 Delmatia 52, 26.
 Delminium 99, 17.

- Delos 54, 7.
 Diaeus 42, 22.
 Dialis flamen 75, 18.
 T. Didius (cons. 98) 53, 1.
 C. Didius, legatus Caesaris 87, 18.
 Dolabella, v. Cornelius.
 Domitianus imperator 106, 11.
 Cn. Domitius Ahenobarbus (cons. 122)
 50, 4. L. Ahenobarbus (cons. 54)
 81, 26.
 Domitius legatus Q. Metelli (aut Pompei) in Hispania 77, 16.
 Dones 102, 31.
 Dravus fl. 99, 7.
 Drepana 24, 31.
 Drusus, v. Claudius et Livius.
 C. Duillius 23, 36. 24, 13.
 Durius fl. 45, 1.
 Dyrrachium 83, 13.
- E**burones 60, 20.
 Egeria dea 5, 36.
 Egnatius, dux Etruscorum 70, 7.
 Eleutherna 58, 21.
 Elis 42, 18.
 Ephesus 36, 27.
 Epiros 17, 33. 18, 8. 80, 13. 83, 14.
 97, 17.
 Eryx 24, 20.
 Esquilina porta 74, 19.
 Etruria 11, 37. 15, 3. 17, 5. 70, 3.
 76, 4. 78, 8; 14. 79, 6; 20. 81, 25.
 Etrusci 9, 33. 10, 4. 17, 2. 20, 30.
 69, 30. 70, 9; 31.
 Euboea 35, 5. 36, 9. 54, 7; 17.
 Euburates 27, 9.
 Eunus, servorum dux 71, 15.
 Euphrates 11, 16. 55, 24. 62, 31. 63,
 1. 95, 22; 36. 104, 33.
 Euripus 36, 10.
 Europa 23. 9. 36, 2. 53, 26. 54, 4;
 27. 59, 30. 70, 11.
 Evander 4, 31.
- F**abii 12, 2. 16, 17.
 Q. Fabius Ambustus 13, 14.
 M. Fabius Ambustus 22, 9.
 M. Fabius Buteo (cons. 245) 26, 5.
 C. (Kaeso?) Fabius Dorso pontifex
 14, 13.
 Fabius Gurges 20, 23.
 Q. Fabius Maximus Rullianus 17, 12.
 Q. Fabius Maximus Cunctator 30, 36.
 Q. Fabius Maximus Servilianus (cons.
 142) 44, 27.
 Q. Fabius Allobrogicus 50, 4.
 C. Fabricius Luscinus (cons. 282)
 18, 21. 19, 27; 29.
 Faesulae 11, 14. 70, 23.
 Falerni saltus 31, 2.
 Falernus mons 16, 5.
 Falisci 12, 8 sq.
 Faustulus pastor 4, 10.
 Ferentanea turma 18, 13.
 Feretrius Juppiter 5, 1. 12, 22. 27, 29.
 Fidenae 12, 9; 15.
 Fidenas bellum 6, 19.
 C. Fimbria 75, 13.
 Flaminius, v. Quinctius.
 C. Flaminius (cons. 223 et 217) 27,
 26. 29, 19.
 Florentia 76, 28.
 Florus 106, 10.
 Formiae 16, 7. 93, 25.
 Fortuna 3, 9. 55, 20. 59, 30. 82, 28. ●
 83, 13. 84, 7. 85, 16. 87, 33.
 Fregellae 11, 15. 19, 38.
 Fufetius Mettus 6, 24.
 Fufidius, assecla Sullae 76, 16.
 Fulvia, Q. Curii amica 79, 1.
 Fulvia, Antonii uxor 91, 7.
 Cn. Fulvius Centumalus (cons. 229)
 28, 2.
 Q. Fulvius Flaccus (cons. 212) 3, 26.
 32, 27.
 M. Fulvius Nobilior (cons. 189) 37, 8.
 C. Furnius, legatus Augusti 103, 31.
- G**abii 8, 3; 6.
 A. Gabinius († 89) 70, 31.
 Gades 43, 27. 82, 25.
 Gaditanum fretum 57, 22.
 Gaetuli 102, 15.
 Gaetulia 49, 2.

- Gaetulicus 102, 17.
 Galli 13, 36. 15, 7. 20, 9. 21, 18.
 37, 34. 59, 31. 60, 19. 62, 23.
 Galli Insubres 26, 34. 27, 14.
 Galli Senones 12, 32. 13, 3. 14, 34.
 74, 24.
 Gallia 50, 12; 14. 59, 34. 61, 25.
 62, 5; 7. 63, 35. 80, 12; 38. 82,
 3. 88, 35.
 Gallia cisalpina 90, 32.
 Galliae 61, 33.
 Gallica gens 14, 31. Gallici dilectus
 80, 6.
 Gallicae Alpes 107, 21.
 Gallicus sinus 57, 21.
 Gallograeci 37, 32.
 Gallograecia 37, 28.
 Ganymedes Aegyptius 85, 36.
 Garamantes 102, 18.
 Gaurani saltus 31, 2.
 Gaurus mons 16, 5.
 G. Gellius, legatus Pompei bello pi-
 ratico 57, 19.
 Gergovia 62, 11.
 Germani 59, 31. 60, 29. 61, 4. 84,
 25. 98, 23. 101, 21.
 Germania 60, 34. 100, 24. 101, 13.
 Germanici exercitus 80, 6.
 Glaucia, v. Servilius.
 Gomphi 83, 35.
 Gracchanae leges 66, 13. 68, 2. 69, 12.
 Gracchi 43, 33.
 C. Gracchus 68, 7. (de reliquis Grac-
 chis v. Sempronius.)
 Graeci 58, 21.
 Graecia 17, 27. 20, 4. 21, 33. 34, 10;
 24. 35, 6. 36, 8. 37, 34. 42, 10.
 55, 35. 80, 9.
 Graecula civitas 82, 7. Graeculum
 ferrum 34, 33. Graecum ingenium
 7, 1.
 Granicus fl. 55, 5.
 Grumentum 70, 23.
 Hadrianum (Hadriaticum) mare 15,
 24. 17, 32. 27, 33. 52, 26. 82,
 20. Hadriaticum fretum 57, 24.
 Haedui 49, 33. 60, 30.
 Haemus 38, 24. 53, 6.
 Hasdrubal 33, 6; 29. 41, 36. 43, 18.
 Hebrus fl. 53, 4.
 Helvetii 59, 34.
 Henna 71, 32.
 Heraclea 18, 11.
 Herculana via 94, 22.
 Herculaneum 16, 7.
 Hercules 19, 20. 49, 7.
 Herculis columnae 32, 3. speculae
 87, 26.
 Hercynius saltus 11, 15. 17, 8. 101,
 12. Hercyniae silvae 61, 6.
 Herdonius 71, 5.
 Herennius 16, 25.
 Hiberi 55, 18. 56, 8.
 Hiberia 56, 6.
 Hiberus fl. 43, 26. 44, 22.
 Hiempsal 48, 11.
 Hiero 23, 33.
 Hierosolyma 56, 15.
 Hirtulei 77, 16.
 Hispani 43, 14. 77, 6.
 Hispania 28, 14. 29, 1. 31, 17; 30;
 38. 32, 7. 33, 6; 36. 34, 26. 43
 —44. 46, 29. 47, 10. 50, 15. 77
 saepius. 80, 12; 16. 81, 1. 82, 13.
 87, 14; 24. 89, 2. 93, 31. 103, 5.
 104, 17.
 Hispanienses exercitus 82, 3.
 Histri 37, 17.
 Histria 17, 34.
 Horatii 6, 7. Horatius 6, 11.
 Horatius Cocles 10, 10 sqq.
 M. Horatius Puplicola 9, 18.
 Horoles Albanus 56, 9.
 C. Hostilius Mancinus (cons. 137) 41,
 15. 45, 16; 23. 67, 4.
 (Plautius) Hypsaeus, bello servili in
 Sicilia victus 71, 28.
 Hyrcanus Iudaeus 56, 19.
 Ianiculus mons 10, 6. 22, 9. 75, 9.
 78, 10.
 Ianus 5, 32. 26, 33. 105, 9.
 Ilerda 82, 15.

- Illyrica ora 82, 28. litus 82, 31.
 Illyrici 26, 35.
 Illyricum 17, 33.
 Illyrii 27, 31. 39, 29. 98, 22; 33.
 Indi 56, 23. 104, 35.
 Indutiomarus 60, 19.
 Ingauni 27, 9.
 Insubres v. Galli.
 Interamnium 76, 27.
 Ionium mare 34, 24. 42, 10.
 Isara fl. 49, 34.
 Isauri 57, 5.
 Isidorus, dux piratarum 56, 34.
 Isthmus 42, 23.
 Italia, passim.
 Italicae artes 7, 2.
 Italici 20, 29.
 Iuba 83, 9. 86, 19; 24; 32. 89, 1.
 Iudaei 56, 15.
 Iugurtha 48, 3. 49, 18.
 Iulia, uxor Cn. Pompei 81, 5.
 Iulia gens 90, 30.
 Iulius Proculus 5, 22. Cf. Caesar.
 Iulus 4, 12.
 L. Iunius Brutus, primus Romanorum
 consul 3, 25. 9, 4; 22. 10, 26.
 D. Iunius Brutus Callaecus 44, 2.
 D. Brutus († 43) 82, 10. 90, 33; 37.
 M. Brutus, Caesaris interfector 89,
 20. 91, 23. 92, 7—93, 27. 95, 2;
 14.
 M. Iunius Silanus (cons. 109) 50, 16;
 20.
 Iuppiter 5, 7. 13, 34. 27, 25 sq. 75,
 18. 109, 3. Iuppiter Feretrius 5,
 1. 12, 22. 27, 29. Iuppiter Stator
 5, 8.
 Iuturnae lacus 39, 23.
 Iuventas 8, 12.
 P. Iuventius praetor († 149) 40, 9.

 T. Labienus 88, 15.
 Q. Labienus T. f. 95, 13; 20.
 Lacedaemon 25, 20. 35, 6.
 Lacedaemonii 17, 29. 18, 7.
 Lacones 36, 20.
 Laevinus, v. Valerius.

 Lamponius, Samnitum dux 76, 2.
 Lancea 104, 11.
 Lar Tolumnius 12, 21.
 Lasthenes 58, 28.
 Latinae feriae 70, 14.
 Latini 4, 29. 11, 9; 23. 15, 20. 69,
 30. 70, 8.
 Latium 4, 12. 8, 2. 9, 33. 10, 32.
 15, 7. 64, 19. 70, 2.
 Lauron oppidum 77, 16. 88, 30.
 Lavinium 4, 12.
 Lentulus, v. Cornelius.
 Leonidas 24, 27.
 Lernaes anguis 19, 20.
 Lesbos 85, 2.
 Leucadia insula 97, 18.
 Leucas mons 97, 18.
 Libanus 56, 11.
 Liber 16, 1.
 Libo, v. Scribonius.
 Liburni 27, 31.
 Libycum fretum 57, 23.
 P. Licinius Crassus (cons. 131) 47, 24.
 P. Crassus (cons. 97) et eius filius 75,
 14.
 M. Crassus triumvir 62, 37. 73, 33.
 80, 30; 34; 38. 81, 4. 95, 22.
 M. Crassus, legatus sub Augusto 99,
 29.
 L. Licinius Lucullus (cons. 151) 43,
 38.
 L. Lucullus, pater Pontici 72, 10.
 M. Lucullus (cons. 73) 53, 8.
 L. Lucullus Ponticus 53, 22. 54, 38.
 55, 5; 12.
 C. Licinius Stolo 22, 13.
 Ligur 49, 10.
 Ligures 26, 34. 27, 4.
 Ligustinus sinus 57, 20.
 Lilybaeum 24, 21.
 Liparae 24, 11.
 Liris fl. 18, 12. 19, 38.
 M. Livius Salinator (cons. 207) 33,
 11 sq.
 M. Livius Drusus (cons. 112) 53, 3.
 M. Livius Drusus (trib. pl. 91) 64,
 17. 68, 29. 69 saepius.

- Longinus, v. Cassius.
 Lucani 17, 25. 20, 11. 70, 31.
 Lucania 17, 30. 18, 28. 31, 7. 70, 9.
 Lucretia 8, 20. 9, 16. 22, 1.
 Lucrinus lacus 16, 4. 94, 23.
 Lucullus, v. Licinius.
 Luna 55, 27.
 Lusitani 44, 3; 9; 18. 76, 36.
 C. Lutatius Catulus (cons. 242) 26, 15.
 Q. Lutatius Catulus (cons. 102) 75,
 17. 76, 23.
 Q. Lutatius Catulus (cons. 78) 77, 30.
 78, 10.
 Lysimachia 36, 3.
 Macedones 20, 11. 34, 12; 32. 35,
 33. 38, 19; 21. 40, 1; 3. 52, 23 sq.
 Macedonia 18, 9. 34, 10; 35. 35, 17.
 38 et 39 saepius. 40, 15. 42, 16.
 43, 35. 46, 29. 55, 35. 80, 8. 92, 18.
 Macedonica disciplina 38, 22.
 Macedonicum bellum primum 34, 8.
 secundum 38, 14. tertium 39, 35.
 Maeander fl. 36, 31.
 Sp. Maelius 22, 25.
 C. Maenius (cons. 338) 11, 20.
 Maeotis lacus 53, 9.
 Magaba 38, 6.
 Magra 27, 5.
 Maharbal 30, 10.
 Maleum iugum 37, 15.
 Maleus sinus 56, 36.
 Mamilius Tusculanus 10, 32.
 Mancius, v. Hostilius.
 Manilius (immo L. Minucius cons.
 458) 11, 26.
 M. Manilius (cons. 149) 41, 1.
 Manilius (Manlius?) a Cimbris victus
 50, 22.
 M. Manlius Capitolinus 13, 23. 14,
 9; 27. 22, 29.
 T. Manlius Torquatus (cons. 340) 14,
 35. 15, 7.
 Manlius Torquatus, legatus Pompei
 bello piratico 57, 21.
 Cn. (A.?) Manlius Vulso (cons. 178)
 37, 19.
 Cn. Manlius Vulso (cons. 189) 37, 30.
 Manlius praetor a servis sub Euno vi-
 ctus 71, 28.
 C. Manlius socius et dux Catilinae
 79, 6.
 Marcellus, v. Claudius.
 L. Marcius Censorinus (cons. 149)
 41, 1.
 Cn. Marcius Coriolanus 11, 18. 21, 12.
 C. Marcius Figulus (cons. 156) 99,
 15.
 Q. Marcius Philippus (cons. 186) 38,
 27.
 L. Marcius Philippus (cons. 91) 66,
 10; 18. 70, 14.
 Marcomanni 100, 32.
 Marianum bellum civile 73, 34.
 C. Marius 49, 3. 50, 24; 32. 51, 23.
 52, 2. 53, 29. 64, 26. 68, 3; 21.
 74 sq. 79, 31.
 C. Marius eius filius 75, 34. 76, 7.
 C. Marius Gratidianus 76, 22.
 Marmaricus 102, 19.
 Marmaridae 102, 17.
 Mars 4, 5. 9, 8. 27, 24.
 Marsi 70, 7; 31.
 Martius populus 50, 16.
 Massicus mons 16, 5.
 Massilia 49, 31. 82, 5. 102, 24.
 Massinissa 40, 30. 48, 7; 25.
 Massiva 48, 25.
 Mauretania 49, 11. 86, 18. 87, 25
 89, 1.
 Mauri 49, 2. 83, 10.
 Mazaras Syrus 63, 3.
 Medullius mons 103, 24.
 Megaravicus Numantinus 45, 13.
 P. Memmius 68, 18.
 Menas 94, 2.
 Menecrates 94, 2.
 Menenius Agrippa 21, 25.
 Merula, v. Cornelius.
 Messana 23, 21.
 Metapontum 73, 3.
 Metaurus fl. 33, 10.
 Metellus, v. Caecilius.
 Mettus Fufetius 5, 24.

- Micipsa 48, 7.
 M. Minucius Rufus (cons. 110) 53, 3.
 M. Minucius Rufus (trib. pl. 121) 67, 30.
 Q. Minucius Thermus, legatus Cn. Pompei 81, 26.
 Misenus 16, 3.
 Mithridates 53, 18. 54, 21; 25. 55, 31. 58, 12. 74, 19. 77, 8.
 Mithridaticum regnum 86, 2.
 Moesi 98, 22. 99, 24.
 Molossi 20, 10.
 Morinorum portus 61, 19.
 Mosa fl. 101, 9.
 Mosella fl. 61. 5.
 C. Mucius Scaevola 10, 10; 14.
 Q. Mucius Scaevola pontif. max. 76, 1.
 Mulucha 49, 9.
 Mulvius pons 78, 10.
 L. Mummius (cons. 146) 42, 21.
 Munda 87, 31. 88, 24. 89, 3.
 Musulami 102, 15.
 Mutina 73, 19. 90, 37.
 Mutinense bellum 90, 21.
 Myndos 47, 23.
- Nabis**, Lacedaemoniorum tyrannus 35, 5.
 Nar fl. 15, 23.
 Nautius trib. mil. 24, 38.
 Neapolis 16, 7.
 Nemea 35, 9.
 Neoptolemus, praefectus Mithridatis 54, 5.
 Neptunus 94, 6.
 Nertobriga 43, 37.
 Nicephorium 62, 32.
 Nicomedes Bithynicus 53, 24. 54, 24.
 Nilus 88, 37. 107, 18.
 A. Ninnius 68, 5.
 Nola 31, 6. 73, 2.
 C. Norbanus Balbus (cons. 83) 75, 25; 32.
 Norici 98, 22; 25.
 Norici tumuli 52, 9.
 Nuceria 70, 24. 73, 3.
- Numa Pompilius 5, 26. 6, 1; 30. 8, 28. 26, 32. 105, 10.
 Numantia 11, 18. 42, 34. 44, 34. 63, 31.
 Numantini 44, 10. 45, 18; 27; 35. 46, 20.
 Numantinum bellum 44, 33. foedus 45, 21.
 C. Numicius 18, 22.
 Numidae 40, 29. 48, 29. 49, 12.
 Numidia 48, 2; 20; 36.
 Numidicus 33, 30.
 Numitor 4, 14.
 C. Numitorius 75, 15.
- Oblivionis flumen** 44, 5.
Obsidius, turmae praefectus 18, 13.
Oceanus 13, 17. 32, 3. 43, 27. 44, 5. 50, 13. 56, 25. 57, 19. 60, 11; 14. 61, 15; 24; 26; 30. 77, 4. 82, 25. 87, 18; 21. 88, 36. 98, 2. 102, 11. 103, 7; 18; 22.
Oericulum 8, 3. 70, 23.
C. Octavius (trib. pl. 133) 67, 12.
Cn. Octavius (cons. 87) 74, 30. 75, 9; 11.
Octavius Libo, legatus Pompei 82, 33.
Oenomaus 72, 28.
Olbia 24, 32.
Olympus mons 38, 5.
Olympus urbs 57, 5.
Olyndicus Celtiberus 44, 13.
E. Opimius (cons. 121) 67, 34.
Opiterginii 83, 1.
Orchomenos 54, 19.
Orgiacontes Gallus 38, 10.
Orhozes 56, 7.
Oricum 83, 17; 35.
Orodes, Parthorum rex 62, 32.
Orontes fl. 95, 22.
Osca 77, 24.
Ostia 6, 32. 75, 6.
Oxubii 27, 9.
- Pacorus** 95, 15 sqq.
Padus fl. 13, 9. 29, 6.
Palatinus mons 4, 19.
Pales 20, 26.

- Palladium 5, 31.
 Pamphylium fretum 57, 25.
 Panares Cretum dux 58, 28.
 Panhormus 24, 21, 25, 34.
 Pannonii 98, 22, 99, 7.
 Papirii 16, 17.
 L. Papirius Cursor (cons. II. 320) 16, 30.
 Papirius Carbo Lucanos bello Marsico vincit 70, 31.
 Cn. Papirius Carbo, socius Marii et Cinnæ 75, 8; 34, 76, 20.
 Paraetonium 98, 3.
 Parthi 56, 23, 62, 24, 81, 4, 85, 3, 89, 24, 95, 10—96, 26, 97, 4; 8, 102, 26, 105, 5.
 Parthicum bellum sub Crasso 62, 22, sub Ventidio 95, 1, sub Antonio 95, 20.
 Paulus, v. Aemilius.
 Pelorum 94, 5.
 Pelusium 98, 3, Pelusium litus 85, 4.
 Pergameni 34, 28, 47, 14, 64, 10.
 M. Perperna (cons. 130) 47, 27, 71, 30, 72, 10.
 M. Perperna Marianus 77, 23.
 Perrhaebi tumuli 38, 30.
 Persae 35, 23.
 Persae septem 53, 18.
 Perses Macedonicus 38, 17, 39, 21; 30, 40, 7.
 Persici arcus 37, 1.
 Perugia 91, 11; 25.
 Perusinum bellum 91, 4.
 M. Petreius, legatus Pompei 82, 14, 86, 33.
 Pharnaces 55, 37, 86, 4, 88, 38.
 Pharos 85, 28, 88, 38.
 Pharsalia 86, 12; 20, 89, 2.
 Phaselis 57, 4.
 Philippici campi 84, 4.
 Philippus III rex Macedonum 34, 13; 17, 35, 17, 38, 17.
 Philippus Persae filius 40, 7.
 Philippus, v. Marcius.
 Phryges 4, 30.
 Picentes 20, 20; 24.
 Picentia 70, 24.
 Picenum 70, 3.
 Piraeus 54, 14.
 Piso, v. Calpurnius.
 Plaetorii 76, 21.
 Plato philosophus 87, 5.
 Plotius legatus Pompei bello piratico 57, 20.
 Plotius dux Umbrorum 70, 8.
 Poeni 23, 20; 22, 24, 20; 34, 25, 4, 33, 28, 21; 27, 31, 31, 39, 36, 43, 14; 24, 63, 29, 74, 24
 Pollux 11, 5, 39, 24, 52, 14.
 Polyxenidas 36, 22.
 Pompeius dux Marsorum 70, 7; 20.
 Pompei urbs 16, 8.
 Pompeiana theatra 80, 24.
 Pompeiani 82, 36, 88, 20.
 Q. Pompeius (cons. 141) 45, 14.
 Cn. Pompeius Strabo, Magni pater 70, 32.
 Cn. Pompeius Magnus: bellum Mithridaticum gerit 55, 20, 56, 1 sqq. bellum piraticum gerit 57, 13 sqq. bello Cretico se interponit 58, 24, pugnat in Hispania 77, 11, M. Aemilium Lepidum vincit 78, 11, bellum civile cum Caesare gerit 79, 34—85, occiditur 85, 4, gener C. Caesaris 81, 5, 89, 8, Cf. praeterea 46, 38, 53, 22, 62, 33, 64, 31, 89, 30; 32, 92, 25, 94, 17, 102, 28.
 Pompei, filii Cn. Magni 57, 24, 87, 16, 88, 28, 93, 29.
 Cn. Pompeius, filius Cn. Magni 88, 28, 93, 30.
 Sex. Pompeius, f. Cn. Magni 88, 31, 89, 26, 93, 30 sqq. 95, 3.
 Cn. Pompei Magni filia 89, 9.
 Pompilius, v. Numa.
 M. Pomponius, legatus Pompei bello piratico 57, 21.
 Pomptinus ager 14, 37.
 Pontiae (paludes) 93, 36.
 Ponticae gentes 53, 15.
 Pontici 54, 22; 26, 55, 29, 77, 8.

- Ponticum bellum 53, 32.
 Ponticum mare 53, 16, 55, 10, 57, 25.
 Pontius dux Samnitium 16, 24.
 Pontius Telesinus 70, 9, 76, 3; 7.
 Pontus 57, 19, 80, 23, 86, 1, 89, 1.
 Popilius (immo Q. Servilius Caepio) 44, 28.
 M. Porcius Cato Censorius 40, 32, 43, 32.
 C. Cato (cons. 114) 53, 1.
 L. Cato (cons. 89) 70, 30.
 Cato, legatus Pompei bello piratico 57, 21.
 M. Cato Uticensis 59, 24, 79, 16, 80, 27, 86, 18; 37 sqq.
 M. Porcius Laeca 78, 27.
 Porsenna 10, 4.
 A. Postumius Regillensis dictator 11, 13.
 M. Postumius Regillensis, trib. mil. cons. potest. ab exercitu lapidatus 21, 6.
 Sp. Postumius Albinus (cons. 334) 16, 22.
 L. Postumius Albinus (cons. 234) 27, 11.
 Sp. Postumius Albinus (cons. 110) 48, 27.
 A. Albinus, eius frater 48, 28.
 Pothinus 85, 35.
 Praeneste 11, 13, 20, 1, 76, 28.
 Propontis 57, 26.
 Ptolemaeus rex Cyprius 59, 20.
 Ptolemaeus rex Aegypti 85, 13 sqq.
 Punica fraus 29, 19, 31, 31, 43, 20.
 perfidia 24, 19, urbs 75, 11. Punicum bellum 71, 11. primum 21, 1. secundum 28, 5. tertium 40, 30.
 Punicum litus 25, 6, mare 24, 37.
 Puteoli 16, 7, 93, 35.
 Pyrenaei montes 32, 2. Pyrenaeus 43, 7; 16, 103, 6, 107, 23.
 Pyrrhus 17, 26, 18, 7, 19, 1 sqq. 37, 9, 53, 19, 70, 22, 76, 3.
 T. (L.) Quinctius Cincinnatus dictator 11, 25, 22, 37.
 T. Quinctius Flaminius (cons. 198) 34, 35.
 P. Quinctilius Varus 101, 23; 31; 36.
 Quirinalis mons 14, 14.
 Quirinus (deus) 5, 24.
 Quirinus, legatus Augusti 102, 18.
 Raudius campus 51, 26.
 Ravenna 62, 1.
 Regilli lacus 10, 33.
 Regillus, v. Aemilius.
 Regulus, v. Atilius.
 Remus 4, 7; 9; 24.
 Rhascypolis Thrax 80, 8.
 Rhea Silvia 4, 5.
 Rhenus 59, 35, 60, 26 sq. 61, 6; 9; 11, 88, 35, 100, 27, 101, 9, 104, 29.
 Rhodanus 49, 35, 59, 34, 60, 2, 88, 35.
 Rhodii 34, 29, 36, 25, 37, 11, 57, 17.
 Rhodope 53, 5.
 Rhodos 54, 6, 107, 17.
 Rhocogenes, dux Numantiorum 46, 13.
 Rhoemetalces Thrax 100, 4.
 Roma, Romani, populus Romanus passim.
 Romae aetates 3, 22, prima 3, 22, 8, 24, secunda 3, 25, 21, 1, tertia 3, 29, 23, 1 sqq. 46, 27, 63, 24, quarta 3, 32.
 Romana urbs 15, 5, 73, 20.
 Romana virtus 13, 1; 18, 19, 3; 8, 25, 17.
 Romulus 3, 2, 4, 4; 15, 5, 7 sqq. 8, 27, 14, 24, 27, 29, 44, 20, 105, 16.
 Rufinus, v. Cornelius.
 P. Rutilius Rufus (cons. 105) 69, 4.
 P. Rutilius Lupus (cons. 90) 70, 25.
 Sabaei 97, 34.
 Sabini 5, 2; 27, 15, 20, 20, 9, 69, 30, 71, 6.
 Sacriportus 76, 5; 10.
 Saguntini 28, 23; 34, 29, 3.

- Saguntos 28, 14.
 Salamis 36, 27.
 Sallentini 20, 24.
 Saluvii 27, 9. 49, 30.
 Samnites 15, 30. 16, 10. 17, 3. 19,
 29. 20, 9. 70, 32. 76, 3.
 Samniticum bellum 15, 28.
 Samnium 16, 19. 31, 1. 70, 9.
 Samos 47, 23.
 Samothrace 39, 4.
 Sardinia 24, 32. 26, 34. 31, 16: 25.
 34, 26. 78, 14. 82, 1. 93, 32.
 Sarmatae 53, 7. 98, 23. 100, 19. 104,
 36.
 Satricum 11, 10.
 Saturninus, v. Apuleius.
 Savus fl. 99, 7.
 L. (Decidius) Saxa, legatus Antonii
 95, 16.
 Scaevola centurio 83, 32. Cf. etiam
 Mucius.
 Scaurus, v. Aemilius.
 Scodra 39, 32.
 Scordisci 52, 34.
 C. Scribonius Curio (cons. 76) 53, 6.
 C. Curio legatus Caesaris 83, 7.
 L. Scribonius Libo, legatus Pompei
 bello piratico 81, 25.
 Scythae 56, 5. 104, 36. Scythes 42,
 29.
 Segestes 101, 32.
 Segidenses 45, 8.
 Segisama 103, 15.
 Segovia 77, 17.
 Seleucia 62, 35.
 P. Sempronius Sophus (cons. 268)
 20, 21.
 Ti. Sempronius Longus (cons. 218)
 29, 13.
 Ti. Sempronius Gracchus (cons. 215)
 31, 6; 25.
 Ti. Gracchus (cons. 177) 43, 33.
 Ti. Gracchus eius filius, trib. pl. 67,
 2 sqq. 43, 33. 64, 15. 68, 10; 35.
 C. Gracchus Ti. frater, trib. pl. 67,
 25 sqq. 43, 33. 64, 15. 68, 10;
 35.
 Senones, v. Galli.
 L. Septinius, interfector Cn. Pompei
 85, 6.
 Sequani 61, 34.
 Seres 104, 37.
 Q. Sertorius 53, 30. 75, 8. 76, 34.
 77, 23.
 C. Servilius Ahala 22, 29.
 Q. Servilius Caepio (cons. 106) 50, 23.
 Servilius praetor a servis in Sicilia
 victus 71, 37. 72, 9.
 Q. Servilius Caepio praetor bello Mar-
 sico 70, 25. 69, 7; 9.
 Caepio praetor Pompei bello piratico
 57, 26.
 C. Servilius Glaucia 68, 17.
 P. Servilius Vatia Isauricus 57, 1; 6.
 Servius Tullius 7, 17; 32. 8, 35.
 Sibyllini versus 79, 8.
 Sicambri 100, 34. 101, 4.
 Sicilia 17, 34. 23, 21 sq. 24, 30. 25,
 34. 26, 24. 31, 16; 18. 34, 26.
 57, 11. 64, 5. 71, 10. 73, 26. 82,
 1. 93, 32. 107, 14.
 Sicoris fl. 82, 15.
 Siculum mare 57, 20. fretum 94, 26.
 Silaces, praefectus Parthicus 63, 6.
 Silanus, v. Junius.
 Sipylyus mons 36, 31.
 Sirenas, praefectus Parthicus 63, 6.
 Soranus praetor 76, 21.
 Spartacus 72, 23; 28. 73, 31.
 Spoletium 76, 27.
 Stator Juppiter 5, 8.
 Stolo, v. Licinius.
 Sucro 77, 19.
 Suebi 100, 34. 101, 4.
 Suessa Pometia 8, 3.
 Sulla, v. Cornelius.
 Sullani 75, 29.
 Sullanum bellum civile 74 sqq.
 Sulmo 76, 28.
 Serv. Sulpicius (cons. 361) 22, 12.
 P. Sulpicius Rufus 74, 17; 21.
 Syedrae 85, 2.
 Syphax 33, 29.
 Syracusae 31, 20.

- Syracusanus 23, 33.
 Syria 34, 10. 35, 29. 36, 22. 46, 29.
 56, 12. 63, 16. 64, 9. 92, 18. 95,
 18; 27. 96, 4; 36. 102, 25.
 Syria dea 71, 17.
 Syriacum bellum 35, 16. 37, 6; 28.
 38, 14.
 Syrtes 26, 9. 102, 16.
 Syrus 63, 3. 71, 5. 72, 1.

Tagus fl. 44, 22.
 Tanais fl. 53, 8.
 Tanaquil 7, 19.
 Tarcondimotus 80, 7.
 Tarentini 17, 25. 18, 6. Tarentinae
 deliciae 20, 12.
 Tarentinum bellum 17, 22. 19, 33.
 Tarentus 17, 29. 20, 19. 30, 16. 32,
 19.
 Tarpeia 5, 3.
 Tarquinii 10, 5; 25; 30.
 Tarquinius Priscus 6, 37. 7, 10 sqq.
 8, 33.
 Tarquinius Superbus 7, 30. 8, 36.
 92, 7.
 Tarraconae maritimae 103, 32.
 T. Tattius 5, 10. 15, 21.
 Tectosagi 38, 5.
 Telesinus, v. Pontius.
 Tellus 20, 22.
 Tempe 85, 1.
 Tencteri 61, 4. 100, 31.
 C. Terentius Varro (cons. 216) 30, 3.
 M. Terentius Varro, legatus Pompei
 57, 24. 82, 25.
 Termeste 77, 25.
 Terminus 8, 12.
 Terra mater 107, 27.
 Teutana 27, 33.
 Teutobodus (Teutobocus?) 51, 7.
 Teutoni (Teutones) 50, 12; 33. 51, 12.
 Thala 48, 38.
 Thapsos 86, 20. 89, 2.
 Thebae 35, 5.
 Theodotus 85, 34.
 Thermopylae 24, 37. 36, 19.
 Thermus, v. Minucius.

 Thes-ali 20, 10.
 Thessalia 18, 9. 52, 25. 80, 13. 83,
 35. 84, 4. 87, 13. 90, 1. v. etiam
 85, 1; 10.
 Thoas Aetolus 35, 31.
 Thoranius, legatus bello Spartaci 73, 1.
 Thorius 77, 16.
 Thrace 55, 35.
 Thracae 38, 20 sqq. 52, 23; 33. 73,
 11. 98, 22. 100, 4.
 Thracia 40, 11; 17. 53, 2. 63, 36.
 80, 8.
 Thracium bellum 52, 22. litus 36, 4.
 Thurii 73, 3.
 Tiberinum ostium 59, 25.
 Tiberinus 4, 8. 6, 32. 93, 37.
 Tiberis 10, 18. 11, 16.
 Tibur 11, 12.
 Ticinus fl. 29, 7; 13.
 Tigranes Armenius 56, 4. 102, 27.
 Tigurini 50, 12. 52, 8.
 Titium flumen 27, 32.
 Q. Titurius Sabinus, legatus Caesaris
 60, 24.
 Tolostobogi 38, 5.
 Torquati 14, 37. Cf. Manlius.
 Traianus 4, 1.
 Trasumennus 29, 18.
 Trebia fl. 29, 13.
 Treveri 60, 19.
 Tridentina inga 51, 14.
Tullia, uxor Tarquinii Superbi 7, 35.
 Tullus Hostilius 6, 1. 8, 30.
 Turduli 43, 38.
 Turmogi 103, 12.
 Tusci 4, 29.
 Tuscia 7, 11.
 Tusculanus 10, 32.
 Tuscum mare 57, 19.
 Tyria ingo 108, 11.

Vaccaei 43, 38. 103, 12.
 Vadimonis lacus 15, 3.
 Valentia 77, 25.
 M. Valerius Corvinus 15, 1.
 P. Valerius Laevinus (cons. 280) 18,
 21.

- M. Valerius Laevinus (cons. 210) 30, 28. 34, 23.
 Varenus 72, 37.
 L. Vargunteius 78, 28.
 Varus fl. 27, 4.
 Varus, v. Attius et Quintilius.
 Vei 12, 18; 27; 29. 13, 26. 21, 17.
 Veientes 4, 38. 12, 1; 9. 21, 16.
 Velini fontes 15, 23.
 Veneti 60, 10.
 Venetia 51, 20.
 P. Ventidius 95, 19.
 Venuleius 76, 21.
 Venus 59, 20.
 Vercingetorix 61, 36.
 Vergellus torrens 30, 6.
 Verula 11, 11.
 Vesta 5, 33. 13, 27.
 Vestales arae 76, 1.
 Vesuvius 16, 6. 72, 33.
 Veturia 21, 14.
 T. Veturius Calvinus (cons. 334) 16, 22.
 C. Vibius Postumus 99, 18.
 Vindelici 98, 27.
 Vindelicus fl. 49, 35.
 Vindius mons 103, 21.
 Vinnius (?) legatus Augusti 99, 9.
 L. Virginius 22, 3.
 Viriatus 44, 18.
 Viridomarus 27, 26.
 Virtus 3, 9.
 Visurgis fl. 101, 9.
 Vituitus (Bituitus?) Allobrox 50, 1.
 Ullia 77, 25.
 Umbri 17, 2. 70, 8.
 Umbria 81, 25.
 Volcanus 27, 27.
 (Publilius) Volero 21, 9.
 Volsinii 20, 29.
 Volso 53, 5. Cf. Manlius.
 T. Volturcius 79, 13.
 Usipetes 100, 31.
 Utica 86, 38.
 Vulsci 11, 23. 20, 8.
 Vulsteius trib. mil. 83, 6.
 Vulturnus 75, 31. 93, 35.
 Xanthippus Lacedaemonius 25, 19.
 Xerxes 35, 24. 36, 26. 94, 33.
 Zacynthos 37, 13.
 Zama 48, 37.
 Zeugma 62, 30.
-

LVCII(us) AMPELII(us)

LIBER

MEMORIALIS.

RECOGNOVIT

EDVARDVS WOELFFLIN.

LIPSIAE

SVMPTIBVS ET TYPIS B. G. TEVBNERI.

MDCCCLXXIII.

THE HISTORY OF THE

PRAEFATIO.

Lucii Ampelii quotquot nunc circumferuntur editiones, omnes fluxerunt ex Salmasii editione, qui primus librum memorialem edidit Floro adiectum Lugd. Bat. 1638; commentarius vero, quem se mox publici iuris facturum pollicitus erat, numquam prodiit, unde factum est, ut quae lectiones codicis auctoritate niterentur quaeque Salmasio deberentur, usque ad hunc diem ignotum esset. Dukerus primus ad calcem Flori Ampelium nostrum notis instruxit, paucis illis quidem sed doctis, adhibitis simul Perizonii et Heinsii exemplaribus, qui coniecturas suas marginibus adscripserant: accessit nuper Tzschuckii cura, qua haud pauca emendata sunt, ut praeteream Munckerum, Freinshemium, Davisium, quorum coniecturas in commentariis ad Hyginum, ad Florum et ad Cic. de Nat. D. libros prolatas iam Dukerus diligenter collegit.

Ego quidem redii ad Salmasii codicem, Divionensem olim, vel potius — nam codicem ipsum frustra quaesivi — ad apographon eius codicis confectum ab ipso Salmasio, quod asservatur in bibliotheca regia Monacensi. (Cod. lat. 10383.) Eius ope quid nunc praestare conatus sim, fusius exposui in dissertatione propediem edenda, ad quam lectores, si qui rationes meas accuratius cognoscere velint, relegandos puto. Huic praefationi id solum reservandum putavi, ut quam brevissime fieri posset et de codicis illius discrepantia et de emendationibus a me receptis lectores monerem, his notis usus: C = cod. Monacensis: P = Perizonius: H = Heinsius: M = Munckerus: F = Freinshemius: D = Dukerus: Dav. = Davisius: T = Tzschuckius: E = editores omnes praeunte Salmasio: S = Salmasius: W = Woelfflin: ubi nullam harum litterarum adscriptam invenies, discrepantia in praefatione notata codicis, emendatio in ordinem verborum recepta Salmasii est.

Pag. 1, 9 *extra* *que* || 17 *quae* om. || 20 *obliquus* E || 21 *annum* || 25 *qua aquae* ||

2, 1 *milia passuum novem*] Nigidius in scholiis ad German. v. 223: 'abest ab Alexandria itinere dierum novem.' F ad Curt. 4. 7, 15 *milia passuum sex* || 2 *petit* || *inter sidera* W: *in sidera* C; cf. 2, § 8 || 7 *Sidoniam* H: *Sidonia* C; *Sidonida* T || 9 *dii* supplevi ex Nigidio l. l. ad v. 147 || *nominantur*] immo *memorantur*, aut *esse* delendum est. || 11 *initiis* *praesunt* W ex Nigidio l. l.: 'quorum argumentum nefas sit enumerare (*enunciare*?) propter (l. *praeter*) eos, qui ministeriis (l. *mysteriis*) praesunt.' cf. Hemsterh. ad Luc. dial. deor. 2, 6, 1: *in his praesto sunt* C || 12 *ii*] *hii* C; *hi* E || 14 *simile** || 17 *exertam* || 20 post *carcinumque* C addit *cancrum*, quod delevi. || 23 *in terram Argiam* W: *in terram in argiam* C; *in terra Argiva* E || 24 *molorco* || 31 *cari* || 35 *dominum* H ex Hyg. Poet. Astron. 2, 4: *hominem* C || 36 *Erigonam* W: *Erigonem* C || 38 *carius* ||

3, 1 *in iuncto* || 4 *petiit quod ... defecerint* W: *petit quod ... deficerent* C || 6 *Icarus* || 9 *adeptus* etc.] Haec graviter corrupta: nolui tamen *adepta* in textum recipere. || *qui insigni clementia et iustitia* Halmius: *qui ** omni clementiae iustitia* C; *is omni clementiae iustitia* E || 12 *existimatur* W: *extimantur* C; *aestimantur* E || 15 *Pelinaeo* D: *peleneo* C || 19 *Croton filius Euphemes nutricis* M: *Chronon filius nutricis* C; *Crotopi filius nutricius* E. Verior nominis forma *Crotus* sive *Crotos* videtur. || *quem* W: *quae* C || 20 *eum* E || 22 *prius doctus* || 23 *citteram* || *alii* addidit O. Iahnus || 24 *Typhon* M: *pyton* C || 25 *Tauri* E || 27 *Typhonem* M: *pytonem* C || 30 *qui cum* W: *qui* C || 31 *evasit et* E || 33 *nam: malim item* || 34 *piscis ***] Lacunae signum posui. cf. Nigid. l. l. ad v. 240: 'pisces dicit in flumine Euphrate fuisse et ibi ovum invenisse mirae magnitudinis, quod volventes eiecerunt in terram atque ita columbam insedissee.' || 37 *utriusque* Halmius: *utrique* CE || 38 *nobilitati* W: *locati* E: codicis scriptura excepta prima littera *n* ignota est quippe prorsus deleta; sed videtur in vocabulo exstincto *nobilitati* latere. ||

4, 3 *septemtriones* || 7 *virgiliae* || 8 *subuculae* || 13 *qui ad* || 19 *in nachia* || 21 *capricornius* || 26 *afeliotes* || 27 *vulturnus* || 28 *aparcias* T: *aparchas* C || *a* post *idem* om. || 29 *libis* || 31 *exscribuntur* || 33 *circius* C: *caurus* E, nescio quo errore || *aquilonis* || 34 *qui aestatis* ||

5, 14 *Lycii* D: *libui* C || 15 *sectae sarmatae* || *traci* || 18 *numediae* || *caramantes* || 21 *etmodus* || 22 *Taygetus* T: *taygetes* C || *in ante Lacedaemonia* om. || 23 *Cithaeron et Helicon* D: *citheron et eleon* C; *et Citheron Eleon* S; *et Cithaeron et Helicon* T || *parnesos* C; *Parnassus* E || 24 *Epiro*] *pro* || *minalus* || 26 *et Italiam*

om. || 27 *athlans in africanam* || 30 *in scya* || 32 *et cistrius* || 34 *et sanctus* || *Eurotes* ||

6, 2 *Triton* T: *titron* C || 6 *Creta* E || 7 *Ebusus* P: *eubusus* C || 9 *tile* C; *Thule* E || 10 *propter has* || 11 *Olearos Tenos* Oudend. ad Obseq. cap. C: *faros tenedos* C: deest tamen una insula in enumeratione. || 12 *praeter has stochades innumerabiles* || 15 *itaces* C; *Ithaca* E || 16 *Crateae* D: *ciriteae* C || 17 *stocedes* || 18 *menis* || *Girba* D: *girna* C; *Girra* E || 23 *et herinteum* || 25 *peragitur*]. *peragatur* D || 27 *Abylam* D: *abinnam* C || *calpem* || 36 *id est* W: *idem* C, *eandem* E || *Peloponnesum ita* W: *peloponnesi sumit* C; *Peloponneson simul* E: sed verba *id est Peloponnesum* glossatoris esse puto; cf. ad 8, § 22 et indicem s. v. *Achaia*. || 37 *invenientes hemo ponet insulam* ||

7, 2 *Euxinum*] *Num* || 4 *Seston Europae, Abydon Asiae* T: *seston asiae abydon europae* C || 10 *ab om.* || *et cathamant* ** (fort. *cathamantie*) C: *Alhamantia* E || 11 *limfae ubi* || 12 *in salva* || 13 *simponia* || 14 *unde pix* E || 15 *fixe* || 17 *autoconis* || 18 *neque* (i. e. *ne quidem*) C: om. E; malim tamen *unquam*. || 19 *Hippoboton* T: *ip-paton* C || 20 *quem cidea (ci non satis distincte) edificari* || 21 *picta* C: *fixa* Halmius || 22 *cepta navis sibi* C. Ceterum *Lebadiae* fuit templum illud teste Paus. IX. 39 || *Trophonii* D: *hyphonis* C || 23 *tolendos* || 24 *dicuntur ii* Halmius: *dicunt duo* CE || 28 *lintibus sicone* || *aedes* E || 29 *macera* || 31 malim *Acasti arca, quam Medea posuit* || *quod sit* || 33 *Palamedis litterae* W: *Pademedes cittera* C; *Palamedis cithara* E || *Marsyae* M: *marsi* C; *Marti* S || *quaequae* C: *quoque* E; *Celaenaei* Halmius. cf. Herod. VII, 26 || 34 *cum* Halmius: *et* CE || *gubernaculis* C: *gubernaculi* E || 35 † *Brachia* C: latere videtur urbis nomen. || *calculus* P: *caucus* C || *quem* C: *quo* Halmius || *Oreste* W: *Orestae* C; *Oresta* P || 36 ***] *ceravit* C: *cervice* E || *una p compara sili* || 37 *abitu* || *ibi* C: *ibidem* H ||

8, 1 *scaturrit* || *in Achaia* W (cf. 8, § 3 et 7, § 4): *inacie* C; *Inachiae* E || 3 *Corinti* C; *Corintho* E || 13 *imaginem clipeo* C || 15 *de gramine*] cf. Cic. Verrin. IV, 56 et G. Garatonium ad Cic. p. Plancio cap. 25 || *lapis quadrata* W: *lapide quadra* C; *lapis quadratus* E || 16 *quem si* E || *tangas id est aut* || 19 *Rhoeteon* T (coll. Salm. ad Solin. p. 610): *roete* C || 20 *tumulus* H: *vultus* CE || *Scamandrus* S || *Ephesi* W: *est sidi* * C, ut videtur; *Epheso* E || 22 *ac* W (cf. ad 14, § 6): om. C || 24 *Samio* || 25 *est scyphus* W: *esciphus* C; *scyphus* E || *factus ex* W: *factus est ex* CE || 29 *Rosi* vel *Roso* C:

Rhodi E; cf. Strab. XIV. p. 676 || 30 [*caelo*] glossema ut supra quoque § 15: cf. Isid. Orig. XVI, 4: ‘Denique in templo quodam fuisse Veneris fanum dicunt, ibique candelabrum et in eo lucernam sub divo sic ardentem, ut eam nulla tempestas, nullus imber exstingueret.’ || 31 *Bargylo* Car. Lud. Roth coll. Polyb. XVI. 12 et P. Mela 1, 16: *Argyro* CE || 34 *exstinguit nec pluvia aspargit* W: *aspargit nec pluvia exstinguit* CE; cf. Isid. l. l. || 35 *e columna* D: *columna* C || 37 *bal-len* ** || *Magnesiae* D: *marmesiae* C ||

9, 2 *movet*] an *movetur*? cf. supra § 9 || 3 *aedis* C: *aedes* E || *est* om. E || 4 *ibi et*] an *ibi est*? || 5 *ex erocalco* || *rodi* C; *Rhodo* E || *colossicum* C. Fr. Hermannus: *colossi* CE || 6 *altum* **] lacunam vidit Halmius || 9 † *in*] *allum* T || 10 *latum* T: *lata* C || *illic*] immo *Ecbatanis*. || 12 *iunctis* C: *vinctis* E || 13 *lamnae* W ex Polyb. X, 24 (*χρονσαι λεπίδες*): *lancias* C; *lanceas* E || *ferreas fenestras* || 14 *tegulas* || 15 post *cocto* C addit *id est calce*, quae verba eieci. Cf. Hyg. fab. 223: ‘Murus in Babylonia quem fecit Semiramis latere cocto et sulphure ferro vinctum’ (immo *iunctum*) *latere* M ex Hyg. *lapide* C || 16 *ubi* D: *ut* C || 22 *magno friget* || 23 *terruntur* || 24 *Alexandria* || 26 Ad caput IX cf. Cic. de Nat. D. III. c. 16 et 21 — 23 cum interpret. Clem. Alexandr. in *προτροπει*. initio, Arnobium adv. gentes et Io. Lydi de mens. librum quartum. || *fuere vel isse iovis* || *vel ubi in loco deos deasque* || 30 *abide* C: *abinde* E; *ab Ida* T; an *ibidem*? || 32 *victoriam* C: *victorum* E || 35 *Enoposte*] latet forsitan *Enyo* || *noster est Mars* E || 36 *Leucarpis* C: *Leucaspis* D || *aliter* E || § 2 sic fere constituenda videtur: *primus ex Enyo poste* **; *secundus ex Iove et Iunone, ut eum Homerus dicit, est noster Mars seu Marspiter et alter Mars Enyalus*. cf. Iliad. V, 333 ||

10, 1 *Nili* Dav. ad Cic. de Nat. D. 3, 21: *Nihi* C || 3 *Zemintus* *Zmintheus* M ad Hyg. fab. 106; *Lindus* Dav. || 4 *paeton* || 5 *Crio et Ioppe*] *Caelo* Cic.; *Ὀὐρανὸν καὶ Ἡμέρας* I. Lyd. 4, 54. An latet *Aethiope*? || 7 *Melites* W: *meletis* C; *Milvii* Dav. || 8 *Croniae*] immo *Coronidis* ex Cic. || 10 *Cyllenii* Dav.: *quilleni* C. cf. Serv. ad Virg. Aen. IV, 577: ‘quartum (sc. Mercurium) Cyllenii filium’. An potius *qui Nili* ex Cic. et Arn.? || 11 *dixit*] exspectes *tradidit, advexit* vel tale quid. || 14 *in* om. || 15 *Cronii* W: *Croni* C; *Chthonii* O. Iahnus || 17 *obs* C; Cic. *Upis* vel *Opis* || *Glauce* W ex Cic: *Glaucos* CE || 18 *Apollo dictus*] I. Lyd. *πρῶτος Ἀπόλλωνος τοῦ Ἡφαίστου*; Halmius *primus Apollinis filii Volcani filius* ex Cic. || 19 *Elati* W ex I. Lyd. 4, 90: *Lai* CE || *Aristeti*] rectius *Arsippi* ex Cic. et I. Lydo || *Alcip-*

pes P: *alcippe* C; *Alcippei* S; *Arsinoae* Cic.; Ἀρσινόης τῆς Λευκίππου I. Lydus, unde *Leucippes* per errorem ab Ampelio scriptum esse conicias. || 20 *Caeli* Coeli P et Dav.; *hacdeli* C || 21 *Aetheris* W: et *aëris* CE || 22 *Oceani*] δευτέραν δὲ Ἀφροῦ καὶ Εὐρυνόμης τῆς Ὠκεανοῦ I. Lyd. || 26 *aegypti* || 27 *in bellicis* D: *in fecillis* C || 28 *Solis*] *Iovis* Dav. || *quae quadrigas* M: *quadrigas* C || 30 *quia eius* vel *cuius* Halmius: *qui eius* CE || 33 *Melone* M, id est Nilo, cuius filium esse scribit Cic.: *merone* C; cf. tamen, quae de *Mero* monte narrat Solin. 52, 16 || 35 *Cabirro* C; *Cabito* E || *Saturnio* W: *Saturno* CE || 36 *Nisi*] an *Nysi*? || et *Thyonae* M ex Cic.: et *hesionae* C || 37 *Aetheris filii filius* W ex I. Lydo: πρῶτον Ἡρακλέα Διὸς τοῦ Αἰθέρος καὶ Ἀνσιδῆος τῆς Ὠκεανοῦ γενέσθαι: et *Aetheris filius* C || 38 *aegypti* ||

11, 1 *loci*] *ludi* D; *populi* Halmius || *Hellenes*] *Elei* D || 2 *Cronii* W: *Groni* C; *Iovis* et *Asteriae* Cic. et Athen. IX. pg. 392; I. Lydus τέταρτον Διὸς καὶ Θήβης. || *carteres* || 3 *Libani* W ex Lydo: *Ioab* CE. Ceterum Ἰόβης *Herculis* filius memoratur ab Apollodoro II. 7, 8 || 5 *Atlanta*] *allianta* C; *athla* Halmius || *domuit* C. L. Roth coll. Paus. V. 18, 1: *docuit* CE || 8 *politiss assyrii* || 9 *Lacedaemonii* Halmius: *Lacedaemones* CE || 11 *assirorum* || 12 § 1 *Belus* *Europae*] CE hanc paragraphum post § 2 habent. || *per Ninum* P: *primum* C || 13 *Danaum* P: *Darium* C || 16 *Nino* || *Dercetis* M: *Circetis* C || 17 *filia columbi seducta* || 22 *Sardinapallus* || 24 *sublecto* || 27 *Arbaces* P: *Arsaces* C || 28 *transtulit* ***] quae sequuntur, *iustissime rexil*, ad Deiocem pertinere videntur: cf. Oros. 1, 19; *transtulit in Medos* P || 34 *tomis citarum* C: *Tomyre Scytharum* E; an *Tomyride Scytharum*? ||

12, 2 *aeque* E || 5 *redit* || 6 *qui apin* || 10 *transibit* || 11 *duce Miltiade* W: *ducenta milia* CE: cf. ad 47, princ. || *apud Marathona* W: *apud pseudomarathona* C || *recessit* et *decessisset* W: *decessit* et *recessisset* C || 12 *Xerses* || 14 *nec quicquam* P: *nequiquam* C || 15 *in cenderet* P: *incideret* C || 21 *primi Spartae regnaverunt* P: *primis parte regna regnaverunt* C || 22 *quibus* C. Fr. Hermannus: *cui* CE || 23 *septingentos innisi* T: *septem invis* C; *septingentos usi* C. Fr. Hermannus: cf. Liv. 38, 34; Cic. p. Flacco 26, 63 || 26 *centeni* et E. Lud. a Leutsch: *centeni id est* CE. Fallitur Ampelius, si quidem non trecentos in universum, sed trecenos utrimque pugnasse traditum est; cf. Herod. I, 82 || 27 *tropaeum* W: et *rofeum* C; et *trophaeum* S || 27 *Tyrtaeus* P: *tercius* C || 28 *extraculo* || 29 *poemate suo ita* P: *poenateas nota* C; *poematis suis ita* Halmius || 31 *dux qui*

persico || 33 *sua suorum* || *sustinuit* W: *obtūuit* C; *continuit* vel *retinuit* T || 36 *a rege*] *an ad regem?* || *suspectus* W: *susceptus idem mardonius* C ||

13, 2 *Aegos potamos* P: *egeos primus* C || 5 *primo* D: *primum* C || 9 *apud Coroneam* D: *apud crotonem* C || 11 *delere* P: *delegare* C || 16 *insanguinibus* || 17 *erictonius* || *Eleusinae*] *Eleusina* T; *an Eleusine?* || 18 *Celeu* || *hospite* C (i. e. ξηνοδόχος?): *hierophante* Halmius; *an auspice?* || *Eumolpo* D: *cumolco* C || *sacerdotem* C: *sacerdote tribus* O. Iahnus || 19 *triptolem ob frugum* || 22 *regibus*] *immo regi* || 24 *Demophon Thesei filius* T || 26 *patriciae* || 30 *aristogypton* C; *Aristogeiton* E || 34 *Dari* || 35 *Tisapherne*] cf. Pomp. Trog. prol. 2: *is aliis est Artaphernes.* || *marittonio* || 37 *ob ipsum exilium* ||

14, 1 *bello et xersis* || *pedestres et mox navales* E || 3 *flumen* E || 5 *lacedemoniorum* || 7 *redit* || 10 *saevientes* E || 13 *nicdum* || *Athenis*] *malim Atheniensibus*; cf. tamen infra § 18 || 18 *focon* || *uir deleverim* || 23 *Calabrias* || 25 *Chion* D: *thion* C || 26 *adiectis* || 27 *qui addidit* Halmius || 29 *facie*] *arce* P || 33 *bello apparatus* || 36 *cum militibus XL milium* || *in*] *cum in* Halmius ||

15, 1 *flumen* E || 2 *trecenta* F: *triginta* C || 4 *potestate sua* || 6 *Sardes, Bactra* W: *Sarbastran* C; *Ecbatana* vel *Zariaspan* D. coni. || 7 *est* addidit Halmius || *dubium vinolentia* E || 8 *peregrasset* || 10 *Macedoniam septimo* || 11 *invectus* Halmius: *invictus* CE || 13 *flamminio* || *Macedonia unciis inclusi.* || *thessali apud* || 14 *uti* || 15 *Philippi* D: *Philippus Philippi* CE || 16 *Macedoniis* ** *et*] *lacunam indicavi: Macedoniis esset* E || *impetum in Graeciam* E || 18 *Marcio* F: *Marco* C || *Ascuridem* D: *sgiriam* C || 20 *Samothraciam* T: *samothracam* C || 25 *se esse* O. Iahnus: *se* CE || 29 *pallidatus* || 30 *Caecilio* P: *caeci filio* C || 32 *est et* W: *et* CE; *aut cum Halmio scrib. deportatus est.* ||

16, 11 *idem Serranus* E || 22 *legatis Samnitium aurum* D ex Aur. Viet. de V. Ill. c. 33: *om.* C || 23 *esse* (i. e. *edere*) *supplevit* Halmius ex eodem. || 25 *amovit*] *movit* Halmius || 26 *pondus* || 30 *prior*: *ne conicias maior*; cf. Flor. 2, 17. 11 || 31 *minor*, *Numantinus* W: *monumantinus* C; *Numantinus* E || 32 *diruendo et in* || 33 *Claudius* W: *Quintus* CE || 34 *annibalem* || 35 *annibalem excepit* || 36 *cum Annibali* E ||

17, 1 *parem eis populum Romanum futurum* F: *paria eis p̄facturum* C; *paria eis praestaturum* E || 3 *vixisset* || 9 *iussisset* || 16 *cinporis* || 17 *a gallia* || 19 *per potius* || 21 *brevissime imperium*

prope || 27 *totos* || 28 *dominantes* E || *quadragimum* || 32 *necavit* || 36 *dictatur* ||

18, 3 *Menenius* D: *manus* C || 4 *caesar* || 8 *haberet noluit passus tribunis* C: cf. Aur. Vict. de V. Ill. c. 57: 'Scipionem Asiaticum quamvis inimicum duci in carcerem non est passus.' || 9 *quo diceret* || 13 *Callaecius* CE || *C. Gracchum* H: *gracchum* C || *agratis legibus iptatum* || 19 *populi Romani* D: *pro* C; *pro eo* E || 24 *est et* W: *est* C || 25 *nocenteis* E || 27 *disertissimus. Cato* Halmius: *disertissimus Cato. Cato* CE || 29 *superstitēs esse* || *rei servientis* || 31 *Cimbrico* D: *ciprico* C || *qui quia* W: *quia* C || 32 *consules* ||

19, 5 *pro populi Romani* D: *pro* C || 7 *Horatii trigemini* D: *Oratius trigeminus* C || 8 *de* D: *qui de* C || 11 *quia* || *manum* W: *manus* C; cf. Liv. per. 2: 'impositam altaribus manum' || 12 *tiberii* || *natans* W: *navitans* CE || 13 *ponos* || 14 *morte sua* D: *mortuo* C || *exercitum populi Romani* D: *exercitu populum Romanum* C || 16 *duodecim* || 18 *Fabius* P: *Fulvius* C || 27 *Caecilius* W: *gaius* C; cf. Liv. per. 19 || 28 *pontifex, qui ex* W: *pontifex* CE || *ardentem* || 29 *occulte* || 31 *Cossus* D: *Cossius* C || 32 *lerthe tolumne veniensium* C ||

20, 3 *mallius* || 6 *cum*] *qui cum* Halmius; cf. tamen 18, § 8 || 7 *sub* Halmius: *ab* CE || 9 *sub*] *qui sub* Halmius || 11 *Aut lemma corruptum est, aut exciderunt multa: Qui quod pro Romanis gentes superaverunt ex eo cognominati sunt* P || 15 *Calatius* || 19 *magnus*] *an maior?* || 23 *Scipio ***] lacunam vidit Halmius; fort. *Scipio Metellus* || 25 *Secessiones plebis* om. C || 28 *sacrum* D: om. C || 33 *ut* corr. S in C: *ne* C: *ut ne* E errore operarum ||

21, 1 *seditio* || 7 *scipionem ita* || 8 *C. Gracchi* W: *gracchi* C; cf. 19, § 4 || 10 *Callaecio* CE || 11 *advento* || 17 *senatum hic* P: *senatus* C || *adsereret* P: *adsideret* C || 20 *tum* corruptum videtur || 21 *est* addidit Halmius. || 25 *vulcorum* || 27 *confossus* D: *confusus* C || *cum* om. E || 28 *affectare regnum* W: *cum* CE; cf. infra § 4 et 19, § 5. Aur. Vict. de V. Ill. c. 17: 'Quinctius Cincinnatus . . . dictator dictus Spurium Maelium regnum affectantem a Servilio Ahala magistro equitum occidi iussit.' || 31 *factionem et* P: *factione* C: mox post *pararet* lacunam indicavi. || 32 *complures debitores* scripsi emendatione incerta ex Floro I, 26, 8: 'quia plerosque debitorum liberaverat.' *conturbatores* CE || 34 *incendium* W: *in incendium* CE || 35 *in erarii* ||

22, 2 *in Apulia*] immo *in Etruria* || 3 *Populus . . . causis*] *Qui reges vel duces cum Romanis bella gesserunt* E || 4 *conseruit* W:

censur C || 7 *prius*] *primis* D || 8 *Albanis* ***] lacunam indicavi. || 9 § 2. 3. 4 *Pontius* *superavit* ad cap. 39 pertinent. || 13 *ab urbe lapidem* H: *ad urbem* C; cf. Flor. 1, 18, 24 et Aur. Vict. de V. Ill. c. 35 || 16 *eripuit sed* || 20 *XXV* D: *quindecim* C; cf. Corn. Nep. 23, 3, 2 || 22 *venit et* W: *venisset* C; *venit* E || *ad Linternum* W: *liternium* C; *ad Ticinum* E: cf. 46, § 5 et Liv. per. 39 || 26 Cap. 29 in C iterum recurrit post cap. 39: lectiones, quas nostro loco exhibet, litteris Ca, lectiones posterioris loci Cb notavi. || 27 *habuit* Cb: *habuerit* CaE || 30 *tribunisque* Ca: *praetoribus, tribunis plebis* Cb || 32 *omnibus* om. Cb || 33 *publice* om. Cb || 34 *et de libidine* Cb ||

23, 3 *dictat pura* Ca || 7 *horum cambysen* || 8 *fratre* || 9 *in somnis videns* W: om. C; *per somnium videns* E || 10 *ipse* P: *ipse et* C || 11 *perfractis*] vix sanum est: *infectis* D; equidem conieceram *viribus perfractis*; cf. 13, § 2 || 12 *Memphin* addidit T || 13 *ratus est illos* || 15 *Patizithae* D: *Patibiatae* C || 16 *formae suae* W: *formae sub* C; *formae* E || 17 *professus est regnum* || *ubi si nuntiatum* || 21 *quam apin vulnerat* || 23 *Otanes* D: *Potanes* C et sic infra || 24 *Phaedymam* D: *pedimam* C || *smerden* || 26 *comitis* || 30 *Hydarnes, Aspathines, Intaphernes, Megabyzus, Gobries* D ex Herod. 3, 70: *Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megabyzus, Gobies* CE || 33 *illis*] *se is* Halmius || 34 *Oebares* D: *hiberes* C || 35 *ille alio loco abscondet* C: *illic alia equa ab suo imitur* E || 37 *Artabazes* Halmius ex Floro 3, 5, 1: *Artabanus* CE ||

24, 5 *ab Aridaeo fratre* P: *abarrida frater* C || 7 *Antiochiam* W: *abarridam* C; cf. Appiani Syr. c. 56 || 11 *et* W: om. C || 17 *qui post est delendum videtur.* || [*tertio ... Aemiliano*] capiti 28 restituenda esse arbitror, modo addas *Carthaginienses.* || 19 *Bellus*] immo *Brennus* || Quae de *Polycrate, Epaminonda, Periandro et Timoleonte* narrantur, ad aliud caput pertinere manifestum est: quare unciis inclusi. || 23 *Epaminondas* P: *Epaminon* C || 25 *Periandus* || 26 *omnia* *subiugavit*] ad quem referenda sint nescio. || 28 *siriae* || 33 *Cardianus* F ad Curt. 10, 10 et Stavernus ad Nep. 18, 1: *Carduenus* C || *Philippi* **] supplendum videtur *scriba et postea* vel tale quid ex Corn. Nepote 18, 1, quem Ampelius ante oculos habuit: *Philippi et* T ||

25, 1 *qui iam* W: *iam* C || 4 *idem* W: *nam* C; *tandem* P. Sed fallitur Ampelius: alius enim est *Attalus* atque ille, de quo supra memoratum est. || 8 *Pharsalia* T: *parsalica* C || *milite*] *mabrae* C || 10 *nominis victus* W: *nominis sui victus* C || 17 *dimisit*] *instituit vel fecit* Halmius: an *scripsit*? || 21 *Ptolemeus Vergentes* || 22 *Oxy-*

dracas obiecto T: *opsidacras obiectos* C; cf. Freinsh. ad Curt. 4, 9, 26 || *relexit*: cf. tamen 46, § 3 || *Ptolemaeus, eius filius, Philadelphus* D: *ptolemaeus filius Philadelphi* C || 24 seqq.] haec corrupta esse apparet: nolui tamen coniecturis indulgere, quia in quantum Ampelius ipse erraverit dubium est. || 30 a *Pothino* P: *pontino* C; *Pompeiano* F || 34 *primo* addidit Halmius ||

26, 1 *Barcas* P: *Boccor* C || 4 *Annibal frater Annibale* || 9 *Syphax*] malim *Syphax rex* || 13 *regno* E: *regnavit* C, ut videtur || 14 *scriptus*] puto in mutilo cap. 39 || 26 *fixit*] an *fecit*? || *Mettus Suffetius* W: *Mettius Suffetius* CE || 27 ad *Fidenatis* *descivit* W emendatione incerta: *ad fidenatis destitutus* C; *a Fidenatibus destitutus* E || 29 in *diversa* P: *in adversa* C || 31 *Tarquinius* ***] lacunam significavi || 32 *Tiridates* *est* fortasse cap. 31 subiungenda sunt. ||

27, 4 *susceptam* Halmius: *subscuptam* C; *sibi ereptam* F, quod commendant 42, § 1 et Aur. Vict. de V. Ill. 67; *subscriptam* E || 5 *transferri* F: *transferre* C || *noluisset*] *voluisset* P; *a Sulla in Marium transferre voluisset* T || 6 *expugnatae* || 8 *consulibus* || 10 *occupandi fuit. nam* || 11 *maiorumque* || 15 *habita* W: *posita* C; cf. Flor. 4, 2, 15 || 23 *inferentis* E || 24 *Quot genera bellorum* om. C || 25 *quattuor*] Excidit *bellum sociale*: nam *gladiatorium* vix inter genera bellorum enumerandum erat, et commiscetur cum *servili* etiam c. 45, § 3 || 28 et om. C || 29 *quod* || 30 *cives ut* W: *sicut* C; *cives sicut* D || 33 *honoris*] malim *honorum* cum Floro 3, 21, 6 ||

28, 4 *exul*] immo *ex urbe* || 6 *evasisset et interim* Halmius || 7 *urbe inter ob hac* C: *urbe essent ob hoc* E || *rediit* W: *redit* C || 8 *secum Cinnam adduxit* C: *se cum Cinna adiunxit* E || 9 *septimum* Halmius: *septies* CE || 11 *Asiam* || 15 *se dederant* || 16 *proposuit* O. Iahnus: *properersit* C; *proscripsit* E || 20 in *qua societate* C: fort. igitur *serib. iuncta societate*, ut in Liv. per. 35 || 24 *apud Parthos* ***] Multa hic desiderari testantur et titulus huius capituli et Aur. Vict. de V. Ill. 77 et Flor. 4, 2, 13 || 25 *Musus (emusus)* C) *Catulus* ad aliud quoddam caput simile capiti 23 pertinere videntur. || 29 *Flaminio* E || 33 *rupit*] *rupit* T || 34 *tertio* ||

29, 1 *De variis cladibus populi Romani* om. C || 2 *obsedit*] immo *insedit*; cf. tamen 39, § 3 || 6 *accessit* W: *accesserit* C; *accesse- rat* E || 8 *Tridentinas* P: *tarentinas* C || 11 *tota Italia* W: *Italia* C; cf. 11, § 2; 18, § 17; 42, § 3 || 15 *ter dimicavit* W: *ter* om. C; ante *cum* inseruit D; cf. 44 princ. || 20 *praemium*] i. e. praeda. Flor. 2, 2, 4: 'specie quidem socios iuvandi, re autem sollicitante praeda':

noli igitur scribere *praetextum* vel *prooemium*. || 28 *cladis* || *Liternum* W: *listernum* C; *Ticinum* F: cf. ad 28, § 4 || 31 *trasimenum* || 33 *perculi* C; an *Pauli Aemilii*? || 35 *sibi cunctator* C; Aur. Vict. de Vir. Ill. 14: 'Cunctator ab obtrectatoribus dictus.' ||

30, 2 *penitus* H: *penae ictus* C || *trucidavit* D: *cruciavit* C || 8 *consummavit et* W: *consummavit* CE || [*cum Tigrane*] glossema esse puto ex loco corrupto 32, § 1 profectum: *cum Tigrane cum* C; O. Iahnus hunc locum sic constituit: *consummavit [una cum Tigrane]*, *qui incensa* || 9 *vires* H: *urbes* C || 11 *reparassent* E || 14 *duces* W: *CCIIII* C; *cives* Kappius ad Obseq. c. 87. Librarius confudit *duces* et *ducentos* ut 13, § 3. An *CON* = *consules*? || 15 *Populus Romanus per* W: *per* CE || *Flaminium* || *vicit per Paulum consulem* ** *sub*] sic scripsi: verba *per P. c.* in CE versu sequenti post *Carthaginienses* leguntur; in lacuna latet *eosdem*. || 16 *rebellantes* H: *bellantes* C || 17 *per Scipionem Asiaticum* W: *perse in* C. Aliter hunc locum tentarunt P et T || 20 *per eundem Scipionem*] erat is Q. *Servilius Caepio*. || 21 *Callaeciam* W: *Galliam* C || 26 ** *per Pompeium*] supplevi: om. C || 28 *Asiaticas* C; *Asiaticas* (item 18, § 18 *Asiaticae*) Halmius coll. c. 15, § 18. || 30 *Gallias Germanias et Britanniam*. *Sub* W: *Gallias et Germanias*. *Britanniam sub* CE ||

31, 6 *quia aut* Halmius: *quia haec* C, sed additum in margine prima manu: 'ha in Ms'; *quia haec* E || *aut per tribus* idem: *et per tribus* C; an *haec per tribus*? || 7 *aut per centurias* om. C: an *praestat haec per centurias*? || 8 *sit] est* Halmius || 12 *De populi Romani distributionibus* om. C || 17 *Lucerensem* W: *Lucerem* C || *sequitur* E || 19 *et distribuit ratione* O. Iahnus: *et bitriatione* C; *habita ratione* C. Fr. Hermannus; *ab iteratione* E || 21 *in re publica* W: *in P. R.* C || *valeret* W: *valeret et* C || 22 *quia* W: *qui* C; *qua* E *clientes qui* Halmius || 27 *seleuci portorum* C; *Spartanorum* O. Iahnus || 33 post *potestatem* C habet: *Explicit Lucii Ampelii liber ad Macrinum*. ||

Sed priusquam praefandi finem faciam, maximae mihi agendaee sunt gratiae Carolo Halmio, qui non solum quae ipse in Ampelio emendaverat, liberalissime, ut solet, mecum communicavit consilioque suo me adiuvit, sed ne laborem quidem codicis Monacensis iterum excutiendi recusavit. Quare si quid hac adnotatione critica profecisse videbor, id ei magna ex parte acceptum referendum erit.

Scribendam in Academia Georgia Augusta
ipsis Kal. Octobr. MDCCCLIII.

LVCIVS AMPELIVS
MACRINO SVO SALVTEM.

Volenti tibi omnia nosse scripsi hunc librum memorialem, ut noris, quid sit mundus, quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

I. DE MVNDO.

Mundus est universitas rerum, in quo omnia sunt et extra quem nihil, qui graece dicitur κόσμος. Elementa mundi quattuor: ignis, ex quo est caelum; aqua, ex qua mare Oceanum; aër, ex quo venti et tempestates; terra, quam propter formam eius orbem terrarum appellamus. Caeli regiones sunt quattuor: oriens, occidens, meridies, septentrio. Caelum dividitur in circulos quinque: arcticum et antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles sunt; aequinoctialem, cui subiacet regio quae κατακεκαυμένη dicitur neque incolitur ob nimiam vim ardoris; brumalem et solstitialem, sub quibus habitatur: sunt enim temperatissimi, per quos oblicus circulus vadit cum duodecim signis, in quibus sol annum conficit cursum.

II. DE DVODECIM SIGNIS.

Signa sunt in caelo duodecim. Aries beneficio Liberi, quod, is cum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca et arenosa, cum aquae inopia esset et exercitus eius siti affligeretur, aries eis aquam demonstravit, et ob id a Libero Iovis Ammon est appellatus, eique fanum magnificum fecit ad eum locum, ubi aquam invenit, quod abest ab Aegypto

et Alexandria milia passuum novem. Ob eam rem a Iove petiit ut inter sidera reciperetur. Alii putant eum esse, qui Hellen et Phrixum vexerit. Taurus beneficio Iovis, quem Iuppiter a Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figura tauri continebat, isque Iovis iussu Europam Agenoris filiam Sidoniam adludens decepit et eam Cretam deportavit. Ob eam rem Iuppiter in sideribus eum dignatus est immortalis memoria. Gemini, qui *dii* Samothracae nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronuntiare praeter eos, qui initiis praesunt. Alii Castorem et Pollucem dicunt, quod ii principes mare tutum a praedonibus praestitissent. Sunt qui dicant Herculem et Theseum, quod similia athla sint adepti. Cancer, *καρκίνος*, receptus beneficio Iunonis, quod eius iussu, cum Hercules missus esset ad hydram Lernaeam, quam nos excetram dicimus, interficiendam, carcinus ingressus Herculis pedes et crura lanians incommodiorem faciebat eum, quam ipsa excetra: idque malum Hercules difficillimum habuit, carcinumque ob id factum Iuno sideribus est dignata. Leo, *λέων*, qui educatus est Nemeae, Iunonis consilio ad Herculis interitum missus in terram Argiam diu spelunca latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cum Molorcho hospite suo, cuius clavam ei tributam tum principio est adeptus, qua leonem interfecit, eiusque pellem postea pro tegumento habuit. Ob id factum Iunoni odio esse coepit, leonemque caelesti dignitate est honorata. Virgo, quam nos Iustitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed postquam homines male facere coeperunt, Iovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonam Ieari filiam Atheniensem dicunt, cuius patri Liber vinum dedit, ut hominibus ad suavitatem daret: quibus dedit, ebriati sunt et lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit dominum occisum, et cum ululatu ad Erigonam rediit; quem ut maestum et singularem vidit, sollicita proficiscitur cum eo. Venere ad locum, ubi Iearius iacebat. Vidit corpus patris; magna la-

mentatione in Hymetto monte sepelivit, ipsa vero se
 suspendit laqueo. Canis ad pedes eius discumbens
 diutius et sine alimentis deficiens post aquam anhe-
 lans in puteum se proiecit. Tum Liber a Iove petiit,
 quod suo imperio defecerint, ut inter siderum cursus
 poneretur virgo. Icarus autem Arcturus nominatus
 est, cuius stella cum exoritur, continuas tempestates
 facit: canis Canicula. Libra, quam Graeci ζυγόν ap-
 pellant, virile nomen est † adeptus: qui insigni cle-
 10 mentia et iustitia † Mochos dictus; qui primus dicitur
 librae pondus hominibus invenisse, quae utilissima
 mortalibus existimatur, ideoque in numerum stellarum
 receptus est et Libra est dictus. Scorpius, qui dici-
 8 tur ad perniciem Orionis in insula Chio in monte
 15 Pelinaeo voluntate Dianae natus. Orion autem, dum
 venatur, visa Diana stuprare eam voluit. Illa scor-
 pionem subiecit, qui eum vita privaret. Iuppiter et
 scorpionem et Orionem inter sidera recepit. Sagitta-
 9 rius, Croton, filius *Euphemes* nutricis Musarum, quem
 20 Musae semper dilexerunt eo, quod plausu et lusu sa-
 gittarum eas avocaret. Alii Chironem dicunt, quod
 iustus et pius, doctus, hospitalis fuerit. Ab eo Aescu-
 lapius medicinam, Achilles citharam et *alii* alia multa.
 Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Typhon 10
 25 speluncas incolens in monte Tauro Aegyptum profectus
 est ad bellum, Pan se in caprae figuram convertit. Igi-
 tur dii immortales, postquam Typhonem digna poena af-
 fecerunt, Pana astrorum memoria decoraverunt. Aqua- 11
 rius, qui putatur esse Ganymedes, dicitur Deucalion
 30 Thessalus, qui, cum maximo cataclysmo cum uxore
 Pyrra solus evasisset, hic pietatis causa inter sidera
 locatus est. Pisces, ideo [pisces], quia bello Gigan- 12
 tum Venus perturbata in piscem se transfiguravit. Nam
 dicitur et in Euphrate fluvio ovum piscis ** in ora
 35 fluminis columba adsedissee dies plurimos et exclusisse
 deam benignam et misericordem hominibus ad bonam
 vitam. Vtriusque memoriae causa pisces inter sidera
 nobilitati.

III. DE SIDERIBVS.

- 1 Praeter duodecim signa potentissima sidera in caelo: septentriones duo, maior et minor, qui nunquam merguntur ideoque navium cursus regunt, quorum alter Cynosura dicitur. Bootes, idem Arcturus. 5
- 2 Orion, qui magnitudine sua dimidiam caeli obtinet partem. Pliades, quae latine Vergiliae dicuntur. Hyades, quae a nobis Suculae dicuntur, quarum ortus et occasus a nautis et ab agricolis observantur. Canicula, cuius vis praecipue solstitio est. Stellae potentissimae in caelo sunt septem: Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Iuppiter, Venus, quae a Graecis planetae, a nobis erraticae dicuntur, quia ad arbitrium suum vagantur et motu suo hominum fata moderantur: item adverso cursu contra caelum feruntur. 15

III. QVIBVS PARTIBVS SEDEANT DVODECIM SIGNA DVODECIM VENTORVM.

Aries in africanum, Taurus in circium, Gemini in aquilonem, Cancer in septentrionem, Leo in thrasiam, Virgo in argesten, Libra in zephyron, Scorpius 20 in africanum, Sagittarius in austrum et africanum, Capricornus in austrum, Aquarius in eorum et notum, Pisces in eorum.

V. DE VENTIS.

- 1 Venti fiunt ex aëris motu et inclinatione; sunt 25 autem generales quattuor: eurus, idem apeliotes, idem voltornus ab oriente: ab occidente zephyrus, idem corus, idem favonius: aquilo, boreas, aparcias idem a septentrione: notus, idem libs et auster et africanus a meridie. Hi sunt quattuor generales; ceteri speciales adscribuntur, ut iapyx zephyro, qui ab Iapygio Apuliae promontorio flat; leuconotus noto, cum serenior flat; circius aquiloni, cum vehementior Gallias perflat; item etesiae, qui statis diebus flant per aestatem. 30

VI. DE ORBE TERRARVM.

Orbis terrarum, qui sub caelo est, quattuor re-
 gionibus incolitur. Vna pars eius est, in qua nos
 habitamus; altera huic contraria, quam qui incolunt
 5 vocantur antichthones: quarum inferiores duae ex con-
 trario harum sitae, quas qui incolunt vocantur anti-
 podes. Orbis terrarum, quem nos colimus, in tres 2
 partes dividitur totidemque nomina: Asia, quae est
 inter Tanain et Nilum: Libya, quae est inter Nilum
 10 et Gaditanum sinum: Europa, quae est inter fretum
 et Tanain.

In Asia clarissimae gentes: Indi, Seres, Persae, 3
 Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappado-
 ces, Cilices, Syri, Lycii. In Europa clarissimae gen- 4
 15 tes: Scythae, Sarmatae, Germani, Daci, Moesi, Thra-
 ces, Macedones, Dalmatae, Pannonii, Illyrici, Graeci,
 Itali, Galli, Spani. In Libya gentes clarissimae: 5
 Aethiopes, Mauri, Numidae, Poeni, Gaetuli, Gara-
 mantes, Nasamones, Aegyptii.

20 Clarissimi montes in orbe terrarum: Caucasus in 6
 Scythia, Emodus in India, Libanus in Syria, Olym-
 pus in Macedonia, Hymettus in Attica, Taygetus in
 Lacedaemonia, Cithaeron et Helicon in Boeotia, Par-
 nasos ** et Acroceraunia in Epiro, Maenalus in Ar-
 25 cadia, Apenninus in Italia, Eryx in Sicilia, Alpes 7
 inter Galliam et Italiam, Pyrenaeus inter Galliam et
 Spaniam, Atlas in Africa, Calpe in freto Oceani.

Clarissima flumina in orbe terrarum: Indus, Gan- 8
 ges, Hydaspes in India; Araxes in Armenia; Ther-
 30 modon et Phasis in Colchide; Tanais in Scythia; 9
 Strymon et Hebrus in Thracia; Sperchios in Thessa-
 lia; Hermus et Pactolus auriferi, Maeander et Caystrus
 in Lydia; Cydnus in Cilicia; Orontes in Syria; Si-
 mois et Xanthus in Phrygia; Eurotas Lacedaemone; 10
 35 Alpheus in Elide; Ladon in Arcadia; Achelous et
 Inachus in Epiro; Savus et Danubius, qui idem Ister
 cognominatur, in Moesia; Eridanus et Tiberinus in

Italia; Timavus in Illyrico; Rhodanus in Gallia; Ibe-
 11 rus et Baetis in Spania; Bagrada in Numidia; Tri-
 ton in Gaetulia; Nilus in Aegypto; Tigris et Euphra-
 tes in Parthia; Rhenus in Germania.

12 Clarissimae insulae in mari nostro undecim: Si-
 cilia, Sardinia, Crete, Cypros, Euboea, Lesbos, Rhodos,
 duae Baleares, Ebusus, Corsica, Gades. In Oceano
 ad orientem Taprobane, ad occidentem Brittannia, ad
 septentrionem Thyle, ad meridiem insulae fortunatae.
 13 Praeter has in Aegaeo mari Cyclades duodecim: De- 10
 los, Gyaros; Myconos, Andros, Paros, Olearos, Te-
 14 nos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Praeter has
 Sporades innumerabiles; ceterum celeberrimae Aegina,
 15 Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In
 Ionio Echinades, Strophades, Ithace, Cephalenia, 15
 Zacynthos. In Hadriatico Crateae circiter mille, in
 Siculo Aeoliae octo, in Gallico Stoechades tres, in
 Syrtibus Cercina et Meninx et Girba.

VII. DE MARIVM AMBITV.

1 Mare quo cingimur universum vocatur Oceanum. 20
 Hoc quattuor regionibus inrumpit in terras: a septen-
 trione vocatur Caspium, ab oriente Persicum, a me-
 ridie Arabicum, idem rubrum et erythraeum, ad
 occasum magnum mare, idem Atlanticum, quod com-
 2 merciis totius generis humani peragitur. Hoc intrat 25
 in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos
 Abylam et Calpen ob impositas Herculis columnas;
 dein latissime simul et longissime fusum medium ter-
 3 rarum orbem inundat et nomina acquirit: Balearicum,
 quod Hispaniam adluit; Gallicum, quod Gallias tan- 30
 git; Ligusticum, quod Liguribus infunditur; Tuscum,
 Tyrrhenum, idem inferum, quod dextrum Italiae la-
 tus circuit, Hadriaticum, idem superum, quod sini-
 4 strum Italiae latus circuit; Siculum, in quo Sicilia;
 Creticum, in quo insula est Creta; Ionium et Aegaeum, 35
 quae Achaïam [id est Peloponnesum] ita ambiunt, ut
 interveniente Isthmo paene insulam faciant; Myrtoum

et Icarium, quae adhaerent Aegaeo mari, illud a Myrtilo, hoc ab Icaro cognominata; Euxinum, Ponticum, 5 quod ingenti sinu Scythis infunditur; Hellesponticum fauce transmissum inter duas celeberrimas urbes, Seston Europae, Abydon Asiae; Tanaiticum, quo Asia alluitur; Aegyptium ab Aegypto, Libycum a Libya cognominatur; Syrticum a duabus Syrtibus reciprocis aestibus retorquetur.

VIII. MIRACVLA MVNDI.

10 Miracula quae in terris sunt. Ab Apollonia † et 1 cathamantie milia passus quinque in monte Nymphaeo: ibi ignis est et de terra exit flamma. In silva Panis symphonia in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquae pleni; inde pix exit et bitumen: 15 cum manibus subplodas, pix alte attollitur et quasi ab aqua bullescit. Ambraciae in Epiro in pariete sunt 2 picti Castor et Pollux et Helena manu autochthonis, et nemo neque invenire potest quis pinxerit. Argis 3 in Epiro quod Hippoboton appellatur: ibi pons magnus columnatus duplex, quem Medea aedificari imperasse fertur. Ibi picta sunt gubernacula Argonautarum, † quae coepta navis: ibi Iovis templum Trophonii, unde est ad inferos descensus ad tollendas sortes: in quo loco dicuntur ii qui descenderunt Iovem ipsum 25 videre. Leucade mons, unde se Sappho deiecit pro- 4 pter virum: in summo monte fanum est Apollinis, ubi sacra fiunt; et cum homo inde desiluit, statim excipitur lintribus. Sicyone in Achaia in foro aedis Apolli- 5 nis est: in ea sunt posita Agamemnonis clipeus et machaera, Ulixis chlamys et thoracium, Teuceri sagittae et arcus; Adrasti arca, quam deposuit, in qua quid sit ignoratur; sed et olla aerea in qua Pelias coctus dicitur: item Palamedis litterae: Marsyae autem † quae- quae corium; remi Argonautarum cum gubernaculis. 35 † Brachia calculus, quem Minerva sortita est de Oreste ***: una proci parasiti palla pendet, quam si quis halitu afflaverit, tota patefit: Penelopae tela. Ibi de

6 terra oleum scaturit. Argis in Achaia Iunonis tem-
 7 plum magnifice ornatum, quod asyllum vocant. Olym-
 8 piae templum Iovis nobile, ubi athletae initiantur. Co-
 9 rinthi balaenae costa est magna secundum mare, quam
 homo complecti non potest. Eodem in loco fanum est 5
 9 Veneris, in quo vas marmoreum Laidos. Boeotiae
 lacus sacer, ubi Amphiarus devoratus [in eo lacu]
 est. Urceus fictilis fractus pendet testa inter se
 composita; unde autem pendeat non apparet, nisi a
 10 vento moveatur. Athenis Minervae aedes nobilis, cu- 10
 ius ad sinistram clipeus appositus quem digito tangit:
 in quo clipeo medio Daedali est imago ita collocata,
 quam si quis imaginem e clipeo velit tollere, perit to-
 tum opus; solvitur enim signum: ipsa autem dea ha-
 11 bet hastam de gramine. Ilio lapis quadrata ubi Cas- 15
 sandra fuit alligata; quam si ante tangas aut fricue-
 ris, lac demittit; ex altera autem parte similiter si
 frices, † ac si sanguinem remittit. Iuxta autem mare
 qui locus Rhoeteon vocatur; ibi est Achillis et Pa-
 12 trocli tumulus et flumen Scamandros. Ephesi Dianae 20
 fanum nobilissimum, maximum pulcherrimumque orbis
 terrarum. Introitu dextra ac sinistra postes marmo-
 rei monolithi longi cubitis viginti, qua super templum
 13 ascensu sunt † centum quadraginta milia. Saino in
 templo Iunonis est scyphus factus ex hedera, cuius 25
 capita foras quattuor arietina magna cornibus mirae
 14 magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna,
 alta pedes quadraginta cum maximis sculpturis; con-
 15 tinet autem gigantomachiam. Rosi signum Dianae
 marmoreum pulcherrimum quod stat sub divo [caelo], 30
 16 nec cum pluit aqua tangitur. Argyro est fanum Ve-
 neris super mare: ibi est lucerna super candelabrum
 posita lucens ad mare sub divo [caelo], quam neque
 ventus exstinguit nec pluvia aspargit: sed et Hercu-
 lis aedes antiqua; ibi e columna pendet cavea ferrea 35
 rotunda, in qua conclusa Sibylla dicitur. Ibi iacent
 17 ossa balaenae quasi lapides quadrati. Magnesia apud
 Sipyllum columnae sunt quattuor: inter has columnas

est Victoria ferrea pendens sine aliquo vinculo in aëre
 ludens; sed quotiens ventus aut pluvia fuerit non mo-
 vet. Aedis Dianae Epheso est quam constituit Ama- 18
 zon; ibi et sepulcrum Icarum stertentis quasi dormiat
 5 mirae magnitudinis ex orichalco et ferro. Rhodi co- 19
 lossicum signum Solis altum * * super columna mar-
 morea cum quadriga; columna vero habet cubitos cen-
 tum. Cypro signum Iovis Olympii aereum, facies ex 20
 auro, quem fecit Phidias † in cubitis centum quin-
 10 quaginta et latum cubitis sexaginta. Domus illic Cyri 21
 regis aedificata lapidibus candidis et nigellis auro
 iunctis, ubi sunt columnae diversis coloribus et in-
 numerabiles laminae ferreae, fenestrae ex argento et
 tegulae ex lapide prasino. Murus intus medio Baby- 22
 15 loniae, quem Memnon aedificavit lapide cocto et sul-
 fure, ferro intermixtus, ubi sunt iuncturae. Latitudo
 eius cubitis triginta, altus cubitis centum et triginta:
 cingitur milia passuum triginta. Hunc coepit Semi-
 ramis, filius eius perfecit. Pyramides in Aegypto, 23
 20 quas aedificavit * *. Agartus oppidum: ibi est Nilus 24
 fluxius aere factus, † plexilis in cubitis trecentis, cuius
 facies smaragdo limpido, brachia ex ebore magno,
 cuius adpectu et bestiae terrentur. Athenis signum 25
 Iovis Olympii, Alexandriae flumen Nilum maxime
 25 colunt.

VIII. QVOT FVERE IOVES VEL ALII [IN LOCO] DII DEAEQVE.

Ioves fuere tres. Primus in Arcadia, Aetheris 1
 filius, cui etiam Aetherius cognomen fuit: hic pri-
 mum Solem procreavit. Secundus † abide in Arca- 30
 dia, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpina
 Liberum patrem procreavit primum victoriam * *. Ter-
 tius Cretae, Saturni et Opis filius, optimus maximus-
 que est appellatus. Martes fuere duo: primus ex 2
 35 † Enoposte, ut eum Homerus ait, et noster Mars
 † Leucarpis et alter Mars † enius; secundus ex Iove et
 Iunone. Soles fuere quinque: primus Iovis filius; 3

- secundus Hyperionis; tertius Nili filius, cui Aegyptus est consecrata; quartus, qui Rhodi natus est, cuius etiam † Zemintus est filius; quintus, Colchi filius, ex 4 quo Circe et Medea et Phaëthon nati sunt. Volcani fuere quattuor: primus † Crio et Ioppe natus; secun- 5 dus Nili filius; tertius Saturni et Iunonis; quartus in 5 Sicilia Melites filius. Mercurii quattuor: primus Caeli et Diei filius; secundus Iovis et Croniae filius vel Proserpinae; tertius Croni filius et Maiaae, qui est inventor lyrae; quartus Cyllenii filius, qui Aegyptiis 10 litteras et numerum dixit. Apollines quinque: primus Volcani et Minervae; secundus ex Corybante; tertius Iovis filius ex Latona; quartus Sileni filius in Arcadia; quintus Ammonis filius in Libya natus. 7 Dianae tres: prima Iovis Cronii filia ex Proserpina, 15 quae est Liberi soror; secunda Iovis et Latonae, Apollinis soror; tertia, quae vocatur Ops, de Glauce. 8 Aesculapii tres: primus Apollo † dictus Volcani filius; secundus Elati filius; tertius † Aristeti et Alcippes 9 filius. Veneres quattuor: prima Caeli et Diei filia; 20 secunda quae ex spuma nata esse dicitur Aetheris et Oceani filia; tertia quae Volcano nupsit, quae cum Marte se miscuit, unde Cupido natus esse dicitur; 10 quarta Cypri et Syriae filia, quam Adon habuit. Minervae quinque: prima Volcani filia, unde Athena- 25 rum est civitas; secunda Nili filia, quam Aegyptii colunt; tertia Iovis filia, quae in bellicis rebus se exercuit; quarta Solis filia, quae quadrigas iunxit; quinta Pallantis et Titanidos filia. Haec patrem occidit pro suae virginitatis observatione, quia eius cupidus fuit: 30 11 unde et Pallas dicta est. Liberi quinque: primus ex Iove et Proserpina: hic agricola et inventor vini, cuius soror Ceres. Secundus Liber ex Melone et Flora, cuius nomine fluvius est † Granicus; tertius de Cabiros, qui regnavit in Asia; quartus ex Saturnio 35 et Semela, ** dicunt; quintus Nisi et Thyonae filius. 12 Hercules sex: primus Iovis Aetheris filii filius; secundus Nili filius, quem principem colunt Aegyptii;

tertium conditorem † loci sui Hellenes dicunt; quartus Cronii filius et Cartheres, quem Carthaginenses colunt, unde Carthago dicta est; quintus Libani filius, qui cum rege Medorum pugnavit; sextus Iovis ex
5 Alcumena, qui † Atlanta docuit.

X. DE IMPERIIS.

Imperia ab ineunte aevi memoria fuerunt septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medi, postea Persae, tum Lacedaemonii, dein Athenienses; post hos
10 inde Macedones: sic deinde Romani.

XI. REGES ASSYRIORVM.

Belus rex, Iovis filius, cuius posterii per Ninum 1 Asiae regnaverunt, per Aegyptum Libyae, per Da-
naum Europae. Ninus rex, qui primus exercitu prope 2
15 totam Asiam sub se redegit et clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Semiramis, Dercetis 3
nymphae filia, a columbis educta, uxor Nini regis, cuius post mortem regnum Nini ampliavit armis; In-
diam quoque parum prospera expeditione temptavit.
20 Haec urbem pulcherrimam omnium, quae umquam fuerunt, Babylona constituit supra flumen Euphraten. Sardanapallus, qui ob nimias delicias et luxuriam 4
perdito regno, ne in potestatem hostium veniret, cum exoletis suis venenum bibit et igni subiecto cum regia
25 sua conflagravit.

XII. REGES MEDORVM.

Arbaces, primus rex, qui eversas Assyriorum opes luxuria Sardanapalli transtulit *** eosque iustissime rexit. Astyages, vir fortis et iustus, qui per
30 insidias victus a Cyro est, et dissolutum est Mediae regnum.

XIII. REGES PERSARVM.

Cyrus, rex fortissimus, qui maiore parte Asiae 1 subacta Europam quoque inrupisset, ni a Tomyri Scy-

2 tharum regina victus oppressusque esset. Cambyses, filius † equae Cyri; qui, cum septuaginta milia hominum subegisset in Aegypto et regem eius Amasin, Aethiopiam profectus, magna parte militum per famem ommissa, inritus rediit; urbem tamen ibi condidit Meroën. Is quia Apin sacrum bovem interfici iusserat, ira deorum ex equo praeceps super gladium suum ruit extinctusque est. Darius rex, unus ex septem Persis, hinnitu equi regnum adsecutus, cum CCLXX milibus Europam transivit. Victus ab Atheniensibus duce Miltiade apud Marathona recessit. Xerxes, Darii filius, cum decessisset pater eius, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit contabulato Hellesponto et forato Atho monte, nec quicquam aliud egit quam ut Athenas incenderet. Mari victus a Lacedaemoniis et Atheniensibus in Asiam rediit ibique suorum fraude interfectus est.

XIII. DVCES ET REGES LACEDAEMONIORVM.

1 Eurysthenes et Procles gemini, qui genus ab 20
 2 Heraclidis deducunt primi Sparta regnaverunt. Lycurgus legum lator, quibus Lacedaemonii principes
 3 Graeciae per annos septingentos innisi fuerunt. Theopompus et Polydorus reges, qui Messenium bellum
 4 viginti annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui 25
 5 Messenio bello, quo centeni et quinquageni concertaverunt, tropaeum suo sanguine scripsit. Tyrtaeus, qui
 6 Messenio bello ex oraculo Apollinis dux ab Atheniensibus per ludibrium missus poemate suo ita militum
 7 animos concitavit, ut tam diuturnum proelium victoria 30
 8 consummarent. Leonidas, dux Persico bello, qui cum trecentis Lacedaemoniis apud Thermopylas totam vim
 9 Persici belli morte sua ac suorum sustinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium praefectum Xerxis
 10 cum pedestribus copiis apud Asopum Boeotiae flumen 35
 11 debellavit; mox proditoris a rege suspectus ideoque accusatus, in asyllum Minervae confugit et ibi fame

confectus est. Lysander dux, qui dominantem toto 8
 mari classem Atticam aput Aegos potamos oppressit
 et victis Atheniensibus triginta tyrannos inposuit.
 Xanthippus, vir Lacedaemoniorum fortissimus, qui 9
 5 bello Punico primo Carthagiensibus dux missus Re-
 gulum cepit. Agesilaus, cuius inventum est in hostili 10
 quam in sua terra pugnare ideoque in Asiam missus,
 vastata ea, cum iam regi immineret, revocatus Athe-
 nienses aput Coroneam vicit. Postea aput Corinthios
 10 flevit, quod decem milia Graecorum occisa cognovis-
 set, nec voluit Corinthum delere cum posset.

XV. CLARISSIMI REGES ET DVCES ATHENIENSIVM.

Cecrops rex, qui urbem condidit Athenas et ex 1
 15 suo nomine Cecropidas appellavit cives: idem fabulose,
 quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse nar-
 ratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleusine con- 2
 stituit Celeo † hospite, Eumolpo sacerdote, filiabus
 virginibus ministris, Triptolemo frugum praefecto, qui
 20 fame laborantem Graeciam circumlato frumento re-
 stituit. Pandion rex, qui filias suas Procnen et Phi- 3
 lomelam Thraeciae regibus tradidit, ut barbaras sibi
 gentes adfinitate sociaret. Theseus, Aegei filius, qui 4
 Minotaurum interfecit. Demophontes, eius filius, qui 5
 25 cum Graecis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro 6
 salute et victoria patriae secundum oraculum Apollin-
 nis bello Peloponnesio se devovit. Pisistratus, vir 7
 fortis et sapiens, qui adversus principes populari causa
 tyrannidem invasit eamque iustissime administravit.
 30 Harmodius et Aristogiton, homines plebei, qui Hip- 8
 piam et Hipparchum Pisistrati filios saeve dominantēs
 facta coniuratione oppresserunt, ideoque ut conserva-
 toribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades 9
 dux, qui octoginta milia militum Persarum Darii regis,
 35 praefectis Date et Tisapherne, in saltu Marathonio
 superavit. Aristides Dicaeos, qui hoc agnomen mori- 10
 bus [est] consecutus ob id ipsum exilio multatus est.

11 Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copias, pede-
 stris simul atque navalis, in ipsa Asia apud Eury-
 12 medonta fluvium uno die vicit. Alcibiades dux, vir
 genere, copia, opibus illustris, qui propter detrunca-
 tos nocte Mercurios reus factus ad Lacedaemonios 5
 confugit Peloponnensi bello, et, cum fecisset eos su-
 periores, afflictorum civium misertus rediit in pa-
 triam, et dux creatus iterum victores Athenienses
 13 fecit. Thrasybulus, qui triginta magistratus Lace-
 daemonios tyrannidis dominatione saevientis facta con- 10
 iuratione adflixit et libertatem Atheniensibus reddi-
 14 dit. Conon dux, qui omnes Lacedaemoniorum copias
 apud Cnidum insulam cepit et imperium maris Athe-
 15 nis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dio-
 nysium regem Siciliae centum rostratas habentem, 15
 dum in Italiam abest, regno expulit occupatis Syra-
 16 cusi. Iphicrates, rei militaris peritissimus, qui arma
 17 habiliore pondere et modo fecit. Phocion, qui vir
 bonus cognominatus est, neque ulla pecunia a Phi-
 lippo potuit sollicitari ut ad eum discederet: qui ad- 20
 monentibus amicis, ut liberis suis consuleret, 'si boni,'
 inquit, 'erunt, hic agellus eis sufficiet; si mali, nihil.'
 18 Chabrias dux, qui gladiatoria arte pugnare militem
 docuit, Cypron et Naxon et omnes Asiaticas insulas
 Athenis adiunxit, et circa Chion navali bello occidi 25
 19 maluit quam abiectis armis enatare. Demetrius Pha-
 lereus, qui vir bonus existimatus ideoque ob insignem
 iustitiam status trecentis est honoratus, quas ei pro
 libertate posuerunt in † facie publica.

XVI. REGES MACEDONVM.

30

1 Philippus, Amyntae filius, primus Macedonum ob-
 tinuit Thraciam redegitque in suam potestatem; et
 cum transire in Asiam vellet, sub ipso belli apparatu
 2 in theatro a Pausania est interfectus. Alexander,
 Philippi et Olympiadis filius, ex urbe Pella Macedo- 35
 niae cum quadraginta milibus militum in Asiam trans-
 isset, Darium regem Persarum primum apud Grani-

cum fluvium, tum apud Issum Ciliciae, tertio apud Arbela, tribus proeliis trecenta peditum, † legionum equitum, duo milia falcatorum curruum vicit. Mox regem Indorum et omnes Asiae gentes sub potestatem suam redegit et nobilissimas urbes Asiae cepit, Sardes, Bactra, Susa, Babyloniam, ubi etiam defunctus est, dubium, a vinolentia an veneno, cum tamen prius et Africam peragrasset usque ad Iovem Ammonem et Oceanum primus omnium navigasset. Philippus, qui post Alexandrum Macedonem septimo gradu Macedoniae regnavit, invectus in Graeciam cum saeve dominaretur, a Sulpicio consule in Phocide victus est, mox a Flaminio in [Macedonia] Thessalia apud Cynoscephalas, ubi dato obside filio Demetrio regni parte multatus est. Perses Philippi filius, cum maximis copiis Macedoniis * * et cum in Graeciam impetum fecisset, cum inanibus elephantorum simulacris a Marcio consule apud Ascuridem paludem victus, praecipitatis in mare thesauris profugit; mox ab Aemilio Paulo tota Macedonia fugatus Samothraciam confugit in asylum, unde data fide cum se Paulo commisisset, ante currum eius in triumphum productus mox libera custodia in Albano consenuit. Pseudo-philippus, vir plebeius et degener, cum ex similitudine formae Philippi filium se esse persuasisset et Macedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus comprehensus sub custodia missus est Romam, ubi cum ex custodia aufugisset, concitata rursus Macedonia Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus ius dixit; mox a Caecilio Metello ingenti proelio victus, cum profugisset in Thraciam, a regibus deditus est et in triumphum deportatus.

XVII. REGES ET DVCES ROMANORVM.

Romulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullus Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Martius, qui leges plurimas tulit et Ostiam coloniam constituit. Servius Tullius, qui pri-

num censum egit. Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

XVIII. CLARISSIMI DVCES ROMANORVM.

5

1 Brutus, qui pro libertate publica liberos suos in-
 2 terfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem lib-
 bertatem adversus Tarquinius bellum exercuit: idem
 3 ius libertatis dando populum ampliavit. Manlius Tor-
 quatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam 10
 4 filium suum interfecit. Quinctius Cincinnatus [item
 5 Serranus], cui aranti dictatura delata est. Camillus,
 qui Senonum gente deleta [Gallorum] incensam ab
 6 eis urbem restituit. Fabii duo, quorum alter una
 pugna Etruscos, Samnitas, Umbros Gallosque sub- 15
 egit, libertinos e tribubus repurgavit ideoque Maxi-
 mus cognominatus: alter Fabius Annibalem mora fre-
 7 git, ex quo Cunctator est cognominatus. Papirius
 Cursor: hic Samnites, qui Romanos sub iugum pu-
 gnando miserant, victos ignominia pari adfecit et a 20
 8 velocitate Cursor est appellatus. Curius, cum in foco rap-
 pas torreret, *legatis Samnitium aurum* offerentibus ‘malo,’
 inquit, ‘in fictilibus meis *esse* et aurum habentibus
 9 imperare.’ Fabricius Luscinus, qui Cornelium Ru-
 finum consularem virum senatu amovit, luxuriae et 25
 avaritiae damnatum, quod decem pondo argenti pos-
 10 sideret. Claudius Marcellus, qui Annibalem primus
 in Campania proelio vicit idemque docuit in bello
 11 quomodo equites sine fuga cederent. Scipiones duo,
 quorum alter prior Africanus, qui Annibalem et in 30
 eo Africam debellavit; alter Scipio *minor*, Numanti-
 nus, qui Carthaginem et Numantiam diruendo in hac
 12 Africam, in illa Hispaniam fregit. Claudius Nero,
 qui Annibalem in Apulia relicto venientem ab Hispania
 Asdrubalem excepit copiasque eius uno die apud Me- 35
 taurum flumen devicit: qui, si se cum Annibale iun-

xisset, dubitari non potest parem eis populum Roma-
 num futurum non fuisse. Paulus, qui cum Macedo- 13
 niam vicisset et Graeciam liberasset et opulentissimum
 triumphum reportasset, inter ipsos triumphi dies amis-
 sis duobus liberis pro contione dixit gratias se agere
 5 fortunae, quod in suam potius domum quam in rem
 publicam saevisset. Duo Metelli, quorum alter Ma- 14
 cedonicus devictis Macedonibus, qui Contrebiam, inex-
 pugnabilem Hispaniae civitatem, iussis testamenta scri-
 10 bere et vetitis redire nisi vicissent militibus occu-
 pavit: alter Numidicus victa Numidia, qui cum per-
 niciosas rei publicae leges ferret Apuleius tribunus
 plebis totusque senatus in eas iurasset, maluit in
 exilium ire quam iurare. Huius filius Pius cognomi-
 15 natus est, quod patrem in exilium secutus est. Gaius 15
 Marius, qui in Africa Numidis, in Gallia Cimbris
 Teutonibusque superatis a caliga pervenit usque sep-
 timum consulatum. Sulla, qui bello civili victoria 16
 perpotitus Romanum primus invasit imperium solus-
 20 que deposuit. Sertorius, qui proscriptus a Sulla cum 17
 in exilium profugisset, quam brevissimo tempore prope
 totam Hispaniam redegit in suam potestatem et ubi-
 que adversante fortuna insuperabilis fuit. Lucullus, 18
 qui Asiacaе provinciae spoliis maximas opes est con-
 25 secutus et aedificiorum tabularumque pictarum studio-
 sissimus fuit. Pompeius, qui Armenios sub rege Ti- 19
 grane, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto
 mari dominantis intra quadragesimum diem vicit et
 magnam partem Asiae inter Oceanum, Caspium ru-
 30 brumque victoriis suis triumphisque peragravit. Gaius 20
 Caesar, qui Gallias Germaniasque subegit et primus
 Romanorum navigavit Oceanum, in quo Britanniam
 invenit et vicit. Iulius Caesar Augustus, qui per- 21
 35 pacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terra-
 rum disposuit et Romanum imperium ordinavit, post
 cuius consecrationem perpetua Caesarum dictatura
 dominatur.

XVIII. ROMANI, QVI IN TOGA FVERVNT
ILLVSTRES.

1 Menenius Agrippa, qui dissidentem populum se-
2 natui conligavit atque conciliavit. Appius Caecus,
qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus, qui suis parere 5
3 voluerat, sub externis regibus regeretur. Tiberius
Gracchus, qui Scipionem Asiaticum quamvis inimi-
cum haberet, non est passus a tribunis in carcerem
duci, quod diceret nefas ibi esse Scipionem, ubi ca-
ptivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Grac- 10
chorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus
4 seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Bru-
tus Callaicus, qui C. Gracchum generum agrariis
legibus rei publicae statum turbantem cum Opimio
5 consule oppressit. M. Brutus, qui Pompei partes se- 15
cutus, mox a Caesare restitutus in mortem eius con-
6 iuravit, quod affectare nomen regium videretur. Li-
vius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis sum-
mum populi Romani favorem consecutus, ne promissa
perficeret, per insidias a Philippo consule domi suae 20
7 interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta
Sullae rescindere volentem admoto exercitu Italia fu-
gavit et solus omnium sine sanguine bellum civile
8 confecit. Cato Censorius, qui totiens accusatus est,
et quoad vixit nocentis accusare non destitit. Hic est 25
9 omnium rerum peritissimus et, ut Sallustio Crispo vi-
detur, Romani generis disertissimus. Cato praetorius,
qui bello civili partes Pompei secutus mori maluit
10 quam superstes esse rei publicae servienti. Scaurus,
qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia 30
11 bello Cimbrico deseruerat. Scipio Nasica, qui, quia
non rite inauguratus consul videretur, consulatu se ab-
dicavit et domitis Dalmatis oblatum a senatu trium-
phum repudiavit statuasque, quas sibi quisque in
publico posuerat, in censura sua sustulit. Censuit in 35
12 senatu tamen Carthaginem non esse delendam: pro-
pterea optimus iudicatus. Cornelius Cethegus, qui

fratrem suum Cethegum, quod cum Catilina coniurasset, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui 13 in consulatu suo Catilinae coniurationem fortissime oppressit.

5 XX. QVI PRO POPVLI ROMANI SALVTE SE OPTVLERVNT.

Horatii trigemini, qui adversus Curiatios Alba-1
norum de summo imperio dimicaverunt. Fabii, qui 2
trecenti, cum omnes patriciae stirpis essent, bellum
10 Veiens peculiariter sibi depoposcerunt. Mucius Cor- 3
dus, qui ignibus manum imposuit. Horatius Cocles, 4
qui ponte rescisso Tiberis armatus transiit natans. Tre- 5
centi sub Calpurnio Flamma contra Poenos, qui in
Siciliensi saltu morte sua exercitum populi Romani li-
15 beraverunt, ut plane trecentorum Lacedaemoniorum
apud Thermopylas gloriam adaequarent. Duo Decii, 6
quorum alter Latino bello, alter Samnitico dis mani-
bus se devoverunt. Fabius pontifex, qui urbe a Gal- 7
lis Senonibus incensa se aliosque senes dis manibus
20 devovit. Regulus, qui tormenta Carthaginensium ma- 8
luit pati, quam ut inutilis pax cum eis fieret aut ipse
iuris iurandi fidem falleret. Curtius, qui se in hia- 9
tum terrae immisit, cum ex oraculo quod optimum
esset in urbe Romana posceretur. Spurius Postumius, 10
25 qui a Pontio Telesino Samnitum duce sub iugum mis-
sus cum exercitu auctor fuit rumpendi foederis seque
hostibus censuit esse dedendum. Caecilius Metellus 11
pontifex, *qui ex ardente templo Vestae Palladium ex-
tulit et oculos amisit.*

30 XXI. QVI SPOLIA OPIMA RETTVLERVNT.

Romulus de Acrone Caeninensium rege. Cossus
Cornelius de Larte Tolumnio Veientium rege. Claudius
Marcellus de Viridomaro rege Gallorum.

XXII. QVI PROVOCATI AB HOSTIBVS MANV CONTENDERVNT.

1 Manlius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit
2 eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus, qui a
3 Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam eius
4 insedit et hostem perturbavit. Scipio Aemilianus, cum
5 esset legatus sub Lucullo imperatore, apud Intercatiam
6 Vaccaeorum urbem provocatorem barbarum occidit.
7 Lucius Opimius sub Lutatio Catulo consule in saltu
8 Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit. 10

XXIII. †QVI PRO ROMANIS GENTES SVPERA- VERVNT.

Scipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asia-
ticus, Mummius Achaicus, Servilius Isauricus, Brutus
Callaicus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus, Cae-
15 sar Germanicus, Caesar Dacicus.

XXIII. QVOT ILLVSTRES SCIPIONES, QVI MAGNIS REBVS GESTIS COGNOMINATI SVNT.

Scipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem.
Scipio minor Numantinus, qui Numantiam et Cartha-
20 ginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho trium-
phavit. Scipio Nasica, qui a senatu vir optimus est
iudicatus. Scipio **, qui occiso Pompeio partes re-
stituit et victus se interfecit.

XXV. SECESSIONES PLEBIS. 25

1 Secessiones plebis a patribus fuerunt quattuor.
2 Prima secessio propter impotentiam feneratorum, cum
3 in *sacrum* montem plebs armata secessit. Secunda
4 propter impotentiam decemvirum, cum interfecta filia
5 sua Virginius Appium et totam eius factionem in Aven-
6 tino monte circumvenit effecitque, ut abdicato magi-
7 stratu accusati atque damnati variis suppliciis puni-
8 rentur. Tertia propter matrimonia, plebei ut patriciis
9 nubere, quam Canuleius concitavit in monte Ia-

niculo. Quarta secessio in foro propter magistratus, 4
ut plebei consules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

XXVI. SEDITIONES.

5 Seditiones in urbe quattuor. Prima seditio Ti-1
beri Gracchi, quem de iudicariis et agrariis legibus
statum civitatis moventem Scipio Nasica facta manu
in Capitolio oppressit. Secunda seditio C. Gracchi fra-2
tris eius, quem ob similes largitiones novos motus
10 excitantem Opimius consul cum Decimo Bruto Cal-
laico, socero eius, convocatis ad pileum servis in Aven-
tino monte oppressit. Tertia seditio Apulei Saturnini 3
tribuni plebis et Glauciae consulis, quos comitia in
campo caedibus perturbantes Marius in Capitolium
15 persecutus obsedit et conficiendos fustibus saxisque
curavit. Quarta seditio fuit Livi Drusi et Quinti Cae-4
pionis, cum ille senatum, hic equestrem ordinem ad-
sereret. Praecipua tamen ad motus excitandos fuit
causa, quod Drusus civitatem omnibus Italicis polli-
20 cebatur; sed tum a Philippo consule in domo sua in-
terfectus est.

XXVII. QVI ADVERSVS PATRIAM NEFARIA
INIERE CONSILIA.

Coriolanus ob asperiores annonam in exilium 1
25 actus Vulscorum exercitu admoto patriam expugnare
voluit, sed Veturiae matris precibus victus, tum ab
exercitu suo confossus est. [Marcus] Maelius cum 2
trumentaria largitione *affectare regnum* videretur, iussu
Quinctii Cincinnati dictatoris a magistro equitum in
30 rostris occisus est. Spurius, cum agrariis legibus 3
factionem et dominationem pararet **. Manlius Ca-
pitolinus, cum pecunia complures debitores liberaret,
suspectus regni affectati de Tarpeio saxo praecipita-
tus est. Catilina cum in caedem senatus, incendium 5
35 urbis, direptionem aerarii coniurasset et in id facinus

Allobrogas sollicitasset, ab Cicerone in senatu accusatus, ab Antonio in Apulia debellatus est.

XXVIII. POPVLVS ROMANVS CVM QVIBVS
GENTIBVS BELLA CONSERVIT ET QVIBVS
CAVSIS.

5

- 1 Populus Romanus sub Romulo pugnavit cum Sabinis prius propter virgines raptas: sub Tullo cum Albanis ***
- 2 Pontius Telesinus, dux Samnitum, qui ad Caudinas furculas Romanos sub iugum misit. 10
- 3 Pyrrus, rex Epirotarum, qui pro Tarentinis bellum cum Romanis gessit vastataque Campania ad vicinum ab urbe lapidem pervenit, mox a Curio et Fabricio victus in patriam concessit, et cum Achaiam armis sub se redegisset, Macedoniam quoque Antigono 15 regi eripuisset, dum Argos expugnat, occisus est. Omnium Graecorum sapientissimus et militaris disciplinae peritissimus fuit. Annibal, qui novem annorum patrem in Hispaniam secutus, minor annorum XXV imperator factus triennio in Hispania vicit et 20 eversione Sagunti rupto foedere per Pyrenaeum et Alpes in Italiam venit, et Scipionem ad Liternum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Trasimenum, Paulum et Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucania, Marcellum in Campania superavit. *** 25

XXVIII. STATVS POPVLI ROMANI QVAS
COMMVTATIONES HABVIT.

- 1 Populus Romanus primum sub regibus fuit: deinde post superbiam Tarquinii et inlatum Lucretiae stuprum expulsis regibus tutelam sui consulibus tribunis- 30
- 2 que commisit. Deinde tribuniciiis seditionibus agitated, abdicatis omnibus magistratibus decemviros legum ferendarum et rei publicae constituendae causa paravit.
- 3 Horum quoque dominationem et libidinem detestatus rursus ad consules rediit, donec exortis bellis civili- 35

bus inter Caesarem et Pompeium et oppressa per vim libertate sub unius Caesaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Caesarum dictatura dominatur.

5 XXX. INITIVM REGNI MITHRIDATIS.

Cyrus rex Persarum primus imperium Medis ad-
 mit: duos filios reliquit Cambysen et Smerden. Ho-
 rum Cambyses defuncto patre, quod maior esset,
 Smerden in solio sedentem capite caelum pulsare *in*
 10 *somnis videns* occidendum [eum] curavit: ipse deinde
 revertens ab Aethiopia rebus † perfractis cum in
 Aegyptum *Memphin* venisset incolasque eius loci lae-
 tantes advertisset, ratus illos adversis suis insultare 2
 Apin in femine vulneravit eodemque ictu occidit. In-
 15 terim magus quidam, Smerdes, Patizithae frater, abu-
 tens nomine, ex formae suae similitudine filium se
 Cyri professus regnum Persicum invaserat. Quod ubi
 Cambysi nuntiatum est, regredi in patriam maturans
 oblitus est gladium, quo Apin interfecerat, vaginae
 20 reddere: quod cum conaretur efficere, femem suum
 vulneravit et eam partem, qua Apin vulneraverat. Ex
 eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cuius morte 3
 postquam certior nuntius ad Persas venit, Otanes
 Phaedymam filiam suam, quacum Smerdes consuetu-
 25 dinem habebat, edocuit, ut, cum ille sopitus esset,
 utrum aures tectas comis haberet periclitaretur; scie-
 bat enim a Cyro Smerdi mago adeptas aures. Illa
 falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septem no- 4
 bilissimi Persae inter se coniuraverunt; eorum nomina
 30 haec sunt: Otanes, Hydarnes, Aspathines, Intapher-
 nes, Megabyzus, Gobries, Darius. Deinde mago
 Smerde interfecto constituerunt, uti excepto posthac
 Otane ex † illis regnaret, cuius equus primus in loco
 quem delegissent hinnisset. Tunc Oebares, agaso Da- 5
 35 rii, equum domini ad locum praedictum duxit: † ille
 alio loco abscondet: tunc equus Darii magnum hinni-
 tum dedit. Ita Darius regnum optinuit, a quo Artaxerxes

bazes originem ducit, quem conditorem regni Mithridatis fuisse confirmat Sallustius Crispus.

XXXI. REGES PARTHORVM.

- 1 Seleucus Alexandri Macedonis amicus. Huius post mortem ab Aridaeo fratre eius iussus Babylonem ⁵ optinere finitimos sub se redegit, unde Nicator est appellatus, et tres validissimas urbes constituit, Antiochiam, Seleuciam, Laodiciam. Arsaces, forma et virtute praecipuus, cuius posteri Arsacidae cognominati sunt, qui pacem cum Sulla imperatore fecit. Oro- ¹⁰
 3 des, qui foedus cum Cn. Pompeio percussit, et Cras- sum cum legionibus apud Carras funesta clade delevit.
 4 Pacorus, qui filium suum eiusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur, atque ipse a Ventidio legato Iulii Caesaris occisus est. ¹⁵

XXXII. REGES CAPPADOCIAE ET ARMENIAE.

- 1 Tigranes, qui iam scriptus est; qui [tertio Punico bello perdomuit sub Mancino consule et Scipione Aemi- ²⁰
 2 liano.] Bellus, rex Armeniae qui cum impetum in Graeciam fecisset et Pythii Apollinis templum incen- ²⁰
 3 disset, tempestate et frigore exercitum amisit. [Poly- crates] rex Cappadociae qui somniavit solem et lunam
 4 uri [qui a praefecto Darii regis occisus est. Epami- nondas] eius filius rex, [qui Thebas Graecorum **
 5 pugnando vicit. Periander rex, qui Corinthi regna- ²⁵
 6 vit ** omnia terra et mari Romanis subiugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit: idem et Dionysium Siciliae regem expulit neque ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic cum convitia mala audiret, ³⁰
 ait: 'tota vita mea id egi ut omnes liberi essemus.']

XXXIII. REGES ASIAE ET PERGAMI.

- 1 Eumenes Cardianus Philippi ** Alexandri armiger bellicosissimus, sed parum prospera fortuna usus, adeo tamen terribilis, ut vivente eo nemo ausus sit ³⁵

rex appellari. Antiochus, qui iam scriptus est. Eu-
 2 menes alius, qui Romanos Macedonico bello iuvit cum
 milite suo. Attalus, qui pro Romanis saepe pugna-
 3 vit; idem testamento suo populum Romanum heredem
 5 fecit.

XXXIII. REGES PONTI ET BITHYNIAE.

Pharnaces, rex Bithyniae, filius Mithridatis, qui 1
 bello civili quod in Pharsalia gestum est, milite pa-
 tris sui Syriam invasit, et adventu Caesaris, antequam
 10 in congressum eius veniret, ipso terrore nominis victus
 refugit in Pontum. Prusias rex, amicus populi Ro- 2
 mani, ad quem Annibal victo Antiocho confugit, et
 cum a rege exposceretur per legatos veneno se libe-
 ravit. Nicomedes, socius et amicus populi Romani, 3
 15 in cuius amicitia prima aetate Caesar fuit, qui mo-
 riens testamento et ipse populum Romanum heredem
 † dimisit.

XXXV. REGES ALEXANDRIAE.

Post mortem Alexandri Macedonis regnaverunt 1
 20 Alexandriae † Aegyptum octo Ptolemaei nomine, multi
 clarissimi viri. Ptolemaeus Euergetes, qui Alexan- 2
 drum apud Oxydracas obiecto clipeo protexit. Ptole-
 maeus, eius filius, Philadelphus, litteratissimus, qui
 plurimos libros Graecos scripsit. Ptolemaeus Soter, 3
 25 qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolemaeus Tryphon,
 qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis
 dedit. Huius filius † Cipris pro Romanis multa bella 4
 gessit adversus Garamantas et Indos. Ptolemaeus,
 Pupillus dictus, qui Pompeium tutorem a senatu ac-
 30 cepit, donec pubesceret, et postea civili bello a Po-
 thino interfectus est.

XXXVI. DVCES ET REGES CARTHAGINIEN- SIVM.

Hanno et Mago, qui *primo* Punico bello Corne- 1
 35 lium consulem apud Liparas ceperunt. Hamilcar, qui 2

Barcas cognominatus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniae sub imperium Carthaginiensium redegit relictis filiis quattuor, Asdrubale, Annibale, Hamilcare et Magone. Asdrubal, frater Annibalis, qui secundo Punico bello cum ingentibus copiis ab Hispania veniens, antequam se fratri coniungeret, a Claudio Nerone exspoliatus est.

XXXVII. REGES NVMDIAE.

Syphax, quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit regnoque eius imposuit Masinissam. Masinissa rex, qui Scipionem adversus Carthaginem et Syphacem equitatu adiuvit: ab eo inter praemia commilitii Numidiae regno donatus est. Iugurtha, qui scriptus est.

XXXVIII. REGES MAVRITANIAE.

15

Iuba rex, qui Curionem legatum Caesaris oppressit; mox occiso Pompeio Catonis et Scipionis partes firmare conatus, cum se in regiam recepisset, post magnificam cenam interficiendum se dedit. Iuba, rex litteratissimus, qui Caesaris Augusti iussu regnavit et magnificentissimam urbem Caesaream condidit.

XXXIX. QVI ADVERSVS POPVLVM ROMANVN ARMA SVMSERVNT.

- 1 Tatius rex Sabinorum, qui occupata arce Tarpeia in ipso foro cum Romulo decertavit et interventu Sa-
 2 binarum pacem cum Romulo fixit. Mettus Fuffetius, rex Albanorum, qui contra foedus ad Fidenatis descivit et iussu Tulli Hostilii deligatus ad currum et
 3 in diversa actis equis laceratus est. Porsenna, rex Etruscorum, qui Romanos ad Ianiculum obsedit pro-
 pterque Tarquinos ***
 4 Tiridates, qui a Corbulone consulari viro victus et restitutus est.

XL. BELLA CIVILIA QVOT.

Civilia bella quattuor mota sunt in urbe a Roma-
 nis. Civile bellum primum Sulpicius tribunus exci-
 tavit, quod susceptam provinciam Mithridaticam Sulla
 5 in Marium transferri noluisset. Secundum bellum Le-
 pidus contra Catulum † ob metum Siciliae expoliatae.
 Tertium bellum Caesar et Pompeius. Belli species 3
 magis quam causa fuit negatus a senatu Caesari con-
 sulatus, ceterum utriusque aemulatio et cupiditas im-
 10 perii occupandi. Nam cum secundum mores legemque
 maiorum dimisso exercitu venire in urbem Caesar de-
 beret et docere senatum de rebus a se gestis atque ita
 triumphum consequi, simulans se gratiam timere Pom-
 pei negavit se missurum exercitum, nisi consularibus
 15 comitiis ratio absentis sui habita fuisset. Quam ob rem
 hostis a senatu iudicatus statuit id bello vindicare;
 ac sic non consulatum modo ac triumphum, sed to-
 tum populi Romani imperium redegit in suam pote-
 statem. Quartum bellum Caesar Augustus adversus 4
 20 complures duces: contra Pompeium iuvenem bona pa-
 terna repetentem, mox adversus Cassium et Brutum
 in ultionem interempti patris, deinceps adversus An-
 tonium et Cleopatram ultro bellum patriae inferentis.

XLI. QVOT GENERA BELLORVM.

25 Bellorum genera sunt quattuor. Gentile, quod
 cum externis geritur, ut Romani cum Latinis, Athe-
 nienses cum Lacedaemoniis. *** Servile, quod Ro-
 mani adversus fugitivos gesserunt et contra duces eo-
 rum Spartacum, Crixum et Oenomaum. Civile, quo
 30 inter se certant cives, ut Marius et Sulla, Caesar et
 Pompeius, Augustus et Antonius.

XLII. ORDO BELLI MARIANI.

Inexplebilis honoris Marii cupiditas decretam Sul-
 lae Ponticam provinciam voluit eripere per rogatio-
 35 nem Sulpici tribuni plebis. Sulla indignatus continuo

ad exercitum perrexit et eum urbi admovit et in patriam ingressus Capitolium occupavit, quo terrore victus ² senatus Mario totique factioni eius interdixit. Profecto deinde in Asiam Sulla Marius exul cum profugisset ac primum Minturnis in palude latuisset, tum ⁵ coniectus in carcerem evasisset, interim Cinna et Octavius in urbe * * *, hac occasione data Marius rediit et secum Cinnam adduxit victis Octavianis partibus. ³ Septimum consul creatus saevissimis caedibus totam urbem funestavit. Sulla interim victo Mithridate in ¹⁰ urbem reversus prope totam Italiam in armis invenit sub iuvene Mario Mari filio, sed omnes eius copias partim in Etruria ad Sacriportum, partim ad Collinam portam prostravit et reliquias adversariorum [eorum], qui se dediderant, in villa publica trucidavit: ¹⁵ qui diffugerant, in tabula proposuit iure permissu ut interficerentur.

XLIII. ORDO BELLI INTER CAESAREM ET POMPEIVM.

Caesar et Pompeius et Crassus inita societate ²⁰ imperium Romanorum possidebant: Caesar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat; Pompeius horum viribus fretus in senatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos * * *

† Musus Barbarus Asculanus, Quintus Lutatius ²⁵ Catulus.

XLIIII. DE BELLO MACEDONICO.

Populus Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio consule regem eorum Philip- ³⁰ pum vicit, sub Paulo Persen Philippi filium, sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quod de iniuriis Macedonum Graeci querebantur; secundi, quod foedus cum patre suo percussum ruperit Perses; tertii, quod falso nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit. ³⁵

XLV. DE VARIIS CLADIBVS POPVLI ROMANI.

Etrusco bello, cum Porsenna rex Ianiculum obse- 1
dit: Gallico bello, cum Galli Senones exercitu apud
Aliam deleto, urbe incensa Capitolium obsederunt:
5 Tarentino bello, cum Pyrrus ad vicesimum lapidem 2
totam Campaniam populatus accessit: Punico bello,
cum Annibal Cannensi exercitu fuso ad tertium lapi-
dem castra posuit: Cimbrico bello, cum Cimbri Tri-
dentinās Alpes occupaverunt: servili bello, cum Spar- 3
10 tacus, Crixus et Oenomaus gladiatores populata prope
tota Italia, cum ad incendendam urbem pergerent, in
Lucania a Crasso, in Etruria a Pompeio consule op-
primuntur.

XLVI. DE TRIBVS PVNICIS BELLIS.

15 Populus Romanus cum Carthaginiensibus ter di-
micavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis
gestum est: causa motus praetendebatur duplex; al- 2
tera, quod Carthaginienses Tarentinis adfuissent; al-
tera, quod Mamertini adversus Poenos auxilium po-
20 scerent: ceterum re vera praemium fuit Siciliae et
Sardiniae possessio fertilissimarum insularum. Appius 3
Claudius bellum in Siculo freto commisit; Manlius et
Regulus in ipsa Africa profligaverunt; Duillius consul
apud Liparas insulas, Lutatius Catulus apud Aegates
25 mersis hostium classibus consummaverunt. Secundum 4
Punicum bellum longe omnium cruentissimum fuit:
causa, quod Annibal contra foedus Saguntum ever-
tisset. Prima clades huius belli aput Linternum vul- 5
nerato patre Scipione, quem Publius Scipio nondum
30 pubes protexit ac liberavit. Secunda clades aput Tre-
biam vulnerato Flacco consule; quarta aput Cannas
deletis duobus exercitibus Pauli consulis morte, Te-
rentii fuga Varronis. Postea vero quattuor duces 6
35 Punici belli gloriam sibi vindicant: Fabius sive cuncta-
tor, qui imminentem urbis excidio Annibalem mora

fregit. Marcellus, qui primus Annibali apud Nolam restitit et inclinatum eius aciem penitus trucidavit: Claudius Nero, qui venientem ab Hispania Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali iungeret, excepit et ingenti proelio vicit. Tertium Punicum bellum maioris gloriae quam operis fuit. Nam Manilio consule inchoatum excidium Carthagini Scipio Aemilianus consummavit, et una [cum Tigra] in-censa Carthagine totius Africae vires in perpetuum repressit, quod contra foederis pactionem Carthaginienses comparassent classes et arma finitimis intulissent.

XLVII. VSQVE IMPERIVM TRAJANI QVI VICTI SVNT ET PER QVOS DVCES.

1 Populus Romanus per Flaminium consulem Macedonas vicit; per Paulum consulem ** sub rege Perse
2 rebellantes; per Scipiones Africanos Carthaginienses; per Scipionem *Asiaticum* in Syria vicit regem Antiochum; per Scipionem Aemilianum Celtiberos et Numantiam;
3 per eundem Scipionem Lusitaniam et ducem Viriatum; per Decimum Brutum Callaeciam; per Mum-
mum Achaicum [et] Corinthum et Achaeos; per Ful-
4 vium Nobiliorem Aetolos et Ambraciam; per Marium Numidas et Iugurtham; per eundem Marium Cimbros
5 et Teutones; per Sullam Ponticos et Mithridatem: per Lucullum **; per *Pompeium* item eosdem Ponticos et
Mithridatem, item Cilicas piratas et Armenios cum rege Tigra et plurimas Asiaticas gentes; sub hoc enim
duce ad Indicum Oceanum et rubrum mare usque per-
6 venit: per Gaium Caesarem Gallias, Germanias et Britanni-
am: sub hoc duce non tantum vidit sed etiam
7 navigavit Oceanum: per Caesarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Aegyptios, Germanos, Cantabros totumque orbem perpacavit exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythiis, Dacis, quod eos fortuna Tra-
8 jani principis triumphis reservavit.

XLVIII. DE COMITIIS.

Comitia dicuntur a comitatu et frequentia, quod 1
 patres et classes ad suffragia vocantur creandorum
 magistratuum vel sacerdotum causa. Comitiorum au- 2
 5 tem triplex ratio est: haec curiata, haec tributa, haec
 centuriata dicuntur, quia aut per curias, aut per tri-
 bus, aut per centurias explicantur. Si translaticium 3
 sit et solitum, de quo populus **, curiatis transigi-
 tur: si amplius, tributis: si in summo discrimine est,
 10 tum miles ad suffragia vocatur et comitia centuriata
 dicuntur.

XLVIII. DE POPVLI ROMANI DISTRIBV-
 TIONIBVS.

Antiquissima populi Romani distributio triplex 1
 15 est, quam Romulus fecit: in regem, in senatum, in
 populum, qui populus in tres tribus dividebatur, Ti-
 tiensem, Lucerensem, Ramnetem. Sequens populi 2
 Romani distributio sub Servio Tullio rege, qui eum
 in tribus, classes, centurias divisit et distribuit ra-
 20 tione census, ut optimus et locupletissimus quisque in
 suffragiis, id est in re publica plurimum valeret. Ter- 3
 tia divisio est in patronos et clientelas, quia inferiores
 superiorum se fidei committebant.

L. DE REBVS PVBLICIS.

Rerum publicarum tria genera sunt: regium, opti-
 25 matum, populare. Aut enim sub regum sunt pote-
 state, ut Seleucia Parthorum: aut senatus, ut Mas-
 silia Gallorum: aut se ipsi regunt, ut Athenienses
 solebant. Est et quartum genus, quod Romani com-
 30 menti sunt, ut ex his tribus unum efficerent: nam et
 regiam potestatem consules habent, et penes senatum
 consilii publici summa est, et plebs habet suffragiorum
 potestatem.

INDEX NOMINVM.

Codicis scriptura corrupta est iis locis, quibus asteriscum
praefixi.

- A**bydos 7, 5.
 Abyla 6, 27.
 *Acastus 7, 31.
 Achaia 6, 36. 7, 28. 8, 1. 22, 14.
 Achelous 5, 35.
 Achilles 3, 23. 8, 19.
 Adon 10, 24.
 *Adrastus 7, 31.
 Aegates 29, 4.
 Aegeum mare 6, 10; 35.
 Aegeus 13, 23.
 Aegospotamos 13, 2.
 Aegyptii 5, 19. 10, 10; 26; 33. 30,
 33.
 Aegyptus 1, 29. 3, 25. 6, 3. 7, 6. 9,
 19. 10, 1. 12, 3. 23, 12. 25, 20.
 Aecoliae 6, 17.
 Aesculapius 3, 22. 10, 18.
 Aether 9, 28. *10, 21; 37.
 Aethiopia 12, 4. 23, 11. cf. 5, 18.
 *10, 5.
 Aetoli 30, 23.
 Africa 5, 27. 15, 8. 16, 31; 33. 17,
 16. 29, 23. 30, 9.
 Agamemnon 7, 29.
 Agartus 9, 20.
 Agenor 2, 6.
 Agesilaus 13, 6.
 Alba 15, 35. cf. 15, 23.
 Albani 19, 7. 22, 8.
 Alcibiades 14, 3.
 *Alcippe 10, 19.
 Alcumena 11, 5.
 Alexander 14, 34. 15, 10. 24, 4; 33.
 25, 19; 21.
 Alexandria 2, 1. 9, 24. 25, 20.
 Alia 29, 4.
 Allobroges 22, 1.
 Alpes 5, 25. 22, 21. 29, 9
 Alpheus 5, 35.
 Amasis 12, 3.
 Amazon 9, 3.
 Ambracia 7, 16. 30, 23.
 Ammon 1, 27. 10, 14. 15, 8.
 Ampelius 1, 1.
 Amphiarus 8, 7.
 Amyntas 14, 31.
 Ancus Martius 15, 36.
 Andros 6, 11.
 Annibal 16, 27; 30; 34; 36. 20, 1
 22, 18. 25, 12. 26, 3; 4. 29, 7; 2
 Antigonus 22, 15.
 Antiochia 24, 7.
 Antiochus 20, 21. 25, 1; 12.
 Antonius 22, 1. 27, 22; 31.
 Apenninus 5, 25.
 Apis 12, 6. 23, 14; 21.
 Apollo 7, 26; 28. 10, 11; 16; 18. 1
 28. 13, 26. 24, 20.
 Apollonia 7, 10.
 Appius 20, 30.
 Appius Caecus 18, 4.
 Apuleius 17, 12. 21, 12.
 Apulia 4, 32. 16, 34. 22, 2.
 Aquarius 3, 28.
 Arabes 5, 13.
 Arabicum mare 6, 23.
 Araxes 5, 29.
 *Arbaces 11, 27.
 Arbela 15, 2.
 Arcadia 5, 24; 35. 9, 28. 10, 14.
 Argi 7, 18. 8, 1. 22, 16.

- Argia 2, 23.
 Argonautae 7, 21; 34.
 Aridaeus 24, 5.
 Aries 1, 23. 4, 18.
 *Aristetus 10, 19.
 Aristides 13, 36.
 Aristogiton 13, 30.
 Armenia 5, 29. 24, 16; 19.
 Armenii 17, 26. 30, 27.
 Arsaces 24, 8. cf. 24, 9.
 *Artabazes 23, 37.
 Asculanus 28, 25.
 *Acuris 15, 18.
 Asdrubal 16, 35. 26, 3; 4. 30, 3.
 Asia 5, 8; 12. 7, 5. 10, 35. 11, 13;
 15; 33. 12, 16. 13, 7. 14, 2; 33;
 36. 15, 4; 5. 17, 29. 24, 32. 28,
 4. cf. 14, 24. 17, 24. 30, 28.
 Asopus 12, 35.
 Aspathines 23, 30.
 Assyrii 11, 8; 11; 27.
 Astyages 11, 29.
 Athenae 8, 10. 9, 23. 10, 25. 12, 15.
 15, 14; 25.
 Athenienses 11, 9. 12, 10; 16; 28.
 13, 3; 8. 14, 8; -11. 27, 26. 31,
 28. cf. 2, 32.
 Athos 12, 14.
 Atlanticum mare 6, 24.
 Atlas 5, 27. 11, 5.
 Attalus 25, 3.
 Attica 5, 22. cf. 13, 2.
 Aventinus 20, 30. 21, 11.
Babylon 11, 21. 24, 5. cf. 9, 14.
 15, 6.
 *Bactra 15, 6.
 Baetis 6, 2.
 Bagrada 6, 2.
 Baleares 6, 7. cf. 6, 29.
 *Barbarus 28, 25.
 *Barcas 26, 1.
 *Bargylos 8, 31.
 *Bellus 24, 19.
 Belus 11, 12.
 Bithyni 5, 13. cf. 25, 6; 7.
 Boeotia 5, 23. 8, 6. 12, 35.
 Bootes 4, 5.
 Britannia 6, 8. 17, 32. 30, 31.
 Brutus 16, 7. cf. 27, 21.
 M. Brutus 18, 15.
 Decimus Brutus Callaicus 18, 12. 20,
 14. 21, 10. 30, 21.
Cabirus 10, 35.
 Caecilius 15, 30. (cf. Metellus.)
 Caelus 10, 7; 20.
 Caeninenses 19, 31.
 Q. Caepio 21, 16. cf. *30, 20.
 C. Iul. Caesar 17, 30. 18, 16. 23, 1.
 24, 15. 25, 9; 15. 26, 16. 27, 7;
 8; 11; 30. 28, 18; 20; 21. 30, 30.
 Caesar Augustus 17, 33. 26, 20. 27,
 19; 31. 30, 32.
 Caesar Dacicus 20, 16.
 Caesar Germanicus 20, 15.
 Caesares 17, 36. 23, 3.
 Caesarea 26, 21.
 Callaecia 30, 21.
 Calpe 5, 27. 6, 27.
 Calpurnius Flamma 19, 13.
 Cambyses 12, 1. 23, 7; 8; 18.
 Camillus 16, 12.
 Campania 16, 28. 22, 12; 25. 29, 6.
 Cancer 2, 14. 4, 19.
 Canis, Cunicula 2, 2; 8. 4, 9.
 Cannae 22, 24. 29, 32. cf. 29, 7.
 Cantabri 30, 33.
 Canuleius 20, 34.
 Capitolium 21, 8; 14. 28, 2. 29, 4.
 Cappadoces 5, 13. cf. 24, 16; 22.
 Capricornus 3, 24. 4, 21.
 Carrae 24, 12.
 Carthaginienses 11, 2. 13, 5. 19, 20.
 25, 32. 26, 2. 29, 15; 18. 30, 10;
 17.
 *Carthago 11, 3. 16, 32. 18, 36. 20,
 20. 26, 11. 30, 7; 9.
 *Carthere 11, 2.
 Caspium mare 6, 22. 17, 29.
 Cassandra 8, 15.
 Cassius 27, 21. (cf. Spurius.)
 Castor 2, 11. 7, 17.
 *Catamant **7, 11.

- Catilina 19, 1; 3. 21, 34.
 Cato 26, 17.
 Cato Censorius 18, 24.
 Cato praetorius 18, 27.
 Catulus 27, 6. (cf. Lutatius.)
 Caucasus 5, 20.
 Caudinae furculae 22, 9.
 Caystrus 5, 32.
 Cecrops 13, 14. cf. 13, 15.
 Celeus 13, 18.
 Celtiberi 30, 19.
 Cephalenia 6, 15.
 Cercina 6, 18.
 Ceres 10, 33.
 Chabrias 14, 23.
 Chiron 3, 21.
 Chius 3, 14. 6, 14. 14, 25.
 Cilices 5, 14. 17, 27. 30, 27.
 Cilicia 5, 33. 15, 1.
 Cimbri 17, 16. 29, 8. 30, 24. cf. 18,
 31. 20, 10.
 Cimon 14, 1.
 Cinna 28, 6; 8.
 *Cipris 25, 27.
 Circe 10, 4.
 Cithaeron 5, 23.
 Tiberius Claudius 22, 22.
 Appius Claudius 29, 21.
 Claudius Marcellus 16, 27. 19, 32.
 Claudius Nero 26, 6. 30, 2. cf. 16,
 33.
 Cleopatra 27, 23.
 Cnidus 14, 13.
 Codrus 13, 25.
 Colchis 5, 30. cf. 10, 2.
 Collina porta 28, 13.
 Conon 14, 12.
 Contrebia 17, 8.
 Coos 6, 14.
 Corbulo 26, 32.
 Corinthii 13, 9.
 Corinthus 8, 2. 13, 11. 24, 25; 27.
 30, 22.
 Coriolanus 21, 24.
 Cornelius 25, 34.
 Cornelius Cethegus 18, 37. 19, 1.
 Cornelius Cossus 19, 31.
 Cornelius Rufinus 16, 24.
 *Coronea 13, 9.
 Corsica 6, 7.
 Corybas 10, 12.
 Crassus 24, 11. 28, 20; 22; 23. 29,
 12.
 *Crataeae 6, 16.
 Creta 2, 7. 6, 6; 35. 9, 33.
 Creticum mare 6, 35.
 *Crius 10, 5.
 Crixus 27, 29; 29, 10.
 *Cronia 10, 8.
 *Cronius 10, 15. 11, 2.
 Cronus 10, 9.
 Croton 3, 19.
 Cupido 10, 23.
 Curiatii 19, 7.
 Curio 26, 16.
 Curius 16, 21. 22, 13.
 Curtius 19, 22.
 Cyclades 6, 10.
 Cydnus 5, 33.
 *Cyllenius 10, 10.
 Cynoscephalae 15, 14.
 Cynosura 4, 5.
 Cyprus 6, 6. 9, 8. 10, 24. 14, 24.
 Cyrus 9, 10. 11, 30; 33. 12, 2. 23,
 6; 17; 27.
 Cythnos 6, 12.
Daci 5, 15. 30, 35.
 Daedalus 8, 12.
 Dalmatae 5, 16. 18, 33. 30, 32.
 Danaus 11, 13.
 Danubius 5, 36.
 Darius 12, 8; 12. 13, 34. 14, 37. 23,
 31; 34; 36; 37. 24, 23.
 Datis 13, 35.
 Decii 19, 16.
 Delos 6, 10.
 Demetrius 15, 14.
 Dem. Phalereus 14, 26.
 Demophontes 13, 24.
 *Dercetis 11, 16.
 Deucalion 3, 29.
 Diana 3, 15; 18. 8, 20; 29. 10, 15.
 Dies 10, 8; 20.

- Dion 14, 14.
 Dionysius 14, 14. 24, 28.
 Donusa 6, 12.
 Duillius 29, 23.
- E**busus 6, 7.
 Echinades 6, 15.
 *Elatus 10, 19.
 Eleusina 13, 17.
 Elis 5, 35.
 Emodus 5, 21.
 *Enoposte 9, 35.
 *Epaminondas 24, 23.
 Ephesus 8, 20. 9, 3.
 Epirotae 22, 11.
 Epirus 5, 24; 36. 7, 19.
 Erichthonius 13, 17.
 Eridanus 5, 37.
 Erigona 2, 31; 36.
 Erythraeum mare 6, 23.
 Eryx 5, 25.
 Etruria 28, 13. 29, 12.
 Etrusci 16, 15. 26, 30. cf. 29, 2.
 Euboea 6, 6.
 Eumenes 24, 33. 25, 1.
 *Eumolpus 13, 18.
 Euphrates 3, 34. 6, 3. 11, 21.
 Europa 5, 10; 14. 7, 5. 11, 14; 34.
 12, 10; 13.
 Europa Agenoris filia 2, 6.
 Eurotas 5, 34.
 Eurymedon 14, 2.
 Eurysthenes 12, 20.
 Euxinum mare 7, 2.
- F**abii trecenti 19, 8.
 *Fabius pontifex 19, 18.
 Fabius Cunctator 16, 17. 29, 35.
 Fabius Maximus 16, 16.
 Fabricius Luscinus 16, 24.
 Fabricius 22, 14.
 Fidenates 26, 27.
 Flaccus 29, 31.
 Flamininus 15, 13. 28, 29. 30, 15.
 Flaminius 22, 23. 29, 32.
 Flora 10, 34.
 Fulvius Nobilior 30, 22.
- G**ades 6, 7.
 Gaditanus sinus 5, 10. 6, 26.
 Gaetulia 5, 18. cf. 6, 3.
 Galli 5, 17. 16, 13; 15. 19, 18; 33.
 29, 3. 31, 28. cf. 20, 3; 5. 28, 21.
 Gallia 4, 33. 5, 26. 6, 1; 30. 17, 16;
 31. 30, 30.
 Gallicum mare 6, 17; 30.
 Ganges 5, 28.
 Ganymedes 3, 29.
 Garamantes 5, 18. 25, 28.
 Gemini 2, 9. 4, 18.
 Germani 5, 15. 30, 33.
 Germania 6, 4. 17, 31. 30, 30.
 Gigantes 3, 32.
 *Girba 6, 18.
 Glauce 10, 17.
 Glaucia 21, 13.
 Gobrius 23, 31.
 Gracchus 22, 24.
 Tib. Gracchus pater 18, 6.
 Tib. Gracchus fil. 21, 5.
 C. Gracchus 18, 13. 21, 8.
 Graeci 3, 8. 4, 12. 5, 16. 13, 10; 25.
 22, 17. 24, 24. 28, 32.
 Graecia 12, 23. 13, 20. 15, 11; 16.
 17, 3. 24, 20.
 Granicus *10, 34. 14, 37.
 Gyaros 6, 11.
- H**adriaticum mare 6, 16; 33.
 Hamilcar 25, 35. 26, 3.
 Hanno 25, 34.
 Harmodius 13, 30.
 Hebrus 5, 31.
 Helena 7, 17.
 Helicon 5, 23.
 Helle 2, 3.
 Hellenes 11, 1.
 Hellespontos 12, 14. cf. 7, 3.
 Heraclidae 12, 21.
 Hercules 2, 13; 16; 18; 19. 6, 27. 8,
 34. 10, 37.
 Hermus 5, 32.
 Hipparchus 13, 31.
 Hippias 13, 30.
 *Hippoboton 7, 19.

- Hispania 6, 30. 16, 33; 34. 17, 9;
 22. 22, 19; 20. 26, 2; 5. 30, 3.
 Homerus 9, 35.
 Horatii 19, 7.
 Horatius Cocles 19, 11.
 Hyades 4, 7.
 *Hydarnes 23, 30.
 Hydaspes 5, 29.
 Hymettus 3, 1. 5, 22.
 Hyperion 10, 1.

Maniculus 20, 34. 26, 30. 29, 2.
 Iapygium promontorium 4, 31.
 Iberus 6, 1.
 Icarium mare 7, 1.
 Icarus 2, 31; 38. 3, 6. 7, 2. 9, 4.
 Ilium 8, 15. 13, 25.
 Illyrici 5, 16. 30, 33. cf. 6, 1.
 Inachus 5, 36. cf. *8, 1.
 Indi 5, 12. 15, 4. 25, 28. 30, 34.
 India 1, 24. 5, 21; 29. 11, 18.
 Indicus Oceanus 30, 29.
 Indus 5, 28.
 *Intaphernes 23, 30.
 Intercatia 20, 7.
 Ionium mare 6, 15; 35.
 *Ioppe 10, 5.
 Iovis 2, 30.
 Iovis Ammon 1, 27. cf. 15, 8.
 Iphicrates 14, 17.
 Issus 15, 1.
 Ister 5, 36.
 *Isthmus 6, 37.
 Itali 5, 17.
 Italia 5, 25; 26. 6, 1; 32; 34. 14, 16.
 18, 22. 22, 22. 28, 11. 29, 11.
 Italici 21, 19.
 Ithace 6, 15.
 Iuba 26, 16; 19.
 Iugurtha 26, 13. 30, 24.
 Iuno 2, 15; 21; 27. 8, 1; 25. 9, 37.
 10, 6.
 Iuppiter 2, 2; 4; 6; 8; 30. 3, 4; 17.
 4, 12. 7, 22; 24. 8, 3. 9, 8; 24;
 26; 28; 36; 37. 10, 8; 13; 15; 16;
 27; 32; 37. 11, 4; 12. (cf. Iovis.)
 Iustitia 2, 29.

Lacedaemon 5, 34. cf. 5, 23.
 Lacedaemonii *11, 9. 12, 16; 22; 32.
 13, 4. 14, 5; 9; 12. 19, 15. 27, 27.
 Ladon 5, 35.
 Lais 8, 6.
 Laodicia 24, 8.
 Lar Tolumnius 19, 32.
 Latini 27, 26. cf. 19, 17.
 Latona 10, 13; 16.
 Lemnos 6, 14.
 Leo 2, 21. 4, 19.
 Leonidas 12, 31.
 Lepidus 18, 21. 27, 5.
 Lerna hydra 2, 16.
 Lesbos 6, 6.
 *Leucarpis 9, 36.
 Leucas 7, 25.
 Libanus 5, 21. *11, 3.
 Liber 1, 24; 27. 2, 32. 3, 4.
 Libra 3, 8; 13. 4, 20.
 Libya 1, 24. 5, 9; 17. 7, 6. 10, 14.
 11, 13.
 Libycum mare 7, 6.
 Ligures 6, 31.
 Liparae 25, 35. 29, 24.
 Liternum 22, 22. 29, 28.
 Livius Drusus 18, 17. 21, 16.
 Lucania 22, 25. 29, 12.
 Lucerensis tribus 31, 17.
 Lucretia 22, 29.
 Lucullus 17, 23. 20, 7. 30, 26.
 Luna 4, 11.
 Lusitania 30, 20.
 Lutatius Catulus 18, 21. 20, 9. 27,
 6. 28, 25. 29, 24.
 *Lycii 5, 14.
 Lycurgus 12, 21.
 Lydia 5, 33.
 Lysander 13, 1.

Macedones 5, 16. 11, 10. 14, 30; 31.
 15, 26. 17, 8. 28, 28; 32; 34. 30,
 15. cf. 15, 10; 16. 24, 4. 25, 2; 19.
 Macedonia 5, 22. 14, 35. 15, 11; 13;
 20; 28. 17, 2. 22, 15.
 Macrinus 1, 2.
 Maeander 5, 32.

- Maclius 21, 27.
 Maenalus 5, 24.
 Magnesia 8, 37.
 Mago 25, 34, 26, 4.
 Maia 10, 9.
 Mamertini 29, 19.
 Mancinus 24, 18.
 Manilius 30, 7.
 Manlius 29, 22.
 Manlius Capitolinus 21, 31.
 Manlius Torquatus 16, 9, 20, 3.
 Marathon 12, 11. cf. 13, 35.
 Marcellus 22, 25, 30, 1.
 Marcius 15, 18.
 Mardonius 12, 34.
 Marius 17, 16, 21, 14, 27, 5; 30; 33.
 28, 3; 4; 7; 12, 30, 23. cf. 27, 32.
 Marius filius 28, 12.
 Mars 4, 12, 9, 34; 35; 36, 10, 23.
 *Marsyas 7, 33.
 Masinissa 26, 11.
 Massilia 31, 27.
 Mauri 5, 18.
 Mauritania 26, 15.
 Medea 7, *20; *31, 10, 4.
 Medi 5, 13, 11, 4; 8; 26, 23, 6.
 Media 11, 30.
 *Megabyzus 23, 31.
 *Melite 10, 7.
 *Melo 10, 33.
 Melos 6, 12.
 Memnon 9, 15.
 *Memphis 23, 12.
 *Menenius Agrippa 18, 3.
 *Meninx 6, 18.
 Mercurius 4, 12, 10, 7. cf. 14, 5.
 Meroe 12, 6.
 Messenium bellum 12, 24; 26; 28.
 Metaurus 16, 35.
 Caecilius Metellus 19, 27.
 Metellus Creticus 20, 15.
 Metellus Macedonicus 17, 7, 28, 30.
 cf. 15, 30.
 Metellus Numidicus 17, 11.
 Metellus Pius 17, 14.
 Mettus Fuffetius 26, 26.
 Miltiades *12, 11, 13, 33.
 Minerva 7, 35, 8, 10, 10, 12; 24, 12,
 37.
 Minotaurus 13, 24.
 Minturnae 28, 5.
 Mithridates 17, 27, 23, 5, 24, 1, 25,
 7, 28, 10, 30, 25; 27. cf. 27, 4.
 *Mochos 3, 10.
 Moesi 5, 15. cf. 5, 37.
 Molorchus 2, 24.
 Mucius Cordus 19, 10.
 Mummius Achaicus 20, 14, 30, 21.
 Musae 3, 19; 20.
 *Musus Barbarus Asculanus 28, 25.
 Myconos 6, 11.
 Myrtilus 7, 1.
 Myrtoum mare 6, 37.
 Namasones 5, 19.
 Naxos 6, 12, 14, 24.
 Nemea 2, 22.
 Neptunus 2, 4.
 Nicomedes 25, 14.
 Nilus 5, 9, 6, 3, 9, 20; 26, 10, 1; 6;
 26; 38.
 Ninus 11, 12; 14; 17; 18.
 Nisus 10, 36.
 Nola 30, 1.
 Numa Pompilius 15, 34.
 Numantia 16, 32, 20, 20, 30, 19.
 Numidae 5, 18, 17, 16, 30, 24.
 Numidia 6, 2, 17, 11, 26, 8; 13.
 *Nymphaeus mons 7, 11.
 Oceanus 5, 27, 6, 7; 20, 10, 22, 15,
 9, 17, 29; 32, 30, 32. cf. 1, 11,
 30, 29.
 Octavius 28, 6. cf. 28, 8.
 *Oebares 23, 34.
 Oenomaus 27, 29, 29, 10.
 *Olearos 6, 11.
 Olympia 8, 2. cf. 9, 8; 26.
 Olympias 14, 35.
 Olympus 5, 21.
 Opimius 18, 14, 20, 9, 21, 10.
 Ops 9, 33, 10, 17.
 Orestes 7, 35.
 Orion 3, 14, 4, 6.

- Orodos 24, 10.
 Orontes 5, 33.
 Ostia 15, 37.
 *Otanes 23, 23; 30; 33.
 Othryades 12, 25.
 Oxydracae 25, 22.
Pacorus 24, 13.
 Pactolus 5, 32.
 *Palamedes 7, 33.
 Palladium 19, 28.
 Pallas 10, 29; 31.
 Pan 3, 24; 26; 28. 7, 12.
 Pandion 13, 21.
 Pannoni 5, 16. 30, 33.
 Papirius Cursor 16, 18.
 Parnasos 5, 23.
 Paros 6, 11.
 Parthi 5, 13. 24, 3. 28, 24. 30, 34.
 31, 27.
 Parthia 6, 4.
 *Patizitha 23, 15.
 Patroclus 8, 19.
 Paulus 22, 24. 29, 33.
 Aemilius Paulus Macedonicus 15, 19.
 17, 2. 20, 15. 28, 30. 30, 16.
 Pausanias 12, 33. 14, 34.
 Pelias 7, 32.
 Pelinaeus mons 3, 15.
 Pella 14, 35.
 Peloponnesus 6, 36. cf. 13, 27. 14, 6.
 Penelope 7, 37.
 Pergamus 8, 27. 24, 32.
 Periander 24, 25.
 Persae 5, 12. 11, 9; 32. 12, 9. 13,
 34. 14, 37. 23, 6; 23; 29. cf. 12,
 31; 33; 34. 14, 1. 23, 17.
 Perses 15, 15. 28, 30; 34. 30, 16.
 Persicum mare 6, 22.
 *Phaedyma 23, 24.
 *Phaëthon 10, 4.
 Pharnaces 25, 7.
 Pharsalia 25, 8.
 Phasis 5, 30.
 Phidias 9, 9.
 Philippus rex 14, 19; 31; 35. 15, 9;
 15; 25. 24, 33. 28, 29; 30.
 Philippus consul 18, 20. 21, 20.
 Philomela 13, 21.
 Phocion 14, 18.
 Phocis 15, 12.
 Phrixus 2, 3.
 Phrygia 5, 34. cf. 5, 13.
 Pisces 3, 32. 4, 23.
 Pisistratus 13, 27; 31.
 Pliades 4, 7.
 Poeni 5, 18. 19, 13. 29, 19. cf. 13,
 5. 24, 17. 25, 34. 26, 1; 5. 29,
 6; 14; 16; 26; 35. 30, 5.
 Pollux 2, 12. 7, 17.
 Polycrates 24, 21.
 Polydorus 12, 24.
 Pompeius 17, 26. 18, 15; 28. 20, 23.
 23, 1. 24, 11. 25, 29. 26, 17. 27,
 7; 13; 31. 28, 19; 20; 22. 29, 12.
 Pompeius filius 27, 20.
 Pontici 17, 27. 30, 25; 26. cf. 27, 34.
 Ponticum mare 7, 2.
 Pontius Telesinus 19, 25. 22, 9.
 Pontus 25, 6; 11.
 Porsenna 26, 29. 29, 2.
 *Pothinus 25, 30.
 Procles 12, 20.
 Procne 13, 21.
 Proserpina 9, 31. 10, 9; 15; 32.
 Prusias 25, 11.
 Pseudophilippus 15, 23. 28, 31; 35.
 Ptolemaei: *Energetes, Philadelphus,
 Soter, Tryphon, *Cipris, Pupillus
 25, 20.
 Pyrenaens mons 5, 26. 22, 21.
 Pyrra 3, 31.
 Pyrrus 18, 5. 22, 10. 29, 5.
Quinctius Cincinnatus 16, 11. 21, 29.
Ramnes 31, 17.
 Regulus 13, 5. 19, 20. 29, 23.
 Rhenus 6, 4.
 Rhodanus 6, 1.
 Rhodii 25, 25.
 Rhodus 6, 6. 9, 5. 10, 2.
 *Rhoeteon 8, 19.
 Roma 15, 27. cf. 19, 24.

- Romani 11, 10. cap. 17—30, 39—50.
24, 14. 25, 3; 4; 14; 16; 27.
- Romulus 15, 34. 19, 31. 22, 6. 26,
25; 26. 31, 15.
- *Rosus 8, 29.
- Rubrum mare 6, 23. 17, 29. 30, 29.
- S**abini 22, 6. 26, 24.
- Sacriportus 28, 13.
- Sagittarius 3, 18. 4, 21.
- Saguntus 22, 21. 29, 27.
- Salamina 6, 14.
- Salustius Crispus 18, 26. 24, 2.
- Samnites 16, 15; 19; 22. 19, 25. 22,
9. cf. 19, 17.
- Samos 8, 24.
- Samothracia 6, 14. 15, 20. cf. 2, 9.
- Sappho 7, 25.
- Sardanapallus 11, 22; 28.
- *Sardes 15, 6.
- Sardinia 6, 6. 29, 21.
- Sarmatae 5, 15. 30, 35.
- Saturnius 9, 31. 10, 35.
- Saturnus 4, 11. 9, 33. 10, 6.
- Savus 5, 36.
- Scamandros 8, 20.
- Scaurus 18, 29.
- Scipio pater 22, 22. 29, 29.
- P. Corn. Scipio fil. Africanus maior
16, 30. 20, 13; 19. 26, 9. 29, 29.
cf. 30, 17.
- Scipio Aemilianus Numantinus minor
16, 31. 20, 13; 20. 24, 18. 30, 7.
cf. 30, 17.
- Scipio Asiaticus 18, 7. 20, 13; 21.
*30, 18.
- Scipio Nasica 18, 31. 20, 22. 21, 7.
- Scipio 26, 17. cf. *30, 20.
- Scorpius 3, 13. 4, 20.
- Scythae 5, 15. 7, 3. 11, 34. 30, 35.
- Scythia 5, 21; 30.
- Seleucia 24, 8. 31, 27.
- Seleucus 24, 4.
- Semela 10, 36.
- Semiramis 9, 18. 11, 16.
- Senones 16, 13. 19, 19. 29, 3.
- Seres 5, 12.
- Serranus 16, 12.
- Sertorius 17, 20.
- Servilius Isauricus 20, 14.
- Servius Tullius 15, 37. 31, 18.
- Sestos 7, 5.
- Sibylla 8, 36.
- Sicilia 5, 25. 6, 5; 34. 10, 7. 14, 15.
*24, 28. 27, 6. 29, 20. cf. 19, 14.
- Siculum mare 6, 17; 34. 29, 22.
- Sicyon 7, 28.
- Sidonia 2, 7.
- Silenus 10, 13.
- Simois 5, 33.
- Sipylus 8, 38.
- Smerdes 23, 7; 9; 15; 24; 27; 28; 32.
- Sol 4, 11. 9, 6; 30; 37. 10, 28.
- Spania 5, 27. 6, 2. cf. 5, 17.
- Sparta 12, 21.
- Spartacus 27, 29. 29, 9.
- Sperchios 5, 31.
- Sporades 6, 13.
- Spurius 21, 30.
- Spurius Posthumius 19, 24.
- Stoechades 6, 17.
- Strophades 6, 15.
- Strymon 5, 31.
- Suculae 4, 8.
- Sulla 17, 18; 20. 18, 22. 24, 10. 27,
4; 30; 33; 35. 28, 4; 10. 30, 25.
- Sulpicius consul 15, 12.
- Sulpicius tr. pl. 27, 3; 35.
- Sulpicius Stolo 21, 2.
- Susa 15, 6.
- Syphax 26, 9.
- Syracusae 14, 16.
- Syri 5, 14. cf. 28, 22.
- Syria 5, 21; 33. 10, 24. 24, 14. 25,
9. 30, 18.
- Syrtes 6, 18. 7, 7.
- Syrcticum mare 7, 7.
- T**anais 5, 9; 30.
- Tanaiticum mare 7, 5.
- Taprobane 6, 8.
- Tarentini 22, 11. 29, 18. cf. 29, 5.
- Tarpeium saxum 21, 33. cf. 26, 24.
- Tarquinius 16, 8. 26, 31.

- Tarquinius Priscus 16, 1.
 Tarquinius Superbus 16, 2.
 Tatus 26, 24.
 Taurus 2, 3, 4, 18.
 Taurus mons 3, 25.
 Taygetus 5, 22.
 Tenos 6, 11.
 Terentius Varro 29, 33. 22, 24.
 Teucer 7, 30.
 Teutones 17, 17. 30, 25.
 Thebae 24, 24.
 Theopompus 12, 23.
 Thermodon 5, 29.
 Thermopylae 12, 32. 19, 16.
 Theseus 2, 14. 13, 23.
 Thessalia 5, 31. 15, 13.
 Thessalus 3, 30.
 Thraces 5, 15.
 Thracia 5, 31. 13, 22. 14, 32. 15, 29.
 Thrasylbulus 14, 9.
 Thyle 6, 9.
 *Thyona 10, 36.
 Tiberinus 5, 37.
 Tiberis 19, 12.
 Tigranes 17, 26. 24, 17. 30, 8; 28.
 Tigris 6, 3.
 Timavus 6, 1.
 Timoleon 24, 26.
 Tiridates 26, 32.
 Tisaphernes 13, 35.
 Titanis 10, 29.
 Titiensis tribus 31, 16.
 Tomyris 11, 34.
 Traianus 30, 3; 35. cf. 20, 16.
 Trasimennus lacus 22, 23. 29, 31.
 Trebia 22, 23. 29, 30.
 Tridentinae Alpes 29, 8. cf. 20, 10.
 Triptolemus 13, 19.
 Triton 6, 2.
 *Trophonius 7, 22.
 Tullius Cicero 19, 2. 22, 1.
 Tullus Hostilius 15, 35. 22, 7. 26, 28.
 Tuscum mare 6, 31.
 *Typhon 3, 24; 27.
 Tyrrhenum mare 6, 32.
 *Tyrtæus 12, 27.

Ulixes 7, 30.
 Umbri 16, 15.

Vaccæi 20, 8.
 Valerius Corvinus 20, 4.
 Valerius Publicola 16, 7.
 Veientes 19, 32. cf. 19, 10.
 Ventidius 24, 15.
 Venus 3, 33. 4, 12. 8, 6; 31. 10, 20.
 Vergiliae 4, 7.
 Vesta 19, 28.
 Veturia 21, 26.
 Victoria 9, 1.
 Virginius 20, 30.
 Virgo 2, 28. 4, 20.
 Viriatus 30, 20.
 Viridomarus 19, 33.
 Volcanus 10, 4; 12; 18; 22; 25.
 Vulsci 21, 25.

Xanthippus 13, 4.
 Xanthus 5, 34.
 Xerxes 12, 12; 34. 14, 1.

Zacynthos 6, 16.
 *Zemintus 10, 3.

LL

F6416H

22486

Florus, Lucius Annaeus

Epitomae de Tito Livio bellorum; ed.

Halm.

**University of Toronto
Library**

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

